



**Қазақстан Республикасы Туризм және спорт министрлігі**

**Қазақстандағы әртүрлі демографиялық топтар  
арасында құмар ойындарға әуестенудің  
себептері мен ауқымы жөніндегі республикалық  
социологиялық зерттеу**

**Инновациялық білім қоры «Qalam», 2025 ж.**

Бұл зерттеу және оның нәтижелері бойынша есеп «Qalam» білім беру инновациялық қоры мекемесіне тиесілі авторлық құқық объектісі.

Зерттеу біртұтас шығарма, оның ешбір бөлігі қалған бөлігінен бөлек түрде қайта шығарылмауы немесе пайдаланылмауы тиіс.

Зерттеуді пайдалану немесе дәйексөз келтіру кезінде оның мазмұны толық сақталуы керек.

МАЗМҰНЫ

Зерттеудің мақсаты.....4

Қазақстан азаматтарының құмар ойындар мәселесіне көзқарасы.....8

Құмар ойындар, спорттық бәс тігу және лотереялардың таралуы, сондай-ақ әртүрлі ойын-сауық түрлері арасындағы өзара ауысулар.....13

Құмар ойындарға алғашқы тарту арналары.

Құмар ойындар туралы өзекті ақпараттандыру.....25

Құмар ойындарға әуес қазақстандықтардың қаржылық және несие алудағы мінез-құлқы.....34

Құмар ойындарға тәуелділіктің алдын алу және емдеу жолдары.....47

Мемлекеттің халықаралық тәжірибеге сүйеніп, құмар ойындарға тәуелділікпен күресу және оның алдын алу саясатын жетілдіру бағыттары.....60

СОДЕРЖАНИЕ

Целиисследования.....64

Отношение граждан к проблеме азартных игр.....67

Распространенность азартных игр, спортивных пари и лотерей, и перетоки между различными видами досуга.....72

Каналы первичного вовлечения в досуг, связанный с азартом (азартные игры, спортивные пари, лотереи). Актуальное информирование об азартном досуг.....86

Финансовое и кредитное поведение казахстанцев, практикующих азартные виды досуга.....96

Профилактика и лечение зависимости от азартных игр.....108

Возможные направления государственной политики в сфере лечения и профилактики лудомании на основе международного опыта.....121

Приложения

Анкета массового опроса.....124

Ответы на вопросы анкеты для опроса населения.....131

Ответы на все вопросы Анкеты массового опроса с разделением на сегменты по степени вовлеченности в азартный досуг (таблицы).....169

Ответы на все вопросы Анкеты массового опроса с разделением на сегменты по финансовой субъектности (таблицы).....229

ЗЕРТТЕУДІҢ МАҚСАТЫ

**Мақсат:** Қазақстандағы әртүрлі демографиялық топтардың құмар ойындарға, лотереяларға және спорттық бәстерге деген әуестігінің себептері мен ауқымын анықтау.

**Зерттеу объектісі:** Әлеуметтік-демографиялық және аумақтық сипаттамаларды бейнелейтін параметрлер бойынша таңдалған Қазақстан Республикасының 18 жастан асқан азаматтары.

**Зерттеу әдістері:**

1. Респондентпен жеке сұхбат арқылы жүргізілген жаппай сауалнама – іріктеу негізінде таңдалған және өз жиынтығында әлеуметтік топтың құрылымын көрсететін 6000 респондент.

2. Сапалық зерттеу (сараптамалық сұхбат): ақпарат жинау және талдау (ойын бизнесі, спорттық бәс тігу және лотереялар саласындағы 20 сарапшы, сондай-ақ тәуелділіктің алдын алу және емдеу бойынша медициналық және психологиялық саладағы мамандар).

Кабинеттік аналитикалық зерттеу (ашық көздерден алынған деректерді жинау, талдау және интерпретациялау: есептерді, статистиканы, рецензияланған ғылыми журналдардағы ғылыми жарияланымдарды, аналитикалық шолуларды немесе қоғамдық не жеке қолжетімді басқа да материалдарды зерттеуді қамтиды).

Респонденттердің сипаттамасы

|                   |                                              | Саны  | Үлесі % |
|-------------------|----------------------------------------------|-------|---------|
| Жасы              | Барлығы                                      | 5 998 | 100.0%  |
|                   | 18-23                                        | 1 205 | 20.1%   |
|                   | 24-29                                        | 1 232 | 20.5%   |
|                   | 30-39                                        | 1 613 | 26.9%   |
|                   | 40-49                                        | 739   | 12.3%   |
|                   | 50-59                                        | 621   | 10.3%   |
|                   | 60+                                          | 588   | 9.8%    |
| Елдімекеннің түрі | Барлығы                                      | 5 998 | 100.0%  |
|                   | Қала                                         | 3 548 | 59.1%   |
|                   | Ауыл                                         | 2 450 | 40.9%   |
| Тілі              | Барлығы                                      | 5 998 | 100.0%  |
|                   | Қазақша                                      | 2 016 | 33.6%   |
|                   | Орыс                                         | 3 982 | 66.4%   |
| Қызмет түрі       | Барлығы                                      | 5 998 | 100.0%  |
|                   | Кәсіпкер / Бизнесмен                         | 612   | 10.2%   |
|                   | Мемлекеттік қызметкер                        | 909   | 15.2%   |
|                   | Фрилансер                                    | 970   | 16.2%   |
|                   | Жеке компаниядағы жалдамалы қызметкер        | 1 396 | 23.3%   |
|                   | Коммерциялық емес ұйымда жалдамалы қызметкер | 533   | 8.9%    |
|                   | Студент                                      | 749   | 12.5%   |
|                   | Зейнеткер                                    | 449   | 7.5%    |
|                   | Уақытша жұмыссыз                             | 379   | 6.3%    |

|                   |                            |       |        |
|-------------------|----------------------------|-------|--------|
| Білімі            | Толық емес орта білім      | 151   | 2.5%   |
|                   | Орташа                     | 725   | 12.1%  |
|                   | Орта-арнайы                | 1 658 | 27.6%  |
|                   | Толық емес жоғары білім    | 696   | 11.6%  |
|                   | Жоғары                     | 2 673 | 44.6%  |
|                   | Ғылыми дәреже              | 94    | 1.6%   |
| Отбасылық жағдайы | Барлығы                    | 5 998 | 100.0% |
|                   | Мен ата-анаммен тұрамын    | 1 536 | 25.6%  |
|                   | Мен жалғыз тұрамын         | 738   | 12.3%  |
|                   | Тұрмыс құрған/үйленген     | 2 492 | 41.5%  |
|                   | Жұбайыммен бірге тұрамын   | 390   | 6.5%   |
|                   | Азаматтық некеде           | 285   | 4.7%   |
|                   | Ажырасқан, бірге тұрамыз   | 125   | 2.1%   |
|                   | Ажырасқан, бөлек тұрамыз   | 266   | 4.4%   |
|                   | Жесір ер адам / Жесір әйел | 167   | 2.8%   |
| Балаларының болуы | Барлығы                    | 5 998 | 100.0% |
|                   | Балалары жоқ               | 2 457 | 41.0%  |
|                   | Балалар бар, бірге тұрамыз | 2 363 | 39.4%  |
|                   | Балалар бар, бөлек тұрады  | 1 179 | 19.7%  |

**Респонденттердің сипаттамасы**

|              |                               | Саны  | Үлесі % |
|--------------|-------------------------------|-------|---------|
|              | Барлығы                       | 5 998 | 100.0%  |
| Жеке табыс   | 50 мың теңгеге дейін          | 210   | 3.5%    |
|              | 51-ден 100 мың теңгеге дейін  | 766   | 12.8%   |
|              | 101-ден 200 мың теңгеге дейін | 1 802 | 30.1%   |
|              | 201-ден 300 мың теңгеге дейін | 1 465 | 24.4%   |
|              | 301-ден 400 мың теңгеге дейін | 671   | 11.2%   |
|              | 401-ден 500 мың теңгеге дейін | 314   | 5.2%    |
|              | 501-ден 1 млн теңгеге дейін   | 221   | 3.7%    |
|              | 1-ден 2 миллион теңгеге дейін | 61    | 1.0%    |
|              | 2 миллион теңгеден астам      | 31    | 0.5%    |
|              | Тұрақсыз, кездейсоқ табыс     | 259   | 4.3%    |
|              | Жауап беруге қиналамын        | 195   | 3.3%    |
| Аймақ, облыс | Барлығы                       | 5 998 | 100.0%  |
|              | Абай облысы                   | 198   | 3.3%    |
|              | Ақмола облысы                 | 214   | 3.6%    |
|              | Ақтөбе облысы                 | 269   | 4.5%    |
|              | Алматы облысы                 | 425   | 7.1%    |
|              | Атырау облысы                 | 205   | 3.4%    |
|              | Батыс Қазақстан облысы        | 196   | 3.3%    |
|              | Жамбыл облысы                 | 379   | 6.3%    |
|              | Жетісу облысы                 | 206   | 3.4%    |
|              | Қарағанды облысы              | 312   | 5.2%    |
|              | Қостанай облысы               | 239   | 4.0%    |
|              | Қызылорда облысы              | 280   | 4.7%    |
|              | Маңғыстау облысы              | 252   | 4.2%    |
|              | Павлодар облысы               | 205   | 3.4%    |
|              | Солтүстік Қазақстан облысы    | 199   | 3.3%    |
|              | Түркістан облысы              | 678   | 11.3%   |
|              | Шығыс Қазақстан облысы        | 262   | 4.4%    |
|              | Ұлытау облысы                 | 144   | 2.4%    |
|              | Астана                        | 371   | 6.2%    |
|              | Алматы                        | 585   | 9.8%    |
|              | Шымкент                       | 379   | 6.3%    |

**Құмар ойындар: мифтер мен шындық**

Кейінгі екі жылда құмар ойындар тақырыбы бұқаралық ақпарат құралдарында, сондай-ақ Қазақстан Парламенті мен Үкіметінде жиі талқыланды. Алайда тіпті «жоғары парламенттік мінберлерден» айтылған ақпараттың барлығы шындыққа сай келе бермейді. Тиімді реттеу үшін мифтер мен үгіт-насихатты шындықтан ажыратып, реттеудің негізіне фактілер мен үздік халықаралық тәжірибелерді қою қажет. Зерттеу кемінде бес қайталанатын тезистің шындыққа сәйкес келмейтінін анықтады. Бұрын басқа социологиялық қызметтер жүргізген зерттеулер мен салыстырмалы талдау бұл тұжырымдарды растайды. Сондай-ақ мифтердің пайда болуын және олардың қандай мақсатта жасалып, таратылғанына талдау жүргізілді.

**1. «Қазақстан азаматтарын құмар ойындар мен лудомания мәселесі алаңдатады» – бұл миф.**

Зерттеу деректері бойынша, «лудомания» және құмар ойындар мәселесі азаматтар-ды алаңдататын алғашқы 10 мәселенің қатарына кірмейді. Бұл 2022 және 2023 жылдары әртүрлі агенттіктер жүргізген әлеуметтік сауалнамалармен расталады. Мысалы Zakon.kz ресурсында өткен сауалнамада «құмар ойындар мен лудомания» мәселесі 18 орынның ішінде соңғы – 18-орынды иеленді.

**2. «Халықтың несиеге тым көп жүгінуі құмар ойындармен байланысты» деген – миф.**

Бұл зерттеу керісінше нәтижені көрсетті – банктердің клиенттері мен ипотека ұстаушылары қауіп тобына кірмейді. (Қаржылық мінез-құлық және оның сегментациясы туралы толығырақ №5 тарауда).

**3. «Реттеуді күшейту ойыншылар санын азайтады» – бұл миф.**

Сауалнама нәтижелеріне сәйкес, қазақстандықтар өздері қалаған құмар ойын түрлеріне қол жеткізе алмаса, басқа баламалы нұсқаларға немесе халықаралық онлайн-платформаларға көшеді.

Кейінгі екі жылдағы қатаң реттеу шараларының нәтижесінде, шетелдік/офшорлық ойын алаңдарын іздейтін қазақстандықтардың үлесі алғаш рет заңды казинолар, лоте-реялар мен букмекерлік кеңселердің клиенттерінен асып түсті. (Толығырақ №3 тарауда).

**4. «БАҚ-тағы жарнама адамдарды құмар ойындарға тартудың тәсілі» – бұл миф.**

Социологиялық зерттеу нәтижелері бойынша, БАҚ-тағы жарнама маңызды тартым-ды фактор емес және азаматтар алғаш бұл ойын түрі туралы немесе оған қатысты өзекті ақпарат алатын ең басты үш ақпарат көзіне де кірмейді. (Құмар ойындарға тартатын негізгі арналар және осы саладағы жаңалықтар туралы ақпарат көздері туралы толығырақ №4 тарауда).

**5. «Тыйым салу мен шектеулер реттеудің тиімді құралы» – бұл миф.**

Тыйымдар мен шектеулер ойынды тоқтатпайды, олар тек ең осал азаматтарды тәуекел тобынан заңмен реттелетін қатынастар шеңберінен шығарып, шетелдік офшорлық ойын онлайн-платформаларына итермеледі.

Деректерді талдауда қолданылатын модельдер мен құралдар

1. Құмар ойындарға, спорттық бәс тігуге және лотереяларға қатысу деңгейі бойынша сегментация.
- Барлық респондент құмар ойындарға қатысу деңгейіне қарай топтарға бөлінді:
- «Құмар ойындарды, спорттық бәс тігуді және лотереяларды ешқашан ойнамаған» – тәуекел нөлдік топ;
  - «Сирек ойнаған» және «Ара-тұра ойнаған» – төмен тәуекел тобы (бұл топтағы адамдарға тәуекел аймағына түсуі үшін қосымша триггерлер қажет, мысалы, локдаун немесе жақын адамының қайтыс болуы);
  - «Үнемі ойнаймын» – бұл топта ғана «проблемалық құмар ойындарға» өту қаупі бар.
2. Қаржылық мінез-құлық үлгілері бойынша сегментация.
- Құмар ойындарға деген қызығушылық пен қаржылық/несиелік мінез-құлық арасындағы өзара байланысты анықтау үшін жүргізілді.
- 3.Елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының қалаулы сценарийлері бойынша сегментация.
4. Таңдаулы құмар ойын-сауық түрінен баламалы нұсқаларға ауысу заңдылықтарын анықтау моделі.
- Бұл модель белгілі бір құмар ойын түрі қолжетімсіз болған жағдайда адамдардың қандай балама нұсқаларды таңдайтынын анықтау үшін қолданылады.
5. Ойын-сауық түрлері арасындағы ауысу моделіне корреляциялық талдау, сондай-ақ қосымша факторлық және кластерлік талдау арқылы сегменттер «портретін» жасау.

ҚАЗАҚСТАН АЗАМАТТАРЫНЫҢ ҚҰМАР ОЙЫНДАР МӘСЕЛЕСІНЕ ДЕГЕН КӨЗҚАРАСЫ

Зерттеу нәтижелері «лудомания» және құмар ойындар мәселесі Қазақстан азаматтарын толғандыратын 10 басты мәселенің қатарына кірмейтінін көрсетеді.

**Қазақстандықтар үшін үш ең өзекті мәселе:**

- Өмірлік маңызды тауарлар мен қызметтердің қымбаттауы | 44%
- Азаматтардың табысы | 35,5%
- Халықтың несие жүктемесінің жоғары болуы | 23,3%

Келесі бес маңызды мәселе қазақстандықтар үшін ең өзектілерінен сәл кейін орналасқан

- Медицинаның сапасы мен қолжетімділігі | 20,2%
- Тұрмыстық және отбасылық зорлық-зомбылық | 17,7%
- Сыбайлас жемқорлық | 17,2%
- Білім сапасы мен қолжетімділігі | 13,8%
- Есірткіге тәуелділік | 12,9%

Алғашқы ондықты экология (11,9%), жұмыссыздық (11,2%) және алкоголизм (11,2%) аяқтайды.

Құмар ойындарға тәуелділік (лудомания) мәселесі Қазақстан азаматтарының 6,3%-ын алаңдатады және маңызды мәселелер тізімінде 15-орында тұр. Басқаша айтқанда, құмар ойындарға тәуелділік мәселесі Қазақстан азаматтары үшін өзекті емес. Осыған байланысты, «лудомания» тақырыбының қоғамдық дискурста қайдан пайда болғаны туралы сұрақ туындайды.

|                                                                                                                | Проблема                                             | %<br>отметивших |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------|-----------------|
| Ең көп алаңдататын мәселелер (қосындысы 100%-ға тең емес, себебі азаматтар бірнеше жауап нұсқасын таңдай алды) | Өмірлік маңызды тауарлар мен қызметтердің қымбаттауы | 44,2            |
|                                                                                                                | Азаматтардың табысы                                  | 35,5            |
|                                                                                                                | Халықтың несие жүктемесінің жоғары болуы             | 23,3            |
|                                                                                                                | Медицинаның сапасы мен қолжетімділігі                | 20,2            |
|                                                                                                                | Тұрмыстық және отбасылық зорлық-зомбылық             | 17,7            |
|                                                                                                                | Сыбайлас жемқорлық                                   | 17,2            |
|                                                                                                                | Білім сапасы мен қолжетімділігі                      | 13,8            |
|                                                                                                                | Есірткіге тәуелділік                                 | 12,9            |
|                                                                                                                | Экология                                             | 11,9            |
|                                                                                                                | Жұмыссыздық                                          | 11,2            |
|                                                                                                                | Алкоголизм                                           | 11,2            |
|                                                                                                                | Төмен салықтар                                       | 7,0             |
|                                                                                                                | Мемлекеттік бюджеттің тапшылығы                      | 6,9             |
|                                                                                                                | Компьютерлік ойындарға шамадан тыс әуестік%          | 6,6             |
|                                                                                                                | Жоғары салықтар                                      | 6,6             |
|                                                                                                                | Құмар ойындарға тәуелділік (лудомания)               | 6,3             |
|                                                                                                                | Жылу, сумен жабдықтау, кәріз мәселелері              | 6,2             |
|                                                                                                                | БАҚ бостандығы                                       | 5,0             |
|                                                                                                                | Технология мен ғылымды дамыту                        | 4,7             |
|                                                                                                                | Өндіріс пен өнеркәсіп саласын дамыту                 | 4,4             |
|                                                                                                                | Қылмыс деңгейі                                       | 4,3             |
|                                                                                                                | Діни экстремизм                                      | 3,5             |
|                                                                                                                | Туристік инфрақұрылымды дамыту                       | 3,4             |
|                                                                                                                | Ауыл шаруашылығы саласын дамыту                      | 3,1             |
|                                                                                                                | Экономиканы әртараптандыру                           | 3,0             |
|                                                                                                                | Мемлекет тарапынан спортты қаржыландыру              | 2,7             |
|                                                                                                                | Мемлекет тарапынан жеке өмірге бақылау жасау         | 1,7             |
|                                                                                                                | Гендерлік теңсіздік                                  | 1,3             |
|                                                                                                                | Жауап бермегендер                                    | 1,3             |

**Қазақстан азаматтарының құмар ойындар мәселесіне деген көзқарасы және қазақстандықтарды алаңдатпайтын мәселелердің жасанды түрде өзектендірілуінің табиғаты**

Зерттеу деректеріне сәйкес, билік органдары мен бұқаралық ақпарат құралдарының лудомания мәселесіне қоғамның назарын аударуға бағытталған әрекеттері қазақстандықтардың санасында оның өзектілігін арттыра алған жоқ, сәйкессіздіктің ықтимал себептерін анықтау қажет.

Екі негізгі себеп болуы мүмкін. Біріншісі – қолданылған әдістеме лудомания мәселесіне алаңдайтын қазақстандықтардың пайызын төмендетіп көрсетуі мүмкін. Екіншісі – қоғамдық пікірталастың лудомания төңірегінде жасанды түрде шоғырлануы. Тұжырымды соңғы жылдардағы сауалнамалармен салыстыра отырып тексереміз:

– **Zakon.kz (2023 жыл, «лудоманиямен күрес» ақпараттық кампаниясының шарықтау шегі):** Лудомания қазақстандықтарды алаңдататын мәселелер тізімінде 18-орынның ішінде 18-орында тұрды.

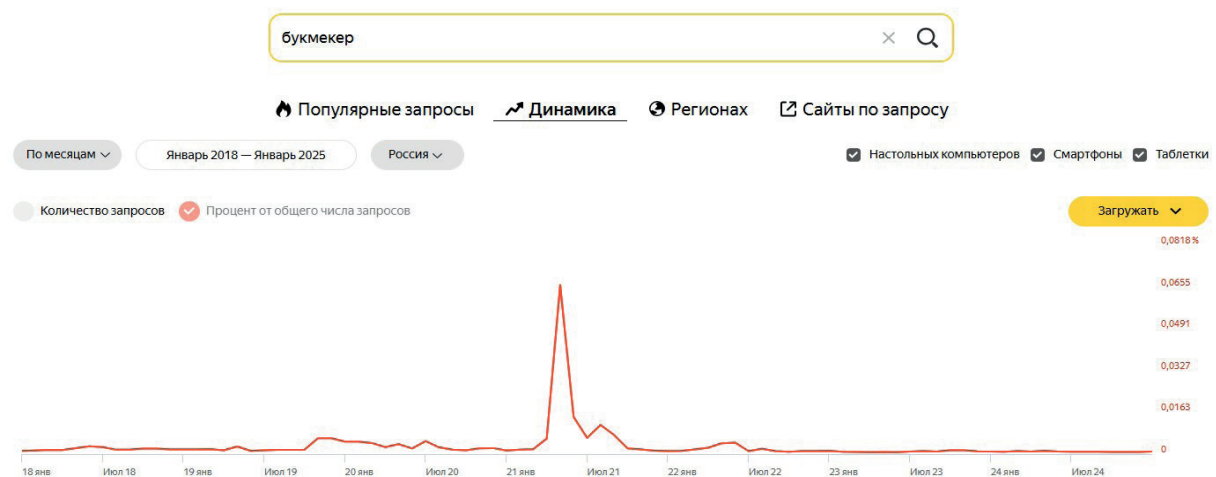
– **DEMOSCOPE (2023 жыл):** Лудомания Қазақстан азаматтары үшін өзекті мәселе ретінде аталмаған.

– **«Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы (2024 жыл):** Лудомания жастарды алаңдататын мәселелер қатарында жоқ.

– **DEMOSCOPE (2024 жыл):** қазақстандықтарды лудомания мәселесі мүлде алаңдатпайды, олар негізінен төмен табыс пен жалақы деңгейі (37,6%), бірінші кезектегі қажетті тауарлардың қымбаттауы (28,3%), жемқорлық (26,8%) сияқты мәселелерге алаңдайды. Азаматтар ең күрделі мәселелер ретінде экологияны (54%), экономиканы (46,5%), өмір сүру деңгейін (43,3%), жұмыспен қамту және еңбек нарығын (32,9%), денсаулық сақтау жүйесін (31,4%), құқықтық тәртіп пен қауіпсіздікті (26,6%), білім беру сапасын (26,3%) және саяси әрі азаматтық бостандықтарды (20%) атап өтті.

Басқаша айтқанда, егер сауалнамада «лудомания» мәселесі ашық түрде ұсынылмаса, қазақстандықтар оны өз бетімен ешқашан атаған емес. Бұл – билік пен БАҚ тарапынан жүргізілген ақпараттық насихатқа қарамастан болып отырған жағдай. Ал егер «лудомания» сауалнамада жеке тармақ ретінде көрсетілсе, ол өзектілік жағынан ең соңғы орындардың бірін иеленді (мысалы, **Zakon.kz** зерттеуінде – **соңғы орын**).

**Қазақстан азаматтарының құмар ойындар мәселесіне көзқарасы және қазақстандықтарды алаңдатпайтын мәселелердің жасанды өзектендірілуінің табиғаты**



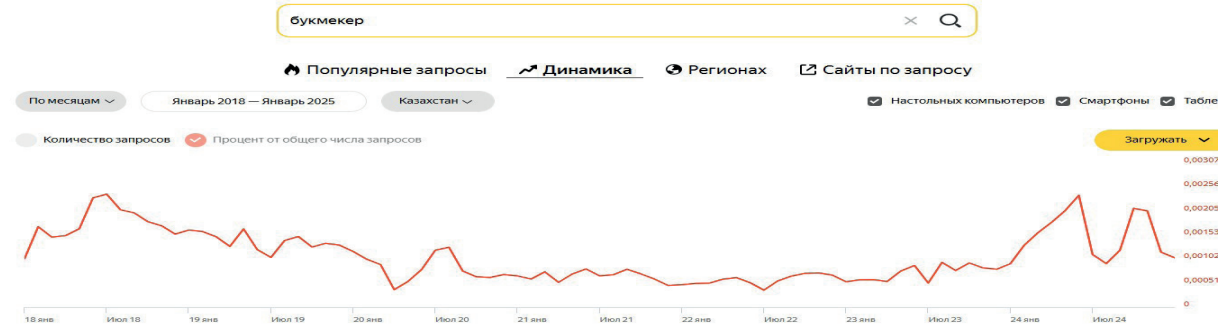
мен азаматтар арасындағы төлемдер нарығында монополиялық қызмет атқаратын ұйым).

Проблеманың (бей)өзектілік деңгейі бойынша жүргізілген жаппай сауалнама нәтижелері бұл зерттеуде басқа қазақстандық зерттеулермен сәйкес келетіндіктен, лудомания төңірегіндегі пікірталас деңгейінің билік органдары мен БАҚ-тағы қарқындылығы мен азаматтар үшін оның өзектілігінің жоқтығы арасындағы жасанды сәйкессіздікті іздеу қажет. Осы мақсатта интернеттегі сұраныстардың жиілік талдауын жүргізіп, алынған деректерді нарық пен реттеу саласындағы оқиғалармен салыстырамыз.

Мысалы, «букмекер» сөзіне қатысты сұраныстар Ресейде 2021 жылдың бірінші жартысында айқын, бірақ қысқа мерзімді өсімді көрсетті. Бұл тақырып бұған дейін де, кейін де азаматтардың сұраныстарында өзекті болмаған. Аталған бірнеше айда тақырып жасанды түрде өршітілгені анық көрінеді. Интернеттегі іздеу сұраныстарының күрт өсуі 2021 жылдың шілде айында ЦУПИС-ті енгізуге дейін жүргізілген ақпараттық кампаниямен және «букмекерлерде есепке алынбаған кірістер бар, олардың барлық төлемін бақылау қажет» деген тақырыппен негізделген ақпараттық науқанмен сәйкес келді.

Басқаша айтқанда, «букмекерлер» тақырыбы Ресей БАҚ-тарында ЦУПИС-ті енгізуді негіздеу үшін жасанды түрде өзектендірілді және азаматтар үшін бұл мәселенің шынайы маңыздылығы болған жоқ.

**Қазақстан азаматтарының құмар ойындар мәселесіне көзқарасы және қазақстандықтарды алаңдатпайтын мәселелердің жасанды өзектендірілуінің табиғаты**



2-сурет: Қазақстанның интернет-сұраныстарында «букмекер» сөзінің салыстырмалы түрде жиі кездесу деңгейі.

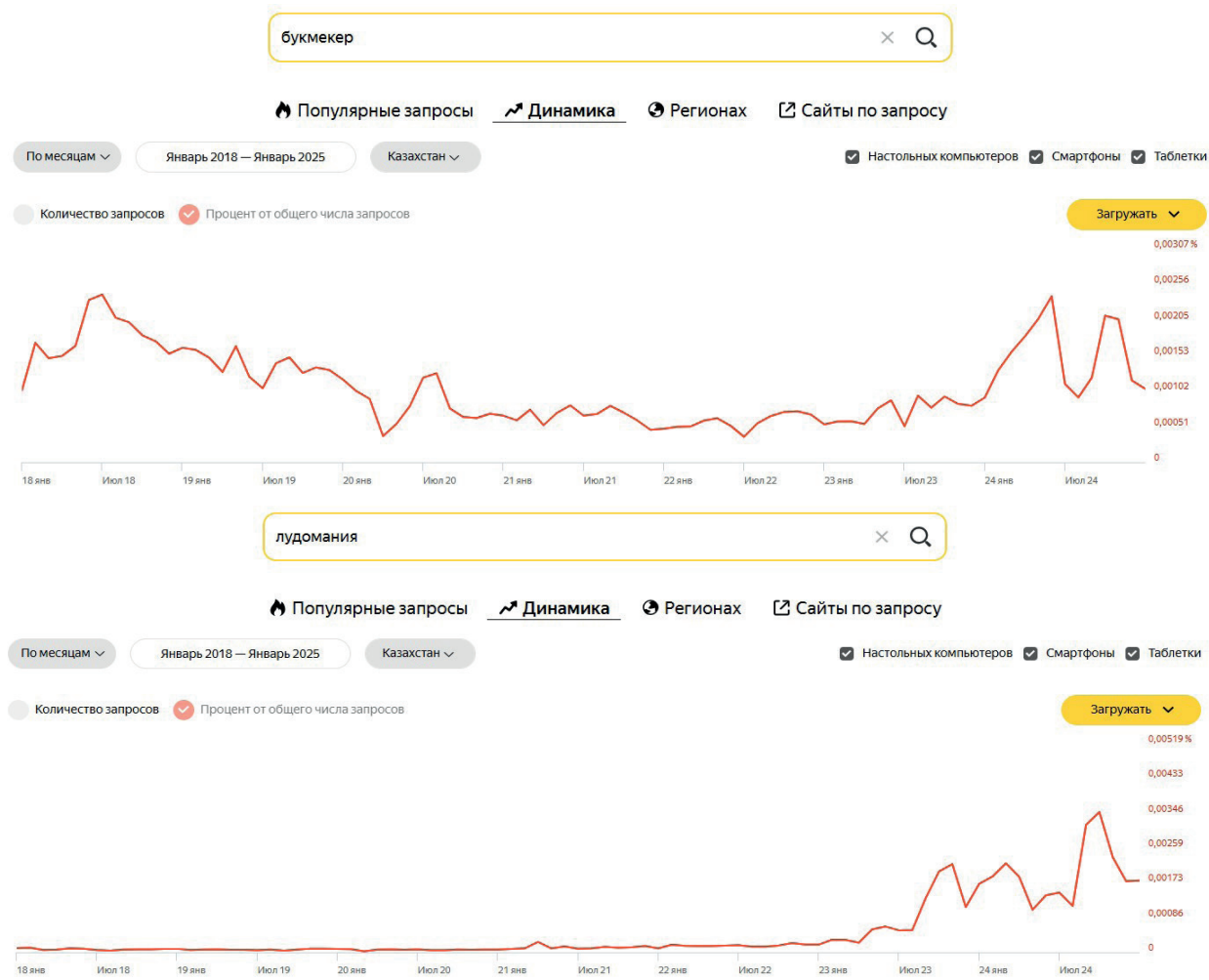
«Букмекер» сөзіне қатысты сұраныстардың алғашқы өршуі, Ресейдегідей, 2021 жылғы 4 қаңтарда ЦУС-ты енгізуді негіздеуге арналған ақпараттық кампаниямен сәйкес келеді (жеке ұйым, реттеу деген желеумен таңдалған заңды және жеке тұлғалардың пайдасына бюджеттен тыс салық жинайды). Графиктен көрініп тұрғандай, бұл ақпараттық кампания ЦУС енгізілгенге дейін бір жарым жыл бойы жүргізілді.

«Букмекер» сөзіне сұраныстардың екінші толқыны 2023 жылғы жаздан бастап 2024 жылдың соңына дейін жалғасты.

2021 жылдың жазынан 2023 жылдың жазы аралығында ЦУС тақырыбына қатысты жағдай ушығып, оны қолдаған вице-министр сыбайлас жемқорлық үшін сотталғаннан кейін, Қазақстанда букмекерлерге қатысты қоғамдық назар жасанды түрде аударылмады. Нәтижесінде, бұл кезеңде букмекерлерге деген қызығушылық жасанды түрде төмендетіліп, сұраныстардың жиілігі 4-5 есе азайды.

2023 жылдың жазынан бастап сұраныс жиілігі қайта өсе бастағандықтан, «букмекерлер» тақырыбының өзектендірілуі ЦУС-ты кезекті рет енгізуге тырысумен сәйкес келеді деген гипотеза жасауға болады. Бұл гипотезаны әрі қарай тексереміз.

Қазақстан азаматтарының құмар ойындар мәселесіне көзқарасы және қазақстандықтарды алаңдатпайтын мәселелердің жасанды өзектендірілуінің табиғаты



3-сурет: Екі графиктің салыстырылуы: Қазақстандағы «букмекер» және «лудомания» сөздері бойынша интернет-іздеулердің салыстырмалы жиілігі.

«Лудомания» алғашқы ЦУС лоббилау кезеңінде болған жоқ (графиктің сол жақ жоғарғы бөлігіндегі «букмекерлер» сұранысының көтерілуі ЦУС-ты лоббилаудың бірінші кезеңіне сәйкес келеді, бірақ сол жақ төменгі бөлігінде «лудомания» сұраныстары жоқ).

Графиктің оң жақ бөлігінде «лудомания» және «букмекерлер» бойынша сұраныстардың жиілігінің жасанды өсуі байқалады және бұл екеуі екінші ЦУС лоббилау кезеңінде сәйкес келіп отыр. Мұның себебі айқын: 2020-2021 жылдары букмекерлік қызметке қатысты ақпараттық шу ЦУС-ты «қаржылық ашықтықты қамтамасыз ету» арқылы негіздеуге бағытталған болатын.

2023 жылы букмекерлік кеңселер мен салық органдарының ақпараттық жүйелерін біріктіру туралы шешім қабылданды, нәтижесінде ЦУС-ты енгізуді ақтау үшін жаңа тақырып қажет болды (қаржылық ашықтық мәселесін КГД ЦУС-сыз-ақ шешті). Осылайша, «лудомания» тақырыбы өзектендіріле бастады, бірақ тіпті ең ауқымды ақпараттық қысым кезінде де бұл мәселе азаматтар үшін маңызды болмады.

Зерттеу бұл тақырыптың қоғамдық дискурста жасанды түрде пайда болғанын көрсетті. Қазақстан азаматтарының қабылдауында «лудомания» айтарлықтай маңызды проблема ретінде қарастырылмайды, бұл басқа әдістемелер бойынша жүргізілген сауалнамаларда да (DEMOSCOPE, НИЦ «Жастар», Zakon.kz) расталды.

«Лудомания» тақырыбының жасанды өзектендірілуі мүдделі тұлғалар тарапынан ЦУС (ЕСУ) лоббиленген науқанмен тікелей сәйкес келеді.

Қазақстандықтардың құмар ойындарға тәуелділік мәселесін қабылдауы: ҚОРЫТЫНДЫЛАР

1. Құмар ойындар мен лудомания мәселесі қазақстандықтардың қабылдауында айтарлықтай маңызды емес.

Зерттеу нәтижелеріне сәйкес, «лудомания» мен құмар ойындар мәселесі азаматтарды алаңдататын 10 басты проблеманың қатарына да кірмейді. Мұны 2023-2024 жылдары әртүрлі агенттіктер жүргізген әлеуметтік сауалнамалар да растайды. Мысалы, zakon.kz ресурсында жүргізілген сауалнамада «құмар ойындар және лудомания» мәселесі 18-ші орыннан (барлығы 18 мәселе ішінде) орын алды.

2. Құмар ойындар мен лудомания мәселесі БАҚ пен билік органдары арқылы жасанды түрде енгізіліп жатыр.

«Лудомания» тақырыбының «өзектілігі» ЦУС/ЕСУ-ды енгізуді ақтау қажеттілігі туындаған кезде ғана пайда болды, өйткені «букмекерлерде есепке алынбаған қаражат бар» деген дәлелдің мағынасыздығы белгілі болды. Лудомания тақырыбының жасанды түрде пайда болғаны интернеттегі сұраныстар жиілігін салыстыру арқылы анық көрінеді.

«Лудомания» 2019-2021 жылдары алғашқы ЦУС енгізу әрекеті қарсаңындағы «букмекер» тақырыбының өршуімен қатар жүрмеген. Ол тек 2023-2024 жылдары ЕСУ енгізу бойынша ақпараттық науқан кезінде пайда болды, өйткені бұрынғы дәлелдер өзектілігін жоғалтқан болатын.

3. Лудомания мәселесін шешуге дайындалу қажет, себебі Қазақстан жақын арада құмар ойындарға тартылу деңгейі бойынша көршілес елдермен теңесуі мүмкін. Қазіргі уақытта Қазақстандағы құмар ойындарға тартылу деңгейі едәуір төмен. Алайда егер ел Ресей немесе Еуропа елдерінің деңгейіне жетсе, лудомания тақырыбы шынайы өзекті мәселеге айналады. Сондықтан алдын ала дайындық жұмыстарын асықпай, жасанды ақпараттық қысымсыз жүргізу орынды болмақ. Толығырақ — 3-тарауда.

4. Тыйым салу шаралары мен құмар ойындарға қатысты стигматизация лудомания мәселесін ушықтыруы мүмкін.

Құмар ойындарға тәуелділік мәселесімен бетпе-бет келген елдердің тәжірибесіне сүйенсек, тыйым салу мен шектеу шаралары кері нәтиже береді: тәуелді адамдар саны артады, азаматтар мен мемлекет қаржылық шығынға ұшырайды (оның ішінде клиенттердің оффшорлық букмекерлік кеңселерге кетуі есебінен).

Қазақстандық сарапшылар бұл тұжырымдармен және халықаралық сарапшылардың ұсынымдарымен келіседі.

ҚҰМАР ОЙЫНДАР, СПОРТТЫҚ БӘС ТІГУ ЖӘНЕ ЛОТЕРЕЯЛАРДЫҢ ТАРАЛУЫ, СОНДАЙ-АҚ ӘРТҮРЛІ ОЙЫН-САУЫҚ ТҮРЛЕРІ АРАСЫНДАҒЫ ӨЗАРА АУЫСУЛАР

Құмар ойындарға тартылу деңгейіне қарай сегментация

«Сіз әртүрлі демалыс түрлерін, соның ішінде құмар ойындарды қаншалықты жиі қолданасыз?» деген сұраққа әртүрлі жауап нұсқалары ұсынылды, соның ішінде 5 түрлі құмар ойын түрі берілді:

- Онлайн-казино, рулетка, покер немесе слот ойнайсыз.
- Казиноға немесе ойын автоматтары залдарына барасыз (интернет-казино емес).
- Лотерея билеттерін сатып аласыз, онлайн-лотереяларға қатысасыз, лото клубында ойнайсыз.
- Қазақстандық букмекерлік кеңселерде бәс тігесіз
- Шетелдік букмекерлік кеңселердің сайттарында бәс тігесіз.

Әрбір ойын түріне 4 түрлі жауап нұсқасы ұсынылды.

Респонденттердің жауаптары негізінде олардың құмар ойындарға тартылу деңгейіне байланысты 3 топқа бөлу жүргізілді:

- **Тұрақты түрде** – респонденттер жоғарыда аталған кем дегенде бір құмар ойын түрімен үнемі айналысатынын көрсеткен.
- **Анда-санда** – респонденттер жоғарыда аталған кем дегенде бір құмар ойын түрімен сирек немесе анда-санда айналысатынын көрсеткен, бірақ олардың ешқайсысымен тұрақты түрде айналыспайды.
- **Ешқашан** – респонденттер жоғарыда аталған құмар ойындардың ешқайсысына қатыспайтынын көрсеткен.

Құмар ойындардың таралуы, %

|               | Казино және ойын автоматтары залдары (жердегі) | Онлайн-казино (заңмен тыйым салынған) | Қазақстандық букмекерлік кеңселер | Шетелдік букмекерлік кеңселер (заңмен тыйым салынған) | Лотереялар және лото клубтары |
|---------------|------------------------------------------------|---------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------------------------------------|-------------------------------|
| Ешқашан       | 77.2                                           | 70.7                                  | 72.3                              | 76.3                                                  | 68.2                          |
| Сирек         | 9.8                                            | 15.2                                  | 14.3                              | 10.7                                                  | 17.0                          |
| Анда-санда    | 7.2                                            | 8.5                                   | 7.4                               | 6.9                                                   | 8.7                           |
| Тұрақты түрде | 3.5                                            | 3.7                                   | 3.5                               | 3.7                                                   | 3.7                           |

*\*құмар ойындардың барлық түріне тартылған адамдардың жалпы үлесі жеке ойын түрлерінің қосындысына тең емес, өйткені бір адам көбінесе бірнеше құмар ойын түрін қатар ойнайды. Кейде бір адам барлық құмар ойын түрін бірден ойнайды.*

Құмар ойын ойнайтын адамдардың санын бағалау (әрбір ойын түрі бойынша жеке)\*

|                                             | Казино және ойын автоматтары залдары (жердегі) | Онлайн-казино (заңмен тыйым салынған) | Қазақстандық букмекерлік кеңселер | Шетелдік букмекерлік кеңселер (заңмен тыйым салынған) | Лотереялар және лото клубтары |
|---------------------------------------------|------------------------------------------------|---------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------------------------------------|-------------------------------|
| Тұрақты түрде, қателік интервалы (+/-0,85%) | 459 444                                        | 484 055                               | 456 276                           | 494 019                                               | 491 710                       |
| тұрақты түрде (пайыз)                       | 3.5                                            | 3.7                                   | 3.5                               | 3.7                                                   | 3.7                           |

*\*құмар ойындардың барлық түрін ойнайтын адамдардың жалпы үлесі жеке ойын түрлерінің қосындысына тең емес, өйткені бір адам көбінесе бірнеше құмар ойын түрін қатар ойнайды. Кейде бір адам барлық құмар ойын түрін қатар ойнайды.*

- Құмар ойындарды ешқашан ойнамаған азаматтардың профилі**
1. **Білімі:** жоғары (49,9%).
  2. **Табыс деңгейі:** 101-200 мың теңге (34,3%).
  3. **Отбасылық жағдайы:** үйленген/тұрмысқа шыққан, жұбайымен бірге тұрады (47,8%).
  4. **Өз өміріне қанағаттану:**
    - Негізінен қанағаттанамын (39,8%).
    - Толық қанағаттанамын (22%).
  5. **Қазіргі және болашақ табысына қанағаттану:**
    - Негізінен қанағаттанамын (30,5%).
    - Толық қанағаттанамын (13,7%).
  6. **Эмоционалдық және психологиялық жағдайына қанағаттану:**
    - Негізінен қанағаттанамын (34,6%).
    - Толық қанағаттанамын (19,7%).
  7. **Қазақстанда өз әлеуетін іске асыру мүмкіндігіне қанағаттану:**
    - Негізінен қанағаттанамын (31,8%).
    - Толық қанағаттанамын (13,8%).
  8. **Соңғы бір жылда тыйым салынған заттарды қолдану:** Ештеңе қолданбаған (45,7%).
  9. **Болашақтағы табысқа сенім арту себептері:**
    - Білім (33,8%).
    - Жұмыс тәжірибесі және қызмет барысында үйренген дағдылар (28,6%).
    - Өзін-өзі дамытуға және еңбектенуге дайындық (25,7%).
    - Зейнетақы мен әлеуметтік жәрдемақылардың өсуі (5,5%).
  10. **Қазіргі өмірге, тұрақты шығындарға және жинақтауға табыс жеткіліктілігі:**
    - Жалпы жеткілікті, бірақ кейде үнемдеуге тура келеді (28,7%).
  11. **Несие немесе қарыз алу көзі:**
    - Банк (42,8%).
    - Ешқандай несие алмаған (26,8%).
  12. **Несие/қарызды өтеу көзі:** Өз жалақыма сенемін (50%).
  13. **Қосымша қаражатты көбейту әдістері:**
    - Банктік депозиттер (58,9%).
    - Жылжымайтын мүлікке инвестиция (20,6%).
    - Өз жобаларына ақша салу (16,9%).
  14. **Көбіне сезінген психологиялық жағдайлар:**
    - Ұйқысыздық (32,1%).
    - Мазасыздық (21,3%).
    - Стресс (17,1%).
    - Апатия (ештеңеге құлшыныс болмауы) (13,4%).
    - Ашулану, агрессия, тітіркену (6,6%).
  15. **Қиын жағдайда көмек сұрау:**
    - Ешкімнен көмек сұрамаған, өз бетімен мәселені шешкен (45,2%).
  16. **Аймақтың дамуына үміт сыйлайтын бастамалар:**
    - Ауыл шаруашылығы және мал шаруашылығы (32,2%).
    - Білім және ғылым саласы (22,9%).
    - Өсімдік шаруашылығы (21,4%).
    - Бақша шаруашылығы (19,4%).
    - Логистикалық хабтар (14,7%).
  17. **Мен жеке қолдамайтын даму жобалары:**
    - Қоқыс жағатын зауыттар (18,1%).
    - Химиялық өндірістер (21,3%).

*Бұл топтың кейбір сипаттамалары басқа топтармен салыстырғанда айтарлықтай жоғары.*

- Қазақстанда құмар ойындарды тұрақты түрде ойнайтын азаматтардың профилі (1-бөлім)**
- 1. Білім деңгейі:**
- аяқталмаған жоғары білім (21,1%);
  - аяқталмаған (6,2%).
- 2. Табыс деңгейі:**
- 301-400 мың теңге (18,1%)
  - 201-300 мың теңге (27,3%);-101-200 мың теңге (21%).
- 3. Отбасылық жағдайы:**
- жалғыз тұрады (18,7%);-некеде, бірақ бөлек тұрады (17,5%);
  - азаматтық неке (11,7%);
  - ажырасқан, бірге тұрады (7,4%).
- 4. Балаларының болуы:**
- балалары бар, бөлек тұрады (26,5%).
- 5. Өміріне қанағаттануы:**
- мүлдем қанағаттанбайды (19,6%);
  - көбінесе қанағаттанбайды (26,9%).
- 6. Қазақстандағы өміріне көбінесе қанағаттанады (27,8%).**
- 7. Эмоционалды және психологиялық жағдайына қанағаттануы:**
- негізінен қанағаттанбайды (24%);
  - бейтарап (33,9%).
- 8. Қазақстанда өз әлеуетін іске асыру мүмкіндігіне қанағаттануы:**
- көбінесе қанағаттанбайды (31,9%).
- 9. Эмиграция үшін тартымды елдер:**
- Ресей (11,1%);
  - Посткеңестік кеңістік (15,5%);
  - Латын Америкасы (7%).
- 10. Әл-ауқатты арттыру перспективалары келесі мәселелермен байланысты:**
- беделді таныстары бар адамға тұрмысқа шығу/үйлену мүмкіндігі (12,1%);
  - сіздің жұмыс істейтін компанияңыздың қызметкерлердің кәсіби дамуына инвестиция салуға дайын болуы (15,7%);
  - лотереядан ұтыс (5,3%);
  - инвестициялар компаниясының акциялары (8,3%).
- 11. Былтыр жеке пайдаланған заттар:**
- қорқор (32,2%);
  - вейптер/электрон темекілер (27,1%);
  - марихуана (16,9%);
  - синтетикалық заттар (20%);
  - галлюциногендер (20,2%);
  - кокаин, опиаттар, героин, дезоморфин (21,9%).
- 12. Сіздің табысыңыз ағымдағы өмір, тұрақты шығындар және жинақтар үшін жеткілікті ме?**
- тек өмір сүруге және тұрақты шығындарға жеткілікті, жинау мүмкін емес (30%).
- 13. Қайдан қарыз алдыңыз:**
- лизингтік компания (7,8%);
  - туыстар (15,7%);
  - құрылысшы компаниядан бөліп төлеуге алу (19%).
- 14. Соңғы жылда жеке пайдаланылғандар:**
- шылым шегу (32,2%);
  - электрон темекілер (27,1%);
  - марихуана (16,9%);
  - синтетикалық заттар (20%);
  - галлюциногендер (20,2%);
  - кокаин, опиаттар, героин, дезоморфин (21,9%).

- 15. Сіздің табысыңыз ағымдағы өмір, тұрақты шығындар және жинақтар үшін жеткілікті ме?**
- тек өмір сүруге және тұрақты шығындарға жеткілікті, жинау мүмкін емес (30%).
- 16. Қайдан қарыз алдыңыз:**
- лизингтік компания (7,8%);
  - туыстар (15,7%);
  - құрылысшы компаниядан бөліп төлеуге алу (19%).
- Құмар ойындарды тұрақты түрде ойнайтын азаматтардың профилі (2-бөлім)**
- 17. Несие алған кезде қарызды қандай табыстпн төлеуді жоспарладыңыз?:**
- акциялар, облигациялар, валюта саудасынан, фореке немесе криптобиржадан түскен табыс (11,3%);
  - жақындарының көмегімен несиені төлеу (13,2%);
  - онлайн-казино ұтысы (8,4%);
  - қазақстандық букмекерлердегі спорттық бәстің ұтысы (5,5%);
  - интернет пен әлеуметтік желілердегі қаржы және экономика сарапшыларының кеңестеріне сүйену (8,8%).
- 18. Резервтегі ақшаны қалай пайдаланғысы келеді?:**
- сарапшылардың кеңесіне сүйеніп, (бір жерге) ақша салу (22,1%);
  - лотереялар, ұтыс ойындары, лото клубтар (8,8%);
  - кәсіпорындардың акциялары/облигациялары (13,3%);
  - қазақстандық букмекерлердегі спорттық бәс тігу (5,9%);
  - шетелдік букмекерлердегі спорттық бәс тігу (5,9%).
- 19. Жеке әдеттері:**
- вейп шегемін (26,3%);
  - жиі жеңіл алкогольді сусындар ішемін (39,8%);
  - жиі күшті алкогольді ішімдіктер ішемін (21,3%).
- 20. Өзі сезінген психикалық жағдайлар:**
- «әлеуметтік желілер немесе мессенджерлер арқылы шынайы өмірден қашуға тырысу» туралы ойлар (26%);
  - «онлайн-казино, рулетка, слот немесе покер арқылы шынайы өмірден қашуға тырысу» туралы тұрақты ойлар (22,7%);
  - «спорттық бәс тігу арқылы шынайы өмірден қашуға тырысу» туралы тұрақты ойлар (7,2%);
  - психобелсенді заттарды қолдану туралы тұрақты ойлар (5,3%);
  - лотерея ойнау, лотерея билетін сатып алу, онлайн-лотереяға қатысу немесе лото клубқа бару туралы тұрақты ойлар (6,5%).
- 21. Өзі көмек сұраған:**
- медициналық мекемеге терапевтке, невропатологқа (невролог) немесе психиатрға жүгінген (28,2%);
  - телефон немесе интернет арқылы «жедел көмек желілеріне» қоңырау шалған (13,8%);
  - әлеуметтік қызметтерге жүгінген (4,8%);
  - коммерциялық емес ұйымдар мен қорларға жүгінген (6,8%);
  - оқытушыларға жүгінген (4,1%);
  - жұмысындағы әріптестеріне немесе басшылығына жүгінген (6%).

*(\*) бұл топтағы респонденттерде басқа топтарға қарағанда айтарлықтай жоғары көрсеткіштер.*

**Құмар ойындарды тұрақты, кейде және ешқашан ойнамайтын сегменттерді салыстыру**

|                | Құмар ойындарды тұрақты ойнайтындар                                                                         | Құмар ойындарды кейде ойнайтындар | Құмар ойындарды ешқашан ойнамайтындар |
|----------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|---------------------------------------|
| Жыныс          | Маңызды айырмашылық жоқ                                                                                     | Ер адамдар                        | Маңызды айырмашылық жоқ               |
| Жас            | 24-29                                                                                                       | 30-39                             | 60+                                   |
| Қала / ауыл    | Қала                                                                                                        | Маңызды айырмашылық жоқ           | Маңызды айырмашылық жоқ               |
| Білім деңгейі  | Толық емес орта                                                                                             | Маңызды айырмашылық жоқ           | Маңызды айырмашылық жоқ               |
| Отбасы жағдайы | Жалғыз тұрамын; некеде болсам да бөлек тұрамыз; ажырасқанбыз, бірақ бірге тұрамыз; азаматтық некеде тұрамын | Маңызды айырмашылық жоқ           | Некеде, жұбайыммен бірге тұрамын      |
| Балалар        | Балалар бар, бөлек тұрады                                                                                   | Маңызды айырмашылық жоқ           | Маңызды айырмашылық жоқ               |
| Табыс          | 301-400 тыс.тенге                                                                                           | 51-100 тыс.тенге                  | 101-200 тыс.тенге                     |

**Сегменттердің өмірдің әртүрлі аспектілеріне қанағаттану деңгейін салыстыру**

|                                                              | Үнемі құмар ойын ойнайтындар                              | Кейде құмар ойын ойнайтындар | Ешқашан құмар ойын ойнамайтындар            |
|--------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|------------------------------|---------------------------------------------|
| Өзінің эмоционалдық және психологиялық жағдайына             | Көбінесе қанағаттанбайды; Өз таңдауына сенімсіз, бейтарап | Айтарлықтай айырмашылық жоқ  | Көбінесе қанағаттанады; Толық қанағаттанады |
| Өз өміріне қанағаттану                                       | Көбіне қанағаттанбайды                                    | Айтарлықтай айырмашылық жоқ  | Көбінесе қанағаттанады; Толық қанағаттанады |
| Қазақстандағы өмірге қанағаттану                             | Көбіне қанағаттанбайды                                    | Айтарлықтай айырмашылық жоқ  | Көбінесе қанағаттанады; Толық қанағаттанады |
| Қазіргі және болашақ табысына қанағаттану                    | Айтарлықтай айырмашылық жоқ                               | Айтарлықтай айырмашылық жоқ  | Көбінесе қанағаттанады; Толық қанағаттанады |
| Қазақстанда өз әлеуетін іске асыру мүмкіндігіне қанағаттануы | Көбіне қанағаттанбайды                                    | Айтарлықтай айырмашылық жоқ  | Көбінесе қанағаттанады; Толық қанағаттанады |

Қарастырылып отырған топтардағы (қанағаттану/қанағаттанбау) белгілері басқа топтармен салыстырғанда айтарлықтай жоғары.

**Сегменттердің құндылықтық және әлеуметтік-экономикалық артықшылықтарын салыстыру**

|                                                | Үнемі құмар ойын ойнайтындар                                                                                                   | Кейде құмар ойын ойнайтындар | Ешқашан құмар ойын ойнамайтындар                                                       |
|------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|
| Жеке құндылықтар                               | ылық әлеуетті жүзеге асыру мүмкіндігі; адамдарға көмек/әлеуметтік жұмыс; ғылым мен технологияны дамыту; жауап беруге қиналамын | Маңызды айырмашылық жоқ      | Отбасы; денсаулық;табыс/материалдық қамтамасыз етілу.                                  |
| Қазақстандағы ең қатты толғандыратын мәселелер | БАҚ еркіндігі; мемлекеттік бюджеттің мұнай-газ және шикізаттық табыстарға тәуелділігі.                                         | Маңызды айырмашылық жоқ      | Экология; парақорлық;діни экстремизм;жоғары салықтар;туристік инфрақұрылымның болмауы. |
| Эмиграцияға кетуге қолайлы елдер               | Ресей, Посткеңестік кеңістік, Латын Америкасы.                                                                                 | Маңызды айырмашылық жоқ      | Батыс Еуропа; АҚШ.                                                                     |
| Қай аймақтың даму бастамаларын қолдайсыз       | жеке шетелдік инвесторлар ;шетелдік мемлекеттер.                                                                               | Маңызды айырмашылық жоқ      | Мемлекет, мемлекеттік орган.                                                           |

**Тұрақты түрде ойын-сауықтың тәуекелді түрлерін тұтынушылардың портреті**

Бұл сегментте басқа сегменттермен салыстырғанда қалаларда тұратын, қазақ тілінде сөйлейтін, жас (24-29 жас) адам көп. Негізінен, олар жалдамалы қызметкерлер. Бұл топта аяқталмаған жоғары білім деңгейі бар адамдардың саны басқаларға қарағанда көп. Табыс деңгейі 100 мыңнан 400 мың теңгеге дейін ауытқиды (қалғандарының көпшілігінің табысы 300-400 мың теңге, басқа топтарға қарағанда).

Тұрақты ойыншылар арасында бойдақтар (тұрмысқа шықпағандар) көбірек, сондай-ақ отбасылық жағдайы біршама қиын адамдар (отбасылы/тұрмыс құрған, бірақ бөлек тұратындар, азаматтық некеде тұратындар, ажырасқан, бірақ бірге тұратындар) да бар. Сонымен қатар балалары бөлек тұратындар басым. Басқа сегменттерден оларды ерекшелендіретін жеке құндылықтар - шығармашылық әлеуетті іске асыру мүмкіндігі, адамдарға көмек көрсету, әлеуметтік жұмыс, ғылым мен технологияларды дамыту.

Бұл сегменттің өкілдері өмірдің түрлі аспектілерімен, оның ішінде өздерінің эмоционалдық және психологиялық жағдайымен, өмірімен, Қазақстандағы өмірмен, Қазақстанда өз әлеуетін жүзеге асыру мүмкіндігімен айтарлықтай қанағаттанбайды.

Қазақстандағы проблемалар, оларды басқа сегменттердің өкілдеріне қарағанда көбірек алаңдататындар: бұқаралық ақпарат құралдарының еркіндігі, экономикадағы әртараптандыру.

Тұрақты ойыншылар үшін басқа топтармен салыстырғанда эмиграцияға кету үшін Ресей (қала маңызды емес), посткеңестік кеңістік елдері және Латын Америкасы тартымдырақ.

Тұрақты ойыншылар басқа топтардан гөрі, жеке шетелдік инвесторлар мен шетел мемлекеттерінің аймақтарды дамыту бастамаларын көбірек қолдайды.

Тұрақты ойыншылар басқа адамдардан гөрі көп вейп шегеді, алкоголь тұтынады, есірткі (органикалық және синтетикалық) заттар, галлюциногендер және тыныштандыратын заттарды пайдаланады.

Осылайша, тұрақты түрде ойын-сауықтың тәуекелді түрлерін тұтынатын сегментті келесі сөздермен сипаттауға болады:

Жас қазақтілді қала тұрғыны, ол білім, мансап жолында және жеке өмірде өз орнын таба алмаған, жеке өміріне, денсаулығына және болашағына, мемлекет пен қоғамға

қанағаттанбайтын адам. Мемлекеттік бастамаларға күмәнмен немесе күдікпен қарайды, бірақ әлеуметтік желілердегі интернет-гуруларға сенім артады.

**Құмар ойын түрлерін сирек ойнайтын азаматтардың портреті**

Айта кетейік, бұл топтың өкілдері Қазақстандағы жалпы халықтан айтарлықтай ерекшеленбейді. Оларды «орташа статистикалық қазақстандықтар» деп сипаттауға болады. Дегенмен, бұл топтарда басқаларға қарағанда жиі байқалатын бірнеше белгілер бар:

- 1. Табыс деңгейі: 50-100 мың теңге (15,6%).
- 2. Әл-ауқатты арттырудың кәсіпкерлік жобалармен байланысы (7,3%).
- 3. Күшті алкогольді ішімдіктерді тұтынады (40,9%).
- 4. Микрокредиттік немесе микрофинанстық ұйымдарда қарыздары бар (21,9%).
- 5. «Fastfood» (фастфуд) тағамдарын жиі тұтынады (24,7%) және күн сайын әлеуметтік желілерде 4 сағаттан артық уақыт өткізеді (16,6%).

Қызықты ерекшелік, осы топтың өкілдері алкогольді жиі тұтынса да, құмар ойыншыларға қарағанда есірткі заттарын 2-3 есе сирек пайдаланады (бұл әлсіз алкогольді ішімдіктердің жарнамасын заңдастыру мәселесіне қатысты).

Құмар ойын түрлерін сирек пайдаланатын топтың өкілдері орташа деңгейден төмен табыс табады, бірақ өздерінің жеке белсенділіктерін(кәсіпкерлік жобаларына сенімді) және қоғамдық белсенділіктерін (мемлекет пен мемлекеттік-жеке меншік серіктестігіне деген сенімдері жоғары) сақтайды.

**Тәуекелді ойын-сауық түрлерін ешқашан тұтынбайтын адамдардың портреті**

Бұл сегментте жоғары білімі бар, 101-200 мың теңге табысы бар, үйленген/тұрмыс құрған адам көп. Басқа сегменттермен салыстырғанда, бұл адамдар өздерінің өміріне, Қазақстандағы өмірге, табыстарына (қазіргі және жақын болашақта), эмоционалдық және психологиялық жағдайларына, Қазақстанда өз әлеуетін жүзеге асыру мүмкіндігіне көбірек қанағаттанады.

Алдағы уақытта әл-ауқатты жақсарту перспективаларына қатысты бұл адамдар көбінесе өздеріне, яғни өз білімдеріне, жұмыс тәжірибелеріне, дамуға және өзін-өзі жетілдіруге дайындықтарына сенеді. Сонымен қатар осы сегментте зейнетақы мен әлеуметтік жәрдемақылардың артуына үміт артатындар көп.

Бұл сегменттің өкілдері қандай да бір заңсыз заттар немесе алкогольді ішімдіктерді қолдануға аз бейім.

Егер олар несие алса, онда ол – банк арқылы. Бұл сегментте сондай-ақ несие/бөліп төлеуді ешқашан алмағандар көп. Қарызды олар өздерінің жалақысынан қайтаруды жо-спарлайды. Олар резервтік ақшаларын банктік депозиттерге салуды, жылжымайтын мүлікке инвестиция жасауды, жеке кәсіпкерлік жобаларына инвестиция жасауды қалайды.

Бұл сегментте аймақтың дамуына үміт артып отырған адамдардың саны айтарлықтай көп, олар келесі бастамаларды қолдайды: ауыл шаруашылығының мал шаруашылығы, білім және ғылым саласы, ауыл шаруашылығының егіншілік, ауыл шаруашылығының бау-бақша шаруашылығы, халықаралық жүк тасымалдау және көлік жолдары, сондай-ақ логистикалық хабтар.

Сонымен қатар олар жеке қолдауға бейім емес жобалар – қоқыс жағу зауыттары, химиялық кәсіпорындар.

**Бұл топты бір сөйлеммен сипаттасак: жасы жағынан да, өмірге деген көзқарасы жағынан да толыққанды, әлеуметтік-адаптацияланған оптимистер, олар өздеріне және мемлекетке сенеді, шынайылыққа негізделген, өздеріне сүйенеді және батыстық құндылықтарға бағытталған.**

**Құмар ойын ойнайтындардың басқа ойын түрлеріне ауысуы**

Көптеген реттеуші бастамалар тыйым салу немесе шектеу арқылы тәуекелді ойын-сауықтың үлесін азайтуға бағытталған. Алайда шетелдік тәжірибе керісінше нәтиже көрсетіп отыр: тыйым салу немесе шектеулер ойын-сауықтың көлемін азайтпайды, керісінше оларды заңсыз салаға ауысуға итермелейді. Сондықтан реттеуші нормалардың тәуекелді ойын-сауыққа қалай әсер ететінін түсіну үшін, осы саладан «келетін» және «кететін» ағындарды моделдеу маңызды.

Ағындарды екі бағытта талдау тиімді болады: қатысу деңгейіне қарай (жиі, кейде, ешқашан) және әрбір тәуекелді ойын-сауық түрі бойынша жеке-жеке.

Тәуекелді ойын-сауық түрін тұтынушылар қандай баламалы ойын-сауық түрлеріне ауысады?

|                 | Тұрақты түрде тәуекелді ойын-сауық тұтынушылар         | тәуекелді ойын-сауықты сирек тұтынатындар | Ешқашан тәуекелді ойын-сауық тұтынбайтындар |
|-----------------|--------------------------------------------------------|-------------------------------------------|---------------------------------------------|
| Құмар ойындар   | қасқа құмар ойын түрлері (оффшорлар)                   | маңызды айырмашылық жоқ                   | -                                           |
| Құмар ойын емес | кинотеатрлар, барлар мен мейрамханалар, үйде кино көру | маңызды айырмашылық жоқ                   | -                                           |

**Құмар ойын түрі бойынша құмар ойындарды демалыс ретінде таңдаған адамдардың басқа демалыс түрлеріне ауысуы**

*Егер дәл қазір таңдаған құмар ойын түрі қолжетімсіз болса, тұрақты түрде құмар ойын ойнайтын адамдар қандай баламалы ойын-сауық түрлерін таңдайтын еді? Әр топтың басқа топтармен салыстырғандағы маңызды айырмашылықтары көрсетілген (құмар ойындар бойынша 4%-дан жоғары және құмар емес ойындар бойынша 10%-дан жоғары).*

| Жақсы көретін құмар ойын түрі                       | Қай құмар ойын түріне ауысады                               | Қай құмар ойын түріне ауысады                                                      |
|-----------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| Онлайн-казино клиенті (заңсыз)                      | Жер үсті казино және ойын авто-маттар залы                  | Үйде интернетте көркем фильмдер/сериалдар көру; Әлеуметтік желілерде қарым-қатынас |
| Жер үсті казино және ойын ав-томаттары залы клиенті | Онлайн-казино; Лотерея билеттері және лото-клубтар          | Үйде интернетте көркем фильмдер/сериалдар көру                                     |
| Шетелдік букмекерлер клиенті (заңсыз)               | Жер үсті казино және ойын авто-маттары залы; Онлайн-казино  | Үйде интернетте көркем фильмдер/сериалдар көру                                     |
| Қазақстандық букмекерлер клиенті                    | Онлайн-казино; Жер үсті казино және ойын автоматтары залы   | Үйде интернетте көркем фильмдер/сериалдар көру                                     |
| Лотереялар және лото-клубтар клиенті                | Жер үсті казино және ойын авто-маттары залы. Онлайн казино. | Үйде интернетте көркем фильмдер/сериалдар көру                                     |

Тәуекелді ойындарды тұрақты түрде ойнайтындардың санына баға беру, тәуекелді ойындарға тәуелділік қауіпі бар азаматтардың санына баға беру

|                                                                               | Казино және ойын автоматтары залдары (жергілікті) | Онлайн-казино (Қазақстанда тыйым салынған) | Қазақстандық букмекерлер | Шетелдік букмекерлер (Қазақстанда тыйым салынған) | Лотереялар және лото-клубтар                                                                      |
|-------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|--------------------------------------------|--------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Тұрақты (пайызбен %)                                                          | 3.5                                               | 3.7                                        | 3.5                      | 3.7                                               | 3.7                                                                                               |
| тұрақты ,адам саны                                                            | 459 444                                           | 484 055                                    | 456 276                  | 494 019                                           | 491 710                                                                                           |
| Қателік интервалымен; (+/- 0,85%), мың адам                                   | 455,5 – 463,3                                     | 479,9 – 488,2                              | 452,4 – 460,2            | 489,8 – 498,2                                     | 487,5 – 495,9                                                                                     |
| Ойынға тәуелді адамдар минималды бағалануы (0,6%)                             | 2 756                                             | 2 904                                      | 2 737                    | 2 964                                             | 2 950                                                                                             |
| Тұрақты ойыншылар арасында ойын түріне байланысты лудомания тәуекелінің үлесі | 3,23%                                             | 3,23%                                      | 0,78%                    | 0,78%                                             | Уақыты кейінге шегерілген тиражбен (коэффициенті 0,62%)<br><br>Лезде ұтыстар (коэффициенті 3,23%) |
| Лудомания тәуекелі, ойын түріне байланысты түзету бойынша, адам саны          | 14 840                                            | 15 634                                     | 3 559                    | 3 854                                             | 9 465* = 7 941 + 1 524                                                                            |

Лотереялар мен лото-клубтардың клиенттері арасында жартысы «Спортлото» сияқты уақытты қажет ететін лотереяларға қатысады деп болжанған, ал жартысы жедел лотереяларға қатысады; егер пропорция өзгеше болса, лудоманияның жалпы саны өзгереді.

Бағалау әдістемесі және есептеу (1)

Тұрақты ойыншылардың санын бағалау үшін:

1. Алдымен сауалнама нәтижелері бойынша тұрақты ойыншылар жасы бойынша топтарға бөлінді.
2. Әрбір жасы бойынша топ үшін әрбір ойын түріне қатысты сол топтың жалпы таңдау көлеміндегі пайыздық үлесі есептелді.
3. Статистика бюросының деректері бойынша әрбір жасы бойынша топтағы жалпы халық саны анықталды.
4. 2-тармақта алынған пайыздық үлестері 3-тармақтағы халық санына қолданылды.

«Қиындық туғызатын ойынға» түрлі ойын түрлерінің әсерін есепке алу:

1. «Қиындық туғызатын ойын» санын және үлестерін бағалау Ұлыбританиядағы ауқымды ұлттық зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып жүргізілді. Бұл зерттеу барысында «қиындық туғызатын ойын» деңгейі бойынша ұлттық скрининг жүргізілді. Сонымен қатар «проблемалық гемблингтің» коэффициентінен басқа, зерттеу әртүрлі ойын түрлері арасындағы тәуекел айырмашылығын да анықтады.
2. Қазақстанда ұсынылған төмен тәуекелді ойын түрлеріне тиражы кейінге қалдырылған лотереялар (0,62%) және онлайн спорттық бәс тігулер (0,78%) жатады. Бұл екі ойын түрінде «қиындық туғызатын ойынның» аса күрделі деңгейлері анықталмаған.
3. Жоғары тәуекелді ойын түрлеріне «жедел азарт» (3,23%) жатады - кез келген жедел лотереялар (мысалы, скретч-карталар және басқа да лотереялар), ойын автоматтары және т.б. Қызық дерек, спорттық бәс тігулер жарысқа қатысу арқылы белсенділік төмен тәуекел аймағынан жоғары тәуекел аймағына («жедел азарт») ауысады.
4. Лудоманиямен күресу тұрғысынан, ауруды дамыту тәуекелін барынша арттыратын ойын түрлеріне (3,23%) назар аудару орынды. Мұндай ойындарға барлық «жедел лотерея», ойын автоматтары және бәс тігу мен ұтыс арасындағы уақыт айырмашылығы жарты сағаттан бір сағатқа дейін болатын басқа да ойын түрлері жатады (гормондар мен нейромедиаторлардың «коктейлі» әрекет ететін уақыт, олардың шығуы бәс тігумен және ұтыс күтумен бірге жүреді).

Қиындық туғызатын ойын тәуекеліндегі айырмашылық, мүмкін, «козу - сыйақы» процесінің жылдамдығына байланысты — ең жоғары тәуекел проблемалық гемблингке тән ойындарда байқалады, мұнда нәтиже жедел шығады (ойын автоматтары, жедел лотереялар). Айырмашылық нейробиологиялық тұрғыдан түсіндіріледі – «нейромедиаторлар мен гормондардың коктейлі» қан құрамында бірнеше минутқа дейін сақталады. Егер осы уақыт ішінде екінші ынталандыру немесе ұтыс (немесе ұтыс күту) түріндегі оң күшейту алынса, бұл тәжірибе әдетке айналады. «Проблемалық ойын тәуекелінің» коэффициенттері осы ерекшелікті көрсетеді. 0,62% – уақытты қажет ететін лотереялар үшін, 0,78% – онлайн букмекерлер үшін және 3,23% – жедел нәтиже беретін ойындар үшін (кез келген жедел лотереялар, ойын автоматтары, рулетка және т.б.), сондай-ақ көп жағдайда назардан тыс қалатын тәуекелдің айтарлықтай үлесі – бұл қаржылық құралдармен немесе активтермен жүргізілетін бір күндік биржалық сауда (қорлармен, туынды құралдармен, валюта нарығында Форекс және т.б. бір күндік сауда).

Әр түрлі ойындардың «проблемалық ойын» тәуекелдеріне әсерін зерттеген және жариялаған ұлыбританиялық реттеуші тиісті зерттеу жүргізді. Зерттеудің толық нұсқасымен мына сілтемеде танысуға болады. (1)\*. Өкінішке қарай, бұл зерттеуде бір күндік (қысқа мерзімді) биржалық сауданың лудомания тәуекелмен салыстырмалы зерттеулер немесе салыстырулар жүргізілген жоқ, бұл тақырыпқа арналған жеке зерттеулер бар, бірақ оларды салыстыру мүмкін емес, себебі әр түрлі әдістемелер қолданылған.

\*) Құжаттың соңында сілтемелер тізімі.

Реттеу міндеттерін қоюға арналған болжам негізінде құмар ойындарға тарту бойынша болжам

1. Қазақстандықтардың құмар ойындарын ойнау деңгейі әлемдік көрсеткіштерден неғұрлым төмен деңгейде орналасқан. Қазақстанда ересек тұрғындардың 42%-ы құмар ойындар ойнаса, 44 елде жүргізілген сауалнамада бұл көрсеткіш 56% болған. Қазақстанның әлемдік экономикалық кеңістікке интеграциялануын ескерсек, алдағы жылдары құмар ойындарға қатысу деңгейі артуы мүмкін.
- Кейінгі уақытта 44 елде жүргізілген зерттеу нәтижесіне сүйенсек, респонденттердің 56%-ы кейінгі 12 айда кем дегенде бір рет құмар ойын ойнағаны анықталды (\*3).
- Қазақстан мен Ресейдегі құмар ойындар ойнау деңгейін салыстыру қиын, себебі әр елде зерттеу әдістері мен деректер жинау тәсілдері әртүрлі. Ресей зерттеушілеріне келсек,

Ресейде халықтың 12%-ы құмар ойындарға тәуелді деп есептеледі. Алайда әлемдік статистика құмар ойын ойнайтындар орташа есеппен 1-3%-ға дейін жүйелі түрде ойнайтынын көрсетеді. Осылайша, қарапайым экстраполяция елдегі құмар ойыншылардың санының шамамен 120%-ын көрсетеді, бұл, әрине, сандырақ.

Егер көрсетілген 12% көрсеткішін үнемі құмар ойнайтындар деп есептесек, (кейбір біліксіз журналистер оларды «лудомандар» деп атайды), онда бұл сан шындыққа сәйкес келуі мүмкін, және сол кезде Қазақстанда үнемі құмар ойын ойнайтындар саны Ресейге қарағанда 30%-ға аз болады (Қазақстанда 9% және Ресейде 12%). Дегенмен, бұл цифрлардың насихаттық сипатта болуы және лудомания мәселесін шынайы шешуден гөрі «қажетті адамдарға» спортқа бәс тігуден ақша ағындарын шектеу мақсатында жарияланған болуы мүмкін екенін жоққа шығаруға болмайды.

**Болжам: Қазақстандықтардың құмар ойындарға қатысу деңгейі кейінгі жылдары өсіп жатыр және келер жылдары да өседі деп күтіледі (әлемдік ақпараттық және экономикалық кеңістікке интеграциялануын сақтап қалған жағдайда).**

2. Әлемдік тәжірибеге сүйенсек, қатаң реттеу немесе тыйым салу азаматтардың құмар ойындарға тартылу деңгейін төмендетпейді. Керісінше оларды заңсыз нарыққа көшуге итермелейді. Мұндай салдар мемлекет үшін қосымша шығындарға әкеп соқтырады: мәселелер мен оларды шешуге жұмсалатын қаражат ел ішінде қалады, ал табыс пен салық басқа юрисдикциялар мен офшорларға кетеді.

Сонымен қатар офшорлық нарыққа бет бұру азаматтар үшін қосымша қауіп төндіреді: олар қаржылық шығынға ұшырайды, себебі реттелмейтін офшорлық аймақтың клиенттері өз құқықтарын қорғау үшін жергілікті реттеушілерге немесе сотқа жүгіне алмайды.

Офшорлық көшу үрдісін тоқтатуға деген үміт негізсіз, өйткені қаржылық мүмкіндігі жоғары елдер де (мысалы, АҚШ) қатаң шектеулердің тиімсіздігін байқап, легализация мен реттеуге көшіп жатыр.

Қазақстандағы жағдай да аландатарлық: кейінгі екі жылда онлайн-казино ойыншыларының үлесі заңды казиноларға қарағанда жоғары болды, ал шетелдік букмекерлермен бәс тігетін азаматтардың саны қазақстандық лицензияланған букмекерлерді пайдаланушылардан асып түсті.

2023 және 2025 жылдары офшорлық ойыншылардың үлесін салыстырғанда, олардың саны 22%-ға артқан. Бұл 2024 жылы енгізілген қатаң реттеу шараларымен байланысты болуы мүмкін. Жаңа шектеулердің салдарынан заңды түрде ойын ойнайтын адал азаматтар құқықтық шектеулерге тап болды (несиелік рейтингтің төмендеуі, несие мен бөліп төлеуден бас тарту сияқты).

**Болжам: Егер шектеу мен тыйым салу саясаты жалғаса берсе, құмар ойындарға тартылған азаматтардың шетелдік және офшорлық нарыққа көшу үрдісі күшейе береді.**

3. Егер кейбір бейқұмар ойын-сауық түрлері (шетелге саяхаттау, шығармашылықпен айналысу, ересектерге арналған контентті көру) халық үшін қолжетімсіз бола бастаса, азаматтардың бір бөлігі бос уақытын құмар ойындарға арнауы мүмкін.

**Болжам: Егер шетелге шығу, шығармашылық өзін-өзі көрсету немесе басқа да ойын-сауық түрлерінің қолжетімділігі төмендесе (мысалы, халық табысының азаюы немесе шетелдік туризм мен мәдени демалыстың қымбаттауы салдарынан), Қазақстанда құмар ойындарға тартылу деңгейі артады.**

## **Құмар ойындарға қызықтыру болжамы мен реттеу тапсырмалары**

**Жоғарыда келтірілген тұжырымдар мен болжамдар негізінде реттеудің жалпы тапсырмалары мыналар:**

Құмар ойындар саласын шетелдік юрисдикциялар мен офшорларға қарсы бәсекеге қабілетті ету.

Болжам бойынша құмар ойын ойнайтындардың үлесі өсетіндіктен, реттеу шараларымен жақын арада пайда болатын жаңа ойыншылар тобының Қазақстанның юрисдикциясында қалуын қамтамасыз ету қажет.

Егер реттеу шаралары арқылы бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету мүмкін болмаса, 2024 жылғы реттеуді күшейту нәтижесінде офшорларға көші-қонды бақылау қиын болады.

**Жаңа қатысушылардың «кейде» немесе «сирек» ойнайтын топта қалуын қамтамасыз ету және оларды тәуекел тобына (лудомания және қаржылық шығындар қаупі тек тұрақты ойыншылар арасында бар) өткізбей тұру.**

Егер реттеу шараларында тыйым салу мен шектеулер басым болса, қазіргі ойыншылардың айтарлықтай бөлігі офшорларға кетеді (2024 жылы топтық шектеулер офшорларда ойнаушылар үлесін лицензияланған қазақстандық алаңдардан артық қылды), жаңа ойыншылар үшін офшорлық алаңдар басым таңдау аймағына айналады. Бұл жағдайда Қазақстанда Қытайдың сценарийі қайталануы мүмкін: елде проблемаларды шешуге шығындар, офшорларда табыстар мен ойыншылар.

**Құмар ойындарға қолжетімділікті осал топтар үшін шектеу.**

Әрине, негізгі және ең қатал шектеулер осал топтарға, яғни кәмелетке толмағандар, әрекет қабілеттілігі жоқтар (әрекет қабілетсіздік сот арқылы расталуы тиіс) немесе тәуелділіктері барларға қатысты болуға тиіс.

Келесі бөлімдерде ақпараттық артықшылықтар, қаржылық мінез-құлық және алдын алу мен емдеу туралы ақпараттылық қарастырылады. Бұл жалған түсініктерге (немесе мүдделі тараптардан жүргізілетін ақпараттық науқандарға) емес, шынайы деректерге негізделген реттеу шараларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

## **ҚҰМАР ОЙЫНДАРҒА АЛҒАШҚЫ ТАРТУ АРНАЛАРЫ(ҚҰМАР ОЙЫНДАР, СПОРТҚА БӘС ТІГУ, ЛОТОРЕЯЛАР). ҚҰМАР ОЙЫНДАР ТУРАЛЫ ӨЗЕКТІ АҚПАРАТТАНДЫРУ**

**Құмар ойындарға тарту арналарын басқару саясаты және реттеу мақсаттары мен міндеттері үшін ақпараттандыру.**

**Реттеу міндеттері, тарту және ақпараттандыру арналары**

24-шы бетте қазақстандықтардың құмар ойын-сауыққа қатысу деңгейі мен келер жылдарға арналған болжамдар негізінде реттеу міндеттері көрсетілген:

Негізгі реттеу міндеттері:

Құмар ойын-сауық индустриясын шетелдік және офшорлық нарықтармен бәсекеге қабілетті ету.

Жаңа тартылған ойыншылардың тек «кейде» немесе «сирек» ойнауын қамтамасыз ету, оларды тәуелділік қаупі жоғары топқа өткізбеу (тәуекел тұрақты ойнайтындар арасында болады).

Кәмелетке толмағандар мен өзін-өзі шектеген азаматтардың құмар ойындарға қолжетімділігін шектеу.

**Осының нәтижесінде қатысу және ақпараттандыру арналары бойынша реттеу шаралары-ның міндеттері туындайды:**

**Лицензияланған құмар ойын-сауық индустриясын шетелдік және офшорлық нарықтармен бәсекеге қабілетті ету.**

Ол үшін азаматтардың азарттық ойындарға алғашқы тарту арналары мен олар туралы ақпарат алу жүйесін реттеу қажет.

Мақсат: Офшорлармен бәсекеге түсу, себебі мемлекет бұл нарықта жеңілсе, шығын елде қалып, салықтар, табыстар және ойыншылар шетелдік юрисдикцияларға кетеді.

Жаңа ойыншылар құмар ойындарды тек ойын-сауық ретінде қабылдап, оларды тек кейде ойнайтындай және «қажеттілікке» айналдырмауға бағытталған тарту және ақпараттандыру арналарына бақылау жүргізу. Бұл, негізінен, ағарту жұмысы.

Құмар ойындарға осал топтардың (кәмелетке толмағандар, өзін-өзі шектегендер) тартылуын минимизациялау үшін, тарту арналарын және ақпараттық ағындарды тиімді реттеуді енгізу қажет

**Бастапқы тарту арналары құмар ойындардың жиілігі бойынша сегменттер**

|                                                                      | А: Тұрақты түрде құмар ойындарын ойнайтындар сегменті | В: «Кейде» құмар ойындарын ойнайтындар сегменті | С: «Ешқашан» құмар ойындарын ойнамайтындар сегменті |
|----------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|
| Достар және таныстар                                                 | 13.1                                                  | 28.7<br>А                                       | 41.6<br>А В                                         |
| Әлеуметтік желілер және хабарламалардағы жарнама                     | 11.9                                                  | 19.9<br>А                                       | 21.7<br>А                                           |
| Отбасы мүшелері                                                      | 13.4                                                  | 10.2                                            | 11.8                                                |
| БАҚ-дағы жарнама                                                     | 12.2<br>С                                             | 9.1<br>С                                        | 6.1                                                 |
| Жұмыс                                                                | 5.7                                                   | 5.2                                             | 5.0                                                 |
| Сыртқы(көшедегі)жарнама                                              | 10.7<br>В С                                           | 6.7<br>С                                        | 2.4                                                 |
| Мектепте, институтта                                                 | 11.6<br>В С                                           | 4.4<br>С                                        | 2.9                                                 |
| Осы ойын-сауық түріне қызығушылық танытатын адамдардың әңгімелерінен | 4.7<br>С                                              | 3.0                                             | 2.0                                                 |

*Сіз өзіңізге ұнайтын (таңдалған) демалыс немесе ойын-сауық түрлері туралы бастапқыда қалай білдіңіз немесе бұл ойын-сауық немесе демалыс түріне сізді алғаш рет кім тартты?*

*\*сауалнаманың құрылымы мен сұрақтың тұжырымы құмар ойындар ғана емес, бос уақыттың кез келген түрі туралы ақпаратты білдіреді.*

**Таңдаулы ойын-сауық саласындағы ағымдағы оқиғалар туралы ақпараттандыру арналары құмар ойындардың жиілігі бойынша сегменттер**

|                                                                      | Тұрақты түрде құмар ойын-сауықпен айналысатындар | Құмар ойын-сауықпен кейде айналысатындар | Құмар ойын-сауықпен мүлде айналыспайтындар |
|----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|------------------------------------------|--------------------------------------------|
| Әлеуметтік желілер мен мессенджерлердегі жарнама                     | 21.3                                             | 41.4<br>А                                | 46.1<br>А В                                |
| Достар мен таныстардан                                               | 16.3                                             | 36.9<br>А                                | 46.0<br>А В                                |
| Осы ойын-сауық түріне қызығушылық танытатын адамдардың әңгімелерінен | 6.3                                              | 19.7<br>А                                | 27.4<br>А В                                |
| Отбасы мүшелерінен                                                   | 16.4                                             | 14.5                                     | 20.6<br>В                                  |
| Әріптестерден                                                        | 4.2                                              | 17.8<br>А С                              | 14.7<br>А                                  |
| Бұқаралық ақпарат құралдарындағы жарнама                             | 16.6<br>В С                                      | 11.9                                     | 12.5                                       |
| Мектепте, жоғары оқу орында-рында                                    | 18.4<br>В С                                      | 11.0<br>С                                | 6.1                                        |
| Көше жарнамаларынан                                                  | 12.9<br>С                                        | 9.8<br>С                                 | 4.4                                        |

*Сұрақ: Сіз демалатын, көңіл көтеретін немесе бос уақытыңызды өткізетін орындар мен мекемелерде болып жатқан жаңалықтар мен оқиғалар туралы ақпаратты қандай тәсілдермен аласыз (бұған дейін атаған/таңдаған орындарыңыз)?»*

*Ескерту: сауалнама құрылымы мен сұрақтың тұжырымы кез келген ойын-сауық түрлерін қамтиды және тек құмар ойындарға қатысты емес.*

**Құмар ойындарының түрлері бойынша тұрақты түрде құмар ойындар ойнайтын адамдар үшін ақпараттандыру және тарту арналары**

| Ұнамды құмар ойын                                  | Негізгі тартудың үш арнасы                                                                                                             | Үш өзекті ақпараттандыру арнасы                                                                                          |
|----------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Онлайн-казино клиенті (заңсыз)                     | - достардан және таныстардан;<br>- мектепте және институтта;<br>- сыртқы(көшедегі) жарнама                                             | - әлеуметтік желілердегі немесе хабарламалардағы жарнама;<br>- достардан және таныстардан<br>- БАҚ-дағы жарнама          |
| Жер үсті казино және ойын автоматтары залы клиенті | - мектепте және институтта;<br>- отбасы мүшелерінен;<br>- сыртқы(көшедегі) жарнама                                                     | - мектепте және институтта;<br>- әлеуметтік желілердегі немесе хабарламалардағы жарнама;<br>- БАҚ-дағы жарнама           |
| Шетелдік букмекерлер клиенті (заңсыз)              | - достардан және таныстардан;<br>- отбасы мүшелерінен;<br>- мектепте және институтта                                                   | - әлеуметтік желілердегі немесе хабарламалардағы жарнама;<br>- БАҚ-дағы жарнама;<br>- мектепте және институтта           |
| Қазақстандық букмекерлер клиенті                   | - БАҚ-дағы жарнама;<br>- әлеуметтік желілердегі немесе хабарламалардағы жарнама;<br>- достардан және таныстардан / отбасы мүшелерінен; | - әлеуметтік желілердегі немесе хабарламалардағы жарнама;<br>- мектепте және институтта;<br>- достардан және таныстардан |
| Лотереялар және лото-клубтар клиенті               | - БАҚ-дағы жарнама;<br>- әлеуметтік желілердегі немесе хабарламалардағы жарнама;<br>- отбасы мүшелерінен.                              | - әлеуметтік желілердегі немесе хабарламалардағы жарнама;<br>- БАҚ-дағы жарнама;<br>- мектепте және институтта           |

**Құмар ойындарға алғашқы тартатын арналар туралы қорытындылар**

Жалпы достар мен таныстар – әртүрлі бос уақыт өткізу түрлеріне бастапқы тартатын негізгі көз. Бұрын барлық тарап БАҚ-тың ықпалын асыра бағалаған сияқты. Құмар ойын операторлары БАҚ-тағы жарнамаға айтарлықтай бюджет бөлді, ал реттеушілер мен заң шығарушылар дәл осы жарнамамен күресті. Алайда тарту мен өзекті ақпараттандырудың маңызды арнасы әлеуметтік желілер мен мессенджерлер. Бұл платформаларда адал лицензияланған нарық қатысушылары мен өзін заңды бизнес ретінде көрсететін оффшорлық операторларды ажырату мүмкін емес.

Айта кету керек, тұрақты ойыншылар ақпаратты көптеген көзден алады. Достар мен таныстардың ықпалы (13,1%) болғанымен, оларға отбасы мүшелері де әсер еткен (13,4%), сондай-ақ БАҚ-тағы жарнама (12,2%) маңызды рөл атқарған.

Олардың жарнама ықпалына басқа сегменттерге қарағанда көбірек бейім екені байқалады. Басқа топтармен салыстырғанда, тұрақты ойыншылар арасында қандай да бір бос уақыт өткізу түрлері туралы алғашқы ақпарат көзі сыртқы жарнама (10,7%) немесе оқу орны (11,6%) болғандардың үлесі айтарлықтай жоғары.

Ал кейде ойнайтындар достары мен таныстарынан (28,7%) басқа, түрлі бос уақыт өткізу түрлері туралы алғашқы ақпаратты әлеуметтік желілердегі немесе мессенджерлердегі жарнамадан (19,9%) және отбасы мүшелерінен (10,2%) алады.

Құмар ойындарға тартылмаған адамдар екі басқа сегментке қарағанда достары мен таныстарына (41,6%) көбірек сүйенеді. Бұл олар үшін бос уақыт өткізудің әртүрлі түрлері туралы негізгі ақпарат көзі.

Назар аударатын маңызды жайт – БАҚ-тағы жарнама алғашқы ақпарат пен өзекті мәліметтерді алуда заңсыз шетелдік ойын алаңдары мен Қазақстанда заңды түрде лицензияланған операторлар арасында айырмашылық жасайтын жалғыз арна.

Отандағы заңды ойын алаңдарын офшорлық платформалармен салыстырғанда бәсекеге қабілетті ету» деген реттеу міндетін ескере отырып, БАҚ тек мемлекет тарапынан реттеу құралы емес, сонымен қатар қазақстандықтар үшін заңды құмар ойындарды заңсыздардан ажыратудың жалғыз жолы болып көрінеді (өйткені қазақстандық бизнестің офшорлық платформалармен салыстырғанда тұтынушылар үшін ешқандай артықшылығы жоқ, себебі қазақстандық алаңдардағы барлық шарт клиенттер үшін нашар, өйткені офшорлық операторлар салық төлемейді). Бұл әлеуметтік зерттеу қорытындылары халықаралық сарапшылардың тәжірибе мен талдауға негізделген ұсынымдарымен сәйкес келеді.

### **Қорытындылар туралы ақпараттық арналар**

Құмар ойындармен айналысатын жерлердегі немесе мекемелердегі жаңалықтар мен оқиғалар туралы ақпарат алу бойынша негізгі ақпарат көздері – әлеуметтік желілер мен мессенджерлерде орналасқан жарнама және достар мен таныстардың ұсыныстары.

Тұрақты ойыншылар арасында, басқа сегменттермен салыстырғанда, ақпараттың негізгі көзі ретінде бұқаралық ақпарат құралдарының жарнамасы (16,6%) және оқу орындарындағы олардың айналасы (18,4%) жиі қолданылады.

Құмар ойындарын кейде ойнайтындар ақпаратты көбінесе әлеуметтік желілерден немесе мессенджерлерден (41,4%) алады, сондай-ақ достар мен таныстардан (36,9%) естиді. Олардың арасында, басқа топтармен салыстырғанда, әріптестерінен (17,8%) ақпарат алатындардың пайызы айтарлықтай жоғары.

Құмар ойындарды мүлде ойнамайтын адамдар арасында, әлеуметтік желілердегі немесе мессенджерлердегі жарнама (46,1%), достар мен таныстар (46%) және құмар ойындарға қызығушылығы бар адамдардың әңгімелері (27,4%) арқылы ақпарат алатындардың саны айтарлықтай көп.

Өзекті ақпаратты жеткізу арналарына негізделіп, БАҚ-ын бірнеше мақсатта қолдану тиімді:

1. Азаматтарды реттелмеген офшорлық алаңдарды пайдалану кезінде денсаулық пен қаржыға қатысты қауіптер туралы хабардар ету (қақтығыстар туындаған жағдайда Қазақстанның реттеуші органдары мен құқықтық жүйесінің оларды қорғауға қабілетсіз екенін баса айту).

2. Азаматтарды қауіпсіз (немесе шектеулі тәуекелдері бар) құмар ойындарды жүргізудің тәсілдері туралы ақпараттандыру.

3. Азаматтарды Қазақстан аумағында заңды лицензияланған және реттелетін заңды тұлғалар/брендтер туралы ақпараттандыру.

### **Қазақстандық сарапшылар жарнаманың құмар ойындар саласына тартуға әсері туралы**

Жарнаманың лудоманияның дамуына әсері көбінесе халықтың белгілі бір бөлігіне теріс әсер етеді. Сарапшылардың пікірінше, тәуелділігі бар адамдармен тікелей жұмыс істейтін мамандар (психологтар, психиатрлар, наркологтар) құмар ойындар бизнесінің жарнамасы белгілі бір халыққа зиян әсер етеді, әсіресе тәуелділікке бейім адамдарға, әлеуметтік статусына қарамастан.

«Адамдар жарнама арқылы тек ақпарат емес, сонымен қатар жаппай мәдениеттің әлеуметтік стереотиптерін де қабылдайды. Әсіресе, құмар ойын бизнесі әдетте әдемі өмірмен байланыстырылады: әдемі көйлек пен декольте киген әйелдер, смокинг киген ер адамдар. Казино ішінде отырған, шампан ішіп отырған тартымды кейіпкерлер. Мұның бәрі адамды еліктіреді. Бірақ психикалық тұрғыдан сау адам бұл жай ғана сурет екенін көріп, түсіне алады, ал қандай да бір тәуелділікке шалдыққан адам үшін мұндай жарнама «сәтті өмірді» қысқа мерзімге болса да сезіну үшін триггер болуы мүмкін».

«Жарнама, ең аз дегенде, тәуелділігі бар адамдарды қоздырады, бұл есірткіге қатысты жағдаймен бірдей – есірткіні байқап көрген немесе біраз уақыт эпизодтық түрде қолданған барлық адам бірден тәуелді болып кетпейді. Мұнда да дәл солай – тұрақты жарнама көпшіліктің назарын аударуы мүмкін, бірақ ол ең алдымен биохимиялық немесе психологиялық тәуелділіктің «пазлдары» қалыптасқан, қауіп аймағында тұрған адамдарды қатты тартатын болады».

Сарапшылар заңды құмар ойын компанияларының жарнамасына тыйым салу туралы Заңның әсерін мойындай отырып, бұл шектеуден тек заңсыз онлайн платформалардың ұтыста қалғанына сенімді:

1. Сарапшылар соңғы бірнеше жылда интернет кеңістігінде елде тыйым салынған онлайн-казино жарнамасының көбейгенін байқап отыр. Оның ішінде кәмелетке толмағандарға қолжетімді интернет-ресурстарда да жарнамалардың таралуы байқалды, бұл жасөспірімдер мен балалар арасында тәуелділіктің дамуы қауіпін арттырады.

2. Заң шығарушы және құқық қорғау органдары заңсыз онлайн-казино жарнамасын бақылауға және олардың таратушыларын жазалауға қауқарсыз. Тәжірибеге сүйенсек, мұндай жарнамаға қарсы күрес тиімсіз.

«Мен жалпы жарнамаға, әсіресе құмар ойын жарнамасына аса құмар емеспін, бірақ біз нені көріп отырмыз – заңды, рұқсат етілген, бақыланатын құмар ойын бизнесінің жарнамасына тыйым салынды, ал заңсыз онлайн-казино жарнамасы Қазақстан интернет кеңістігінде өріп жүр. Одан да сорақысы – ол жай ғана қолжетімді емес, қылмыстық деңгейде қолжетімді болып кетті – бұл жарнама тіпті ең зиянсыз көрінетін, балалар да кіре алатын сайттарда көрсетіледі. Мұндай жарнама біздің ақпараттық кеңістігімізде өте көп. Ал халық заңды мен заңсыздың арасын ажырата алмайды. Осы тұста тағы да сол бір тұжырымға келеміз – тыйым салудың орнына халыққа осы тақырып аясында білім беруіміз қажет. Қазіргі таңда бұл – жалғыз тиімді әдіс.»

3. Жарнама берушілер мен БАҚ заңды казино мен букмекерлік компаниялардың жарнама бюджетінен жыл сайын орта есеппен 40-60% аралығында табыс жоғалтады, ал мемлекет салық түсімдерін жоғалтады. Осы жағдайда заңсыз онлайн-казино заңға бағынатын БАҚ пен жарнама компанияларына қарағанда әлдеқайда жақсы жағдайға ие, себебі олар психологиялық тұрғыдан осал топтар арасында өздерінің заңсыз бизнесін агрессивті түрде жылжытудың үлкен мүмкіндіктері мен қаражаттарына (салық салынбайтын) ие. Қосымша ретінде, БАҚ сондай-ақ шығармашылық жобаларды жасау үшін спонсорлық пакеттерді алу мүмкіндігін жоғалтады, оның ішінде денсаулықты насихаттау бағытында жобалар да бар.

«Мысалы, апталық бағдарлама жоспары: дүйсенбі — ерлер мен әйелдердің денсаулығын нығайту бойынша спорт дәрігерлерінің кеңестері. Сейсенбі — күннің басты оқиғалары, спорт алаңдарынан ыстық жаңалықтар, алдағы оқиғаларды құлақтандыру. Сәрсенбі — белгілі диетологтардың арнайы жүктемелерге арналған дұрыс тамақтану бойынша кеңестері. Бағдарлама орыс және қазақ тілдерінде шықты. Қазақстандық дәрігерлерді бағдарламаға шақыру жоспарланды. Бірақ 9 қыркүйектен кейін бағдарлама жабылды, себебі жалғыз демеушіміз букмекерлік компания болды»

Қазақстандық сарапшылардың пікірінше, заңды құмар ойын бизнесінің жарнамасына тыйым салу арқылы мемлекет әлеуметтік вакуум қалыптастырды. Бұл жағдайды қазіргі уақытта заңсыз ойын бизнесі операторлары белсенді түрде пайдаланып жатыр:

4. Заңсыз ойын орындары жарнамаға қатысты құқықтық шектеулерге бағынбайды. Сондықтан олар халықтың әлсіз топтарына, соның ішінде кәмелетке толмағандарға бағытталған агрессивті және манипулятивті жарнама стратегияларын еркін қолданады.

Мұндай жарнаманың әсерінен бұл топтарда ойынға тәуелділік қалыптасуы мүмкін, оны кейін бақылау қиынға соғады.

5. Заңды ойын орындарының жарнамасына тыйым салу арқылы мемлекет көлеңкелі нарықтың дамуына жол ашып отыр. Заңсыз операторлар әлеуметтік желілер, Telegram-чаттар, интернет-платформалар мен мобильді қосымшалар сияқты бақылауға алынбайтын байланыс арналары арқылы ақпарат таратады. Бұл платформалар офшорлық юрисдикцияларда орналасқандықтан, құқық қорғау органдары мен заң шығарушы органдардың оларға әсер ету мүмкіндігі шектеулі.

6. Лицензияланған казинолар мен букмекерлік кеңселердің жарнамасына тыйым салынғаннан кейін, ойыншылар заңсыз операторларды өз бетінше іздей бастады. Бұл олардың қауіпсіздігіне үлкен қатер төндіріп, алаяқтық схемалардың көбеюіне алып келді.

*«Мемлекет заңды казино мен букмекерлік компаниялардың жарнамасын спорттық арналардан басқа, барлық БАҚ-та тыйым салған кезде жарнама ел бойынша 350 мың ойыншыны тудырды деп түсіндірген еді... Мен, шынымды айтқанда, осы лудомандардың қайдан шыққанын түсінбеймін, жақсы, мейлі. Бірақ не көреміз - ресми казино жарнамасы жоқ, бірақ кез келген сайтты ашсаңыз, мысалы, Rezka.com немесе Sefon.pro сияқты сайттарда біздің елде заңсыз саналатын NomadGames, SultanGames және тағы басқа онлайн-казино жарнамасы өте көп. Бұл сайттарда үлкен аудиторияның көбі - балалар! Сонда сұрақ туындайды - Қазақстандағы лудоманияны шын мәнінде кім таратып отыр?»*

### **Ақпараттандыру және қатысу арналарын реттеу саласындағы халықаралық тәжірибе**

Қазақстан дамыған елдерде көптен бері шешіліп келе жатқан міндеттермен енді ғана бетпе-бет келіп отыр, олар көбінесе заңды реттелетін құмар ойындары нарығы аясында сынақ пен қателік әдісімен шешілген. Еуропа мен Америка елдері реттеуді қатайту немесе тыйым салуды енгізу ойыншылар санының азаюына және тәуелділік қауіптерінің төмендеуіне әкелмейтінін түсінді. Бұл елдерде «маятник кері бағытқа қозғалды» - тыйымдар мен қатаң шектеулер тек тәуекелдерді азайтпай, керісінше арттыратынын түсінгеннен кейін, олар реттеуді жеңілдету процесіне көшті.

Қазақстан бұл жолдың бастапқы кезеңінде, сонымен қатар реттеу шаралары бойынша да, көптеген бастама популистік сипатқа ие (және бұл Қазақстанға тән емес, бұл демократияның ерекшелігі немесе артқы жағы — сайлау арқылы сайланған билік өкілдеріне кейде «қолдан жасалған проблемаға» қарсы «қатты күресу» шынайы халықтық мәселелерді шешуден жеңілірек болып көрінеді). Популизм негізінде жүргізілген реттеудің нәтижелері байқала бастады: алғаш рет офшорларда құмар ойындарын өткізетін қазақстандықтардың саны ұлттық реттеу аясында ойнайтындардан асып түсті. Салдарынан салықтар мен кірістер елден шығып, ал проблемалар мен тәуекелдер Қазақстанда қалып отыр.

Екі критикалық фактор — заң шығарушылардың реттеу мәселесіндегі популизмі (талаптардың қатаңдатылуы мен салықтардың арттыруы) және реттеу міндеттерінің дұрыс қойылмауы, терең ғылыми негіздің және халықаралық тәжірибенің ескерілмеуі. Мысалы «қатысушылар санын азайту» міндеті қойылды, және ол, негізінен, шешілді: заңды құмар ойын бизнесінің клиенттері азайып, офшорларда құмар ойындар көбейді. Оның орнына, міндетті былайша қою керек еді: «Қазақстандық бизнес ұйымдастырушыларының бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етіп, сонымен бірге халықтың осал топтарын құмар ойындарға тартудан қорғау».

Масштабты сауалнама деректерін талдау көрсеткендей, БАҚ — құмар ойындарды тәжірибе жүзінде өткізетіндермен орталықтандырылған коммуникацияның фактілі түрде бірден-бір арнасы, әрі бұл арна реттеушілердің, сондай-ақ адал лицензияланған және реттелетін бизнес ұйымдастырушыларының коммуникациясы үшін қолайлы.

Бұл идеяны халықаралық сарапшылар да коммуникацияға қатысты жеткізіп отыр.

Қарым-қатынас арналарында басымдықтарды анықтау үшін, азаматтардың құмар ойындарға қатысу деңгейі жоғары және проблемалық ойын (лудомания) пайыздық көрсеткіші төмен елдердің тәжірибесін зерттеу мақсатқа сай болар еді. Мұндай сүзгі Қазақстандағы қатысу деңгейінің артуы болжамымен таңдалды. Басқаша айтқанда, сұрақ былай қойылады: Құмар ойындарға азаматтардың тартылу деңгейі артқан жағдайда, қарым-қатынас арналары арқылы проблемалық ойын деңгейін төмендетудің жолдары қандай болмақ?

Ұлыбритания (БАҚ-та жарнамаға рұқсат берілген, бірақ лицензияланған бизнес операторларының жарнамасы катал реттелген).

Тарихи контекст және реттеуші органның белсенді ұстанымы арқасында Ұлыбританияда құмар ойындар индустриясындағы жарнама қызметін реттеудің тамаша үлгісі қалыптасты. Ұлыбританияның құмар ойындарын реттеу комиссиясы (UKGC) құмар ойындар жарнамасына қатысты практикалық нұсқаулық әзірлеу барысында кемінде екі жарнама саласындағы маман мен операторларды тартуға міндетті. UKGC өз лицензияланған операторларына авторлық құқықпен қорғалатын контентке рұқсатсыз қолжетімділік беретін веб-сайттарда сандық жарнама орналастыруға тыйым салады (яғни, «пираттық» сайттар). Лицензияланған операторлар өз жарнамаларын тарататын мердігерлердің бұл талапты сақтауын бақылауға міндетті және егер бұзушылық орын алса, операторлар жарнаманы таратушының әрекеттері үшін жауапты болады. Осылайша, UKGC, құмар ойындар индустриясын реттеуші орган ретінде, жанама түрде авторлық құқық иелерін де қорғайды.

Өзгелердің әсерінен жасөспірімдерді қорғау механизмдеріне жеке тоқталу орынды. Ұлыбританиядағы реттеу осы мәселеге қатысты жеткілікті егжей-тегжейлі және кең. Мысалы, егер бала немесе жасөспірімге жіберілген құмар ойындар жарнамасын қамтитын ақпаратта төлем жасалуы мүмкін немесе құмар ойындар туралы ақпарат алуға болатын тұлғаның аты немесе байланыс деректері болса, жіберуші қылмыс жасаған болып есептеледі, егер ол құжаттың өз рұқсатынсыз немесе хабардарлығынсыз жіберілгенін дәлелдемесе. Сол сияқты ереже жарнама беруші үшін де қарастырылған, егер жарнамада төлем жасалуы мүмкін немесе құмар ойындар туралы ақпарат алуға болатын тұлғаның аты немесе байланыс деректері бар болса, және мұндай ақпарат балаға жетсе. Бұл мысалдар мен жоғарыдағы мысалдардан мынадай қорытынды жасауға болады: Ұлыбританиядағы реттеушілер құмар ойындар индустриясы басқа да көптеген салалар мен әлеуметтік аспектілермен тығыз байланысты екенін терең түсінеді, және бұл аспектілерді қазіргі заманғы реттеуді қалыптастыру кезінде ескеру қажет.

1. Дания (құмар ойындардың жарнамасы қатаң реттелген, бірақ тыйым салынбаған).

Данияда құмар ойындардың жарнамасына қойылатын негізгі талаптар мыналар:

а) құмар ойындарды байыпты ақша табу немесе қаржылық қиындықтарды шешудің орнына көңіл көтеру ретінде көрсету;

б) жеңіске жету мүмкіндігі шын мәнінде көрсетілгеннен көп екендігі туралы әсер қалдырмау;

с) жарнаманы 18 жасқа толмаған адамдарға бағыттауға тыйым салу;

д) жарнамада танымал тұлғаларды қолданбау;

е) жас шектеулерінің болуы туралы ақпарат беру;

ф) Данияның құмар ойындар жөніндегі комиссиясының жауапты ойынға арналған тәуелділік желісін хабарлау;

г) ойыншыны ерікті түрде құмар ойындарға қатысушылардан шығару тізіміне қосу мүмкіндігі туралы ақпарат беру.

2. Нидерланды (жауапты жарнаманың мысалы).

Нидерландтардың Құмар ойындар жөніндегі комиссиясы (KSA) осал топтарға (кәмелетке толмағандар) бағытталған жарнамаға және кәсіби спортшылар мен командалардың бейнелерін қолданатын медиа материалдарға ерекше назар аударады. Осал аудиторияға бағытталған элементтерді бағалаған кезде назар аударатын негізгі факторлар:

а) медиа материалдардың дизайны мен мазмұны;

б) олардың таралу алаңы мен уақыты (жарнама радио және телехабарларында немесе осал мақсатты топқа бағытталған медиа құралдарында көрінетін бе; жарнама орта мектептер мен балалар мекемелерінің маңында көрінетін бе; жарнама балалар бағдарламалары, отбасылық бағдарламалар сияқты бағдарламалардың жарнамалық үзілістерінде көрсетіле ме және т.б.);

с) жарнамалық материалдарда 25 жасқа толмаған адамдарды пайдалануға тыйым салудың сақталуы.

### **Ойын-сауыққа тартудың үдерісіндегі жарнаманың әсеріне қатысты қазақстандық сарапшылардың кеңестері**

Заңды ойын мекемелерінің жарнамасын тыйым салу кері әсер етеді, тәуелділік деңгейін төмендетпей, бірақ осал топтар арасында тәуелділіктің өсуі қауіпін арттырады. Сарапшылардың пікірінше, халықтың психологиялық денсаулығын қорғау үшін, бір жағынан, заңды және адал жұмыс істейтін ойын компанияларына өз қызметтерін насихаттауға мүмкіндік беру керек, ал екінші жағынан, мұндай жарнаманың мазмұнын және тарату арналарын қатаң бақылау қажет.

Ең тиімді бақылау тәсілдерін жүзеге асыру үшін келесі шараларды қабылдау қажет:

1. Жарнаманы қоғамдық орындарда орналастыруды шектеу:  
– жасөспірімдер көп шоғырланатын жерлерде: мектептер, университеттер, балалар мен жасөспірімдер мекемелері, ТРЦ, ойыншық дүкендері, ойын-сауық орталықтары маңында.

2. Мақсатты аудиторияға бағдарлану - ересек және қаржылық тұрғыдан тәуелсіз адамдар:

– ересектерге арналған демалыс орындарында (мысалы, мейрамханалар мен түнгі клубтар);

– көлік тораптарында (аэропорттар, теміржол вокзалдары, автобекеттер) күннің уақытында, адамдардың негізгі ағыны ересектер болғанда.

3. Уақыт бойынша шектеу: жарнама кешкі немесе түнгі уақытта көрсетілуі керек, себебі бұл уақытта негізінен ересектер көреді.

4. Интернет жарнамасы да уақыт пен платформалар бойынша шектелуі тиіс. Жарнама балалар мен жасөспірімдерге арналған платформаларда немесе пайдаланушылардың көп бөлігі жасөспірімдер болатын сайттарда көрсетілмеуі керек.

5. Заңды ойын мекемелерінің жарнамаларын тек ересектер аудиториясына бағытталған медиа платформаларында орналастыру: ересектерге арналған журналдар мен арнайы бизнес басылымдары, «18+» рейтингін алған ТВ және онлайн платформалардағы арналар, ересектерге арналған спорттық іс-шаралар мен тікелей трансляциялар.

6. Жарнама контентінде ақпараттық және ескерту элементтерінің болуы:

– тәуелділік қауіпі мен тәуекелдер туралы ескертулерді міндетті түрде қамту, жазбалар, аудио және визуалды ескертулер түрінде, көмекке мұқтаж адамдар үшін байланыс ақпараты (мысалы, дағдарыс орталықтары) беру;

– маркетингтік кампанияларды бақылау және реттеу, агрессивті техникалардан, эмоциялармен манипуляция жасаудан және ұтыстарға асыра назар аударудан бас тарту

7. Жарнамалық индустрияда мониторинг және өзін-өзі реттеу: жарнама компаниялары тек заңды ойын бизнесімен жұмыс істеуі керек, ол елде қызмет көрсету үшін лицензиялары бар.

### **Халықаралық тәжірибеге негізделген ұсыныстар**

Құмар демалысқа қатысу процесінде жарнаманың әсері туралы.

**БАҚ** – бұл заңды және заңсыз бизнес ұйымдастырушыларының арасындағы жалғыз коммуникациялық арна. Кейбіреулер жарнаманы толықтай тыйым салу құмар ойындардың таралу мәселесін шешеді деп санайды. Алайда жарнамаға тыйым салу теріс салдарларға

әкеп соқтыруы мүмкін, оның бастысы - заңсыз оффшорлық операторлардың көбеюі. БАҚтағы жарнама және ақпараттандыру – заңды операторлардың жалғыз бәсекеге қабілетті артықшылығы. Барлық басқа жағдайда оффшорлық операторлардың шарттары әлдеқайда тиімді, себебі оффшорлар салық төлемейді.

Заңды операторлар үшін БАҚ-та жарнамалауға тыйым салу – бұл лицензияланған операторлар үшін бәсекеге қабілетсіз жағдайларды туғызады. Жарнамаға тыйым салу немесе тым қатал реттеу заңды операторларды өз өнімдерін жылжыту мүмкіндігінен айырады. Бұл нарықта заңсыз (ары қарай – оффшорлық) операторлардың өсуіне және тез таралуына әкеледі: оффшорлық операторлар белгілі бір юрисдикцияда шектеулерге ұшырамайды, себебі олар азартты ойындарды ұйымдастыруға қатысты реттеу талаптарын орындамайды.

Ойыншылар ойын өнімін таңдағанда жиі лицензияның бар екеніне назар аудармайды және көбінесе белсенді әрі агрессивті маркетинг жүргізетін брендтерге назар аударады. Оффшорлық операторлардың маркетинг саласындағы мүмкіндіктері тек бюджет және өз өнімдерін жылжыту үшін қол жетімді арналармен шектеледі. Оларға басқа шектеулер жоқ.

Ал заңды операторлар тек өз юрисдикциясындағы жалпы заңдарды ғана емес, сонымен қатар құмар ойындар жарнамасына қатысты арнайы нормативтік талаптарды да сақтау міндетті, бұл олардың маркетинг саласындағы мүмкіндіктерін едәуір шектейді.

### **Халықаралық тәжірибеге негізделген ұсыныстар**

Құмар демалысқа қатысу процесінде жарнаманың әсері туралы.

Медиа жарнамасы - бұл клиенттердің заңды және заңсыз операторларды ажыратуының жалғыз тәсілі және бизнес ұйымдастырушылары үшін жалғыз бәсекеге қабілетті артықшылық. Оның тыйым салынуы оффшорлық операциялардың кеңінен таралуына әкеледі және онымен күресуді қиындатады. Осыдан халықаралық тәжірибеге негізделген ұсыныстар туындайды.

Мақсатты ақпараттандыру үшін БАҚ арқылы азаматтарды реттеуші атынан:

1. Азаматтарға арналған реттеушінің үнемі түсіндірулері БАҚ арқылы. Хабарлама: «Шетелдік сайттар - бұл әмиян мен денсаулыққа қауіп, реттеуші және сот жүйесі сізді даулы жағдайларда қорғауға алмайды.»

2. Реттеуші атынан Қазақстандық бизнес ұйымдастырушыларының «ақ тізімін» жариялау. Хабарлама: «Бұл лицензияланған операторлар, реттеуші және сот жүйесі клиентті даулы жағдайларда қорғауға алады.».

3. Реттеушіден денсаулық пен қаржы тәуекелдерін төмендетуге арналған ұсыныстар.

### **Лицензияланған бизнес ұйымдастырушылары үшін (оффшорлармен салыстырғанда) артықшылықтар жасау мақсатында:**

1. БАҚ-та бизнес ұйымдастырушыларына жарнамалауға рұқсат беру, бірақ қатаң шектеулермен (әлсіз топтарды қорғау үшін). Үлгі ретінде Ұлыбританияның заңнамасын алуға болады.

2. Әлеуметтік желілер арқылы лицензияланбаған алаңдарды ілгерілетуге заңды түрде тыйым салу және бұзушыларға ауыр айыппұлдар салуды көздеу.

3. Құмар ойындарда уақытша, тек көңіл көтеру үшін қатысу мәдениеті мен әлеуметтік нормасын қалыптастыру. Мысалы, Ұлыбритания патшайымының бәйгеге қатысып, бәс тігуі секілді. Өкмар ойындар мәдениеті мен әлеуметтік нормасы – аурушаң тәуелділіктің ең жақсы алдын алу тәсілі. Ұлыбританияда азаматтардың құмар ойындарға қатысу деңгейі жоғары, бірақ бұл елде лудомания деңгейі әлемдегі ең төменгі көрсеткіштердің бірі.

Әлеуметтік желілер мен мессенджерлердегі құмар ойын жарнамасын реттеуге ерекше назар аудару қажет. Реттеу ерекшелігі – осы алаңдардың шетелдік юрисдикциясы және оларда заңды мен заңсыз операторлар арасындағы айырмашылықтың жоқтығы (тіпті заңсыз операторлар өздерін Қазақстанда заңды түрде реттелетін бизнес деп көрсетеді).

**ҚҰМАР ОЙЫНДАРҒА ӘУЕС ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖӘНЕ НЕСИЕ АЛУДАҒЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫ**

**Құмар ойындарына қатысты реттеу міндеттері салықтар, қаржы және несиелер тұрғысынан**

**24 бетте қазақстандықтардың құмар ойындарға тартылуының нақты суреті және келесі жылдарға қатысты тартылу динамикасының болжамдары туралы реттеу міндеттері суреттелген:**

1. Құмар ойындар индустриясын шетелдік юрисдикциялар мен офшорлар аясында бәсекеге қабілетті ету.
2. Құмар ойындарға қайтадан тартылған адамдарды «уақытша» немесе «сирек» ойнайтын топта қалдырып, оларды тәуекел тобында болмауға қол жеткізу (тәуекел тек тұрақты ойнайтын адамдар арасында ғана бар).
3. Азаматтардың осал топтары үшін құмар ойындарға қолжетімділікті шектеу.

**Осы міндеттерден қаржы, салық және несие саласындағы реттеу міндеттері туындайды:**

1. Азаматтарға офшорлық және шетелдік құмар ойындар ұйымдастырушыларының қаржылық тәуекелдері туралы түсіндіру.
2. Азаматтарды Қазақстанда лицензияланған құмар ойындар ұйымдастырушылары туралы ақпараттандыру, реттелетін ұйымдастырушылардың қаржылық тәуекелдері төмен екенін және даулы жағдайларда Қазақстанда азаматтарды заң қорғауы мүмкін екенін түсіндіру.
3. Азаматтарға лицензияланған құмар ойындар ұйымдастырушыларының «актізідерін» жеткізу.
4. Қаржылық қауіпсіздік бойынша оқу және қаржылық жауапсыз мінез-құлықтың алдын алу.

**Құмар ойындарды тұрақты ойнайтын, кейде ойнайтын және мүлдем ойнамайтын топтар арасындағы салыстыру**

**Қаржылық және кредиттік мінез-құлық белгілері, олар қарастырылып отырған топтарда басқа топтармен салыстырғанда айтарлықтай жоғары:**

| БЕЛГІ                                                                            | Құмар ойындарды тұрақты түрде ойнайтындар                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Құмар ойындарды кейде ойнайтындар | Құмар ойындарды мүлде ойнамайтындар                                                                                                                                                                                                  |
|----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Өл-ауқатты арттырудың үміт көзі                                                  | «Байланысы бар» адамға үйлену/тұрмысқа шығуға мүмкіндік<br><br>Жұмыс істейтін компанияның қызметкерлердің дамуына ресурстарын салуға дайын болуы<br><br>Лотереядан жеңіс<br><br>Қазақстанда жұмыс істейтін шетелдік компаниялардың акцияларына және шетелдік өнеркәсіп кәсіпорындарына инвестициялар<br><br>Шетелдік акциялар мен облигациялар нарығында операциялар жүргізу<br><br>Жинақтаушы сақтандырудан табыс алу<br><br>Қаржылық пирамидалар | Менің кәсіпкерлік жобаларым       | Бар және болашақта жоспарланған білім алу<br><br>Қазіргі немесе бұрынғы жұмысымнан алған тәжірибе, жұмыс орнындағы оқыту<br><br>Дамуға және өз-өзімен жұмыс істеуге дайын болу<br><br>Зейнетақы мен әлеуметтік жәрдемақылардың артуы |
| Табыс деңгейі                                                                    | 301-400 мың.тенге                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | 51-100 мың.тенге                  | 101-200 мың.тенге                                                                                                                                                                                                                    |
| Сіздің табысыңызды арттыруға не нәрсе жиі кедергі келтіреді?                     | «Кейінге қалдыру» әдеті<br><br>Елдегі және әлемдегі экономикалық дағдарыс<br><br>Жаман эмоционалдық көңіл-күй                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                   | Елдегі сыбайлас жемқорлық                                                                                                                                                                                                            |
| Сіздің табысыңыз ағымдағы өмірге, тұрақты шығындарға және жинауға жеткілікті ме? | Қазіргі өмір мен тұрақты шығындарға әзер жетеді, жинауға мүмкіндігім жоқ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                   | Жалпы жеткілікті, бірақ кейде үнемдеуге тура келеді, дегенмен кейде резервке немесе «қаражат күндеріне» жинақтауға мүмкіндік болады.                                                                                                 |

| БЕЛГІ                                             | Құмар ойындарды тұрақты түрде ойнайтындар                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Құмар ойындарды кейде ойнайтындар           | Құмар ойындарды мүлде ойнамайтындар                                                                                                                                                                                                                |
|---------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Резервтік қаражаттарды пайдалану жолдары          | <p>Мен әлеуметтік желілердегі, мессенджерлердегі, YouTube-дағы сарапшылардың кеңестері бойынша ақша салатын едім;</p> <p>Лотереялар, сыйлықтар, лото клубтары;</p> <p>Қазақстанда өндіріс орнын ашқан «батыс» өндірістік компанияларының акциялары/облигациялары;</p> <p>«Батыста» жұмыс істейтін (Қазақстанда емес) «батыс» компанияларының акциялары/облигациялары;</p> <p>Қазақстанда жұмыс істейтін Ресей компанияларының акциялары/облигациялары;</p> <p>Қазақстандық букмекерлердегі спортқа бәс тігу;</p> <p>Шетелдік букмекерлердегі спортқа бәс тігу;</p> <p>Жеке (мемлекеттік емес) жинақтаушы өмірді сақтандыру;</p> <p>Казино ойындары - покер, рулетка, слоттар;</p> <p>Қазақстандық жеке компаниялардың акциялары/облигациялары</p> |                                             | <p>Банктік депозиттер;</p> <p>Жылжымайтын мүлікке инвестициялар (жер, ғимараттар, құрылыстар, тұрғын үйлер мен пәтерлер);</p> <p>Мен әлеуметтік желілердегі, мессенджерлердегі, YouTube-дағы сарапшылардың кеңестері бойынша ақша салатын едім</p> |
| Несиені немесе қарызды қайдан алған?              | <p>Лизингтік компаниядан;</p> <p>Туыстардан;</p> <p>Құрылысшыдан бөліп төлеу;</p> <p>Жауап бере алмаймын</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Микрокредиттік немесе микроқаржылық ұйымнан | <p>Банк;</p> <p>Несие/бөліп төлеуді алмаймын.</p>                                                                                                                                                                                                  |
| Мен кредитті/бөліп төлеуді алған қаржылық ұйымдар |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                             | <p>Kaspi bank,</p> <p>Отбасы банк (ЖССБ)</p>                                                                                                                                                                                                       |

| БЕЛГІ                                                                                | Құмар ойындарды тұрақты түрде ойнайтындар                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | Құмар ойындарды кейде ойнайтындар | Құмар ойындарды мүлде ойнамайтындар                                |
|--------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| Несиені қандай мақсатта алды?                                                        | дүкенде/құрылыс компаниясында бөліп төлеуге рәсімдедім                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |                                   | Несиелер алмаймын және бөліп төлеуге тауарлар сатып алмаймын       |
| Из каких доходов предполагают отдавать кредит/рассрочку/долг в момент взятия кредита | <p>Кредитті/бөліп төлеуді/қарызды алу кезінде төлемдерді қандай табыстардан төлеймін деп болжаған?</p> <p>Акциялармен, облигациялармен, валютамен, Forex нарығында немесе криптовалюталар биржасында саудадан түсетін табыс;</p> <p>Қарызды төлеуге жақындарымның көмегіне сендім;</p> <p>Онлайн-казино, рулетка, покер, слоттардағы ұтысқа сендім;</p> <p>Қазақстандық букмекерлердің спортқа тіккен бәстің ұтысына сендім;</p> <p>Интернетте және әлеуметтік желілерде қаржы мен экономика саласындағы сарапшылар мен гурулардың кеңесіне сендім;</p> |                                   | <p>Мен өзімнің жалақыма сендім;</p> <p>Жауап беруде қиналамын.</p> |

| БЕЛГІ                                                                | 1 топ                                                                                                                                                                                                                                                                      | 2 топ                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 3 топ                                                                                                                                                                                     | 4 топ                                                                                                                                                                                                                     |
|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Мақсатты деңгейге жетудің мүмкіндігі                                 | <p>Менде қандай да бір түсінік бар, бірақ нақты білмеймін;</p> <p>Жеке өзімде табысты арттыруға, әлеуметтік және мансаптық сатыда ілгерілеуге ешқандай үміт жоқ;</p> <p>Қазақстанда табысты арттыруға, мансаптық және әлеуметтік сатыда ілгерілеуге ешқандай үміт жоқ;</p> | <p>Авторлық немесе патенттік төлемдер алу мүмкіндігімен;</p> <p>Қазақстанда табысты арттыруға, мансаптық және әлеуметтік сатыда ілгерілеуге ешқандай үміт жоқ;</p> <p>Шетелдік компаниялардың және Қазақстанда жұмыс істейтін шетелдік өндірістік кәсіпорындардың акцияларына инвестициялар жасау арқылы.</p> | <p>Қазіргі және болашақта жоспарланған біліммен;</p> <p>Қазіргі немесе бұрынғы жұмыстан алынған тәжірибемен, жұмыс орнында оқумен;</p> <p>Даму мен өз-өзіне жұмыс істеуге дайын болу.</p> | <p>Өзіме немесе отбасымда меншікті жылжымайтын мүлікті жалға беру арқылы;</p> <p>Жақсы байланыстармен;</p> <p>Жұмыс істейтін компанияның қызметкерлердің дамуына ресурстар салуға дайын болуымен;</p> <p>Мемлекетпен.</p> |
| Табыстың деңгейі.                                                    | 101 000-нан 200 000 теңгеге дейін                                                                                                                                                                                                                                          | 1 000 000-нан 2 000 000 теңгеге дейін                                                                                                                                                                                                                                                                         | 51 000-нан 100 000 теңгеге дейін                                                                                                                                                          | 101 000-нан 200 000 теңгеге дейін                                                                                                                                                                                         |
| Сіздің табысыңызды арттыруға ең көп кедергі келтіретін нәрсе қандай? | <p>Маған күш салуды қаламаймын, күш-жігерді қолдану қиын;</p> <p>Жауап беруде қиналамын.</p>                                                                                                                                                                               | <p>Ішкі психологиялық кедергілер кедергі келтіреді;</p> <p>Эмоционалдық жайсыздық;</p> <p>Жұмыс тәжірибесі, еңбек өтілі жоқ;</p>                                                                                                                                                                              | Менің табысым мені толық қанағаттандырады;                                                                                                                                                | Қиындық туғызатын жауап.                                                                                                                                                                                                  |

| БЕЛГІ                                                                                     | 1 топ                                                                                                  | 2 топ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 3 топ                                                                                                                       | 4 топ                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Сіздің табыстарыңыз ағымдағы өмірге, тұрақты шығындарға және жинақтауларға жеткілікті ме? | Менің ағымдағы өмірім мен шығындарыма, тіпті өмірлік қажеттіліктеріме де жетпейді, резерв және қор жоқ | Менің ағымдағы өмірім мен шығындарыма ғана емес, тіпті өмірлік маңызды қажеттіліктеріме де жетпейді, резерв пен қор жоқ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Жалпы алғанда жеткілікті, бірақ кейде үнемдеуге тура келеді, кейде резервке немесе «қара күнге» жинақтауға мүмкіндік болады | Жалпы алғанда жеткілікті, бірақ үнемдеуге немесе резервке жинақтауға мүмкіндігім жоқ                                                                                                                                                                                                                       |
| Резервтік ақшаны қалай пайдалану керек?                                                   | Мен «резервтік ақшаныңжұмыс істегенін» қаламамын, олар жай ,ана «жата» берсін.                         | <p>Мен ақшамды әлеуметтік желілердегі, мессенджерлердегі, YouTube сияқты сарапшылардың кеңестеріне сүйеніп салар едім.</p> <p>Мемлекеттік немесе муниципалды несие-лер/облигациялар.</p> <p>Лотереялар, ұтыс ойындары, лото-клубтар.</p> <p>Ресейлік компаниялардың акциялары/облигациялары, Қазақстанда жұмыс істейтін.</p> <p>Forex, валюталық нарықтар.</p> <p>Қазақстандық букмекерлерде спортқа бәс тігу.</p> <p>Шетелдік букмекерлерде спортқа бәс тігу.</p> <p>Қазақстандық мемлекеттік компаниялардың акциялары/облигациялары (мемлекеттік үлесі бар компаниялар).</p> <p>Қазақстандық банктер мен қаржы ұйымдарының акциялары/облигациялары. Қаржылық пирамидалар.</p> | Банк депозиттері.                                                                                                           | <p>Банк депозиттері.</p> <p>Қазақстандық банктер мен қаржы ұйымдарының акциялары/облигациялары.</p> <p>Жылжымайтын мүлікке инвестициялар.</p> <p>Мен ақшамды өзімнің кәсіпкерлік жобаларыма салар едім.</p> <p>Мен ақшамды туыстарымның, достарымның, таныстарымның кәсіпкерлік жобаларына салар едім.</p> |

| БЕЛГІ                          | 1 топ                                                                    | 2 топ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | 3 топ | 4 топ |
|--------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|
| Қай жер-ден қарыз алдыңыз?     |                                                                          | Лизингтік компаниядан,<br><br>достарымнан/таныстарым-нан/әріптестерімнен,<br><br>құрылыс компаниясынан бөліп төлеуге, банктен.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |       | Банк  |
| Қандай мақсатта қарыз алдыңыз? | «Жалақыға дейін» микрокредиттік немесе микроқаржылық ұйымнан қарыз алдым | «Жалақыға дейін» микрокредиттік немесе микроқаржылық ұйымнан қарыз алдым<br><br>туыстарымнан/таныста-рымнан/достарымнан ақша қарызға алдым,<br><br>компьютерлік техника са-тып алу үшін (ноутбук, ком-пьютер, сервер, принтер) қарыз алдым,<br><br>лотерея билеттерін сатып алу, ұтыс ойындарына қатысу, лото клубтарына бару үшін қарыз алдым,<br><br>қазақстандық букмекерлер-де спортқа бәс тігу үшін қарыз алдым,<br><br>казино немесе ойын ав-томаттары залдарына бару үшін қарыз алдым (Қазақстан аумағындағы физикалық мекемеде),<br><br>пойыз немесе ұшақ билеттерін сатып алу үшін қарыз алдым,<br><br>шетелдік букмекерлерде спортқа бәс тігу үшін қарыз алдым,<br><br>мектепте, колледжде, уни-верситетте білім алу үшін қарыз алдым,<br><br>ОНЛАЙН-казино ойнау үшін (рулетка, покер, слот-тар және т.б.) қарыз алдым. |       |       |

| БЕЛГІ                                                                    | 1 топ | 2 топ                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | 3 топ | 4 топ |
|--------------------------------------------------------------------------|-------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|
| Қарызды/бөліп төлеуді/қарызды қайтару үшін қандай табыстарға сүйендіңіз? |       | Мен акциялармен, облигациялармен, валюта нарығында, Forex немесе криптобиржаларында са-уда жасаудан алынатын табысқа сендім.<br><br>Мен онлайн-казинода, ру-леткада, покерде, слоттар-да ұтуды күттім.<br><br>Мен қазақстандық букме-керлерде спортқа бәс тігуді күткен едім.<br><br>Мен интернетте және әлеуметтік желілерде қаржы және эконо-мика саласындағы сарапшылардың кеңестеріне сендім. |       |       |

### Сегментацияны сипаттау

Сегментация кезінде респонденттерге «Сіз өз табысыңызды арттыруды, мансапты дамыту мен әлеуметтік және мансаптық сатыларда ілгерілеуді қандай факторлармен байланыстырасыз?» деген сұрақ қойылды. Көптеген жауап нұсқасы тандалына алатын болды. Осы сұраққа берілген жауаптардың негізінде респонденттер үш айнымалы бойынша топтастырылды:

1. **Сыртқы авторитеттерге сүйену.** Бұл топқа өз табысын арттыруды жақсы байланыстармен (ағашки, достар, туыстар), «бай байланыстары бар» адаммен үйлену/тұрмысқа шығу мүмкіндігімен, жұмыс істейтін компанияның қызметкерлерді дамытуға ресурстар салуға дайын болуымен, пара берумен немесе қызметтік жағдайды пайдалану арқылы, мемлекетпен, достарымен/туыстарымен көмек алуымен, сондай-ақ зейнетақы мен әлеуметтік төлемдердің (жұмыссыздық, мүгедектік, бала күтімі және т.б.) өсуімен байланыстыратын респонденттер кірді.

2. **Өзін-өзі дамытуға сүйену.** Бұл топқа өз білімін (қазіргі және болашақта жоспарланған) және қазіргі немесе өткен жұмыста алған тәжірибесін, жұмыс орнында оқуды, өзін-өзі дамытуға және жұмыс істеуге дайын болуды, жинақтардан, банк салымдарынан, өздерінің/отбасының жылжымайтын мүлкін жалға беруден, өз кәсіпкерлік жобаларынан табыс табуды атап өткен респонденттер енді.

3. **Ғажайыпқа үміт артқан, бірақ өзіндік еңбектен тыс, сыртқы ғажайыпқа сенетіндер.** Бұл топқа лотереяда жеңіске жету, спортқа бәс тігу, казино ойыны, қаржы пирамидалары, Қазақстанда жұмыс істейтін шетелдік компаниялардың акцияларына инвестициялар, шетелдік компаниялардың және Қазақстанда жұмыс істейтін шетелдік өндірістік кәсіпорындардың акцияларына инвестициялар, Қазақстан қор биржасында операциялар, шетелдік қор биржаларында акциялар мен облигациялармен операциялар, жинақтаушы сақтандырудан түсетін табыстар, криптобиржалардағы операциялар, валюталық биржалардағы операциялар, Forex сияқты сыртқы факторларға сүйеніп, өз табысын арттыруды көздейтін респонденттер жатқызылды.

Осы үш айнымалы негізінде иерархиялық кластерлік талдау жүргізілді, нәтижесінде респонденттер өздерінің қаржылық және несиелік мінез-құлқына сәйкес 4 сегментке топтастырылды:

Топ 1 (30%). Бұл топта сыртқы авторитеттерге, әсіресе жақсы байланыстар мен мемлекетке сенетіндер басым. Сонымен қатар бұл топта басқа топтарға қарағанда, жеке өзінде

және Қазақстанда жалпы табыс пен мансаптық және әлеуметтік өсуге ешқандай үміт жоқ екенін немесе нақты жауап бере алмайтынын атап өткендердің үлесі айтарлықтай жоғары. Бұл топта негізінен ешқашан құмар ойындарын ойнамайтындар бар.

Топ 2 (13%). Бұл топта респонденттер «құпияға үміттенеді», яғни табыс арттыру үшін әртүрлі құмар ойындарын, мұраға ие болуды, әлеуметтік желілердегі «гурулардың» кеңестерін, сондай-ақ биржаларды, қаржылық пирамидаларды және жинақтаушы сақтандыруды көрсеткендер бар. Бұл топта құмар ойындарын тұрақты немесе уақытша ойнайтындардың үлесі басқа топтарға қарағанда айтарлықтай жоғары.

Топ 3 (33%). Бұл топтың мүшелері, негізінен, өздеріне және жеке даму үміттеріне сенеді. Олар өздерінің табысын арттыру перспективасын білімдері, тәжірибелері және өзін-өзі дамытуға дайындықпен байланыстырады.

Топ 4 (24%). Бұл топ басқа топтарға қарағанда сыртқы авторитеттерге көбірек сүйенеді, атап айтқанда, жақсы байланыстарға, мемлекетке және жұмыс істейтін компанияларының қызметкерлерді дамытуға ресурстар салуға дайын болуына. Бұл сегментте құмар ойындармен айналыспайтындар көбірек.

### 1-топтың сипаттамасы (30%)

Бұл топта табыс көлемін арттыруға, мансаптық және әлеуметтік баспалдақта жоғарылауға үміт артатын респонденттердің басым бөлігі сыртқы авторитеттерге, әсіресе жақсы байланыстар мен мемлекетке сенеді. Бұл топта басқа топтармен салыстырғанда, өз сұрақтарына нақты жауап бере алмайтын немесе жеке өзінде және Қазақстанда жалпы табыс арттыруға немесе мансаптық, әлеуметтік өсуге ешқандай үміт жоқ екенін атап өткендердің үлесі айтарлықтай жоғары. Бұл топтағы адамдар көбінесе ешқашан құмар ойындарға қатыспайды.

Бұл топта 60 жастан асқан, зейнеткерлер мен уақытша жұмыссыздар көп. Табыс деңгейі негізінен 101-200 мың теңге аралығында, олардың табысы тек күнделікті өмір мен шығындарды жабуға жетпей, өмірлік маңызды қажеттіліктерге де жетпейді және жинақтары мен қорлары жоқ. Бірақ олар табысын арттыру үшін күш-жігер жұмсағысы келмейді. Бұл топта некеде тұрғандар немесе жұбайымен бірге тұратындар, сондай-ақ жесірлер мен жесірлердің саны айтарлықтай көп. Жасы үлкен респонденттерде балалары бар, олар бөлек тұрады.

Бұл топтың негізгі құндылығы — денсаулық. Бұл сегментте өмірге, табысқа және эмоционалдық-психологиялық жағдайға деген қанағаттану деңгейі басқа топтармен салыстырғанда айтарлықтай төмен. Мұнда сонымен қатар әлеуметтік желілерді пайдаланбайтын, спортпен шұғылданбайтын, киноға, кафеге, барларға, театрларға, мұражайларға, караокеға бармайтын, шетелге сапар шекпейтін және онлайн-сатып алулар жасамайтындардың үлесі жоғары. Дегенмен, бұл топтағы респонденттер үшін негізгі бос уақытты өткізу тәсілі кітап оқу және телевизор қарау.

Бұл топты сипаттайтын тағы бір ерекшелік — оның мүшелері ешқашан әртүрлі есірткі түрлерін қолданбаған, басқа топтардан айырмашылығы. Оларды сыра, шарап, сидр, ликер және басқа да әлсіз алкогольді сусындарды тұтыну сипаттайды, сондай-ақ темекі шегетіндердің үлесі де айтарлықтай жоғары. Бұл топта көбінесе несиелер алынбайды және тауарларды бөліп төлеу арқылы сатып алынбайды, бірақ кейбір респонденттер «жалақыға дейін» микрокредиттік немесе микрофинанс ұйымдарынан несие алып, оны өз жалақысынан өтеуге үміттенген. Резервтік қаражатты инвестициялау үшін негізгі құрал — банктік депозиттер, бірақ бұл топтағы респонденттердің көбісі «резервтік ақшаның жұмыс істегенін қаламайды», олар тек «жатып» қалса деп санайды.

### 2-топтың сипаттамасы (13%)

Бұл топта табысты арттыру үшін «ғажайыпқа сенетін» респонденттер бар, олар табыс көздері ретінде әртүрлі құмар ойындарын, мұра алу мүмкіндігін, сондай-ақ биржаларды, қаржылық пирамидаларды, жинақтаушы сақтандыруды және әлеуметтік желілердегі

«гурулардың» кеңестерін көрсеткен. Бұл топта құмар ойындармен жүйелі түрде немесе кейде айналысатындардың үлесі айтарлықтай жоғары. Топтың ерекшелігі — төмен қаржылық жауапкершілік деңгейі және түрлі зиянды әдеттер мен заттарды теріс пайдалану деңгейінің жоғары болуы.

Бұл топта қазақ тілінде сөйлейтін 30-39 жас аралығындағы фрилансерлер мен өзін-өзі жұмыспен қамтыған және толық емес жоғары білімі бар адамдардың үлесі жоғары. Топта 100-300 мың теңге табыс табатындар басым, бірақ басқа топтармен салыстырғанда олардың арасындағы табысы 1-2 миллион теңге адам көп. Алайда олар өздерінің пікірінше, тіпті ең қажетті шығындарға да ақшалары жетпейді және жинақтары жоқ. Өз байлығын арттырудағы кедергілер ретінде олар жиі ішкі психологиялық кедергілерді, жаман эмоционалдық жағдайды, жұмыс тәжірибесінің болмауын немесе оның жеткіліксіздігін атап көрсетеді.

Бұл сегментте өз өміріне және Қазақстандағы өмірге деген қанағаттану деңгейі айтарлықтай төмен. Олар өз табыстарынан, эмоционалдық және психологиялық жағдайынан, сондай-ақ Қазақстанда өзін жүзеге асыру мүмкіндігінен қанағаттанбайды. Бұл топтың өкілдері жиі эмиграция үшін тартымды елдер ретінде Аустралияны, Жаңа Зеландияны және Латын Американы атайды. Бұл таңдау принципі бойынша «Қазақстаннан мүмкіндігінше алыс болу» деп түсіндіріледі, себебі көрсетілген елдерде олар ешқашан болмаған.

Бұл топты басқа топтардан ерекшелендіретін тағы бір фактор — мұнда күшті алкогольді және психоактивті заттарды (марихуана, шөп, анаша, спайс, тұз, экстази, амфетамин, метамфетамин, галлюциногенді саңырауқұлақтар, ЛСД, кокаин, опиаттар, героин, десоморфин, метадон) пайдалану айтарлықтай жиі кездеседі. Басқаша айтқанда, бұл топтың өкілдері қазіргі өмір сүру жағдайында жайсыздық немесе жаман сезімде болып, шындықпен кездесу немесе ең болмаса одан алаңдауға тырысады.

Бұл топты қалған топтардан ерекшелендіретін құндылықтар: достық, сенім/дін, мансап/қоғамдағы орны, шығармашылық/шығармашылықты жүзеге асыру мүмкіндігі, адамдарға көмек/әлеуметтік жұмыс, ғылым мен технологияларды дамыту, өзін-өзі білдіруге еркіндік, «сөз еркіндігі», өз көзқарасын білдіру мүмкіндігі, патриотизм, өз еліне/халқына қызмет ету.

Бұл топтың өкілдері несиелік ресурстарды жиі пайдаланады, мысалы, лизингтік компаниялар, достар/таныстар, құрылысшылардан төлемдер бойынша бөліп алу сияқты көздерден несие алған. Сондай-ақ, осы топтың өкілдері кредитті әртүрлі мақсаттарға алады, соның ішінде құмар ойындарын қаржыландыру үшін: микрокредиттік немесе микрофинанс ұйымдарынан «жалақыға дейін» несие алу, туыстарынан/таныстарынан/достарынан қарыз алу, компьютер техникасын сатып алу үшін несие алу, лотерея билеттерін сатып алу, ұтыс ойындарына қатысу, лото-клубтарға бару, Қазақстандық букмекерлерде спортқа бәс тігу үшін несие алу, казиноға немесе ойын автоматтарына бару үшін несие алу, пойыз немесе ұшақ билеттерін сатып алу үшін несие алу, шетелдік букмекерлерде спортқа бәс тігу үшін несие алу, білім алу үшін несие алу (мектепте, колледжде, университетте және т.б.), сондай-ақ ОНЛАЙН-казиноға ойнау үшін несие алу (рулетка, покер, слоттар және т.б.). Олар кредитті көбінесе акциялармен, облигациялармен, валютамен және крипто-валютамен сауда жасау арқылы, сондай-ақ онлайн-казино ойнаудан ұтыс алумен төлеуді жоспарлайды. Сонымен қатар, олар Қазақстандық букмекерлерде спортқа тіккен бәстен ұтыс алу мүмкіндігін қарастырады және интернетте және әлеуметтік желілерде қаржы және экономика саласындағы мамандардың кеңестеріне сенеді.

Бұл топ резервтік ақшаны пайдалану әдістерін басқа барлық топтан көп атайды, бірақ олар барлық әдістің жоғары тәуекелді екенін көрсетеді: әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде, YouTube және басқа платформалардағы сарапшылардың кеңестері бойынша инвестиция салу, мемлекеттік немесе муниципалдық қарыздар/облигациялар, лотереялар, ұтыс ойындары, лото-клубтар, Ресейлік компаниялардың акциялары/облигациялары, Қазақстанда жұмыс істейтін шетелдік компаниялардың акциялары/облигациялары, Forex, валюталық нарықтар, Қазақстандық букмекерлерде спортқа бәс тігу, шетелдік букмекерлерде спортқа бәс тігу, Қазақстандық мемлекеттік компаниялардың акциялары/об-

лигациялары (мемлекет қатысатын компаниялар), Қазақстандық банктердің акциялары/ облигациялары, қаржылық пирамидалар.

### 3-топтың сипаттамасы (33%)

Бұл топтың өкілдері негізінен өздеріне және жеке дамуына үміт артады. Олар өздерінің табыс көлемін арттыру мүмкіндіктерін білімдері, тәжірибелері және өзін-өзі дамытуға дайындықтары арқылы байланыстырады. Бұл топтың өкілдері негізінен ешқашан құмар ойындар ойнамайды.

Бұл топта 18-23 жас аралығындағы, жоғары оқу орындарына аяқталмаған жоғары білім алған жастар көбірек. Бұл топта ата-анасымен бірге тұратын, балалары жоқ адамдардың саны да жоғары, бұл жас ерекшелігіне байланысты болуы мүмкін. Топтағы табыс деңгейі негізінен 100-300 мың теңге аралығында, бірақ басқа топтармен салыстырғанда 51-100 мың теңге табысы бар адамдардың үлесі едәуір жоғары. Олар табысы жалпы жеткілікті деп санайды, бірақ кейде үнемдеуге тура келеді, дегенмен, кейде резерв немесе «қара күнге» ақша жинауға мүмкіндік бар. Олардың табысы оларға толықтай қанағаттанарлық.

Бұл топ үшін резервтік ақша құралдары ретінде банктік депозиттерді қолдану басты әдіс. Бұл топта жеке құндылықтар ретінде мансап, қоғамдағы орны, өзін-өзі білдіру бостандығы, «сөз бостандығы», өз пікірін білдіру мүмкіндігі аса маңызды.

Осы топтың өкілдері басқа топтарға қарағанда өз өмірімен, Қазақстандағы өмірмен, табыстарымен, қазіргі және болашақтағы жағдайларымен, сондай-ақ өздерінің эмоционалдық және психологиялық жағдайларымен көп қанағаттанады. Олар Қазақстанда білім алу, мансап құру, табыс алу және шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктеріне де қанағаттанарлық.

Сонымен қатар бұл топта өңірлерді дамыту жобаларын қолдайтындардың үлесі жоғары, атап айтқанда, шетелдік туристерді тарту және туристік инфрақұрылымды дамыту сияқты жобаларға көбірек қолдау білдіреді.

### 4-топтың сипаттамасы (24%)

Бұл топ басқа топтарға қарағанда сыртқы абыройға, әсіресе жақсы байланыстарға, мемлекетке және олар жұмыс істейтін компанияның қызметкерлерді дамытуға арналған ресурстарды салуға дайындықтарына көбірек сүйенеді. Бұл сегментте құмар ойындарға ешқашан қатыспайтындардың саны жоғары.

Бұл топта 18-23 жас аралығындағы, жоғары білімді, үйленген немесе тұрмыстағы адамдар, өз жұбайларымен бірге тұратындар көбірек. Топтағы табыс деңгейі негізінен 101-300 мың теңге аралығында. Респонденттер өздерінің табыстары жалпы жеткілікті деп санайды, бірақ үнемдеуге тура келетінін, резервке немесе «қара күнге» ақша жинауға мүмкіндік болмайтынын атап өтеді.

Бұл топтың негізгі құндылықтары – денсаулық және табыс (жеке және отбасылық), ақша/материалдық қамтамасыздандыру (тұрғын үй, көлік, тамақтану, демалыс, білім алу). Бұл топтың өкілдері өз өмірімен, Қазақстандағы өмірмен, табыстарымен (қазіргі және болашақтағы), эмоциялық және психологиялық жағдайларымен, сондай-ақ Қазақстанда өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерімен жоғары деңгейде қанағаттанатынын айтады.

Эмиграция үшін оларды басқа елдерге қарағанда АҚШ, Канада және Батыс Еуропа елдері, сондай-ақ Ресейдің астаналары – Мәскеу мен Санкт-Петербург тартады, бірақ Ресейдің өзі емес.

Бұл топта соңғы бір жылда алкоголь немесе есірткі заттарын пайдаланбағандардың үлесі де айтарлықтай жоғары.

Қарыз алған жағдайда, олар көбінесе банктерден алған, бұл көрсеткіш осы топта басқа топтарға қарағанда айтарлықтай жоғары. Резервтік ақшаны пайдаланудың негізгі әдісі ретінде банктік депозиттер, сондай-ақ жылжымайтын мүлікке (жер, ғимараттар, үйлер және пәтерлер) инвестициялар, өздерінің кәсіпкерлік жобалары, туыстарының,

достарының және таныстарының кәсіпкерлік жобалары қарастырылған. Осы тәсілдердің барлығында осы топтағы көрсеткіштер басқа топтарға қарағанда айтарлықтай жоғары.

### Құмар ойындарды ойнайтындардың арасында қаржылық мінез-құлықтың әртүрлі сегменттерінің ерекшеліктері туралы қорытындылар.

**Құмар ойындарын тұрақты түрде қолданушылар** - бұл топта әлдеқайда көп адамдар өздерінің әл-ауқатын арттыруға үмітін сыртқы күштер мен сәттілікке, тағдырға байланыстырады (мысалы, «байланыстары бар» адамға тұрмысқа шығуға немесе үйленуге мүмкіндігі, олар жұмыс істейтін компанияның қызметкерлерді дамытуға ресурстар жұмсауға дайын болуы), лотереядағы жеңіске, Қазақстанда жұмыс істейтін акцияларға инвестициялауға, шетелдік қор биржаларындағы акциялар мен облигациялармен сауда жасауға, жинақтаушы сақтандырудан алынатын табыстарға және қаржы пирамидаларына сүйенеді.

Олар өз табысын арттыруда ең үлкен кедергілер ретінде кейінге қалдыруға бейімділік, экономикалық дағдарыс және эмоционалдық әл-ауқаттың нашарлығын атап өтеді («менің бәрім жаман, әлемде бәрі жаман»).

Құмар ойындарды тұрақты түрде қолданушыларда резервтік ақшаны пайдалану әдістері бойынша әлдеқайда көп идеялар бар, бірақ олардың барлығы жоғары тәуекелділікпен және құмар әрекеттермен (құмар ойындар, бәс тігу, биржадағы сауда, жинақтаушы сақтандыру) байланысты. Бұл сегментте лизингтік компаниялардан, туыстарынан қарыз алған немесе құрылыс компаниясынан бөліп төлеу бойынша алған адам көп. Дегенмен осы топтағы қарызды өтеу жоспары жиі ақылға қонымсыз (олар акциялармен, облигациялармен, валюта саудасымен, Forex нарығында немесе криптобиржаларда табыс табуды, қарызды өтеуге жақындарынан көмек сұрауды, онлайн-казинодағы, рулетканың, покердің, слоттардың жеңісіне үміт артуды, Қазақстандық букмекерлердің спортқа тіккен бәстен ұтысқа ие болуды, қаржылық және экономикалық кеңесшілер мен «ғұрылдардың» интернет пен әлеуметтік желілердегі кеңестеріне сүйенуді күтеді).

**Құмар ойындарын мезгіл-мезгіл қолданушылар** - бұл топта әлдеқайда көп адамдар өздерінің әл-ауқатын арттыру үмітін кәсіпкерлік жобаларымен байланыстырады. Бұл сегментте микрокредиттік немесе микрофинанс ұйымдарынан қарыз алған адам да көп. Қалған аспектілерде бұл топта айтарлықтай айырмашылықтар байқалмады.

**Құмар ойындарды ешқашан қолданбаушылар** - бұл сегментте әлдеқайда көп респонденттер өздерінің әл-ауқатын арттыру үмітін білімдерімен (қазіргі және болашақта жоспарланған), ағымдағы немесе алдыңғы жұмысында алған тәжірибемен, жұмыс орнында оқу, дамуға және өз-өзін жетілдіруге дайын болуымен, зейнетақы мен әлеуметтік көмек деңгейінің көтерілуімен байланыстырады. Сонымен қатар, бұл топта әлдеқайда көп адамдар өздерінің әл-ауқатын арттырудағы басты кедергі ретінде елдегі жемқорлықты атайды.

Бұл сегменттің өкілдері резервтік ақшаны тиімді пайдаланудың ең қолайлы тәсілдері ретінде банктік депозиттерді, жылжымайтын мүлікке (жер, ғимараттар, құрылыс нысандары, тұрғын үйлер мен пәтерлер) инвестициялауды, жеке кәсіпкерлік жобаларын атайды.

Бұл сегментте банктерден қарыз алған немесе ешқашан қарыз алмайтын адамдардың үлесі айтарлықтай жоғары. Қарыз/бөліп төлеуді алған банктер: Kaspi bank, Отбасы банк (ЖССБ). Қарыздарды өтеу кезінде олар өздерінің жалақыларына сүйенеді.

## Қазақстандық эксперттердің ұсыныстары және пікірлері құмарлы ойындар бизнесінің қарызға батуға әсері туралы

2024 жылғы 1 шілдеге дейінгі жағдай бойынша Қазақстандағы жеке тұлғалардың барлық қарыздық портфелі 21 триллион теңге болды. Бұл Қазақстандағы барлық заңды құмар ойынның жиынтық айналымынан бірнеше есе көп (ал айналымның 75%-ы клиенттерге ұтыс түрінде қайта оралады). Көптеген сарапшының пікірінше, халықтың қарызға батуының деңгейі заңды азартты ойын операторларының қызметіне тәуелді емес. Осы қорытындыларын растау үшін сарапшылар мынадай дәлелдер келтіреді:

**1. Жеке тұлғаларды несиелеу құрылымы:** Егер жеке тұлғаларға берілген несиелер құрылымын қарастырсақ, оның жартысынан көбі ипотекалық несиелер. Кейін тұтынушылық несиелер келеді - тойды атап өту, қымбат ірі және ұсақ тұрмыстық техниканы сатып алу үшін.

*«21 триллион теңге — бұл барлық жеке тұлғаға берілген несиелердің жиынтық портфелі. Шамамен 9 миллион адам қарыз алған. Бұл несиелердің түрлері қандай? Бұл ипотека. Одан кейін кепілсіз несиелер: автокредиттер, несие карталары, тұтынушылық қызметтерге арналған несиелер, ең алдымен, тойларға арналған несиелер. Міне, осындай 5 негізгі, ең таралған несие өнімдері.»*

Егер халықтың несиеге алған заттарының тізімін 10 тармаққа бөлетін болсақ, азартты ойындар бизнесі тіпті 10-дыққа да кірмейді. Алғашқы 10 орынды басқа заттар алады - iPhone несиесі, тойға алынған несие, көліктің несиесі және тағы басқалары. Меніңше, адам бәс тігу үшін банкке барып, бірнеше миллион несие алуды мақсат етпейді.

**2. Құмар ойындар жүйесіндегі бақылау:** Заңды құмар ойын бизнесі несие қабілетті (бірақ қарызға батпаған) мақсатты аудиторияны тартуға тікелей қызығушылық танытады. Осы мақсатта құмар ойын операторлары бәс тігу мен депозиттер сомаларына лимиттер енгізіп, клиенттер тарапынан шамадан тыс қаржылық шығындардан сақтануға тырысады, сондай-ақ клиенттердің төлем қабілеттілігін бағалау жүйесін, жас шектеулерін және т.б. қолданады.

**3. Заңды азартты ойын мекемелерінің негізгі клиенттері:** Заңды құмар ойын мекемелерінің негізгі клиенттері - «орта деңгейдегі» кәсіпкерлер, олар үшін «ұту немесе ұтылу» мәселесі соншалықты өткір тұрмайды. Көбінесе құмар ойын мекемелері демалудың, босаңсу мен көңіл көтерудің бір түрі. Бұл топтағы адамдар ойын үшін қарыз алмайды.

### Халықаралық тәжірибе және шетелдік сарапшылардың ұсыныстары

Құмар ойындар саласында ақшаны және несиелерді реттеу мәселелері бойынша

2-ші топтың сипаттамасынан (мифологиялық сана-сезімі бар, әлеуметтік дезадаптацияланған инфантилиялар, «менде бәрі нашар және әлемде де бәрі нашар» парадигмасында қалып қойғандар) айқын көрінеді, бұл қаржылық мінез-құлықтың барлық үлгісі сыртқы объективті факторлармен емес, өз-өзінді және қоршаған шындықты субъективті қабылдауымен анықталады. Құмар ойындарды тұрақты түрде тәжірибелеушілердің шындықтан алаңдау үшін кез келген қолжетімді тәсілдерді таңдайды, және гемблинг — осының бір тәсілі (баламасы болып соңғы 5-10 жылдағы кез келген сауалнамаларда халықтың ең үлкен 10 мәселесіне кіретін есірткілер, күшті алкоголь және компьютерлік ойындар табылады, бірақ олар 10 мәселенің қатарына кірмейді, алайда гемблинг сияқты қаржылық және денсаулыққа қауіп төндіреді).

Мұндай адамдарды «құтқару» әрекеттері қаржылық және психологиялық әл-ауқатқа қауіп төндіреді. Кез келген «құтқару» сыртқы күштермен (реттеуші орган, мемлекет және т.б.) Карпман цикліне әкеліп, «құтқарылғандардың» және «құтқарушылардың» жағдайын нашарлатады. Инфантилизммен күресу мүмкін емес және оны бір уақытта қолдауға немесе тіпті оған себеп болуға болмайды.

### Осыдан мынадай ұсыныстар туындайды:

1. Мектептер мен жоғары оқу орындарында жеке қаржыны басқару курстарын енгізу.
2. Мемлекеттік ипотекалық бағдарламалар құмар ойындар тәжірибесінен болатын зиянды әсерлерді едәуір азайтуы мүмкін (ипотека азартты тәжірибелермен күшті теріс байланыста).
3. Қаржылық тәуекелдер туралы түсіндіру жұмыстары (құрылғылар мен БАҚ арқылы).
4. Гемблингті байып кетудің құралы ретінде жарнамалауға тыйым салу.
5. Қарыз алушылар үшін қаржылық сауаттылық пен жоспарлау курстарын ұйымдастыру (несие немесе бөліп төлеу берілгенде). Қарызды қайтару көздерін көрсету.

### Қолдамайтын гипотезалар:

1. «Құмар ойындар халықтың қарызға батуының себебі» — керісінше, банктердің клиенттері азартты тәжірибелерге ең аз бейім.
2. «Кедей азаматтар» ақшаны «жалақыға дейін» қарызға алып, қосымша табыс үшін оны ойынға салады. Шын мәнінде, азартты ойындармен айналысатындар кедейлер емес, керісінше орташа деңгейде табыс табады, бірақ тіпті ақша болғанның өзінде, оларды жоғалту ықтималдығы жоғары.

## ҚҰМАР ОЙЫНДАРҒА ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ЕМДЕУ ЖОЛДАРЫ

### Құмар ойындар саласын реттеу міндеттері лудоманияның алдын алу және емдеу тұрғысынан

**24 бетте Қазақстандықтардың құмар ойындарға тартылу деңгейін және келешекте тартылу динамикасын болжау тұрғысынан реттеу міндеттері сипатталған:**

1. Құмар ойындар саласын шетелдік юрисдикциялар мен офшорларға қарсы бәсекеге қабілетті ету.
2. Жаңа тартылған адамдардың құмар ойындарға қатысуын «уақытша» немесе «сирек» деген топта қалдырып, оларды тәуекел топтарына (тұрақты ойнаушылардың қатарына) өткізбеу.
3. Әлеуметтік осал топтар үшін құмар ойындарға қатысу мүмкіндігін шектеу.

**Осы міндеттерден лудоманияның алдын алу және емдеу тұрғысынан реттеу міндеттері туындайды:**

1. Құмар ойындар ойнайтындарды «ойын-сауық аймағында» ұстап, оларды «тәуекелді гемблинг аймағына» және «лудомания аймағына» өтуінен сақтау үшін реттеу әдістерін қолдану.
2. Зависимосттарға бейімділікті ерте анықтау құралдарын (алдын алу мақсатында) және тәуекелді гемблинг пен лудоманияның өз-өзін диагностикалау құралдарын насихаттау.
3. Қазақстандағы реттелген ойын алаңдарында ойын-сауық жасаудың тәуекелдері мен шетелдік немесе офшорлық реттелмейтін алаңдардағы тәуекелдердің айырмашылығы туралы азаматтарды ақпараттандыру.
4. Құмар ойындарға қатысудан, «шынайылықтан және мәселелерден қашу» мақсатында қатысуды болдырмау үшін психологиялық көмек көрсету мақсатында «қызыл телефондар» мен «сенім телефондары» қызметтерін енгізіп, насихаттау.

### Азартты ойындар, тәуекелді гемблинг және лудомания әлемдік сарапшылардың көзқарасымен

Ойын әрекетіне қабілеттілік — бұл жоғары ұйымдасқан психиканың қасиеті. Осылайша, ағза қажетті нейромедиаторларды ресурстарды минималды пайдалану арқылы алады. Ерекше ойын түрі — құмар ойындар (фр. jeu de hazard — кездейсоқ ойын), яғни ұтыс кездейсоқтыққа байланысты болатын ойындар.

Ойын әрекеті (gaming) мен азартты ойындарды (gambling activity) адам психикасы мен мәдениетінің қасиеті ретінде патологиялық лудоманиядан (gambling addiction), оның ауыр әлеуметтік салдарларымен ерекшелеу қажет. Ұлыбританияның жалпыұлттық зерттеуі бойынша, түрлі құмар ойындармен айналысатындардың саны 70%-ға дейін жетеді, алайда лудоманиядан зардап шегетін адамдардың үлесі бірнеше есе төмен және 0,9% тең.

«Лудомания» терминін кеңейтілген түрде қолданудан аулақ болу керек — кейбір діни және қоғамдық қайраткерлер шахматты да лудоманияға жатқызады. Кейбір құмар ойындар, мысалы, ат жарысы, жеке қоғамдарда, соның ішінде шығыс және батыс, мәдени мұра мен ұлттық бірегейліктің бір бөлігі.

Құмар ойындар офлайн режимінде әлемнің көптеген елдерінде заңды, прогрессивті елдер, ең алдымен Ұлыбритания, онлайн гемблингті де заңдастырды. Алайда, экономикалық пайдадан бөлек, мемлекет азаматтарды азартты ойындарға тарту нәтижесінде пайда болатын ойын тәуелділігі салдарынан зиян шегуі мүмкін.

Лудомания әртүрлі формаларды қабылдауы мүмкін — үлкен сомаларды қымбат казиноға қоюдан бастап, онлайн пасьянстарға қызығушылық танытуға дейін. Екі жағдайда да мидың ұқсас сигналдары пайда болып, ұқсас психологиялық тәуелділіктер қалыптасады. Химиялық тәуелділіктерден, оның ішінде есірткілерден және тамақтанудан айырмашылығы, лудомания адамның сырт келбетінде айтарлықтай із қалдырмайды, және қоршаған ортаға адамда аурудың бар екенін және оның деңгейін анықтау өте қиын.

Лудомания, құмар ойындарға тәуелділік немесе **gambling addiction** — құмар ойындарға патологиялық тәуелділік. Мұндай мінез-құлық бұзылысы адамға, отбасыға және қоғамға мәселелер тудырып, әлеуметтік, кәсіби және материалдық өмірдің салаларына зиян келтіреді. 1980 жылы лудомания Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы тарапынан медициналық мәселе ретінде танылды. Осылайша, лудоманияның нақты медициналық өлшемі бар. Мәселе тек құмар ойындарға қатысты емес, оларға патологиялық түрде қызығушылық таныту және тәуелді мінез-құлықтың (аддиктивті) қалыптасуы туралы болып отыр. Сарапшылар әртүрлі ойын мінез-құлқының түрлерін ажыратады — азартты ойындарға қатысудан бастап, одан кейін тәуекелді азартты ойындарға қатысу — **risky gambling**, және соңында — ойын тәуелділігі — **gambling addiction** немесе ойын бұзылысы — **Gambling disorder**.

Лудомания аддиктивті бұзылыс деп саналады (тәуелділікпен байланысты), себебі ол есірткілер сияқты сыйақы схемаларын белсендіреді, сондықтан мұндай мінез-құлықты қайталау қажеттілігі туындайды.

**Халықаралық аурулардың классификациясында МКБ-11 аддиктивті мінез-құлықтан туындайтын бұзылыстар (Блок L2-6C5) ішінде:**

*6C50 — Азартты ойындарға тәуелділіктен туындайтын бұзылыс.*

*6C50.0 — Азартты ойындарға тәуелділіктен туындайтын бұзылыс, негізінен офлайн.*

*6C50.1 — Азартты ойындарға тәуелділіктен туындайтын бұзылыс, негізінен онлайн.*

*6C50.1 Z — Азартты ойындарға тәуелділіктен туындайтын бұзылыс, анықталмаған.*

**Америкалық психиатриялық ассоциацияның нұсқасы бойынша, «ойын бұзылысы» диагнозын қою үшін соңғы жыл ішінде кем дегенде келесі төрт белгінің болуы қажет:**

- 1. Қалаған құмарына жету үшін өсіп келе жатқан сомалармен ойнау қажеттілігі.*
- 2. Құмар ойындарды азайту немесе тоқтату әрекеттері кезінде мазасыздық немесе тітіркену.*
- 3. Құмар ойындарды бақылау, азайту немесе тоқтату жөніндегі бірнеше рет сәтсіз әрекеттер.*
- 4. Құмар ойындар туралы жиі ойлау (мысалы, өткен ойындарды еске түсіру немесе болашақ ойындарды жоспарлау).*
- 5. Өзіңді көңіл-күйсіз сезінгенде жиі құмар ойындарға қатысу.*

*6. Құмар ойындарда ақша жоғалтып, оларды қайта жеңіп алуға тырысу (бұл «шығындарды іздеу» деп аталады).*

*7. Ойын әрекетін жасыру үшін өтірік айту.*

*8. Құмар ойындар салдарынан жақын қатынастарды, жұмысты, оқу орнын немесе жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін жоғалту немесе тәуекелге салу.*

*9. Құмар ойындардан туындаған ақша мәселелерін шешуде басқа адамдардың көмегіне сену.*

Ұлыбританияда құмар ойындардың проблемалық деңгейін бағалау үшін PGSI индексі (Problem Gambling Severity Index) пайдаланылады. Бұл тест канадалық мамандар Джекки Феррис және Гарольд Уинн тарапынан әзірленіп, оны онлайн режимінде, мысалы, британдық Victorian Responsible Gambling Foundation сайтында өтуге болады. Американдық психиатриялық ассоциация лудоманияны бағалағанда Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR) стандарттарын қолданады. DSM-IV нұсқасының бейімделген нұсқасы ұлыбританиялық зерттеуінің құмар ойындардың тарауы бойынша жүргізілген сауалнамаларға арналып әзірленген. Сонымен қатар, әлемде лудоманияның бар-жоғын және деңгейін анықтау үшін басқа да сауалнама құралдары қолданылады.

Лудомания бойынша жинақталған статистиканың толық болуы қиын, себебі әр түрлі елдер бұл тәуелділік түрін бағалауға арналған әр түрлі әдістемелерді қолданады. Мұндай проблема тіпті Еуропалық Одақ деңгейінде де байқалады.

**Лудомания Қазақстандық сарапшылардың көзқарасымен - бұл психологиялық тәуелділіктің бір түрі**

Сарапшылардың пікірінше, түрлі тәуелділіктермен жұмыс істейтін мамандар лудоманияны психологиялық тәуелділіктің бір түрі деп санайды (лудомания – бұл тәуелділіктің көрінісінің бір түрі, дәл сол сияқты наркомания немесе алкоголизм, және егер негізгі механизмді өзгертуге тырыспаса, бір тәуелділік екіншімен ауысады, ал лудомания наркомания немесе алкоголизммен ауысып кетуі мүмкін). Құмар ойындарға тәуелділік, әдетте, қанағаттандырылмаған шындықтан және теріс эмоциялардан, стресстен, алаңдаушылықтан, депрессиядан немесе жалықтырудан қашу жолы ретінде дамиды. Бұл жағдайда құмар ойындар жылдам оң эмоциялар алу үшін тәсіл ретінде қызмет етеді, бұл олардың әсіресе өз сезімдеріне қиындықпен күресетін адамдарды неге соншалықты тартатынын түсіндіреді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда «лудомания» диагнозымен науқастар саны туралы нақты статистика жоқ, бірақ бұл мәселе бар, көбінесе ол жасырын түрде кездеседі, себебі құмар ойындарға тәуелді адамдар қоғамның айыптауынан қорқады немесе тәуелділікті наркомания немесе алкоголизм сияқты қауіпті деп санамайды. Дәрігерлер атап өткендей, лудоманияға шалдыққан адамдар бұрын да болған, бірақ ойын тәуелділігін диагностикалау және емдеу бойынша клиникалық хаттама тек 2023 жылдың соңында ғана бекітілді. Сол уақытқа дейін «лудомания» диагнозы дәрігерлік тәжірибеде болмады. Дәрігерлердің айтуынша, орташа есеппен әрбір реабилитациялық орталықта құмар ойындарға тәуелділікпен 50-ге жуық науқас емделеді. Психиатрлар-наркологтар Қазақстанда құмар ойындарға тәуелділіктің дамуына ықпал ететін факторларды зерттеу бойынша алғашқы ғылыми зерттеуді жүргізді. Зерттеу нәтижелері бойынша дәрігерлер мынадай факторларды анықтаған:

**Биологиялық бейімділік** — адамның физика-биологиялық ерекшеліктері, ми қыртысының құрылымы себебінен ол стресстің, оң немесе теріс эмоциялардың күйін өткере алмайды немесе оны дұрыс сезіне алмайды. Мұндай жағдайда бұл тәуекел тобы шындықтан қашу арқылы стресс сезімін сезінуден аулақ болуға тырысады, ол үнемі қандай да бір жеңістерге ұмтылады, жасанды түрде қолдау табатын оң күйде болуды қамтамасыз етуге тырысады.

**Құмар ойындармен тұрақты түрде айналысатындардың санының бағалануы (әртүрлі түрлері бойынша)**

|                                                                                               | Құрлықтағы казино мен ойын автоматтары залдары(*) | Онлайн-казино (заңмен тыйым салынған) | Қазақстандық букмекерлер(*) | Букмекерлер оффшорларда (заңмен тыйым салынған) | Лотереялар және лото-клубтар         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------------------|-----------------------------|-------------------------------------------------|--------------------------------------|
| Тұрақты ойыншылардың саны (мың адам)                                                          | 459 444                                           | 484 055                               | 456 276                     | 494 019                                         | 491 710                              |
| Интервал ±0,85% қателікпен                                                                    | 455 538 – 463 349                                 | 479 941 – 488 170                     | 452 398 – 460 155           | 489 820 – 498 218                               | 487 530 – 495 889                    |
| Тұрақты ойыншылардың пайызы                                                                   | 3.5                                               | 3.7                                   | 3.5                         | 3.7                                             | 3.7                                  |
| «Мәселелі ойын» жағдайындағы ең төмен бағаланған ойыншылардың саны (0,6%)                     | 2756                                              | 2904                                  | 2737                        | 2964                                            | 2950                                 |
| Әрбір ойын түрі бойынша ойыншылардың арасында «мәселелі ойынның» үлесі бағаланды              | 3,23%                                             | 3,23%                                 | 0,78%                       | 0,78%                                           | қосымша 0,62% және қалған 3,23% (**) |
| «Мәселелі ойын» деңгейіндегі ойыншылардың саны мен ойын түріне байланысты түзетілген бағалау. | 14840*                                            | 15634                                 | 3559*                       | 3854                                            | 9465** (7941+1524)                   |

\*)Респонденттер көбінесе шетелдік оффшорлық казино мен отандық лицензияланған казиноны, сондай-ақ шетелдік оффшорлық букмекерлік платформалар мен лицензияланған қазақстандық букмекерлерді ажыратпайды, сондықтан қазақстандық операторлардың көрсеткіштері артық болуы мүмкін, ал оффшорлық операторлардың көрсеткіштері төмен болуы ықтимал.

\*\*) Лотереялардың барлық түрі бойынша нақты мәліметтер жоқ болғандықтан, есептеулерде бірдей үлесті (50/50) қолдану негізінде жасалды. Егер бұл пайыздар нақтыланса, «мәселелі ойындар» саны қайта есептелуі мүмкін. Жорамал бойынша «мәселелі ойындар» үлесі артатын болады.

Қазақстанда кем дегенде бір түрі бойынша тұрақты түрде азартты ойындарға қатысушылардың жалпы саны 9%-ға тең, бұл әлемдік деңгейден төмен (осы тараудағы таралу көрсеткіштеріне қараңыз), сондай-ақ көршілес Ресейге қарағанда айтарлықтай төмен. Мысалы, Ресейде зерттеулер мен бағалауларға сәйкес, жасөспірімдердің 5-10%-ы ойын тәуелділігіне ұшыраған, ал тұрақты түрде ойын ойнайтындар осы көрсеткіштерден

бірнеше есе жоғары. Психиатрлар Ресейде жасөспірімдер арасында ойын тәуелділігімен ауыратындардың үлесі 5-10% аралығында деп есептейді (ТАСС).

**Әдістеме мен есептеулер. Денсаулық сақтау министрлігінің бағасымен салыстыру**

Әртүрлі түрлердегі азартты ойындардың «мәселелі ойынға» қосқан үлесін ескеру:

1. «Мәселелі ойынның» саны мен үлесін бағалау ұлыбританиялық деректерді пайдалану арқылы жүргізілді, ол ұлттық зерттеулердің нәтижесінде алынған, мұнда «мәселелі ойынның» дәрежесін анықтау мақсатында ұлттық скрининг жүргізілген. «Мәселелі гемблингтің үлесі» коэффициентінен басқа, зерттеу әртүрлі азартты ойын түрлеріне қатысты тәуекелдің айырмашылығын анықтады.

2. Қазақстанда ұсынылатын төмен тәуекелді азартты ойындар қатарына лотереялар, оларды ұтыс тиражы сатып алу кезінде емес, кейінірек өтетін (0,62%), сондай-ақ онлайн спорттық ставкалар (0,78%) кіреді. Бұл екі құмар ойын түрінде «мәселелі ойынның» өте ауыр жағдайлары анықталмаған.

3. Жоғары тәуекелді ойындар қатарына «мгновенный азарт» (3,23%) – лотереялар (скретч-карттар), ойын автоматтары және т.б. жатады. Қызықтысы, спортқа арналған бәс тігу әрекеті төмен тәуекелді аймақтан тәуекел аймағына өтеді.

4. Лудоманиямен күресу тұрғысынан, аурудың дамуының ең жоғары тәуекелін беретін азартты ойын түрлеріне назар аудару тиімді(3,23%). Бұл практикаға барлық «мгновенные лотереи» және басқа да азартты ойын түрлері кіреді, олардағы бәс тігу мен ұтыс арасындағы уақыт 30 минуттан бір сағатқа дейін.

5. Кестеде қазақстандық казино мен букмекерлер бойынша «мәселелі ойынның» сандарын артық бағаланған болуы мүмкін (өйткені азаматтар көбінесе юрисдикцияларды ажыратпайды), ал оффшорлық казино, букмекерлер және қазақстандық лотереялар мен лото-клубтар бойынша «мәселелі ойынның» сандары төмен бағаланған болуы ықтимал. (Кестеде «мгновенные лотереи»-дің нәтижесі бір сағаттан аз уақыт ішінде болатын лотереялар мен «отложенные тиражи» лотереяларының түрлері 50/50 үлесінде бөлінді, бірақ нақты бөлу белгілі емес, алайда бұл бөлу «мгновенные» ойын түрлеріне пайдасына қарай болғаны анық, себебі олар лудоманияның дамуына айтарлықтай үлкен үлес қосады.)

**Осылайша, қазақстандық азаматтардың «мәселелі гемблингпен» (яғни лудоманияның дамуының тәуекелі бар) саны екі шекті санның аралығында: 24 мың адам мен 48 мың адам және, көп ықтималдықпен, аралығында орташа мәнге жақын деп айтуға болады. Денсаулық сақтау министрлігінің математикалық моделдеуі бойынша, сан 36 мың адамды көрсетеді, бұл осы зерттеу аясында жүргізілген ауқымды сауалнама деректерімен толық сәйкес келеді.**

**Қазақстандық сарапшылардың пікірлері: ойын бизнесінің халық арасында лудоманияның дамуына әсері**

**Микро және макро әлеуметтік психологиялық факторлар** — бұл, ең алдымен, жақындардың, ата-аналардың, «маңызды ересектердің» мінез-құлқы, баланың қыспаққа алынуы: «Егер қаласаңыз, бұл біздің белгілі бір «ұятымыз», ол тек баланың өзін көрсетуіне мүмкіндік бермейді, сонымен қатар оның еркіндігін бұзады, егер қаласаңыз, оған психологиялық жарақат салады. Барлық тәуелді адамдардың түпкі тамырлары балалық шақтан басталады».

«Тәуелділіктің мәні — бұл шындықтан қашу. Маған ұнамайтын шындықтан қашу. Неліктен ұнамайды? Әртүрлі себептермен. Терең сенімдер, ата-аналардың сенімдері, немесе жай ғана өз пікірін қорғай алмау, басқаның пікіріне келісуге үйрену. Психологиялық жағдай — бұл баланың үнемі «сыйластықпен әрекет етуі», ол жағдайды кешірмейді».

Сараптамалық сауалнама нәтижелері көрсеткендей, лудомания тәуелділігіне ұшырағандардың тәуекел тобында көбінесе білімді адамдар, «көп жағдайда екі жоғары

біліммен», еңбекқор, «жоғары интеллектуалды деңгейі бар» адамдар бар: *«Қазір біз интеллекті жалпы ойлау ретінде қарастырып отырмыз, сонымен қатар эмоциялық интеллект туралы айтып отырмыз. Жақсы деңгейдегі жоғары логикалық интеллекті бар адамдарда белгілі бір суықтық, эмоциялық интеллектінің төмендігі байқалады. Яғни, қоршаған ортаға реакция, басқаларға, жануарларға жанашырлық таныту қабілеті әлсіреген».*

Көптеген сарапшы, шынымен де, ойын бизнесі халық арасында лудоманияның өсуіне әсер ететінін мойындайды, бірақ бұл әсер көбінесе асыра бағаланады. Дегенмен, құмар ойындардың қолжетімділігі - дәстүрлі казиноларда да, онлайн форматта да - тәуелділікке тартылу деңгейіне әсер ететіні сөзсіз, бірақ лудоманияның дамуы кеңірек факторлармен шартталады: *«Егер адам тәуелділікке бейім болса, тәуелділік объектісінің еркін қолжетімділігі оған тәуелділікті қайта бастау мүмкіндігін ұсынады».* Бұл дәл сондай механизммен жұмыс істейді, қалайша алкогольдің еркін қолжетімділігі алкогольге тәуелділігі бар адамды қоздыруы мүмкін.

**Қазақстандық сарапшылардың ойын бизнесінің халық арасында лудоманияның дамуына әсері туралы пікірі**

Психологтар атап көрсеткендей, «ойын бизнесін халық арасында тәуелділіктің өсуіне «кінәлі» деп айту дұрыс емес, себебі бұл тәуелділіктің табиғатына қайшы келеді. Казиноны лудоманияның себепшісі деп айту объективті емес. Ойын тәуелділігі – бұл тек тәуелділіктің бір түрі, оның симптомы. Егер лудомания болмаса, онда нақты адамның психологиялық мәселелері басқа формада, мысалы, нашақорлық түрінде көрінер еді, себебі мәселе тек ойын бизнесінің қолжетімділігінде емес».

«Бізге үлкен проблемалармен келетін адамдар көп. Бірақ соның ішінде, егер ретроспективті түрде қарасақ, көптеген адамның бастамасы, әсіресе ер адамдардың, мектепте басталған! Яғни, бір сәтте бәрі болып кеткен жоқ».

Екінші жағынан, сарапшылар ойын аймақтарының, оның ішінде заңды ойын аймақтарының негізгі тұрғын массивтеріне жақын орналасуының әсерін атап көрсетеді (аулаларда, сауда және ойын-сауық орталықтарында, танымал демалыс орындары маңында). Бұл жағдай психологиялық тұрғыдан осал тәуелді адамдардың «бір қиын күнде төтеп бере алмай, ойын мекемесіне жақын орналасуын пайдалануына» себеп болуы мүмкін. Бұрын бұл, ең алдымен, букмекерлік кеңселерге қатысты болатын. Бір кездері олар Алматыда әр адым сайын орналасқан еді».

Сарапшылар лудоманияның таралуына заңсыз ойын бизнесінің өсуі де әсер ететінін атап өтті. Заңсыз ойын бизнесі, негізінен, шетелден басқарылып, ішкі елдерде реттеу мүмкіндігі жоқ және халық алдында ешқандай жауапкершілік көтермейді, бұл лудоманияның тәуекелін бірнеше есе арттырады. Сонымен қатар, ол әлеуметтік тұрғыдан осал топтарды, соның ішінде балалар мен жасөспірімдерді заңсыз ойындарға тарту тәуекелдерін жоғарылатады.

«Заңсыз – бұл дегеніміз, біз білмейміз. Біз бақылай алмаймыз. Бұл жаман болады ма? 100%. Мемлекеттің қауіпсіздігі үшін де, оның азаматтарының қауіпсіздігі үшін де». «Заңды және заңсыз ойын бизнесінің айырмашылығы, бұл тек мемлекеттің бақылауында болуында емес. Оның ішіндегі шектеулердің бар-жоғына байланысты. Егер заңды ойын бизнесінде қандай да бір шектеулер болса, заңнамалық немесе ішкі құрылымдық шектеулер болса, онда заңсыз ойын бизнесінде олар жоқ, себебі ол елде ресми түрде жоқ».

**Ойын түрін тұрақты түрде ойнайтындар, кейде ойнайтындар және ешқашан ойнамайтындардың субъективті денсаулық және психологиялық жағдайы бойынша салыстыру**

Қалыпты сезімдер, олар қарастырылып отырған топтарда басқа топтармен салыстырғанда айтарлықтай жоғары:

| БЕЛГІ                                                                  | Тұрақты түрде құмар ойын ойнай-<br>тындар                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | құмар ой-<br>ындарын<br>кейде ой-<br>найтындар | Никогда<br>не<br>практикующие<br>азарт                                                                                                                                                                    |
|------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Өзіңіздің денсаулығыңыздың жағдайын 5 баллдық шкала бойынша бағалаңыз. | 5 баллдың 1-2                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | -                                              | 5 баллдың 4                                                                                                                                                                                               |
| Өзіңіз сезінген сим-<br>птомдар                                        | Шынайы өмірден «демалуға» қатысты ой:<br>– Әлеуметтік желілерде немесе хабар-<br>ламаларда;<br><br>– Ойын залдары арқылы – онлайн ру-<br>летка, слоттар немесе покер;<br><br>– Спортқа бас тігу арқылы;<br><br>– Лотерея ойнау, лотерея билетін са-<br>тып алу, онлайн лотереяға қатысу не-<br>месе лото-клубқа бару.<br><br>Психоактивті заттарды қолдануға<br>тұрақты мазасыз қалауы:<br>– «Шөпті» тарту, таблетка қабылдау,<br>инъекция жасау.                                                                                                                      | -                                              | Ұйқысыздық<br><br>Күйзеліс<br><br>Стресс<br><br>Апатия (ештеңе жасауға ниет<br>пен күш-<br>жігердің болма-<br>уы)<br><br>Ашулану, агрес-<br>сия, тітіркену<br><br>Осының<br>ешқайсысын<br>сезінген жоқпын |
| Достарыңыздың ара-<br>сында сезілген сим-<br>птомдар                   | Шынайы өмірден «демалуға» қатысты ой:<br>– Әлеуметтік желілерде немесе хабар-<br>ламаларда<br>– Ойын залдары арқылы – онлайн ру-<br>летка, слоттар немесе покер<br>– Спортқа бәс тігу арқылы<br><br>Апатия (ештеңе жасауға ниет пен<br>күш-жігердің болмауы)<br><br>Психоактивті заттарды қолдануға<br>тұрақты мазасыз қалауы (шөп тарту,<br>таблетка қабылдау, инъекция жасау);<br><br>Жыныстық қатынасқа түсуді қалау,<br>алайда бұл контекст пен жағдай<br>сексуалды емес. («Мен» мен<br>«достарымның» айырмашылығы<br>бойынша тақырыптың «тыйым<br>салынғандығы»). | -                                              | Ұйқысыздық<br><br>Күйзеліс<br><br>Стресс<br><br>Осының<br>ешқайсысын<br>сезінген жоқпын                                                                                                                   |

**Тұрақты ойнайтындар, кейде ойнайтындар және ешқашан ойнамайтындардың денсаулыққа зиян келтіруі мүмкін әдеттерге бейімділігі бойынша сегменттерді салыстыру**

**Қарастырылып отырған топтардағы сезімдер үлгісі, басқа топтармен салыстырғанда айтарлықтай жоғары көрсеткіштермен:**

| БЕЛГІ              | Тұрақты түрде құмар ойын ойнайтындар                                                                                                                                                                                                  | Құмар ойындарын кейде ойнайтындар                                                                                             | Құмар ойындарын мүлде ойнамайтындар            |
|--------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|
| Әдеттер            | Вейп шегемін.                                                                                                                                                                                                                         | Құрамы зиян тамақтарды жиі жеймін (фастфуд және т.б.).<br><br>Күніне 4 сағаттан астам уақытты әлеуметтік желілерде өткіземін. | Жоғарыда айтылғандардың ешқайсысын жасамаймын. |
|                    | Сыра, шарап, сидр, ликер және басқа да әлсіз алкогольдік ішімдіктерді аптасына 2 реттен жиі тұтынамын.                                                                                                                                |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Арак, шарап, коньяк, виски, ром, джин, самогон немесе басқа да күшті ішімдіктерді аптасына 2 реттен жиі тұтынамын.                                                                                                                    |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Онлайн-казино, рулетка, покер және т.б. ойындарын ойнаймын.                                                                                                                                                                           |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Марихуана, ЛСД, басқа да галлюциногендер немесе тыныштандыратын заттарды тұтынамын.                                                                                                                                                   |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Спайс, тұз, экстази, АМД, спидтер және басқа да қоздыратын заттарды тұтынамын.                                                                                                                                                        |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Онлайн лотереялар ойнаймын, лотерея билеттерін сатып аламын, лото-клубтарға барамын.                                                                                                                                                  |                                                                                                                               |                                                |
| Достардың әдеттері | Шетелдік сайттарда спортқа бәс тігемін.                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Қазақстандық букмекерлерде спортқа бәс тігеді.                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Марихуана, ЛСД, басқа да галлюциногендер немесе тыныштандыратын заттарды тұтынамын.                                                                                                                                                   |                                                                                                                               |                                                |
|                    | Героин, кокаин, опиаттар және басқа да күшті әсер ететін заттарды тұтынамын. («Тыйым салынған» тақырыпты ашуда айырмашылық «мен» және «достар» арасында анықталады, жиі достар өздеріне айта алмайтын нәрсені оларға қатысты айтады). |                                                                                                                               |                                                |

| БЕЛГІ                                                                                                                                                                            | Тұрақты түрде құмар ойын ойнайтындар                                                                                                                                                                                                                                         | Құмар ойындарын кейде ойнайтындар | Құмар ойындарын мүлде ойнамайтындар                                                                                      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Сіз және сіздің айналаңыздағылар кәсіби/ медициналық көмек түрлері және ауыр психологиялық жағдайларда кәсіби/ медициналық көмекке қайда және кімге жүгіну керек екенін біле ме? | Ауыр эмоционалдық және психологиялық жағдайларда кәсіби көмекке қайда және кімге жүгіну керек екенін білмеймін.                                                                                                                                                              |                                   | Толығымен ақпараттанғанмын. Қайда және кімге жүгіну керек екенін білемін.<br><br>Жартылай ақпараттанғанмын.              |
| Көмекке жүгіну                                                                                                                                                                   | Медициналық мекемелерде терапевтке, невропатологқа немесе психиатрға кәсіби көмекке жүгінгенмін.<br><br>Телефон немесе интернет арқылы «қызыл желі» көмегіне жүгінгенмін.<br><br>Әлеуметтік қызметтерге, коммерциялық емес ұйымдарға, көмек қорларына және т.б. жүгінгенмін. |                                   | Ешкімге көмекке жүгінбедім, өзім жеке тұрғыдан шештім, ауыр психологиялық және эмоционалдық жағдайларды сезінген жоқпын. |

Әрбір сегменттің акцентуациялары

Әрбір сегменттің не жетіспейтіні туралы жалпы түсінік алу үшін жобалау әдісі қолданылды. Әдетте, адам өз ішінде бір нәрсені толық түсінбесе де, ол өзіне тән емес қасиеттерді сол адаммен өзін байланыстыратын топқа, мысалы, достарына, жатқызуы мүмкін. Сол уақытта, айқын таныспаушылық пен терістеуді тудыратын қасиеттер «өз емес» топқа жатқызылуы мүмкін. «Достар» тобы мен «барлық қазақстан» тобының арасындағы айырмашылық зерттеліп отырған сегменттің ауызынан акцентуацияларды көрсетуге мүмкіндік береді. Осылайша, адамның санасына кірмейтін, бірақ тығырыққа тірелген және жоққа шығарылған тілектер, қажеттіліктер, алаңдаушылықтар және т.б. анықталуы мүмкін.

|                         | Тұрақты түрде құмар ойын ойнайтын-дар                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | құмар ойын-дарын кейде ойнайтындар | құмар ойында-рын мүлде ой-намайтындар |
|-------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------|---------------------------------------|
| Достар үшін құндылықтар | Махаббат.<br><br>Денсаулық.<br><br>Табыс (жеке және отбасылық), ақша/материалдық қамтамасыз ету (тұрғын үй, көлік, тамақтану, демалыс, білім беру).<br><br>Шығармашылық/шығармашылықты жүзеге асыру мүмкіндігі.<br><br>Елдің, қоғамның, мемлекеттің дамуы.<br><br>Қауіпсіздік (жеке және елдегі жалпы қауіпсіздік).<br><br>Жеке эмоциялық және психологиялық әл-ауқат.<br><br>Ғылымның, технологиялардың дамуы.<br><br>Өмірден ләззат алу, көңіл көтеру.<br><br>Өзін-өзі білдіруге еркіндік, «сөз бостандығы», өз пікіріңді білдіру мүмкіндігі.<br><br>Патриотизм, өз еліне/халқына қызмет ету. | Маңызды айырмашылық жоқ.           | Маңызды айырмашылық жоқ.              |

Әрбір сегменттің неден кемшін екенін жалпы түсіну үшін проективті әдістеме қолданылды. Әдетте, адам өз ішіндегі бір нәрсені толық түсінбесе де, ол өзімен байланысқан топқа (мысалы, достарға) өзіне мойындамаған қасиеттерді қосып ай-туы мүмкін. Сонымен қатар, айқын реакциялар тудырған қасиеттер «өзіміз емес» деп аталған топқа жатады. «Достар» тобы мен «барлық Қазақстан» тобының сипаттамала-ры арасындағы айырмашылық зерттелетін сегменттің акцентуациялары туралы түсінік береді.

|                                        | Тұрақты түрде құмар ойын ой-найтындар                                                                                                                                                                                                       | құмар ойында-рын кейде ой-найтындар      | құмар ойында-рын мүлде ойна-майтындар |
|----------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|---------------------------------------|
| Қазақстандық-тардың құндылықтары       | Махаббат.<br><br>Достық.<br><br>Мансап, қоғамдағы жағдай.<br><br>Шығармашылық/шығармашылықты жүзеге асыру мүмкіндігі.<br><br>Жеке эмоционалды және психологиялық әл-ауқат.<br><br>Өмірден ләззат алу, көңіл көтеру.<br><br>Жауап беру қиын. | Қауіпсіздік (жеке және ел бойынша жалпы) | Маңызды айырмашылық жоқ.              |
| Достар соңғы жылда тұтынған            | Марихуана (травка, анаша).                                                                                                                                                                                                                  | Маңызды айырмашылық жоқ.                 | Маңызды айырмашылық жоқ.              |
| Достар достар-мен кездескенде тұтынады | Спайс, тұздар, экстази, АМФ, ме-тамфетамин, галлюциногенді саңырауқұлақтар, ЛСД, кокаин, опиаты, героин, десоморфин, метадон.                                                                                                               | Маңызды айырмашылық жоқ.                 | Маңызды айырмашылық жоқ.              |
| Достардың әдеттері                     | Қазақстандық букмекерлерде спортқа бәс тігеді.<br><br>Марихуана, ЛСД, басқа да галлюци-ногендер немесе тыныштандыратын заттарды пайдаланады.<br><br>Героин, кокаин, опиаттар және басқа да күшті әсер ететін заттарды пайдаланады.          | Маңызды айырмашылық жоқ.                 | Маңызды айырмашылық жоқ.              |

|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                       |  |                                   |
|---------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|-----------------------------------|
| Достарынан біреуі сезінген симптомдар | Шынайы өмірден «демалуға» қатысты ой:<br>– Әлеуметтік желілерде немесе хабарламаларда;<br>– Ойын залдары арқылы – онлайн рулетка, слоттар немесе покер;<br>– Спортқа бас тігу арқылы;<br>– Лотерея ойнау, лотерея билетін сатып алу, онлайн лотереяға қатысу немесе лото-клубқа бару. |  | Ұйқысыздық.                       |
|                                       | Апатия (ештеңе жасауға ықылассыздық және күштің болмауы).<br>– Тұрақты мінез-құлықтық тілек:<br>– психоактивті заттарды қолдану (марихуана шегу, таблеткаларды қабылдау, инъекция жасау);<br>– жыныстық қатынасқа түсуге деген құштарлық, бірақ жағдай мен контекст сексуалды емес.   |  | Қабылдану.                        |
|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                       |  | Стресс.                           |
|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                       |  | Мұның ешқайсысын сезінген жоқпын. |
|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                       |  | Жауап беруге қиналамын.           |

## Өртүрлі сегменттердің субъективті көңіл-күйі мен көмекке жүгіну тәсілдері туралы қорытындылар

Жалпы сауалнама нәтижелерінен көрініп тұрғандай, үнемі құмар ойындарды жиі ойнайтындар өздерінің физикалық және психологиялық жағдайын «орташа төмен» (5 балдық шкала бойынша 1-2 балл) деп қабылдайды. Ал құмар ойындарды бір рет те ойнамағандар, керісінше, өз жағдайларына қанағаттанған (5 балдық шкала бойынша 4 балл).

Алайда бәрі қарапайым емес. Проективті әдіс (проекция – өз сезімдерін саналы немесе бейсаналы түрде басқаларға жүктеу) «жасырын» факторларды анықтауға мүмкіндік береді, және олар әр түрлі сегменттерде әрқалай болады. Мысалы, «құмар ойындарды үнемі ойнайтындар» өз жағдайында ауыр есірткілерді (опиаттар, героин және т.б.) және мазасыз сексуалды импульстарды өздеріне мойындамайды, бірақ оларды «достарына» жүктейді. Ал «құмар ойындарға қатыспағандар» өздерінің жаман көңіл-күйі, стресс, алаңдаушылық және ұйқысыздық туралы жағдайларды жасырады. Әр екі топ үшін де жасырын факторлар (қалау, жағдай, ынталандырулар) «ұятты» немесе олардың жақын ортасына сәйкес келмейтін әлеуметтік нормалар ретінде қабылданатын сияқты.

Ескерту керек, респонденттер синтетикалық есірткілерді қолданғандарын оңай мойындайды, әрі бұл тақырыпта «өзі туралы» және «достары туралы» жауаптар арасында елеулі айырмашылық жоқ. Жалпы сауалнама нәтижелері бойынша, «жеңіл есірткілер» мен «синтетикалық есірткілер» кең жастар ортасында әлеуметтік нормаға айналғандай көрінеді. Ал тек «опиаттар» (мысалы, героин) ғана «ұятты тыйым салынған» деп саналады. Бұл жағдай «синтетикалық есірткілердің» зияны мен олардың ұзақ мерзімді перспективадағы организм мен миға әсері туралы ақпараттың жеткіліксіздігін көрсетеді.

Тежелген психологиялық жағдайлар кезінде қайда көмекке жүгіну керектігі туралы ақпараттың деңгейі бойынша да белгілі бір қарама-қайшылық байқалады. «Құмар ойындарды ешқашан ойнамайтындар» қайда жүгіну керектігін біледі, бірақ оларға қажет деп есептемейді, ал сол уақытта олар достарына стресс, алаңдаушылық және ұйқысыздықты жүктейді, бұл олардың өз стрессін мойындамауы мүмкін екенін көрсетеді (өздеріне де, басқаларға да). Сонымен бірге, «құмар ойындарды үнемі ойнайтындар» субъективті түрде нашар сезінеді, бірақ кімге жүгінуді білмейді, бірақ көмекке жүгінетіндер көбіне олар.

## Қазақстандық сарапшылардың халық арасында лудоманияның алдын алу туралы пікірі

### ЛУДОМАНИЯНЫҢ АЛДЫН АЛУ

Сарапшылардың барлығы дерлік лудоманияны, басқа тәуелділіктер сияқты, мектеп жасында (4-6 сыныптарда) алдын алу керек деген пікірге келеді. Бұл эмоционалдық тұрақтылық пен өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға мүмкіндік береді. Психологтардың пікірінше, лудоманияның алдын алу үшін ең алдымен превентивті диагностика қажет, яғни тәуелділікке бейімділікті көрсететін белгілерді ерте анықтауға бағытталған диагностика, сондай-ақ тәуелділіктің дамуына жол бермейтін әдістерді қолдану қажет.

«Алдын алу — бұл баланың психологиялық жетілуін қалыптастыру, бұл үлкен шаралар кешені, және ол тек есеп беріп шығу үшін жасалатын әрекеттер болмауы тиіс. Жасөспірімдерде тәуелділікке тартылу қаупін диагностикалауға арналған белгілі бір әдістемелер бар, олар негізінен өте қарапайым».

Психологтардың пікірінше, ата-аналар арасында профилактикалық жұмыстар қажет, өйткені олар «балаларының есірткі немесе құмар ойындар сияқты сөздерді ешқашан естімегенін қалайтынын» ойлайды. Бұл тағы да әйгілі «ұят» мәселесі. Ал бала тәуелділікке түскенде — ата-аналары өздері бұл ауруды барлық адамдардан жасыруға тырысады, осылайша ауру адамға көмектеспейді».

Алдын алу шараларына жазалау, стигматизациялау немесе тыйым салу жатпайды. Керісінше, «тәуелділіктердің өзара ауыстырылуы» және рекреациялық есірткіні «жана әлеуметтік норма» аясында қолдануды ескере отырып, кейбір тәртіптік тәуелділіктерге қатал тыйым салу олардың есірткіге ауысуына әкелуі мүмкін, бұл денсаулыққа, қаржылық жағдайға және әлеуметтік мәртебеге «порнографиямен айналысу» немесе «демалыс күндері рулетка ойнаудан» әлдеқайда ауыр зиян келтіруі мүмкін.

## Мінез-құлық тәуелділіктерден зардап шегетіндерге көмек көрсету және Қазақстандағы заңнамалық реттеу

«Психологиялық және әлеуметтік жұмыс» кәсіби стандарты Қазақстан Республикасының Еңбек және әлеуметтік қорғау министрінің 2019 жылғы 30 мамырдағы № 292 бұйрығымен бекітілген. Бұл стандарт 2019 жылғы 31 мамырда Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінде № 18764 ретінде тіркелген. Бір жағынан, бұл стандарт артық бюрократияланған және ескірген болып көрінеді, екінші жағынан, ол тәуелділігі бар тұлғаларды, оның ішінде поведенісіндік тәуелділіктері бар тұлғаларды анықтау және олармен жұмыс істеу бойынша жеткілікті ұсыныстарды қамтымайды.

Посткеңестік елдердегі сияқты, Қазақстанда психиатрлар мен психологтар қауымдастықтары іс жүзінде қиылыспайды. Психологтар қауымдастығында мамандарды аттестациялау бойынша біртұтас стандарттар жоқ. Психологиялық көмек туралы заң жоқ. Психологиялық және психиатриялық көмек көптеген мәселелерде тыйым салынған. Психиатриялық есепке тұру кәсіби қызметке шектеулер қояды, ал есептен шығу қиынға соғады.

Қазақстан Республикасының психикалық денсаулықты сақтау бойынша тұрғындарға медико-әлеуметтік көмек көрсету стандарты Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 30 қарашадағы № ҚР ДСМ-224/2020 бұйрығымен бекітілген. Бұл стандарт 2020 жылғы 2 желтоқсанда Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде № 21712 ретінде тіркелген. «Психологиялық көмек» бойынша стандартқа сәйкес, психикалық денсаулық бойынша медико-әлеуметтік көмек көрсететін құрылымдар мемлекеттік клиникалар, сондай-ақ жеке медициналық практикамен айналысатын жеке тұлғалар мен жеке меншік клиникалар болып табылады. Осылайша, заң шығарушының назарынан психологиялық көмек көрсететін, бірақ медициналық білімі жоқ құрылымдар мен мамандар түсіп қалып отыр. Стандартта психоактивті заттарды қолданумен байланысты емес поведенісіндік тәуелділіктер қарастырылмаған.

Бір уақытта Қазақстанда әлемдік стандарттарға сай көмек көрсететін жекеменшік психологтар ассоциациялары бар. Мысалы, EDMR ассоциациясы ПТСР-ден зардап шегетіндерге көмек көрсетумен қатар, білім беру жұмыстарын жүргізіп, аптасына бір рет тегін топтар өткізеді. Евразиялық практикалық психология және психотерапия институты, Қазақстан когнитивті-поведеністік терапия ассоциациясы және басқалар да дағдарысқа ұшыраған пациенттермен жұмыс істейді. Дегенмен, Психологиялық көмек туралы заңның жоқтығы және біртұтас стандарттардың болмауы салдарынан бұл нарықта көптеген алаяқтар кездеседі, сондай-ақ «жеке меншік реабилитация орталықтары» немесе «реабилитациялық орталықтар» деп аталатын орындар, көбінесе, медициналық және психологиялық көмек көрсететін орындардан гөрі түрме мен концлагерьдің аралық жағдайында болатынын айтуға болады.

## **МЕМЛЕКЕТТІК САЯСАТТЫҢ МҮМКІН БАҒЫТТАРЫ ЛУДОМАНИЯНЫ ЕМДЕУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ САЛАСЫНДА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН**

### **Денсаулық сақтау министрлігі**

1. Лудомания (ойын тәуелділігі) дәрежесін анықтауға арналған арнайы сауалнама әзірлеу. Ағылшынтілді сауалнама құралдарын ұлттық таңдамалар бойынша стандарттаумен бейімдеу.
2. Азаматты психикалық аурулармен ауыратындар тізіміне енгізу және емдеу мен сәйкес сараптаманы өтудің нәтижелері бойынша азаматты тізімнен алып тастау ережесін құқық қорғаушы қауымдастықпен бірлесіп жетілдіру.
3. Денсаулық сақтау қауымдастығы мен кәсіби психологиялық қауымдастықтың интеграциясын қолдау, лудомания мәселесін шешу және оған байланысты бұзылулардың алдын алу бойынша бірлескен бағдарламаларды әзірлеу.
4. Жеке клиникаларды, психологиялық орталықтарды және ҰЕҰ-ды лудоманияға қарсы іс-қимыл бағдарламаларына және коморбидті бұзылулардың профилактикасына тарту: депрессия, алаңдаушылық бұзылысы, көңіл күйінің бұзылуы және ПТСР.
5. Әлеуметтік көмек көрсетуге бағытталған ҰЕҰ үшін гранттық бағдарламалар әзірлеу, олар поведендік және химиялық тәуелділіктер мен психологиялық бұзылулардың проблемаларымен айналысады, кәсіби психологиялық көмектің кең халыққа қолжетімділігін арттыру мақсатында.
6. Кәсіби психологиялық ассоциацияларды психологиялық көмекке жүгіну үшін ұсынылатын тізімге енгізу.
7. Мінез-құлықтық тәуелділіктермен және коморбидті (қосалқы) бұзылулармен жұмыс істейтін мамандар санын арттыру. Қазақстандық мамандарға (психиатрлар мен психологтар) поведендік тәуелділіктерді және онымен байланысты бұзылуларды алдын алу және емдеу бағдарламасын әзірлеу: шетелде оқу мүмкіндігін қоса алғанда.
8. Жалпы профильді медициналық қызметкерлер үшін ұсыныстар әзірлеу.

### **Лудоманияны емдеу және алдын алу саласында халықаралық тәжірибеге негізделген мүмкін болатын мемлекеттік саясаттың бағыттары лудоманияны емдеу және алдын алу саласында халықаралық тәжірибеге негізделген**

Денсаулық сақтау министрлігі Қазақстанның үкіметтік емес ұйымдарымен және халықаралық ұйымдармен бірге:

1. Мінез-құлықтық аддикциядан зардап шегушілерге психиатриялық және психологиялық көмек көрсету бойынша ұсыныстар әзірлеу.
2. Мінез-құлық бұзылыстары, депрессиялық және мазасыздық бұзылыстары, ПТСР және т.б. бар адамдарға көмек көрсету бағдарламаларын әзірлеу.
3. Қазақстанда Психологиялық көмек туралы заңды әзірлеу.
4. Мінез-құлық аддикциясымен жұмыс істейтін психолог мамандар үшін бағдарламалар мен аккредитациялау критерийлерін әзірлеу.

5. Мінез-құлықтық аддикциядан зардап шегушілерді диагностикалау және кеңес беру бойынша маман психологтарды оқыту.

6. Төтенше қызметтер үшін «сенім телефоны» мамандарының сценарийлерін әзірлеу және жақсарту, сондай-ақ тренингтер өткізу.

7. Халықаралық бағдарламаларға қосылу, ағылшын тіліндегі және орталық-Еуропалық контентті аудару және бейімдеу.

8. Қазақстандық психологиялық көмек көрсету жобаларын халықаралық кәсіби ассоциацияларға интеграциялауды қолдау

### **Мәдениет және ақпарат министрлігі:**

1. Психологиялық көмек алу мүмкіндігі туралы ақпарат беру және халықтың психологиялық сауаттылығын арттыру.
2. Психологиялық және психиатриялық көмек алатын адамдарды стигматизациялауға қарсы күресу.
3. Қолданыстағы «сенім телефондары» туралы ақпаратты кеңінен тарату.
4. Қазақстандық үкіметтік емес ұйымдармен және халықаралық ұйымдармен бірлесіп, лудоманияны алдын алу шараларын қолдау.
5. Лудоманияның себептері мен салдары туралы, аддикциядан зардап шегушілерге айып тағусыз ақпарат беру.
6. Көңіл күй бұзылыстары (депрессия, биполярлық бұзылыс), мазасыздық бұзылыстары, ПТСР және т.б. аурулардың алдын алу бойынша ресурстарды құру және науқандар жүргізу.

### **Лудоманияны емдеу және алдын алу саласында халықаралық тәжірибеге негізделген мүмкін болатын мемлекеттік саясаттың бағыттары**

Білім министрлігі:

1. Жасөспірімдер арасында тәуелділіктің алдын алу бойынша мектеп психологтарына арналған ұсыныстар әзірлеу.
2. Мұғалімдерге, балалар мен ата-аналарға арналған ағартушылық материалдарды, соның ішінде тәуелділіктің алдын алу бойынша онлайн материалдарын әзірлеу (химиялық және мінез-құлықтық тәуелділіктер бойынша).
3. Мектептерде «сенім телефондары» бойынша психологиялық көмек туралы ақпарат орналастыру.
4. Балалар мен жасөспірімдер үшін эмоционалдық реттеу дағдыларын, мазасыздық пен стрессті төмендету дағдыларын, ең алдымен, релаксация дағдыларын үйрететін арнайы курстар әзірлеу, соның ішінде физикалық және тыныс алу жаттығулары арқылы.
5. Балалар мен жасөспірімдер арасында тәуелділікке бейімділікті анықтау үшін тестілеу (скрининг) құралдарын әзірлеу, сондай-ақ тәуелділіктердің дамуынан бұрынғы жағдайларды (соның ішінде коморбидті) анықтау (депрессиялық және мазасыздық бұзылыстары, ПТСР және т.б.).
6. Жасөспірімдер үшін тәуелділіктерге бейімділікті және тәуелділіктерге дейінгі жағдайларды (тәуелділіктермен коморбидті) анықтау мақсатында өзін-өзі диагностикалау құралдарын (оның ішінде онлайн) әзірлеу. Онлайн-өзін-өзі тексеру нәтижелері бойынша жағдай туралы толық ақпарат және көмек алу қажет болған жағдайда қайда және кімге жүгіну керектігі туралы ақпарат беру.

### **Лудоманияны емдеу және алдын алу саласындағы халықаралық тәжірибеге негізделген мемлекеттік саясаттың мүмкін бағыттары**

Құмар ойындар, спорттық бәс тігулер және лотереяларды реттеуші орган:

1. Жауапты ойын стандарттарын әзірлеу және енгізу (халықаралық тәжірибеге негізделген және лицензияланған салалық субъектілермен бірлесіп).
2. Азаматтарды құмар ойындар, спорттық бәс тігулер және лотереяларды лицензиялаған ұйымдастырушылар туралы ақпараттандыру саясатын әзірлеу және енгізу (заңды операторларды заңсыз офшорлық операторлардан ажырату).

3. Азаматтарды лицензияланбаған шетелдік немесе офшорлық операторларды пайдалану қаупі туралы ақпараттандыру, олардың денсаулыққа және қаржылық жағдайға әсері туралы.

4. Мемлекеттік органдар арасындағы үйлестіру: тәуелділіктерді (оның ішінде мінез-құлықтық тәуелділіктер) анықтау бойынша өзін-өзі диагностикалау құралдарын (оның ішінде онлайн) әзірлеу және оларды бұқаралық ақпарат құралдары арқылы кеңінен тарату

5. Мемлекеттік органдар арасындағы үйлестіру: азаматтарға бастапқы көмек пен кеңес беру үшін «сенім телефондары» мен «құтқару желілері» сияқты қызметтерді кеңінен енгізу.



**Министерство туризма и спорта  
Республики Казахстан**

**Республиканское социологическое исследование о  
причинах и масштабах увлечения азартными  
играми среди различных демографических групп  
в Казахстане**

**Образовательный инновационный фонд «Qalam», 2025 г.**

Настоящее исследование и отчеты по его результатам являются объектом авторского права, принадлежащим Учреждению «Образовательный инновационный фонд «Qalam».

Исследование является целостным произведением, никакая его часть не может воспроизводиться или использоваться в отрыве от остальной части исследования.

Любое использование или цитирование данного исследования должно полностью воспроизводить его содержание.

ЦЕЛИ ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования:

Определение причин и масштабов увлечения азартными играми, лотереями и спортивными пари среди различных демографических групп в Казахстане.

Объект исследования:

Граждане Республики Казахстан старше 18 лет, выбранные по параметрам, репрезентирующим социально– демографические и территориальные характеристики.

Методика исследования:

1. Массовый опрос посредством личного интервью с респондентом

(6000 респондентов, отобранных на основе выборки, и отражающих в своей совокупности структуру социальной группы).

2. Качественное исследование (экспертное интервью): сбор и анализ информации

(20 экспертов в области игорного бизнеса, спортивных пари и лотерей, а также смежных отраслей, включая экспертов медицинского и психологического профиля в области профилактики и лечения зависимостей).

3. Кабинетное аналитическое исследование

(сбор, анализ и интерпретация данных, полученных из открытых источников: включает в себя изучение отчетов, статистики, научных публикаций в рецензируемых научных журналах, аналитических обзоров или других материалов, которые уже существуют в публичном или частном доступе).

Описание респондентов

|                        |           | Кол-во | доля, % |
|------------------------|-----------|--------|---------|
| Возраст                | Всего     | 5 998  | 100.0%  |
|                        | 18-23     | 1 205  | 20.1%   |
|                        | 24-29     | 1 232  | 20.5%   |
|                        | 30-39     | 1 613  | 26.9%   |
|                        | 40-49     | 739    | 12.3%   |
|                        | 50-59     | 621    | 10.3%   |
|                        | 60+       | 588    | 9.8%    |
| Тип населенного пункта | Всего     | 5 998  | 100.0%  |
|                        | Город     | 3 548  | 59.1%   |
|                        | Село      | 2 450  | 40.9%   |
| Язык                   | Всего     | 5 998  | 100.0%  |
|                        | Казахский | 2 016  | 33.6%   |
|                        | Русский   | 3 982  | 66.4%   |

|                    |                                                |        |         |
|--------------------|------------------------------------------------|--------|---------|
| Род деятельности   | Всего                                          | 5 998  | 100.0%  |
|                    | Предприниматель/Бизнесмен                      | 612    | 10.2%   |
|                    | Государственный служащий                       | 909    | 15.2%   |
|                    | Фрилансер/Самозанятый                          | 970    | 16.2%   |
|                    | Наемный сотрудник в частной компании           | 1 396  | 23.3%   |
|                    | Наемный сотрудник в некоммерческой организации | 533    | 8.9%    |
|                    | Студент                                        | 749    | 12.5%   |
|                    | Пенсионер                                      | 449    | 7.5%    |
|                    | Временно безработный                           | 379    | 6.3%    |
| Образование        | Неполное среднее                               | 151    | 2.5%    |
|                    | Среднее                                        | 725    | 12.1%   |
|                    | Средне-специальное                             | 1 658  | 27.6%   |
|                    | Неполное высшее                                | 696    | 11.6%   |
|                    | Высшее                                         | 2 673  | 44.6%   |
|                    | Ученая степень                                 | 94     | 1.6%    |
| Семейное положение | Всего                                          | 5 998  | 100.0%  |
|                    | Живу с родителями                              | 1 536  | 25.6%   |
|                    | Живу один                                      | 738    | 12.3%   |
|                    | Замужем/женат, живу с супругом                 | 2 492  | 41.5%   |
|                    | Замужем/женат, живем порознь                   | 390    | 6.5%    |
|                    | В гражданском браке                            | 285    | 4.7%    |
|                    | В разводе, живем вместе                        | 125    | 2.1%    |
|                    | Вразводе, живем отдельно                       | 266    | 4.4%    |
|                    | Вдовец/вдова                                   | 167    | 2.8%    |
|                    | Всего                                          | 5 998  | 100.0%  |
| Наличие детей      | Детей нет                                      | 2 457  | 41.0%   |
|                    | Дети есть, живут вместе со мной                | 2 363  | 39.4%   |
|                    | Дети есть, живут отдельно                      | 1 179  | 19.7%   |
|                    |                                                | Кол-во | доля, % |
| Личный доход       | Всего                                          | 5 998  | 100.0%  |
|                    | до 50 тыс.тенге                                | 210    | 3.5%    |
|                    | от 51 до 100 тыс.тенге                         | 766    | 12.8%   |
|                    | от 101 до 200 тыс.тенге                        | 1 802  | 30.1%   |
|                    | от 201 до 300 тыс.тенге                        | 1 465  | 24.4%   |
|                    | от 301 до 400 тыс.тенге                        | 671    | 11.2%   |
|                    | от 401 до 500 тыс.тенге                        | 314    | 5.2%    |
|                    | от 501 до 1 млн.тенге                          | 221    | 3.7%    |
|                    | от 1 до 2 млн.тенге                            | 61     | 1.0%    |
|                    | свыше 2 млн.тенге                              | 31     | 0.5%    |
|                    | нестабильные, случайные заработки              | 259    | 4.3%    |
|                    | затрудняюсь ответить                           | 195    | 3.3%    |

Описание респондентов

| Личный доход    |                                      | Кол-во | доля, % |
|-----------------|--------------------------------------|--------|---------|
|                 | Всего                                | 5 998  | 100.0%  |
|                 | до 50 тыс.тенге                      | 210    | 3.5%    |
|                 | от 51 до 100 тыс.тенге               | 766    | 12.8%   |
|                 | от 101 до 200 тыс.тенге              | 1 802  | 30.1%   |
|                 | от 201 до 300 тыс.тенге              | 1 465  | 24.4%   |
|                 | от 301 до 400 тыс.тенге              | 671    | 11.2%   |
|                 | от 401 до 500 тыс.тенге              | 314    | 5.2%    |
|                 | от 501 до 1 млн.тенге                | 221    | 3.7%    |
|                 | от 1 до 2 млн.тенге                  | 61     | 1.0%    |
|                 | свыше 2 млн.тенге                    | 31     | 0.5%    |
|                 | нестабильные, случайные<br>заработки | 259    | 4.3%    |
|                 | затрудняюсь ответить                 | 195    | 3.3%    |
| Регион, область | Всего                                | 5 998  | 100.0%  |
|                 | Абайская                             | 198    | 3.3%    |
|                 | Акмолинская                          | 214    | 3.6%    |
|                 | Актюбинская                          | 269    | 4.5%    |
|                 | Алматинская                          | 425    | 7.1%    |
|                 | Атырауская                           | 205    | 3.4%    |
|                 | ЗКО                                  | 196    | 3.3%    |
|                 | Жамбылская                           | 379    | 6.3%    |
|                 | Жетысуйская                          | 206    | 3.4%    |
|                 | Карагандинская                       | 312    | 5.2%    |
|                 | Костанайская                         | 239    | 4.0%    |
|                 | Кызылординская                       | 280    | 4.7%    |
|                 | Мангистауская                        | 252    | 4.2%    |
|                 | Павлодарская                         | 205    | 3.4%    |
|                 | СКО                                  | 199    | 3.3%    |
|                 | Туркестанская                        | 678    | 11.3%   |
|                 | ВКО                                  | 262    | 4.4%    |
|                 | Улытау                               | 144    | 2.4%    |
|                 | Астана                               | 371    | 6.2%    |
|                 | Алматы                               | 585    | 9.8%    |
|                 | Шымкент                              | 379    | 6.3%    |

Модели и инструменты, применяемые для анализа данных

1. Сегментация по степени вовлеченности в азартные игры, спортивные пари, лотереи.

Для целей исследования все опрошенные были поделены на группы по степени вовлеченности:

– «никогда не играл в азартные игры, спортивные пари и лотереи» – группа с нулевым риском;

– «играл редко» и «играл время от времени» – группа с низким риском (чтобы представители этой группы оказались в зоне риска, необходимы несколько дополнительных факторов, которые послужат триггерами, например, локдаун или потеря значимого близкого);

– «играю регулярно» – только в этой группе существует риск перехода в зону «проблемного гемблинга».

2. Сегментация по паттернам финансового поведения.

В целях выявления уровня взаимосвязи между степенью увлеченности азартными играми и финансового и кредитного поведения игрока.

3. Сегментация по предпочтительным сценариям социально-экономического развития страны.

4. Модель перетоков для выявления паттернов перехода из предпочитаемого азартного вида досуга к альтернативам.

Модель перетоков используется для обнаружения альтернативных предпочтений в случае, если предпочитаемый вид азартного досуга станет недоступным по тем или иным причинам.

5. Корреляционный анализ для модели перетоков между видами досуга, и, в дополнение к нему, факторный и кластерный анализ для создания «портретов сегментов».

ОТНОШЕНИЕ ГРАЖДАН КАЗАХСТАНА К ПРОБЛЕМЕ АЗАРТНЫХ ИГР

Результаты исследования показывают, что «лудомания» и проблема азартных игр не входит в топ-10 проблем, волнующих граждан Казахстана.

Три наиболее значимые проблемы казахстанцев:

– рост цен на жизненно необходимые товары и услуги – **44%**;

– доходы граждан – **35,5%**;

– закредитованность населения – **23,3%**.

Следующая группа из пяти значимых для казахстанцев проблем идет с некоторым отрывом от самых актуальных:

– качество и доступность медицины – 20,2%;

– бытовое и семейное насилие – 17,7%;

– коррупция – 17,2%;

– качество и доступность образования – 13,5%;

– наркомания – 12,9%;

Замыкают топ-10 самых значимых проблем экология с 11,9%, безработица и алкоголизм – по 11,2% каждая.

Проблема лудомании (зависимости от азартных игр) волнует 6,3% жителей Казахстана и занимает 15-е место в списке актуальных проблем граждан. Иными

словами, проблема лудомании не является актуальной для граждан Казахстана. И встает вопрос происхождения темы «лудомания» в общественном дискурсе.

| Проблемы, которые волнуют больше всего (сумма не равна 100% т.к. граждане могли выбирать несколько вариантов ответа) | Проблема                                          | %<br>отметивших |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------|-----------------|
|                                                                                                                      | рост цен на жизненно необходимые товары и услуги  | 44,2            |
|                                                                                                                      | доходы граждан                                    | 35,5            |
|                                                                                                                      | закредитованность населения                       | 23,3            |
|                                                                                                                      | качество и доступность медицины                   | 20,2            |
|                                                                                                                      | бытовое и семейное насилие                        | 17,7            |
|                                                                                                                      | коррупция                                         | 17,2            |
|                                                                                                                      | качество и доступность образования                | 13,8            |
|                                                                                                                      | наркомания                                        | 12,9            |
|                                                                                                                      | экология                                          | 11,9            |
|                                                                                                                      | алкоголизм                                        | 11,2            |
|                                                                                                                      | безработица                                       | 11,2            |
|                                                                                                                      | низкие налоги                                     | 7,0             |
|                                                                                                                      | дефицит государственного бюджета                  | 6,9             |
|                                                                                                                      | чрезмерное увлечение компьютерными играми         | 6,6             |
|                                                                                                                      | высокие налоги                                    | 6,6             |
|                                                                                                                      | лудомания (зависимость от азартных игр)           | 6,3             |
|                                                                                                                      | отопление, водоснабжение, канализация             | 6,2             |
|                                                                                                                      | свобода СМИ                                       | 5,0             |
|                                                                                                                      | развитие технологий и науки                       | 4,7             |
|                                                                                                                      | развитие в сфере производства и промышленности    | 4,4             |
|                                                                                                                      | преступность                                      | 4,3             |
|                                                                                                                      | религиозный экстремизм                            | 3,5             |
|                                                                                                                      | развитие туристической инфраструктуры             | 3,4             |
|                                                                                                                      | развитие в сфере сельского хозяйства              | 3,1             |
|                                                                                                                      | Диверсификация экономики                          | 3,0             |
|                                                                                                                      | финансирование спорта со стороны государства      | 2,7             |
|                                                                                                                      | контроль за частной жизнью со стороны государства | 1,7             |
|                                                                                                                      | гендерное неравенство                             | 1,3             |
|                                                                                                                      | нет ответа                                        | 1,3             |

Отношение граждан Казахстана к проблеме азартных игр и природа искусственной актуализации проблем, которые не волнуют казахстанцев

Поскольку привлечение общественного внимания к проблеме лудомании как со стороны органов власти, так со стороны СМИ, по данным настоящего исследования не привело к актуализации проблемы в восприятии казахстанцев, необходимо выявить возможные источники такого несоответствия.

Причин может быть две. Первая – методика могла привести к занижению процента казахстанцев, которых волнует проблема лудомании. Вторая – искусственный характер фокусирования общественной дискуссии вокруг темы лудомании. Сравним с опросами последних лет.

– **Zakon.kz (2023 год, пик информационной кампании по «борьбе с лудоманией»):** Лудомания заняла последнее, 18-е место из 18-ти в списке актуальных проблем, которые волнуют казахстанцев.

– **По данным DEMOSCOPE (2023 год):** лудомания не была упомянута гражданами РК, как актуальная проблема.

– **НИЦ «Молодежь» (2024 год):** лудомания не упоминается среди проблем, беспокоящих молодежь.

– **DEMOSCOPE (2024 год):** лудомания вообще не волнует казахстанцев, больше всего граждан беспокоят низкие доходы и уровень оплаты труда (37,6%), рост цен на товары первой необходимости (28,3%), коррупция (26,8%). Наиболее критично казахстанцы оценивают ситуацию с экологией (54%), экономикой (46,5%), уровнем жизни граждан (43,3%), занятостью и трудоустройством (32,9%), здравоохранением (31,4%), порядком и безопасностью (26,6%), образованием (26,3%), политическими и гражданскими свободами (20%).

Иными словами, если в любом исследовании в опроснике не было «лудомании» в явном виде, граждане ни разу не вспоминали о существовании такой проблемы, и это несмотря на информационную «накачку» через СМИ и трибуны органов власти. Если же в анкете опроса «лудомания» стояла отдельным пунктом, то она при выборе вариантов занимала одно из последних мест по актуальности проблем, волнующих казахстанцев (у **Zakon.kz** – последнее).

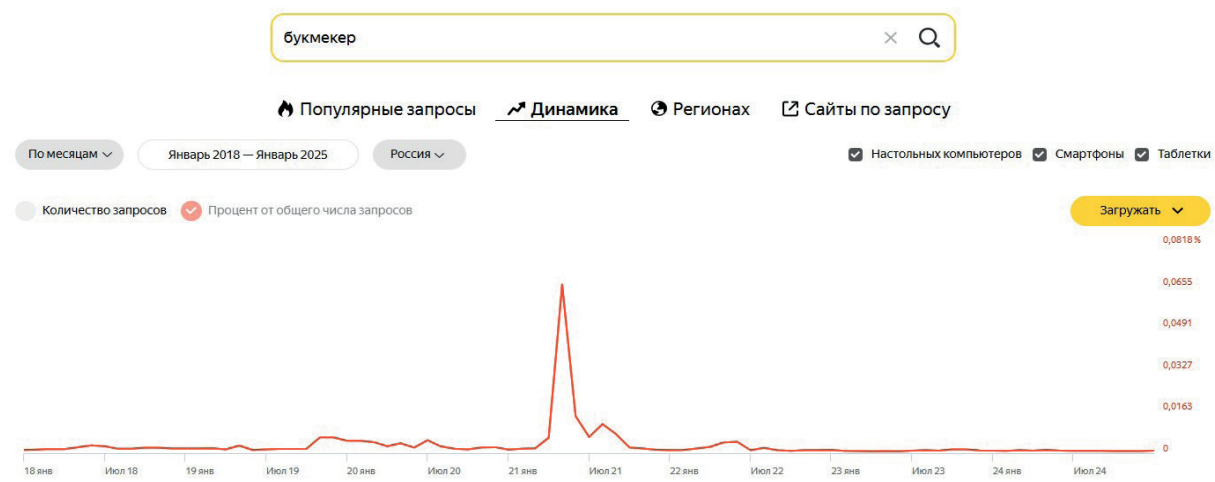


Иллюстрация №1.

Относительная частота упоминания слова «букмекер» в интернет-запросах в Российской Федерации. Соответствует информационной кампании «у букмекеров неучтенные доходы, надо отслеживать все их платежи». Информ кампания проходила в первой

половине 2021 года, а в июле 2021 был внедрен ЦУПИС (организация, собирающая част- ный налог с букмекеров и осуществляющая монопольную деятельность на рынке плате- жей между букмекерами и гражданами).

Поскольку степень (НЕ)актуальности проблемы лудомании по результатам массового опроса в настоящем исследовании соответствует другим казахстанским исследованиям, следует искать искусственный характер несоответствия накала дискуссии вокруг лудо- мании в органах власти и СМИ с одной стороны и отсутствия актуальности проблемы для граждан. Для этого используем частотный анализ запросов в интернете, соотнеся полученную картину всплесков упоминаний с событиями на рынке и регуляции. Так, запросы по слову «букмекер» в России имели ярко выраженный и при этом короткий всплеск в первой половине 2021 года. Ни до, ни после этого тема не была актуальной в запросах граждан. Актуальность темы в упомянутые несколько месяцев нагнеталась искусственно, что явно видно на графике. Всплеск запросов в интернет-поиске совпал с информационной кампанией, которая предшествовала внедрению ЦУПИС в июле 2021 года и информационной кампании по обоснованию ЦУПИС с темой «у букмекеров не- учтенные доходы, надо отслеживать все их платежи».

Иными словами, тема «букмекеры» искусственно актуализовывалась в россий- ских СМИ для обоснования внедрения ЦУПИС, и не имела отношения к актуаль- ности проблемы для граждан.

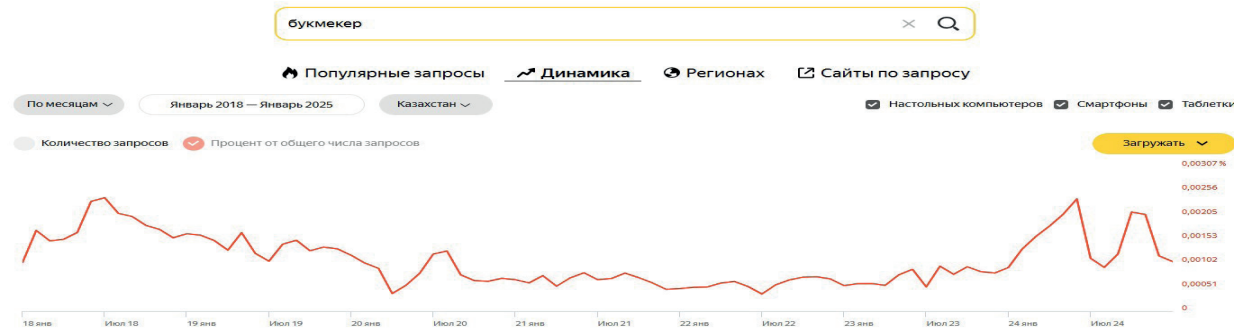


Иллюстрация №2.

Относительная частота интернет-запросов по слову «букмекер» в Казахстане.

Первый всплеск запросов по слову «букмекер», как и в России, соответствует инфор- мационной кампании, которая должна была обосновать внедрение ЦУС 4 января 2021 года (частная организация, собирающая внебюджетный налог в пользу избранных юри- дических и физических лиц под предлогом регуляции). На графике информационная кам- пания (велась в течение полутора лет, предшествующего внедрению ЦУС).

Второй всплеск относительной частоты запросов по слову «букмекер» длился с лета 2023 и до конца 2024 года.

С лета 2021 года и по лето 2023 года тема ЦУС стала токсичной (за коррупцию был осужден вице-министр, лоббирующий внедрение ЦУС), и поэтому к теме букмекеров в Казахстане искусственно не привлекалось общественное внимание. Соответственно, внимание к букмекерам в этот период искусственно не привлекалось, и частота запросов снизилась в 4-5 раз.

Поскольку частота запросов снова стала повышаться с лета 2023 года, логично выдвинуть гипотезу, что актуализация темы «букмекеры» совпадает с очередной попыткой внедрения ЦУС. Далее проверим эту гипотезу.

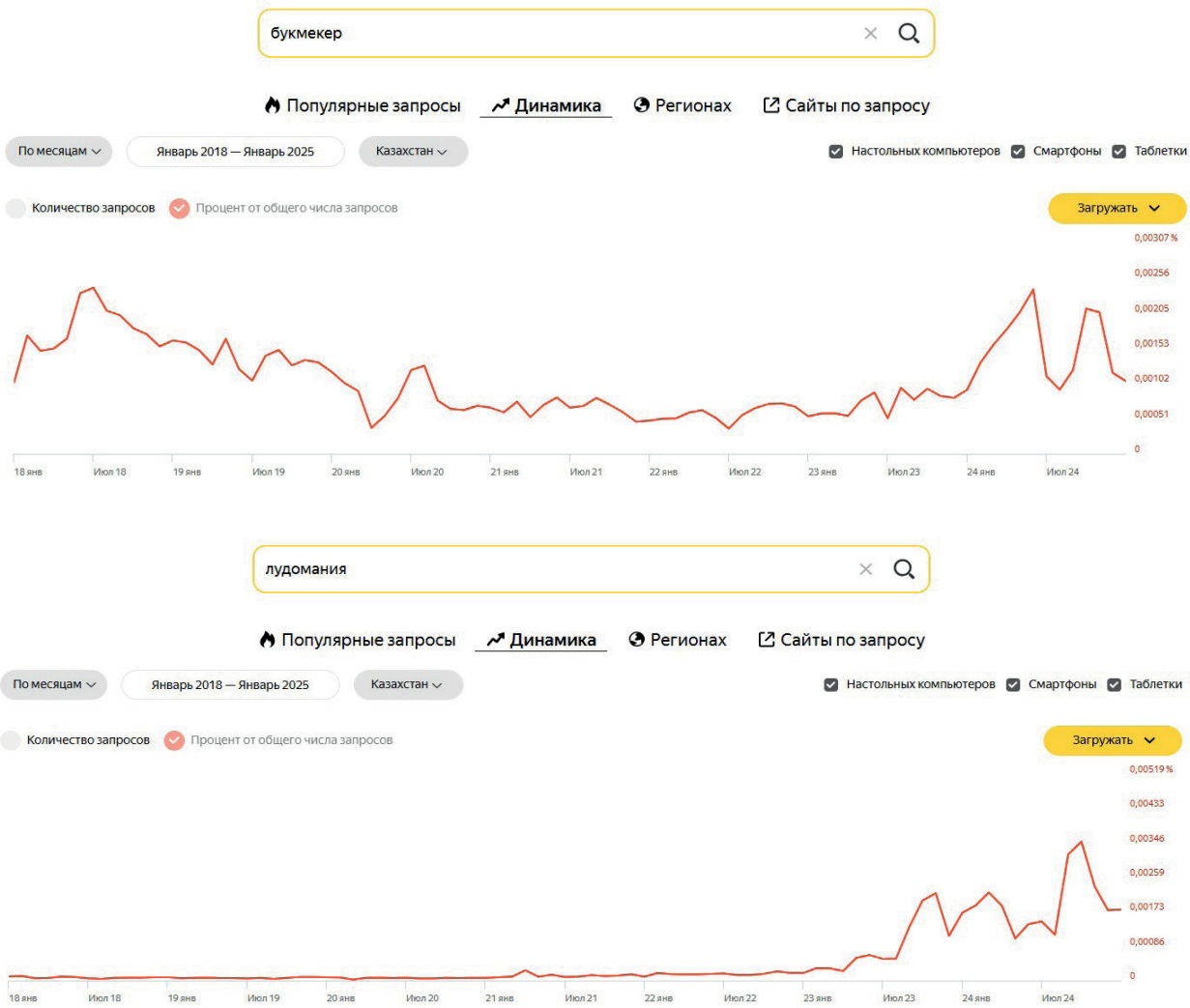


Иллюстрация №3.  
Сравнение двух графиков: относительной частоты интернет-запросов в Казахста- не по словам «букмекер» и «лудомания».

«Лудомании» нет в первом периоде лоббирования ЦУС (всплеск слева вверху на графике «букмекеры» соответствует первому этапу лоббирования ЦУС, но слева внизу запросов по слову «лудомания» нет). Справа на обоих графиках искусственные увеличения частоты запросов в период второго лоббирования ЦУС – пики на графиках по «лудомания» и «букмекеры» совпадают. Объяснение очевидно: в 2020-2021 году искусственный всплеск темы букмекерства в СМИ обосновывал внедрение ЦУС «обеспечением финансовой прозрачности». В 2023 году принято решение о интеграции информсистем букмекеров и налоговых органов, после чего для обоснования ЦУС нужна была другая тема (зада- ча финансовой прозрачности была решена КГД без ЦУС). Так стала актуализовываться тема «лудомания», которая даже во время самого массированного информационного на- гнетания не интересовала граждан.

Анализ выявил искусственное происхождение темы «лудомания» в обществен- ном дискурсе. Как в настоящем исследовании «лудомания» не относится к сколь- ко-нибудь значимым проблемам в восприятии граждан Казахстана, так и в других опросах по разным методикам (DEMOSCOPE, НИЦ «Молодежь», Zakon.kz). Ис- кусственная актуализация темы «лудомании» совпадает с кампанией лоббирования ЦУС (ЕСУ) заинтересованными лицами.

Проблема зависимости от азартных игр в восприятии казахстанцев: выводы

1. Проблема азартных игр и лудомании не является сколько-нибудь значимой в восприятии казахстанцев.

По данным настоящего исследования, «лудомания» и проблема азартных игр не входят даже в топ-10 проблем, волнующих граждан. Это подтверждается социологическими опросами, проведенными в 2023 и 2024 году разными агентствами, например, в опросе на ресурсе zakon.kz проблема «азартных игр и лудомании» заняла 18 место из 18.

2. Проблема азартных игр и лудомании – искусственно внедряется через кампанию в СМИ и органах власти.

«Актуальность» темы «лудомании» появилась в качестве обоснования внедрения ЦУС/ЕСУ, когда стала очевидна бессмысленность обоснования темой «у букмекеров неучтённые деньги». Искусственный характер появления темы лудомании четко виден на сравнении графиков частоты запросов в казахстанском сегменте интернет. Темы «лудомания» совершенно нет одновременно с всплеском темы «букмекер» накануне первой попытки внедрения ЦУС в 2019-2021 годах, и появляется она только во время информационной кампании второй попытки внедрить ЦУС (ЕСУ) в 2023-24 г.г., когда предыдущее обоснование ЦУС потеряло актуальность.

3. Готовиться к решению проблем лудомании необходимо, т.к. Казахстан вскоре догонит сопредельные страны по уровню вовлеченности в азартные виды досуга (сейчас вовлеченность существенно ниже).

Когда Казахстан догонит Россию или страны Европы по уровню вовлеченности в виды досуга, связанные с азартом, тема лудомании станет реально актуальной. Целесообразно провести подготовительные мероприятия заранее, без спешки и «кампанейщины». Подробнее – в Главе №3.

4. Запретительные меры и стигматизация азартных видов досуга ухудшают прогноз по лудомании.

Опыт стран, которые уже столкнулись с проблемой зависимости от азартных игр, показывает, что запретительные и ограничительные меры дают обратный результат – количество страдающих зависимостями становится выше, также растут финансовые потери граждан и государства (в том числе за счет перетока клиентов в оффшоры). Казахстанские эксперты согласны с выводами и рекомендациями международных экспертов.

РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ АЗАРТНЫХ ИГР, СПОРТИВНЫХ ПАРИ И ЛОТЕРЕЙ, И ПЕРЕТОКИ МЕЖДУ РАЗЛИЧНЫМИ ВИДАМИ ДОСУГА

Сегментация по степени вовлеченности в азартные виды досуга

На вопрос «как часто они практикуют различные виды досуга, в том числе азартные?» представлены различные варианты ответа, в том числе представлены 5 видов азартного досуга:

- играете в онлайн казино /рулетку/ покер/ слоты.
- посещаете казино или залы игровых автоматов (НЕ интернет-казино).
- покупаете лотерейные билеты, участвуете в онлайн-лотереях, играете в лотоклубе.
- делаете ставки в казахстанских букмекерских конторах.
- делаете ставки в иностранных букмекерских конторах на их сайтах.

На которые предложены 4 варианта ответа по каждому виду досуга:

На основании ответов респондентов, результаты были сгруппированы в 3 сегмента в зависимости от степени их вовлеченности в азартные виды досуга:

– **Регулярно** – респонденты, которые отметили, что регулярно вовлечены хотя бы в один из перечисленных выше видов азартного досуга.

– **Время от времени** – респонденты, которые отметили что они практикуют хотя бы один из перечисленных выше видов азартного досуга редко или время от времени, но при этом ни один из них не практикует регулярно.

– **Никогда** – все, кто отметили, что никогда не практикуют ни один из азартных видов досуга.

Распространенность азартных видов досуга, %

|                  | Казино и залы игровых автоматов наземные | Онлайн-казино (запрещены законом) | Букмекеры казахстанские | Букмекеры иностранные (запрещены законом) | Лотереи и лотоклубы |
|------------------|------------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------|-------------------------------------------|---------------------|
| Никогда          | 77.2                                     | 70.7                              | 72.3                    | 76.3                                      | 68.2                |
| Редко            | 9.8                                      | 15.2                              | 14.3                    | 10.7                                      | 17.0                |
| Время от времени | 7.2                                      | 8.5                               | 7.4                     | 6.9                                       | 8.7                 |
| Регулярно        | 3.5                                      | 3.7                               | 3.5                     | 3.7                                       | 3.7                 |

*\* доля вовлеченных суммарно во все виды досуга, связанных с азартом не равна сумме долей по каждому отдельному виду, т.к. одно и то же лицо часто вовлечено сразу в несколько видов досуга, связанных с азартом. Иногда одно и то же лицо вовлечено во все виды азартного досуга сразу.*

Оценка количества регулярно практикующих азартный досуг (отдельно по каждому виду\*)

|                                            | Казино и залы игровых автоматов наземные | Онлайн-казино (запрещены законом) | Букмекеры казахстанские | Букмекеры иностранные (запрещены законом) | Лотереи и лотоклубы |
|--------------------------------------------|------------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------|-------------------------------------------|---------------------|
| Регулярно (в тыс. чел.)                    | 459 444                                  | 484 055                           | 456 276                 | 494 019                                   | 491 710             |
| Интервал погрешности (+/-0,85%), тыс. чел. | 455,5 – 463,3                            | 479,9 – 488,2                     | 452,4 – 460,1           | 489,8 – 498,2                             | 487,5 – 495,9       |
| Регулярно (в %)                            | 3.5                                      | 3.7                               | 3.5                     | 3.7                                       | 3.7                 |

Оценка производилась на основании долей регулярно играющих в каждом возрастном сегменте.

*\* доля вовлеченных суммарно во все виды досуга, связанных с азартом не равна сумме долей по каждому отдельному виду, т.к. одно и то же лицо часто вовлечено сразу в несколько видов досуга, связанных с азартом. Иногда одно и то же лицо вовлечено сразу во все виды азартного досуга.*

## Профиль граждан никогда не практикующих азартный досуг

1. Образование: высшее (49,9%).
2. Доход: 101-200 тысяч тенге (34,3%).
3. Семейное положение:  
замужем/женат, живу с супругом (47,8%).
4. Удовлетворенность собственной жизнью:  
скорее удовлетворены (39,8%);  
полностью удовлетворены (22%).
5. Удовлетворенность собственными доходами, текущими и в ближайшей перспективе:  
скорее удовлетворены (30,5%);  
полностью удовлетворены (13,7%).
6. Удовлетворенность эмоциональным и психологическим состоянием:  
скорее удовлетворены (34,6%), полностью удовлетворены (19,7%).
7. Удовлетворенность возможностью реализовать в Казахстане: скорее удовлетворены (31,8%), полностью удовлетворены (13,8%).
8. Употребляли за последний год запрещенные вещества: ничего не употреблял (45,7%).
9. Перспективы благосостояния связаны с:  
– образованием (33,8%);  
– опытом, полученным на текущей или предыдущей работе, обучением на рабочем месте (28,6%);  
– готовностью развиваться и работать над собой (25,7%);  
– повышением пенсии и социальных пособий (5,5%).
10. Хватает ли вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления?:  
хватает в целом, но иногда приходится экономить (28,7%).
11. У кого брали в кредит, займы:  
банк (42,8%), не брал кредит (26,8%).
12. Из каких доходов предполагали отдавать кредит/рассрочку/долг в момент взятия кредита:  
я рассчитывал на свою зарплату (50%).
13. Способы, чтобы резервные деньги работали:  
– банковские депозиты (58,9%);  
– инвестиции в недвижимость (20,6%);  
– я бы вложил деньги в свои проекты (16,9%).
14. Психические состояния, которые чувствовал:  
– бессонница (32,1%);  
– тревога (21,3%);  
– стресс (17,1%);  
– апатия (отсутствие желания что-либо делать) (13,4%);  
– гнев, агрессия, раздражение (6,6%).
15. Обращение за помощью:  
ни к кому не обращался за помощью справлялся самостоятельно (45,2%).
16. Инициативы, вызывающие надежды на развитие региона:  
– сельхоз-животноводство (32,2%);  
– сфера образования и науки (22,9%);  
– сельхоз-растениеводство (21,4%);  
– сельхоз-садоводство (19,4%);  
– логистические хабы (14,7%).

17. Проекты развития которые НЕ поддержал бы лично:  
– мусоросжигающие заводы (18,1%);  
– химические предприятия (21,3%).

*\* признаки, которые значимо выше в этой группе респондентов, по сравнению с другими группами*

## Профиль граждан, регулярно практикующих азартный досуг (часть 1)

1. Образование:  
– неполное высшее (21,1%);  
– неполное (6,2%).
2. Доход:  
– 301-400 тыс. тенге (18,1%);  
– 201-300 тыс. тенге (27,3%);  
– 101-200 тыс. тенге (21%).
3. Семейное положение:  
– живу один (18,7%);  
– замужем/женат, живут порознь (17,5%);  
– гражданский брак (11,7%);  
– в разводе, живут вместе (7,4%).
4. Наличие детей: дети есть, живут отдельно (26,5%).
5. Удовлетворенность собственной жизнью:  
– совсем не удовлетворены (19,6%);  
– скорее не удовлетворены (26,9%).
6. Скорее удовлетворены жизнью в Казахстане (27,8%).
7. Удовлетворенность эмоциональным и психологическим состоянием:  
– скорее не удовлетворены (24%);  
– нейтральны (33,9%).
8. Удовлетворенность возможностью реализовать в Казахстане:  
– скорее неудовлетворены (31,9%).
9. Страны, привлекательные для эмиграции:  
Россия (11,1%), постсоветское пространство (15,5%), Латинская Америка (7%)
10. Перспективы по повышению благосостояния связаны с:  
– возможностью выйти замуж/жениться на человеке «со связями» (12,1%);  
– готовностью компании, в которой работаете, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников (15,7%);  
– выигрышем в лотерею (5,3%);  
– инвестициями в акции компании (8,3%).
11. Лично употребляли за последний год:  
– кальян (32,2%);  
– вейпы/электронные сигареты (27,1%);  
– марихуана (16,9%);  
– синтетические вещества (20%);  
– галлюциногены (20,2%);  
– кокаин, опиаты, героин, дезоморфин (21,9%).
12. Хватает ли вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления:  
– едва-едва хватает на текущую жизнь и регулярные расходы откладывать (копить) не удается (30%).
13. У кого брали в кредит, займы:  
– лизинговая компания (7,8%);

- родственники (15,7%);
- рассрочка у застройщика (19%).

14. Лично употребляли за последний год:

- кальян (32,2%);
- вейпы/электронные сигареты (27,1%);
- марихуана (16,9%);
- синтетические вещества (20%);
- галлюциногены (20,2%);
- кокаин, опиаты, героин, дезоморфин (21,9%).

15. Хватает ли вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления?:

- едва-едва хватает на текущую жизнь и регулярные расходы откладывать (копить) не удастся (30%).

16. У кого брали в кредит, займы:

- лизинговая компания (7,8%);
- родственники (15,7%);
- рассрочка у застройщика (19%).

17. Из каких доходов предполагали отдавать долг в момент взятия кредита?:

- доходы с торговли акциями облигациями, валютой, форекс или на криптобирже (11,3%);
- помощь близких в выплате кредита (13,2%);
- выигрыш в онлайн-казино (8,4%);
- на выигрыш в ставках на спорт у казахстанских букмекеров (5,5%);
- на советы финансовых и экономических экспертов в интернете и социальных сетях (8,8%).

18. Способы, работы резервных денег:

- вложил бы деньги по советам экспертов (22,1%);
- лотереи, розыгрыши, лото клубы (8,8%);
- акции/облигации предприятий (13,3%);
- ставки на спорт у казахстанских букмекеров (5,9%);
- ставки на спорт у иностранных букмекеров(5,9%).

19. Личные привычки:

- курю вейпы (26,3%);
- часто употребляю слабоалкогольные напитки (39,8%);
- часто употребляю крепкие алкогольные напитки (21,3%).

20. Психические состояния, которые чувствовал:

- навязчивое желание «отвлечься от реальности в социальных сетях или мессенджерах» (26%);
- устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью онлайн-казино, рулетки, слотов или покера» (22,7%);
- устойчивое навязчивое желание «отвлечься ставками на спорт» (7,2%);
- устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (5,3%);
- устойчивое навязчивое желание сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото клуб (6,5%).

21. Сам обращался за помощью:

- в медицинское учреждение к терапевту, неврологу (невропатологу) или психиатру (28,2%);
- звонил на «горячие линии» помощи по телефону или через интернет (13.8%);
- в социальные службы (4,8%);
- некоммерческие организации, фонды и т.д. (6,8%);
- к преподавателям (4,1%);
- к коллегам по работе или руководству (6%).

*\* признаки, которые значимо выше в этой группе респондентов, по сравнению с другими группами*

**Сравнение сегментов, практикующих азарт регулярно, иногда и никогда**

|              | Регулярно практикующие азартный досуг                                         | Время от времени практикующие азартный досуг | Никогда не практикующие азартный досуг |
|--------------|-------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------------|
| Пол          | Нет значимых отличий                                                          | Мужчины                                      | Нет значимых отличий                   |
| Возраст      | 24-29                                                                         | 30-39                                        | 60+                                    |
| Город / село | Город                                                                         | Нет значимых отличий                         | Нет значимых отличий                   |
| Образование  | Неполное среднее, неполное высшее                                             | Нет значимых отличий                         | Нет значимых отличий                   |
| Семья        | Живу один; в браке живем порознь; в разводе живем вместе; в гражданском браке | Нет значимых отличий                         | В браке, живу с супругом               |
| Дети         | Дети есть, живут отдельно                                                     | Нет значимых отличий                         | Нет значимых отличий                   |
| Доход        | 301-400 тыс.тенге                                                             | 51-100 тыс.тенге                             | 101-200 тыс.тенге                      |

*\* Социально-демографические признаки, которые значимо выше в этой группе респондентов по сравнению с другими группами.*

**Сравнение сегментов по удовлетворенности разными аспектами жизни**

|                                                           | Регулярно практикующие азартный досуг                        | Время от времени практикующие азартный досуг | Никогда не практикующие азартный досуг       |
|-----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|----------------------------------------------|
| Собственным эмоциональным и психологическим состоянием    | Скорее, не удовлетворен; Не уверен в своем выборе, нейтрален | Нет значимых отличий                         | Скорее, удовлетворен; Полностью удовлетворен |
| Собственной жизнью                                        | Скорее, не удовлетворен                                      | Нет значимых отличий                         | Скорее, удовлетворен; Полностью удовлетворен |
| Жизнью в Казахстане в целом                               | Скорее, не удовлетворен                                      | Нет значимых отличий                         | Скорее, удовлетворен; Полностью удовлетворен |
| Собственными доходами, текущими и в ближайшей перспективе | Нет значимых отличий                                         | Нет значимых отличий                         | Скорее, удовлетворен; Полностью удовлетворен |
| Возможностью реализовать в Казахстане                     | Скорее, не удовлетворен                                      | Нет значимых отличий                         | Скорее, удовлетворен; Полностью удовлетворен |

С равнение ценностных и социально-экономических редпочтений сегментов

|                                                     | Регулярно практикующие азартный досуг                                                                                 | Время от времени практикующие азартный досуг | Никогда не практикующие азартный досуг                                                                |
|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Ценности личные                                     | возможность творческой реализации; помощь людям/ социальная работа; развитие науки, технологий; затрудняюсь ответить. | Нет значимых отличий                         | семья; здоровье; доходы/материальная обеспеченность.                                                  |
| Проблемы Казахстана, которые волнуют больше всего   | свобода сми; зависимость госбюджета от нефтегазовых доходов и сырья.                                                  | Нет значимых отличий                         | экология; коррупция; религиозный экстремизм; высокие налоги; отсутствие туристической инфраструктуры. |
| Страны, привлекательные для эмиграции               | Россия; постсоветское пространство; Латинская Америка.                                                                | Нет значимых отличий                         | Западная Европа; США.                                                                                 |
| Чью инициативу развития территорий вы бы поддержали | частные иностранные инвесторы; иностранные государства.                                                               | Нет значимых отличий                         | государство; госорганы.                                                                               |

Портрет регулярно практикующего азартные виды досуга

В данном сегменте значимо больше, по сравнению с другими сегментами, жителей городов, казахоговорящих, более молодых (24-29 лет). В основном, это наемные сотрудники. В данной группе больше обладателей неполного высшего образования, чем в других. Уровень дохода варьируется от 100 до 400 тыс. тг, (подавляющее большинство с доходом 300-400 тыс. тенге по сравнению с другими).

Среди регулярных игроков больше холостых (незамужних), а также тех, у кого не очень благополучная семейная ситуация (замужних /женатых, но живущих отдельно, состоящих в гражданском браке, разведенных, но живущих вместе). При этом преобладают те, чьи дети живут отдельно от них.

От других сегментов их отличают такие личные ценности, как возможность творческой реализации, помощь людям, социальная работа, развитие науки, технологий.

Представители этого сегмента значимо больше неудовлетворены различными аспектами жизни, в частности, собственным эмоциональным и психологическим состоянием, своей жизнью, жизнью в Казахстане в целом, возможностью реализовать в Казахстане.

Проблемы Казахстана, которые волнуют их больше, чем представителей других сегментов: свобода средств массовой информации, диверсификация экономики.

Для регулярных игроков в большей степени, чем для других, привлекательны для эмиграции Россия (не важно какой город), другие страны постсоветского пространства и Латинская Америка.

Регулярные игроки в большей степени, чем другие группы, поддерживают инициативу развития территорий частными иностранными инвесторами и иностранными государствами.

Регулярные игроки больше других курят вейпы, потребляют алкоголь, употребляют наркотические (органические и синтетические) средства, галлюциногены и успокаивающие вещества.

Таким образом, сегмент регулярно практикующих азартные виды досуга можно описать словами:

Молодой казахоязычный горожанин, который не может себя найти в образовании, карьере и личной жизни, неудовлетворенный своей личной жизнью, здоровьем и перспективами, государством и обществом. Скептически или с подозрением относится к инициативам государства, но при этом доверяет интернет-гуру из социальных сетей.

Портрет редко практикующего азартные виды досуга

Необходимо отметить, что именно группа практикующих азартный досуг изредка мало чем отличается от общей выборки по Казахстану. Про людей этой группы можно сказать – это «среднестатистический казахстанец».

Однако есть несколько признаков, которые в этой группе проявляются чаще, чем у других.

- 1. Доход: 50-100 тысяч тенге (15,6%).
- 2. Повышение благосостояния связывают с предпринимательскими проектами (7,3%).
- 3. Употребляют крепко-алкогольные напитки. (40,9%).
- 4. Имеют кредиты и займы в микрокредитных или микрофинансовых организациях (21,9%).
- 5. Часто едят «Fastfood» (фастфуд) (24,7%), и более 4 часов в день проводят в соцсетях (16,6%).

Любопытной особенностью представителей этой группы является то, что они чаще употребляют алкоголь, и при этом в 2-3 раза реже группы регулярно играющих употребляют различные виды наркотиков (к вопросу о легализации рекламы слабоалкогольных напитков).

Группа редко практикующих азартные виды досуга зарабатывает меньше среднего, но сохраняет личный оптимизм (вера в свои предпринимательские проекты), и социальный оптимизм (вера в государство и государственно-частное партнерство как источники развития).

Портрет никогда не практикующего азартные виды досуга

В данном сегменте преобладают люди с высшим образованием, доходом 101-200 тысяч тенге, замужние/женатые. По сравнению с другими сегментами, эти люди больше всех удовлетворены собственной жизнью, жизнью в Казахстане, собственными доходами (текущими и в ближайшей перспективе), собственным эмоциональным и психологическим состоянием, возможностью реализовать в Казахстане.

Что касается перспектив повышения благосостояния, эти люди в большей степени рассчитывают на себя, то есть образованы, имеют опыт работы, готовы развиваться и работать над собой. Кроме того, в данном сегменте больше тех, кто рассчитывает на повышение пенсии и социальных пособий.

Представители данного сегмента с меньшей вероятностью употребляют какие-либо запрещенные вещества или алкоголь.

Если они берут кредит, то – в банке. В данном сегменте также больше тех, кто никогда не брали кредит/рассрочку. Долг они планируют возвращать из своей зарплаты. Резервные деньги они бы предпочли вложить в банковские депозиты, инвестировать в недвижимость, в собственные предпринимательские проекты.

В данном сегменте значимо больше тех, у кого надежды на развитие региона связаны со следующими инициативами: сельскохозяйственное животноводство, сфера образова-

ния и науки, сельскохозяйственное растениеводство, сельскохозяйственное садоводство, международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы.

При этом проекты развития, которые они бы НЕ поддержали лично – мусоросжигающие заводы, химические предприятия.

Если описать группу в одной фразе: зрелые (по возрасту и субъектному отношению к жизни) социально-адаптированные оптимисты, которые верят в себя и в государство, укоренены в реальности, ищут опору в себе и ориентируются на западные ценности

Перетоки практикующих азартные виды досуга в другие виды досуга

Многие регуляторные инициативы исходят из убеждения, что запрет или ограничение уменьшит долю практикующих азартный досуг. Опыт зарубежных стран показывает обратную тенденцию: от запретов или ограничений не уменьшается доля азартных практик, а лишь перемещается в нелегальную сферу. Для целей осознанной регуляции и для того, чтобы понимать, как та или иная регуляторная норма будут воздействовать на практикующих азартные виды досуга, необходимо смоделировать потоки «приходящих» в сферу азартных видов досуга и «уходящих» из нее.

Целесообразно проанализировать потоки в двух разрезах: для сегментов по вовлеченности (часто, иногда, никогда) и отдельно по каждому виду азартного досуга.

В какие альтернативные виды досуга переместятся практикующие азартные виды досуга. Показаны значимые отличия.

|                  | Регулярно практикующие азартный досуг                                 | Время от времени практикующие азартный досуг | Никогда не практикующие азарт |
|------------------|-----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------|
| Азартные игры    | Другие варианты азартного досуга (в т.ч. офшорные)                    | Нет значимых отличий                         | -                             |
| Не азартные игры | Кинотеатры;<br><br>Бары и рестораны;<br><br>Просмотр кинофильмов дома | Нет значимых отличий                         | -                             |

Перетоки практикующих азартные виды досуга в другие виды досуга в разрезе каждого вида азартного досуга отдельно

Какие альтернативные виды досуга выберут регулярно практикующие различные виды азартного досуга (при недоступности предпочитаемого на данный момент вида досуга). Показаны значимые отличия каждой группы по сравнению с другими группами (выше 4% по азартному досугу и выше 10% по не азартному).

| Предпочитаемый азартный досуг                      | В какие азартные виды досуга перейдут                    | В какие не азартные виды досуга перейдут                                       |
|----------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|
| Клиенты онлайн-казино (запрещены законом)          | Наземные казино и залы игровых автоматов.                | Просмотр художественных фильмов/сериалов дома в интернете; Общение в соцсетях. |
| Клиенты наземных казино и залов игровых автоматов  | Онлайн-казино; Лотерейные билеты и лотоклубы.            | Просмотр художественных фильмов/сериалов дома в интернете.                     |
| Клиенты иностранных букмекеров (запрещены законом) | Наземные казино и залы игровых автоматов; Онлайн-казино. | Просмотр художественных фильмов/сериалов дома в интернете.                     |
| Клиенты казахстанских букмекеров                   | Онлайн-казино; Наземные казино и залы игровых автоматов. | Просмотр художественных фильмов/сериалов дома в интернете.                     |
| Клиенты лотерей и лото-клубов                      | Наземные казино и залы игровых автоматов; Онлайн-казино. | Просмотр художественных фильмов/сериалов дома в интернете.                     |

Оценка количества регулярно практикующих азартные игры, оценка количества граждан с риском развития зависимости от азартных игр

|                                                                            | Казино и залы игровых автоматов наземные | Онлайн-казино (запрещены в Казахстане) | Букмекеры казахстанские | Букмекеры иностранные (запрещены в Казахстане) | Лотереи и лото-клубы                                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|----------------------------------------|-------------------------|------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|
| Регулярно (в %)                                                            | 3.5                                      | 3.7                                    | 3.5                     | 3.7                                            | 3.7                                                                                     |
| Регулярно, чел.                                                            | 459 444                                  | 484 055                                | 456 276                 | 494 019                                        | 491 710                                                                                 |
| Интервал при погрешности (+/- 0,85%), тыс. чел.                            | 455,5 – 463,3                            | 479,9 – 488,2                          | 452,4 – 460,2           | 489,8 – 498,2                                  | 487,5 – 495,9                                                                           |
| Минимальная оценка кол-ва проблемных игроков (0,6%)                        | 2 756                                    | 2 904                                  | 2 737                   | 2 964                                          | 2 950                                                                                   |
| Доля риска лудомании среди регулярно практикующих по типу азартного досуга | 3,23%                                    | 3,23%                                  | 0,78%                   | 0,78%                                          | с отложенным по времени тиражом (коэф. 0,62%);<br><br>мгновенные выигрыши (коэф. 3,23%) |
| РИСК ЛУДОМАНИИ с поправкой на вид досуга, количество человек               | 14 840                                   | 15 634                                 | 3 559                   | 3 854                                          | 9 465* =<br>7 941 + 1 524                                                               |

*\* из предположения, что среди клиентов лотерей и лото-клубов половина участвует в тиражных лотереях с отложенным выигрышем (типа «Спортлото»), а половина – в мгновенных лотереях; если пропорция другая, то итоговая цифра риска лудомании изменится*

Методика оценки и расчетов

Чтобы оценить количество регулярных игроков:

1. Сначала было построено распределение регулярных игроков по возрастным группам согласно результатам опроса.
2. Для каждой возрастной подгруппы по каждому досугу был рассчитан процент данной подгруппы от общей выборки.
3. Согласно данным Бюро по статистике было определено общее количество населения в каждой возрастной группе.
4. Процентное распределение, полученное в пункте 2 было применено к количеству населения из пункта 3.

Учет разного вклада в «проблемную игру» различных видов азартного досуга:

1. Оценка количества и долей «проблемной игры» производилась с использованием британских данных, полученных в ходе масштабного национального исследования, в котором проводился национальный скрининг на степень «проблемности игры». Кроме коэффициента «доля проблемного гемблинга», исследование выявило также разницу в риске для практикующих разный азарт в зависимости от вида азартного развлечения.
2. В группу низкорисковых азартных практик, представленных в Казахстане, входят лотереи, тираж которых отложен и не происходит в момент покупки (0,62%), а также онлайн-ставки на спорт (0,78%). В этих двух видах азартных практик вообще не выявлены крайние степени «проблемной игры».
3. К практикам высокого риска относится «мгновенный азарт» (3,23%) – любые мгновенные лотереи (напр., в виде скретч-карт и другие), игровые автоматы и т.д. Любопытно, что ставки на спорт с присутствием на соревновании переводят активность из низкорисковой зоны в зону риска («мгновенный азарт»).

4. 6

Разница в риске проблемной игры, по-видимому, связана со скоростью прохождения процесса «возбуждение – награда» – наибольший риск проблемного гемблинга наблюдается в тех видах досуга, где результат мгновенный (игровые автоматы, мгновенные лотереи). Различие обусловлено нейробиологически – «коктейль нейромедиаторов и гормонов» держится в крови до нескольких десятков минут. Если за это время получен второй стимул или положительное подкрепление в виде выигрыша (или ожидания выигрыша), то практика закрепляется в виде привычки. Коэффициенты «риска проблемной игры» отражают эту особенность. От 0,62% – для тиражных лотерей с отложенным результатом, 0,78% – для онлайн букмекеров и 3,23% – для азарта с мгновенным результатом (любые мгновенные лотереи, игровые автоматы, рулетка и т.д.), часто выпадает из поля внимания значительный вклад в риск лудомании биржевой внутридневной торговли любыми финансовыми инструментами или активами (внутридневная торговля акциями, производными инструментами, валютами на Форекс и т.д.).

Соответствующее исследование о различном вкладе разных азартных игр в риски возникновения «проблемной игры» провел и опубликовал британский регулятор. [С полной версией исследования можно ознакомиться по ссылке.](#)(1)\*. К сожалению, в данном исследовании не проводились исследования или сравнения с риском лудомании в сфере внутридневной (краткосрочной) биржевой торговли, этому посвящены отдельные исследования, но их невозможно сравнивать данные по причине разных методик.

\*) в конце настоящего документа – список ссылок

Прогноз по вовлеченности в азартные виды досуга для постановки задач регуляции на базе прогноза:

1. Вовлеченность казахстанцев в виды досуга, связанные с азартом, находится на более низком уровне, чем мировые показатели. Так, в Казахстане вовлеченных в азартные виды досуга – 42% взрослых жителей, в то время как опрос в 44 странах показал долю вовлеченных в 56%. Поскольку Казахстан держит курс на интеграцию в мировое экономическое пространство и не планирует в ближайшие годы поощрять информационную или экономическую изоляцию от мирового сообщества, следовательно стоит ожидать увеличения доли вовлеченности в азартные виды досуга среди казахстанцев.

[«A recent study carried out across 44 countries revealed that 56% of those surveyed have gambled at least once in the past 12 months»](#) (\*3)

Сравнить уровень распространенности азартных игр в Казахстане с Россией не представляется возможным т.к. в силу особенностей политического момента социология в российских условиях попросту не работает. [Так, по данным российских источников, «лудоманов в России около 12% от всего населения»](#). (\*4). Однако мировая статистика говорит, что лудоманами могут в среднем стать от 1 до 3% регулярно играющих, таким образом простая экстраполяция дает цифры порядка 120% играющих в стране, что, очевидно, является абсурдом.

Однако, если предположить, что указанные 12% – это регулярно играющие (которых некоторые некомпетентные журналисты называют «лудоманами»), то эта цифра может соответствовать действительности, и тогда регулярно играющих в Казахстане на 30% меньше, чем в России (9% в РК vs 12% в РФ). Тем не менее, нельзя исключать, что цифры носят пропагандистский характер и опубликованы с целями, которые далеки от реального решения проблемы лудомании (с высокой вероятностью чтобы замкнуть денежные потоки ставок на «нужных людей»).

**Прогноз: уровень вовлеченности казахстанцев в виды досуга, связанные с азартом, будет расти в ближайшие годы (при сохранении тренда на интеграцию в мировое информационное и экономическое пространство).**

2. Мировой опыт показывает, что жесткая регуляция или запреты не приводят к уменьшению доли вовлеченных в азартные виды досуга, но приводят к миграции их в нелегальную сферу. «Цена» такой миграции – проблемы и расходы на их решение остаются в государстве, при этом доходы и налоги уходят из страны в другие юрисдикции и офшоры. Кроме повышенных рисков для здоровья за счет миграции в офшоры, граждане теряют деньги, т.к. клиенты нерегулируемой офшорной зоны не могут обращаться за защитой своих прав к регуляторам или в суды. Надежда остановить миграцию в офшоры не обоснована: страны с существенно большими бюджетами, выделяемыми на ограничения, столкнулись с невозможностью поставить барьер и меняют политику в сторону легализации и регуляции (например, США). Динамика миграции в Казахстане неблагоприятная: доля играющих в онлайн-казино за два года увеличилась и стала выше играющих в легальных казино, доля заключающих спортивные пари с иностранными букмекерами превысила долю заключающих пари с лицензированными казахстанскими букмекерами. [Сравнение с долей казахстанцев, играющих в офшорах в 2023 и 2025 показывает рост играющих в офшорах на 22%](#). Предположительно это связано с ужесточением регуляции в 2024 году, в рамках которой добросовестные граждане, практикующие азартные развлечения, были поражены в правах (снижение кредитного рейтинга, отказ в кредитах и рассрочках по факту участия в азартных видах досуга). (\*2)

**Прогноз: среди вовлеченных в азартные виды досуга миграция в иностранные и офшорные юрисдикции будет расти при сохранении тенденции запретительных и ограничительных мер как инструмента регуляции.**

3. Если некоторые виды не азартного досуга станут менее доступными для граждан (путешествия за рубеж, творческая реализация, просмотр порно), следует ожидать приток поклонников этого вида досуга в сферу азартных развлечений. **Прогноз: уровень вовлеченности казахстанцев в азартные виды досуга будет расти при уменьшении доступности для граждан зарубежных поездок, творческих видов досуга или порно (триггером может послужить снижение доходов или повышение цен на зарубежные поездки и творческие виды досуга).**

## Прогноз по вовлеченности в азартный досуг и постановка задачи регуляции

Из вышеописанных выводов и прогнозов следуют общие задачи регуляции:

### **1. Сделать отрасль азартного досуга конкурентоспособной на фоне иностранных юрисдикций и офшоров.**

Поскольку прогнозы показывают неизбежный рост доли вовлеченных в азартные виды досуга, необходимо методами регуляции добиться, чтобы группа новых игроков, которая появится в ближайшие годы, практиковала азартный досуг в пределах казахстанской юрисдикции.

Если не удастся регуляторными мерами добиться конкурентоспособности, то, согласно прогноза, следует ожидать неконтролируемой миграции в офшоры, которая уже увеличилась после регуляторных ужесточений 2024 года.

**2. Добиться, чтобы вновь вовлеченные в азартные виды досуга оставались в группе практикующих «время от времени» или «редко», и не переходили в группу риска (риск «лудомании» и финансовых потерь присутствует только в сфере регулярно играющих).** Если в регуляции будут преобладать запреты и ограничения, то значительная доля существующих игроков мигрирует в офшоры (как в 2024 году групповые ограничения сделали долю играющих в офшорах больше доли играющих на лицензированных казахстанских площадках), а среди новых игроков офшорные площадки будут зоной приоритетного выбора. В этом случае в Казахстане повторится сценарий Китая – расходы на решение проблем – в стране, доходы и игроки – в офшорах.

### **3. Ограничить доступ к азартным видам досуга уязвимых групп.**

Безусловно, основные и самые жесткие ограничения должны касаться уязвимых групп: несовершеннолетних, недееспособных (при этом недееспособность должна быть установлена судом) или страдающих зависимостями.

В следующих главах будут рассмотрены **информационные предпочтения, финансовое поведение и информированность о профилактике и лечении**. Это позволит разрабатывать меры регулирования, основанные на реальных данных, а не на предубеждениях (или информкампаниях со стороны заинтересованных лиц).

КАНАЛЫ ПЕРВИЧНОГО ВОВЛЕЧЕНИЯ В ДОСУГ, СВЯЗАННЫЙ  
С АЗАРТОМ (АЗАРТНЫЕ ИГРЫ, СПОРТИВНЫЕ ПАРИ, ЛОТЕРЕИ).  
АКТУАЛЬНОЕ ИНФОРМИРОВАНИЕ ОБ АЗАРТНОМ ДОСУГЕ.

Политика управления каналами вовлечения в азартные виды досуга и информирования для целей и задач регуляции

Задачи регуляции, каналы вовлечения и информирования.

На 24 странице описаны задачи регуляции с точки зрения реальной картины вовлеченности казахстанцев в азартные виды досуга и прогнозов динамики вовлеченности на ближайшие годы:

1. Сделать отрасль азартного досуга конкурентоспособной на фоне иностранных юрисдикций и офшоров.
2. Добиться, чтобы вновь вовлеченные в азартные виды досуга оставались в группе практикующих «время от времени» или «редко», и не переходили в группу риска (риск присутствует только в сфере регулярно играющих).
3. Ограничить доступ к азартным видам досуга уязвимых групп.

Из этого следуют задачи регуляции в части каналов вовлечения и информирования:

1. Сделать отрасль легального лицензированного азартного досуга конкурентоспособной на фоне иностранных и офшорных, используя регуляторные инструменты воздействия на каналы первичного вовлечения и актуального информирования. (Задача – выиграть конкуренцию у офшоров, иначе проблемы и расходы остаются в государстве, а налоги, доходы и клиенты перетекают в иностранные юрисдикции и офшорные зоны).
2. Регулировать каналы вовлечения и информирования так, чтобы новые участники азартных игр воспринимали их как развлечение, практиковали время от времени и не переходили в состояние «навязчивой необходимости». По сути, это просветительская задача.
3. Для минимизации вовлечения уязвимых групп (несовершеннолетних, самоограниченных) в азартный досуг, необходимо внедрить эффективную регуляцию каналов вовлечения и информационных потоков.

Каналы первичного вовлечения\* по сегментам частоты азартных практик

|                                             | Регулярно (А)<br>практикующие<br>азартный досуг | Время от времени<br>(В)<br>практикующие<br>азартный досуг | Никогда (С)<br>не практикующие<br>азартный досуг |
|---------------------------------------------|-------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|
| друзья и знакомые                           | 13.1                                            | 28.7<br>А                                                 | 41.6<br>А В                                      |
| реклама в социальных сетях или мессенджерах | 11.9                                            | 19.9<br>А                                                 | 21.7<br>А                                        |
| члены семьи                                 | 13.4                                            | 10.2                                                      | 11.8                                             |
| реклама в СМИ                               | 12.2<br>С                                       | 9.1<br>С                                                  | 6.1                                              |
| работа                                      | 5.7                                             | 5.2                                                       | 5.0                                              |
| наружная «уличная» реклама                  | 10.7<br>В С                                     | 6.7<br>С                                                  | 2.4                                              |
| в школе, институте                          | 11.6<br>В С                                     | 4.4<br>С                                                  | 2.9                                              |
| из рассказов тех, кто этим увлечен          | 4.7<br>С                                        | 3.0                                                       | 2.0                                              |

Как Вы узнали изначально о предпочитаемых (выбранных вами) видах досуга, отдыха или развлечения, или кто вас вовлек в этот вид досуга или отдыха впервые?

\*структура анкеты и формулировка вопроса предполагали информирование о любых видах досуга, не только азартных

Каналы актуального информирования о текущих событиях в сфере предпочитаемого досуга\* по сегментам частоты азартных практик

|                                             | Регулярно<br>практикующие<br>азартный досуг | Время от времени<br>практикующие<br>азартный досуг | Никогда<br>не практикующие<br>азартный досуг |
|---------------------------------------------|---------------------------------------------|----------------------------------------------------|----------------------------------------------|
| реклама в социальных сетях или мессенджерах | 21.3                                        | 41.4<br>А                                          | 46.1<br>А В                                  |
| от друзей и знакомых                        | 16.3                                        | 36.9<br>А                                          | 46.0<br>А В                                  |
| из рассказов тех, кто этим увлечен          | 6.3                                         | 19.7<br>А                                          | 27.4<br>А В                                  |
| от членов семьи                             | 16.4                                        | 14.5                                               | 20.6<br>В                                    |
| сослуживцы                                  | 4.2                                         | 17.8<br>А С                                        | 14.7<br>А                                    |
| реклама в СМИ                               | 16.6<br>В С                                 | 11.9                                               | 12.5                                         |
| в школе, институте                          | 18.4<br>В С                                 | 11.0<br>С                                          | 6.1                                          |
| наружная «уличная» реклама                  | 12.9<br>С                                   | 9.8<br>С                                           | 4.4                                          |

Какими способами вы получаете актуальную информацию о текущих новостях или

событиях, которые происходят в местах или заведениях, в которых вы отдыхаете, развлекаетесь, проводите досуг (которые вы ранее назвали/выбрали)?

\*структура анкеты и формулировка вопроса предполагали информирование о любых видах досуга, не только азартных

Каналы информирования и вовлечения для регулярно практикующих азартный досуг в разрезе видов азартного досуга

| Предпочитаемый азартный досуг                      | Три канала первичного вовлечения                                                                                                                                 | Три канала актуального информирования                                                                                                               |
|----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Клиенты онлайн-казино (запрещены законом)          | <ul style="list-style-type: none"><li>от друзей и знакомых</li><li>в школе, институте</li><li>наружная «уличная» реклама</li></ul>                               | <ul style="list-style-type: none"><li>реклама в социальных сетях или мессенджерах</li><li>от друзей и знакомых</li><li>реклама в СМИ</li></ul>      |
| Клиенты наземных казино и залов игровых автоматов  | <ul style="list-style-type: none"><li>в школе, институте</li><li>от членов семьи</li><li>наружная «уличная» реклама</li></ul>                                    | <ul style="list-style-type: none"><li>в школе, институте</li><li>реклама в социальных сетях или мессенджерах</li><li>реклама в СМИ</li></ul>        |
| Клиенты иностранных букмекеров (запрещены законом) | <ul style="list-style-type: none"><li>от друзей и знакомых</li><li>от членов семьи</li><li>в школе, институте</li></ul>                                          | <ul style="list-style-type: none"><li>реклама в социальных сетях или мессенджерах</li><li>реклама в СМИ</li><li>в школе, институте</li></ul>        |
| Клиенты казахстанских букмекеров                   | <ul style="list-style-type: none"><li>реклама в СМИ</li><li>реклама в социальных сетях или мессенджерах</li><li>от друзей и знакомых / от членов семьи</li></ul> | <ul style="list-style-type: none"><li>реклама в социальных сетях или мессенджерах</li><li>в школе, институте</li><li>от друзей и знакомых</li></ul> |
| Клиенты лотерей и лото-клубов                      | <ul style="list-style-type: none"><li>реклама в СМИ</li><li>реклама в социальных сетях или мессенджерах</li><li>от членов семьи</li></ul>                        | <ul style="list-style-type: none"><li>реклама в социальных сетях или мессенджерах</li><li>реклама в СМИ</li><li>в школе, институте</li></ul>        |

Выводы о каналах первичного вовлечения в азартные виды досуга

Друзья и знакомые являются основным источником первичного вовлечения в различные виды досуга в целом. Похоже, все стороны ранее переоценивали влияние СМИ. Операторы азартных видов досуга выделяли значительные бюджеты на рекламу в СМИ, а регуляторы и законодатели боролись именно с рекламой в СМИ, в то время как соцсети и мессенджеры являются значимым каналом вовлечения и актуального информирования, причем на этих площадках неразличимы добросовестные лицензированные участники рынка и оффшорные операторы, выдающие себя за добросовестный законный бизнес.

Следует отметить, что регулярные игроки черпают информацию из большого количества источников. Помимо друзей и знакомых (13,1%), на них оказали влияние члены семьи (13,4%) и реклама в СМИ (12,2%). Похоже, что они больше других подвержены влиянию рекламы. По сравнению с другими сегментами, среди регулярных игроков значимо больше тех, для кого первичным источником информации о каких-либо видах досуга являлась наружная реклама (10,7%), а также учебное заведение (11,6%).

Те, кто играют время от времени, помимо друзей и знакомых (28,7%), также узнают первичную информацию о различных видах досуга из рекламы в социальных сетях или мессенджерах (19,9%) и от членов семьи (10,2%).

Люди, не вовлеченные в азартные виды досуга, в большей степени полагаются на информацию от друзей и знакомых (41,6%), чем два других сегмента. Для них это основной источник информации о разных видах досуга.

Следует обратить внимание, что **реклама в СМИ – единственный канал первичной информации и актуального информирования, который различается между незаконными иностранными игорными площадками и легальными лицензированными в Казахстане**. С учетом задачи регуляции «сделать отечественные легальные площадки конкурентоспособными на фоне офшоров» – **СМИ, похоже, единственный инструмент не только регуляции со стороны государства, но и способ отличать для казахстанцев легальный азартный досуг от нелегального** (других позитивных для потребителей отличий у казахстанского бизнеса на фоне офшоров нет, т.к. все условия на казахстанских площадках хуже для клиентов ввиду того, что офшоры не платят налоги). Этот вывод социологии совпадает с рекомендациями международных экспертов, основанными на опыте и анализе.

Выводы о каналах актуального информирования

Что касается получения актуальной информации о новостях и событиях, происходящих в местах или заведениях, где респонденты проводят время, то основными источниками являются **реклама в социальных сетях и мессенджерах**, а также рекомендации от **друзей и знакомых**.

Среди **регулярных** игроков значимо больше, чем среди других сегментов, тех, для кого актуальными источниками дохода являются **реклама в СМИ** (16,6%) и их окружение в **учебных заведениях** (18,4%).

Те, кто играют время от времени, больше всего полагаются на информацию из **социальных сетей или мессенджеров** (41,4%), а также на **друзей и знакомых** (36,9%). В их числе значимо выше, чем в других сегментах, процент тех, кто также узнает актуальную информацию **от сослуживцев** (17,8%).

Среди тех, кто **никогда** не практикуют азартный досуг, значимо больше тех, кто получает актуальную информацию из рекламы в **социальных сетях или мессенджерах** (46,1%), от **друзей и знакомых** (46%) и из **рассказов тех, кто этим увлечен** (27,4%).

Исходя из каналов актуального информирования, целесообразно использовать СМИ для нескольких целей:

1. Информировать граждан о рисках для здоровья и финансов в случае использования нерегулируемых офшорных площадок для азартного досуга (с упором на то, что в случае возникновения конфликтов, казахстанские регуляторы и правовая система не способны их защитить).
2. Просвещать граждан о способах безопасного (или с ограниченными рисками) практикования азартного досуга.
3. Информировать граждан о законных лицензированных и регулируемых на территории Казахстана юрлицах/брендах.

## Казахстанские эксперты о влиянии рекламы в процесс вовлечения в азартные виды досуга

### Влияние рекламы на развитие лудомании среди большей части населения.

По мнению экспертов, непосредственно работающих с зависимыми людьми (психологи, психиатры-наркологи), реклама игорного бизнеса отрицательно влияет на определенную часть населения – прежде всего, людей, склонных к любой форме зависимости, независимо от социального статуса.

*«Люди получают через рекламу больше информации, они получают социальные стереотипы массовой культуры. Тем более игорный бизнес, как правило, ассоциируется с красивой жизнью: женщины в красивых платьях-декольте, мужчины в смокинге. Привлекательные персонажи, которые сидят в казино, пьют шампанское. Это все очень будоражит. Но человек со здоровой психикой может видеть и понимать реальность – что это всего лишь картинка, а человек с зависимостью, любой – для него такая реклама может стать спусковым крючком для того, чтобы почувствовать, пусть ненадолго, эту «успешную жизнь»».*

*«Реклама, ну, как минимум, провоцирует людей с зависимостью, это, знаете, то же самое в отношении наркотиков – не все люди, которые пробуют употреблять наркотики и даже какое-то время эпизодически употребляли, становятся зависимы. И здесь тоже самое – постоянная реклама будет привлекать внимание большинства, но цеплять она будет именно тех, у кого уже сложились «пазлы» биохимической или психологической одержимости, они – в зоне риска».*

Признавая воздействие рекламы на определенную часть населения, эксперты убеждены, что от Закона о запрете рекламы легальных игорных компаний в выигрыше остались только незаконные онлайн-площадки:

1. Эксперты наблюдают за последние несколько лет рост рекламы в интернет-пространстве запрещенных в стране онлайн-казино, в том числе в доступных для несовершеннолетних интернет-ресурсах, что увеличивает риски развития зависимости у подростков и детей.

2. Законодательные и правоохранительные органы бессильны контролировать рекламу нелегальных онлайн-казино и наказывать их распространителей. Как показывает практика, борьба с такой рекламой не эффективна.

*«Я не в восторге в целом от рекламы, тем более, игорной, но что мы видим – рекламу легального, законного, контролируемого игорного бизнеса запретили, а реклама нелегальных онлайн-казино «кишмя кишит» на просторах казахстанского Интернета. Более того, она стала не просто доступной, а преступно доступной – эта реклама транслируется даже на самых, казалось бы, безобидных сайтах, к которым есть доступ у детей. Причем, такой рекламы в нашем информационном пространстве очень много. А люди не понимают – что легальное, а что нет. И тут мы опять приходим к тому, что надо просвещать население, а не запрещать. Это единственный, эффективный способ на сегодняшний день».*

3. Рекламодатели и СМИ теряют ежегодную прибыль, в среднем от 40 до 60% от бюджета рекламы легальных казино и букмекерских компаний, а государство теряет налоговые отчисления. В данном случае нелегальные онлайн-казино находятся в лучшем положении, по сравнению с законопослушными СМИ и рекламными компаниями, так как имеют колоссальные возможности и средства (не облагаемые налогами) для дальнейшего агрессивного продвижения своего незаконного бизнеса среди психологически уязвимых групп населения.

Дополнительно СМИ также теряют возможность получать спонсорские пакеты для создания творческих проектов, в том числе, направленных на пропаганду здорового образа жизни.

*«Вот пример сценарного плана на неделю: понедельник – советы спортивных врачей по укреплению мужского и женского здоровья. Вторник – ключевые события дня, горячие вести со спортивных полей, анонсы предстоящих событий. Среда – советы мировых диетологов по правильному питанию под определенные виды нагрузок. Передача выходила на русском и казахском языках. В планах было приглашать наших казахстанских врачей на передачу. Но, после 9 сентября нам пришлось закрыть программу, так как единственным спонсором была букмекерская компания». По мнению экспертов, запретив рекламу легального игорного бизнеса, государство фактически создало правовой и социальный вакуум, который на данный момент активно осваивают нелегальные операторы игорного бизнеса:*

1. Нелегальные игорные заведения не ограничены правовыми нормами о рекламе, что дает им возможность использовать агрессивные и манипулятивные рекламные стратегии, ориентированные на уязвимые группы населения, в том числе, на несовершеннолетних. Формирование у этой группы населения нездоровой зависимости впоследствии будет сложно контролировать.

2. Запрещая рекламу легальных игорных заведений, государство фактически способствует росту теневого рынка. Нелегальные операторы используют несанкционированные каналы распространения информации (соц. сети, телеграмм-чаты, интернет-платформы и мобильные приложения), которые в силу офшорной недоступности слабо контролируются правоохранительными и законодательными органами

3. Запрет на рекламу легальных казино и букмекерских контор привел к ситуации, в которой потенциальные и действующие клиенты ищут (и найдут) игорные заведения вне правового поля, у нелегальных операторов. Это увеличило риски для игроков, а также привело к росту мошенничества в нелегальной сфере.

*«Когда государство запретило рекламу легальных казино и букмекерских компаний в любых СМИ, кроме спортивных, это объяснялось тем, что реклама породила 350 тысяч игроманов по всей стране... Я, честно, не понимаю откуда столько лудоманов нашли, ну, ок. Но что мы видим – рекламы официальных казино нет, но стоит открыть какой-либо сайт, типа Rezka.com или Sefon.pro, да там просто засилие рекламы таких нелегальных в нашей стране мошенников, как NomadGames, SultanGames и так далее. Это те онлайн-казино, которые не имеют лицензии в Казахстане. И большое число аудитории на этих сайтах – дети! И тут вопрос – кто же на самом деле распространитель лудомании в Казахстане?»*

## Международный опыт в сфере регуляции каналов информирования и вовлечения

Казахстан только начинает сталкиваться с задачами, которые давно решаются в развитых странах, часто методом проб и ошибок, в рамках легального регулируемого рынка азартных развлечений. Европейские и американские государства уже столкнулись с тем, что ужесточение регуляций или введение запретов не приводит к снижению числа игроков и не снижает риски зависимости. В этих странах «маятник качнулся в противоположную сторону» – осознав, что запреты и резкие ограничения только увеличивают риски, а не уменьшают их, эти страны начали смягчать регулирование.

Казахстан находится на начальном этапе этого пути как по уровню вовлеченности, так и по регуляторным инициативам, многие из которых носят популистский характер (и это не особенность Казахстана, а характерная черта или обратная сторона демократии – для избираемых голосованием представителей власти иногда проще «громко бороться» с несуществующей проблемой, чем решать реальные проблемы населения и страны). Результаты регуляции на основании популизма уже видны: впервые количество казахстанцев, практикующих азартные развлечения в офшорах, превысило количество тех, кто играет в рамках национальной регуляции. При этом налоги и доходы уходят из страны, а проблемы и риски остаются в Казахстане.

Два критических фактора — популизм законодателей в части регулирования (ужесточение требований и повышение налогов) и некорректно поставленные задачи регулирования, лишённые глубокой научной базы и учета международного опыта. Например, была поставлена задача «уменьшить количество вовлечённых», и она, по сути, была решена: количество клиентов легального игорного бизнеса сократилось, а азартные развлечения в офшорах возросли. Вместо этого, задачу следовало бы формулировать так: «обеспечить конкурентоспособность казахстанских организаторов бизнеса и при этом защитить уязвимые слои населения от вовлечения в азартные практики».

Анализ данных массового опроса показал, что СМИ – фактически единственный канал централизованной коммуникации с практикующими азартные виды досуга, причем этот канал подходит как для коммуникации со стороны регуляторов, так и со стороны добросовестных лицензированных и регулируемых организаторов бизнеса.

Эту же идею в части коммуникации доносят и международные эксперты.

Для определения приоритетов в части каналов коммуникации целесообразно изучить опыт стран, у которых высокий уровень вовлеченности граждан в азартные виды досуга, и при этом низкий процент проблемной игры (лудомании). Такой фильтр выбран по причине прогноза увеличения вовлеченности в Казахстане. Иными словами, вопрос звучит так: «как через каналы коммуникации снижать уровень проблемной игры при увеличении вовлеченности граждан в азартные виды досуга?»

### **1. Великобритания (реклама в СМИ разрешена, но жестко зарегулирована реклама лицензированных организаторов бизнеса).**

Благодаря историческому контексту и активной позиции регулятора, в Великобритании создана достойная изучения модель регулирования рекламной деятельности в индустрии азартных игр. Комиссия по регулированию азартных игр Великобритании (далее — UKGC) при разработке практического руководства, касающегося рекламы азартных игр, обязана привлечь минимум двух специалистов в сфере рекламы, а также операторов. UKGC запрещает своим лицензиатам размещать цифровую рекламу на веб-сайтах, обеспечивающих несанкционированный доступ к защищенному авторским правом контенту (так называемые «пиратские» сайты). Лицензиаты обязаны проконтролировать, чтобы подрядчики, которых они привлекают для распространения рекламы, тоже придерживались этого требования и, в случае нарушения, операторы несут ответственность за действия такого распространителя рекламы. Таким образом UKGC, хотя и является регулятором индустрии азартных игр, косвенно защищает в том числе и владельцев авторских прав.

Целесообразно отдельно остановиться на механизмах защиты несовершеннолетних от влияния азартных игр. Регулирование в Великобритании является достаточно детальным и обширным по данному вопросу. К примеру, если информация отправленная ребенку или подростку и рекламирующая азартные игры, содержит имя или контактные данные лица, которому может быть произведен платеж или от которого может быть получена информация об азартных играх, то отправитель считается совершившим преступление, если он не докажет, что документ был отправлен или без его согласия, или без его ведома. Такая же норма предусмотрена для рекламодателя, если реклама содержит имя или контактные данные лица, которому может быть произведен платеж или от которого может быть получена информация об азартных играх и такая информация попала в руки ребенка. Из этих примеров следует вывод, что регуляторы в Великобритании глубоко понимают, что индустрия азартных игр касается целого ряда иных индустрий и социальных аспектов, о которых нельзя забывать при формировании современного регулирования.

### **2. Дания (реклама азартных игр строго зарегулирована, но при этом не запрещена).**

В качестве главных требований к рекламе азартных игр в Дании можно выделить следующие:

а) представлять азартные игры как развлечение, а не способ обогащения и/или решения финансовых проблем;

б) не создавать впечатление, что шансы на победу больше, чем на самом деле;

в) исключать возможность транслирования рекламы на аудиторию лиц младше 18 лет;

г) не использовать в рекламе известных личностей.

д) упоминание наличия возрастных ограничений;

е) информирование о горячей линии по ответственной игре Датской комиссии по азартным играм;

ж) информирование о возможности включения игрока в реестр добровольно исключенных игроков.

### **3. Нидерланды (пример ответственного подхода к рекламе).**

Комиссия по азартным играм Нидерландов (далее — KSA) уделяет отдельное внимание рекламе, нацеленной на уязвимые группы (несовершеннолетние лица), а также медиаматериалам, в которых используются образы профессиональных спортсменов и команд. При оценке рекламы на наличие элементов, нацеленных на уязвимую аудиторию, внимание – на следующие элементы:

а) дизайн и содержание медиа материалов;

б) площадка и время их распространения (является ли реклама видимой в радио– и телепрограммах или медиа, нацеленных на уязвимую целевую группу; является ли реклама видимой возле средних школ и детских учреждений; транслируется ли реклама в рекламных паузах детских программ, семейных программ и т.д.);

в) соблюдение запрета на использование в рекламных материалах лиц моложе 25 лет.

### **РЕКОМЕНДАЦИИ казахстанских экспертов в части влияния рекламы в процесс вовлечения в азартные виды досуга (1)**

Запрет рекламы легальных игорных заведений дает кардинально противоположный эффект, не уменьшая, но увеличивая риски роста зависимости среди уязвимых слоев населения. По мнению экспертов, для безопасности психологического здоровья населения необходимо, с одной стороны, дать возможность легальным законопослушным игорным компаниям продвигать свои услуги, с другой – строго контролировать контент и каналы продвижения такой рекламы.

Так, для наиболее действенных способов контроля, необходимо:

1. Ограничить размещение рекламы в общественных местах:

– с высокой концентрацией несовершеннолетних: вблизи школ, университетов, детских и молодежных учреждений,

– ТРЦ, магазины игрушек, развлекательные центры.

2. Ориентация на целевую аудиторию – совершеннолетние и финансово независимые взрослые:

– в местах отдыха для взрослых (например, рестораны и ночные клубы);

– транспортные узлы (аэропорты, железнодорожные вокзалы, автовокзалы) во время суток, когда основной поток людей – взрослые.

3. Ограничение по времени: реклама должна показываться в вечернее или ночное время, когда, в основном, смотрят совершеннолетние.

4. Интернет-реклама также должна быть ограничена по времени и платформам. Ре-

клама не должна появляться на детских и молодежных платформах или на тех сайтах, где большая доля пользователей — несовершеннолетние.

5. Размещение рекламы легальных игорных заведений в медиа, которые ориентированы только на взрослую аудиторию: взрослые журналы и специализированные бизнес-издания, каналы с рейтингом «18+» на ТВ и онлайн-платформах, спортивные мероприятия и трансляции, ориентированные на зрелых зрителей.

6. Наличие информационных и предупредительных элементов в контенте рекламы:

– обязательно содержать предупреждения о возможных рисках и опасности зависимости в виде надписей, аудио и визуальных предупреждений, предоставления контактной информации для людей, нуждающихся в помощи (например, кризисных центров);

– контроль и регуляция маркетинговых кампаний, отказ от агрессивных техник, манипуляций с эмоциями и чрезмерного акцента на выигрыши.

7. Мониторинг и саморегулирование в рекламной индустрии: рекламные компании должны сотрудничать только с легальным игорным бизнесом, имеющим лицензии на осуществление деятельности в стране.

#### **РЕКОМЕНДАЦИИ на основе международного опыта в части влияния рекламы в процесс вовлечения в азартный досуг**

СМИ – это единственный коммуникационный канал, который различается у легальных и нелегальных организаторов бизнеса. Существует мнение, что полный запрет рекламы может решить проблему распространения азартных игр. Однако, фактически это влечет за собой негативные последствия, главное из которых – рост нелегальных офшорных операторов бизнеса. Реклама и информирование в СМИ – единственное возможное конкурентное преимущество легальных операторов. Все остальные условия у офшорных операторов более выгодные т.к. офшоры не платят налогов.

**Запрет рекламы легальных операторов в СМИ – это неконкурентные условия для лицензированных операторов.** Запрет или чрезмерно строгое регулирование рекламы ведет к тому, что легальные операторы лишаются возможности продвигать свой продукт. Это ведет к росту и быстрому распространению нелегальных (далее – офшорных) операторов на рынке: офшорные операторы не имеют ограничений в конкретной юрисдикции, так как не соблюдают условия регуляции в отношении организации азартных игр.

При выборе игрового продукта игроки редко обращают внимание на наличие лицензии и зачастую обращают внимание на бренды, которые проводят активный и агрессивный маркетинг в конкретной юрисдикции. Возможности офшорных операторов в сфере маркетинга ограничены исключительно бюджетом и доступными каналами продвижения своего продукта. Других ограничений для них не существует.

В то же время легальные операторы обязаны соблюдать как общее законодательство конкретной юрисдикции в сфере рекламы, так и специальные нормативные требования к рекламе азартных игр, что существенно ограничивает их возможности в сфере маркетинга.

Реклама в СМИ – единственный способ для клиента различать легальных и нелегальных операторов и единственное конкурентное преимущество для организаторов бизнеса. Ее запрет влечет за собой широкое распространение офшорного оперирования и затрудняет борьбу с ним. Отсюда и рекомендации на базе международного опыта

#### **Для целей информирования через СМИ граждан от имени регулятора:**

1. Регулярные разъяснения регулятора для граждан в СМИ. Месседж: «иностранные сайты – это риск для кошелька и здоровья, регулятор и судебная система вас не защитит в спорных ситуациях».

2. Публикация «белых списков» казахстанских организаторов бизнеса от имени регулятора. Месседж: «это лицензированные площадки, регулятор и судебная система защитит клиента в спорных ситуациях».

3. Рекомендации от регулятора, направленные на снижение рисков для здоровья и финансов.

#### **Цель – создать преимущества для лицензированных организаторов бизнеса (по сравнению с офшорами):**

1. Разрешить рекламу в СМИ организаторам бизнеса с жесткими ограничениями (для защиты уязвимых слоев населения). За образец можно взять законодательство Великобритании.

2. Запретить законодательно продвижение нелецензированных площадок через социальные сети с наказанием в виде серьезных штрафов для нарушителей.

3. Создавать культуру и социальную норму участия в азартном досуге время от времени для развлечения. По образцу, когда британская королевская семья присутствует на скачках и делает ставки. Культура и социальная норма азартного досуга – лучшая профилактика болезненной зависимости. В Великобритании высокая степень вовлеченности граждан в азартный досуг и при этом один из самых низких в мире показателей лудомании.

Особое внимание следует уделить регуляции рекламы азартного досуга в социальных сетях и мессенджерах. Особенностью регуляции является иностранная юрисдикция этих площадок, а также то, что на этих площадках неразличимы законные и незаконные операторы бизнеса (более того, незаконные операторы выдают себя за легальный регулируемый в Казахстане бизнес).

**ФИНАНСОВОЕ И КРЕДИТНОЕ ПОВЕДЕНИЕ КАЗАХСТАНЦЕВ,  
ПРАКТИКУЮЩИХ АЗАРТНЫЕ ВИДЫ ДОСУГА**

**Задачи регуляции азартных видов досуга в части налогов, финансов и кредитов**

На странице 86 описаны задачи регуляции с точки зрения реальной картины вовлеченности казахстанцев в азартные виды досуга и прогнозов динамики вовлеченности на ближайшие годы:

- 1. Сделать отрасль азартного досуга конкурентоспособной на фоне иностранных юрисдикций и офшоров.
- 2. Добиться, чтобы вновь вовлеченные в азартные виды досуга оставались в группе практикующих «время от времени» или «редко», и не переходили в группу риска (риск присутствует только в сфере регулярно играющих).
- 3. Ограничить доступ к азартным видам досуга уязвимых групп.

**ИЗ ЭТИХ ЗАДАЧ СЛЕДУЮТ ЗАДАЧИ РЕГУЛЯЦИИ В ЧАСТИ НАЛОГОВ, ФИНАНСОВ И КРЕДИТОВ:**

- 1. Разъяснять гражданам финансовые риски офшорных и иностранных организаторов азартного досуга.
- 2. Информировать граждан о лицензированных в Казахстане организаторах азартных видов досуга с разъяснением, что финансовые риски у регулируемых организаторов ниже, а в случае спорных ситуаций в Казахстане граждан может защитить закон.
- 3. Доводить до сведения граждан «белые списки» лицензированных организаторов азартного досуга.
- 4. Обучение финансовой безопасности и профилактика финансово безответственного поведения.

**Сравнение сегментов, играющих регулярно, иногда и никогда**

Признаки денежного и кредитного поведения, которые значимо выше в рассматриваемых группах по сравнению с другими группами:

| ПРИЗНАК                                                                         | Регулярно практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Время от времени практикующие азартный досуг | Никогда не практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Источник надежды на повышение благосостояния                                    | С возможностью выйти замуж/жениться на человеке «со связями»<br><br>С готовностью компании, в которой работаете, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников<br><br>С выигрышем в лотерею<br><br>С инвестициями в акции иностранных компаний и иностранных промышленных предприятий, работающих в Казахстане<br><br>С операциями на зарубежных биржах акций и облигаций<br><br>С доходами от накопительного страхования<br><br>С финансовыми пирамидами | С моими предпринимательскими проектами       | С образованием (имеющимся и планируемым в будущем)<br><br>С опытом, полученным на текущей или предыдущей работе, обучением на рабочем месте<br><br>С готовностью развиваться и работать над собой<br><br>С повышением пенсии и социальных пособий |
| Уровень дохода                                                                  | 301-400 тыс.тенге                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | 51-100 тыс.тенге                             | 101-200 тыс.тенге                                                                                                                                                                                                                                 |
| Что в наибольшей степени мешает лично вам увеличить свой доход?                 | Склонность откладывать «на потом»<br><br>Экономический кризис в стране и мире<br><br>Плохое эмоциональное самочувствие                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                              | Коррупция в стране                                                                                                                                                                                                                                |
| Хватает ли вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления? | Едва-едва хватает на текущую жизнь и регулярные расходы, откладывать (копить) не удастся                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                              | Хватает в целом, но иногда приходится экономить, хотя удастся иногда откладывать в резерв или «на черный день».                                                                                                                                   |

| ПРИЗНАК                                                            | Регулярно практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Время от времени практикующие азартный досуг          | Никогда не практикующие азартный досуг                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Способы, чтобы резервные деньги работали                           | <p>Я бы вложил деньги по советам экспертов из соцсетей, мессенджеров, ютуба и т.д.</p> <p>Лотереи, розыгрыши, лото клубы</p> <p>Акции/облигации «западных» промышленных предприятий, которые размещают производства в Казахстане</p> <p>Акции/облигации «западных» компаний, работающих «на западе» (не в Казахстане)</p> <p>Акции/облигации российских компаний, работающих в Казахстане</p> <p>Ставки на спорт у казахстанских букмекеров</p> <p>Ставки на спорт у иностранных букмекеров</p> <p>Частное (негосударственное) накопительное страхование жизни</p> <p>Игра в казино – покер, рулетка, слоты</p> <p>Акции/облигации казахстанских частных компаний</p> |                                                       | <p>Банковский депозиты</p> <p>Инвестиции в недвижимость (земля, здания, сооружения, жилые дома и квартиры)</p> <p>Я бы вложил деньги в свои предпринимательские проекты</p> |
| У кого брали в кредит, займы                                       | <p>Лизинговая компания</p> <p>Родственники</p> <p>Рассрочка у застройщика</p> <p>Затрудняюсь ответить</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | <p>Микрокредитная или микрофинансовая организация</p> | <p>Банк</p> <p>Не брал кредитов/рассрочку</p>                                                                                                                               |
| Кредитные финансовые организации, в которых брали кредит/рассрочку |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                       | <p>Kaspi bank</p> <p>Отбасы банк (ЖССБ)</p>                                                                                                                                 |

| ПРИЗНАК                                                                              | Регулярно практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Время от времени практикующие азартный досуг | Никогда не практикующие азартный досуг                            |
|--------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|
| На какие цели брали кредит                                                           | Оформлял рассрочку в магазине/строительной компании                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                              | Не беру кредиты и не покупаю товары в рассрочку                   |
| Из каких доходов предполагают отдавать кредит/рассрочку/долг в момент взятия кредита | <p>Я рассчитывал на доходы с торговли акциями облигациями, валютой, на рынке Forex или на криптобирже</p> <p>Я рассчитывал на помощь близких в выплате кредита</p> <p>Я рассчитывал на выигрыш в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты</p> <p>Я рассчитывала на выигрыш в ставках на спорт у казахстанских букмекеров</p> <p>Я рассчитывал на советы финансовых и экономических экспертов и гуру в интернете и социальных сетях</p> |                                              | <p>Я рассчитывал на свою зарплату</p> <p>Затрудняюсь ответить</p> |

| ПРИЗНАК                                                         | Группа 1                                                                                               | Группа 2                                                                                                              | Группа 3                                                                          | Группа 4                                                                               |
|-----------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|
| Источник надежды на повышение благосостояния                    | Какое-то понимание есть, но точно не знаю                                                              | С возможностью получать авторские или патентные отчисления                                                            | С образованием (имеющимся и планируемым в будущем)                                | Со сдачей в аренду принадлежащее мне/семье недвижимости                                |
|                                                                 | У меня лично нет никакой надежды на увеличение доходов, продвижение по социальной и карьерной лестнице | В Казахстане нет никакой надежды на повышение доходов, продвижение по карьерной и социальной лестнице                 | С опытом, полученным на текущей или предыдущей работе, обучением на рабочем месте | С хорошими связями                                                                     |
|                                                                 | В Казахстане нет никакой надежды на повышение доходов, продвижение по карьерной и социальной лестнице  | С инвестициями в акции иностранных компаний и иностранных промышленных предприятий, работающих в Казахстане           | С готовностью развиваться и работать над собой                                    | С готовностью компании, в которой работаете, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников |
| Уровень дохода                                                  | От 101 до 200 тысяч тенге                                                                              | От 1 до 2 миллионов тенге                                                                                             | От 51 – 100 тысяч тенге                                                           | От 101 до 200 тысяч тенге                                                              |
| Что в наибольшей степени мешает лично вам увеличить свой доход? | Не хочу напрягаться, прилагать усилия<br><br>затрудняюсь ответить                                      | Мешают мои внутренние психологические барьеры<br><br>Плохое эмоциональное самочувствие<br><br>Нет опыта работы, стажа | Меня полностью устраивает мой доход                                               | затрудняюсь ответить                                                                   |

| ПРИЗНАК                                                                         | Группа 1                                                                                  | Группа 2                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Группа 3                                                                                                | Группа 4                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Хватает ли вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления? | Не хватает на текущую жизнь и расходы, даже на жизненно необходимое, резерва и запаса нет | Не хватает не только на текущую жизнь и расходы, но даже на самое жизненно необходимое, резерва и запаса нет                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Хватает в целом, но иногда приходится экономить, удастся иногда отложить в резерв или «на черный день». | В целом, хватает, но приходится экономить, откладывать (копить) в резерв или «на черный день» не получается.                                                                                                                                                                   |
| Способы, чтобы резервные деньги работали                                        | Я бы не хотел, чтобы «резервные деньги работали», пусть просто «лежат»                    | Вложил бы деньги по советам экспертов из соцсетей, мессенджеров, ютуба и т.д.<br><br>Государственные или муниципальные займы/облигации<br><br>Лотереи, розыгрыши, лото-клубы<br><br>Акции/облигации российских компаний, работающих в РК<br><br>Forex, валютные рынки<br><br>Ставки на спорт у казахстанских букмекеров<br><br>Ставки на спорт у иностранных букмекеров<br><br>Акции/облигации казахстанских государственных компаний (компаний с госучастием)<br><br>Акции/облигации казахстанских банков и фин. организаций<br><br>Финансовые пирамиды | Банковские депозиты                                                                                     | Банковские депозиты<br><br>Акции/облигации казахстанских банков и финансовых организаций<br><br>Инвестиции в недвижимость<br><br>Я бы вложил деньги в свои предпринимательские проекты<br><br>Я бы вложил деньги в предпринимательские проекты родственников, друзей, знакомых |

| ПРИЗНАК                      | Группа 1                                                                     | Группа 2                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Группа 3 | Группа 4 |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------|----------|
| У кого брали в кредит, займы |                                                                              | Лизинговая компания<br><br>Друзья/знакомые/коллеги<br><br>Рассрочка у застройщика                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |          | Банк     |
| На какие цели брали кредит   | Брал кредит «до зарплаты» в микрокредитной или в микрофинансовой организации | Брал кредит «до зарплаты» в микрокредитной или в микрофинансовой организации<br><br>Да, занимал деньги у родственников /знакомых/ друзей<br><br>Брал кредит для покупки компьютерной техники (ноутбук, компьютер, сервер, принтер)<br><br>Брал кредит для покупки лотерейных билетов, участия в розыгрышах, посещения лото клубов<br><br>Брал кредит для ставок на спорт у казахстанских букмекеров<br><br>Брал кредит для посещения казино или залов игровых автоматов (в физическом помещении на территории Казахстана)<br><br>Брал кредит для покупки билетов на поезд или самолет<br><br>Брал кредит для ставок на спорт у иностранных букмекеров<br><br>Брал кредит на образование в школе, колледже, университете и т.д.<br><br>Брал кредит на игру в ОНЛАЙН-казино (рулетка, покер, слоты и т.д.) |          |          |

|                                                                                      |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |  |  |
|--------------------------------------------------------------------------------------|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|--|
| Из каких доходов предполагают отдавать кредит/рассрочку/долг в момент взятия кредита |  | Я рассчитывал на доходы с торговли акциями облигациями, валютой, на рынке Forex или на криптобирже<br><br>Я рассчитывал на выигрыш в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты<br><br>Я рассчитывала на выигрыш в ставках на спорт у казахстанских букмекеров<br><br>Я рассчитывал на советы финансовых и экономических экспертов и гуру в интернете и социальных сетях |  |  |
|--------------------------------------------------------------------------------------|--|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|--|

Описание группы 1 (30%)

В этой группе преобладают те, кто в своих надеждах на повышение дохода, продвижение по карьерной и социальной лестнице опираются на **внешние авторитеты**, особенно на хорошие связи и государство. При этом среди них значимо больше, по сравнению с другими группами, тех, кто **не смог точно ответить** на этот вопрос, либо отметили, что **у них лично и в Казахстане в целом нет никакой надежды** на повышение доходов и продвижение по карьерной и социальной лестнице. Здесь в основном те, кто **никогда не практикует азартные виды досуга**.

По сравнению с другими группами, здесь значимо больше респондентов старше 60, пенсионеров и временно безработных. В этой группе с доходом, в основном, от 101 до 200 тысяч тенге, которого им не хватает не только на текущую жизнь и расходы, но даже на самое жизненно необходимое, резерва и запаса нет. **Однако они признают, что для увеличения своего дохода не хотят напрягаться, прилагать усилия.**

Среди представителей данной группы значимо больше тех, кто **замужем/женаты и живут с супругом/ой, либо вдов/вдовцов. В силу возрастного профиля, у респондентов этой группы есть дети, которые живут отдельно. Основной ценностью в этой группе является здоровье.** В этом сегменте **значимо ниже уровень удовлетворенности собственной жизнью, своими доходами и эмоциональным и психологическим состоянием**, чем в других сегментах. Здесь также значимо выше процент тех, кто никогда не использует социальные сети, не занимается спортом, не ходит в кино, кафе, бары, театры, музеи, караоке, не путешествует за рубеж и не совершает онлайн-покупки. При этом регулярным видом времяпровождения являются чтение литературы и просмотр телевизора.

Данную группу характеризует то, что ее респонденты **никогда не употребляли различные виды наркотиков, в отличие от других групп. Их отличает потребление пива, вина, сидра, ликера и других слабоалкогольных напитков** и среди них также достаточно высока доля курильщиков. В основном, **в этой группе не берут кредиты и не покупают товары в рассрочку, но некоторые брали кредит «до зарплаты» в микрокредитной или в микрофинансовой организации, который рассчитывали выплачивать из своей зарплаты.**

Основным инструментом вложения резервных денег для них являются банковские депозиты, но в этой группе также значимо больше тех, кто не хотел бы, чтобы «резервные деньги работали», пусть просто «лежат».

### Описание группы 2 (13%)

Единственная группа, в которой «надеются на чудо» и в качестве источников для повышения дохода респонденты указали различные виды азартных игр, получение наследства, а также биржи, финансовые пирамиды и накопительное страхование, советы «гуру» в соцсетях. В этой группе значимо выше доля тех, кто регулярно или время от времени практикует азартные виды досуга. Данную группу отличает низкий уровень финансовой ответственности и более высокая вовлеченность в различные вредные привычки и злоупотребление субстанциями.

В группе значимо выше доля казахоговорящих в возрасте 30-39 лет, фрилансеров, самозанятых, обладателей неполного высшего образования. В группе преобладает доход 100-300 тысяч тенге, но, по сравнению с остальными группами, среди них значимо больше тех, чей доход составляет 1-2 миллиона тенге, при этом, по их оценке, им не хватает даже на самые жизненно необходимые расходы и нет никаких запасов. В качестве барьеров к повышению своего благосостояния они чаще других называли внутренние психологические барьеры, плохое эмоциональное самочувствие, отсутствие опыта работы, стажа.

В этом сегменте значимо ниже уровень удовлетворенности собственной жизнью и жизнью в Казахстане в целом, своими доходами, эмоциональным и психологическим состоянием, возможностью реализовать на родине. Представители данной группы чаще других называли привлекательными странами для эмиграции Австралию или Новую Зеландию, а также Латинскую Америку. Это выбор по принципу «как можно дальше от Казахстана», т.к. никто из них в указанных странах не был.

Отличает группу от других значимо большее употребление крепкого алкоголя и субстанций ПАВ (марихуана, трава, анаша, спайс, соли, экстази, АМФ, метамфетамин, галлюциногенные грибы, ЛСД, кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон).

Иными словами, этой группе неуютно или плохо в текущей реальности и они ищут способы избежать встречи с реальностью или хотя бы отвлечься от нее.

Ценности, которые отличают данную группу от остальных: дружба, вера/религия, карьера /положение в обществе, творчество/возможность творческой реализации, помощь людям/социальная работа, Развитие науки, технологий, возможность иметь свободу самовыражения, «свободу слова», возможность высказывать свою точку зрения, патриотизм, служить своей стране/народу.

Группа отличается большим количеством источников кредитования (лизинговая компания, друзья/знакомые, рассрочка у застройщика) и разнообразием целей, на которые брали кредит, в том числе, на финансирование азартных игр (кредит «до зарплаты» в микрокредитной или в микрофинансовой организации, занимали деньги у родственников/знакомых/друзей, брали кредит для покупки компьютерной техники, лотерейных билетов, участия в розыгрышах, посещения лото-клубов, брали кредит для ставок на спорт у казахстанских букмекеров, кредит для посещения казино или залов игровых автоматов, брали кредит для покупки билетов на поезд или самолет, кредит для ставок на спорт у иностранных букмекеров, кредит на образование в школе, колледже, университете и т.д., кредит на игру в ОНЛАЙН-казино (рулетка, покер, слоты и т.д.). Выплачивать кредиты они планировали с доходов с торговли акциями, облигациями, валютой, на рынке Forex или на криптобирже, из выигрыша в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты, выигрышей в ставках на спорт у казахстанских букмекеров, а также рассчитывали на советы финансовых и экономических экспертов и «гуру» в интернете и социальных сетях.

В данной группе называли намного больше способов задействования резервных денег, по сравнению со всеми другими группами, при этом все способы являются высокорисковыми: я бы вложил деньги по советам экспертов из соцсетей, мессенджеров, ютуба и т.д., государственные или муниципальные займы/облигации, лотереи, розыгрыши, лото-клубы, акции/облигации российских компаний, работающих в Казахстане, Forex, валютные рынки, ставки на спорт у казахстанских букмекеров, ставки на спорт у иностранных букмекеров, акции/облигации казахстанских государственных компаний (компаний с госучастием), акции/облигации казахстанских банков, финансовые пирамиды.

### Описание группы 3 (33%)

Представители этой группы, в основном, надеются на себя и собственное развитие. Они связывают свои перспективы по увеличению дохода со своим образованием, опытом и готовностью развиваться и работать над собой. Представители данной группы, в основном, никогда не играют в азартные игры.

В данной группе значимо больше молодых людей в возрасте 18-23 лет с неполным высшим образованием (судя по возрасту, это студенты высших или средне-специальных учебных заведений). В этой группе значимо больше тех, кто живет с родителями, без детей, видимо, в силу возрастного профиля группы. Уровень дохода в группе в основном 100-300 тенге, но, по сравнению с другими группами значимо выше доля тех, чей доход составляет 51-100 тысяч тенге. По их мнению, заработка им хватает в целом, но иногда приходится экономить, хотя удается иногда откладывать в резерв или «на черный день». При этом их полностью устраивает их доход. Основным инструментом работы резервных денег считают банковские депозиты.

Личные ценности, которые более значимы в этой группе – это карьера/положение в обществе, возможность иметь свободу самовыражения, «свободу слова», возможность высказывать свою точку зрения.

По сравнению с другими группами, эти респонденты значимо больше удовлетворены собственной жизнью, жизнью в Казахстане в целом, собственными доходами, текущими и в ближайшей перспективе, собственным эмоциональным и психологическим состоянием, возможностью реализовать в Казахстане (образование, карьера, доходы, творческое самовыражение).

Следует отметить, что в данной группе значимо выше доля тех, кто лично подержал бы проекты развития региона, связанные с привлечением иностранных туристов, созданием туристической инфраструктуры, по сравнению с другими группами.

### Описание группы 4 (24%)

В большей степени, чем другие, рассчитывают на внешние авторитеты, в частности на хорошие связи, государство, готовность компании, в которой работают, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников. В этом сегменте больше тех, кто никогда не практикует азартный досуг.

В группе больше молодых людей 18-23 лет, с высшим образованием, замужних/женатых, живущих вместе с супругами. Уровень дохода преимущественно от 101 до 300 тысяч тенге. Респонденты в этой группе считают, что их доходов в целом хватает, но приходится экономить, откладывать (копить) в резерв или «на черный день» не получается.

Основными ценностями в этой группе являются здоровье и доходы (личные и семейные), деньги/материальная обеспеченность (жилье, транспорт, питание, досуг, образование).

В данной группе значимо больше тех, кто **удовлетворен** собственной жизнью, жизнью в Казахстане в целом, собственными доходами (текущими и в ближайшей перспективе), собственным эмоциональным и психологическим состоянием, возможностью реализовать в Казахстане (образование, карьера, доходы, творческое самовыражение). В качестве стран для эмиграции их больше, чем других привлекают **США, Канада и Западная Европа, а также столицы России (Москва/Санкт-Петербург), но не РФ в целом.**

Среди них значимо больше тех, кто **не употреблял алкоголь или наркотические субстанции** за последний год.

Если они брали кредиты, то преимущественно в **банках**, причем данный показатель значимо выше в этой группе, по сравнению с другими. Главный способ задействия резервных денег для этой группы – **банковские депозиты**, а также **инвестиции в недвижимость** (земля, здания, сооружения, жилые дома и квартиры), **свои предпринимательские проекты, предпринимательские проекты родственников, друзей, знакомых**. По всем этим способам в данной группе значимо более высокие показатели, по сравнению со всеми остальными группами.

### **Выводы об особенностях финансового поведения различных сегментов граждан, практикующих азартные виды досуга.**

**Регулярно практикующих азартный досуг** – значимо больше тех, кто связывает надежды на повышение благосостояния с внешними силами и удачей/провидением (с возможностью выйти замуж/жениться на человеке «со связями», готовностью компании, в которой работают, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников), с выигрышем в лотерею, инвестициями в акции, работающих в Казахстане, с операциями на зарубежных биржах акций и облигаций, с доходами от накопительного страхования, с финансовыми пирамидами.

Считают, что больше всего им препятствуют увеличить свой доход склонность откладывать на потом, экономический кризис в стране и мире, плохое эмоциональное самочувствие («у меня все плохо и в мире все плохо»).

У регулярно практикующих азартный досуг гораздо больше идей по способам задействия резервных денег, но все они связаны с риском и азартной деятельностью (азартные игры, ставки, торговля на бирже, накопительное страхование). В данном сегменте больше тех, кто занимал деньги в лизинговых компаниях, у родственников, брал рассрочку у застройщика. При этом планы по выплате долгов в этой группе не отличаются рациональностью (рассчитывал на доходы с торговли акциями, облигациями, валютой, на рынке Forex или на криптобирже, рассчитывал на помощь близких в выплате кредита, рассчитывал на выигрыш в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты, рассчитывал на выигрыш в ставках на спорт у казахстанских букмекеров, рассчитывал на советы финансовых и экономических экспертов и «гуру» в интернете и социальных сетях).

**Время от времени практикующие азартный досуг** – среди них значимо больше тех, кто связывает надежды на повышение благосостояния со своими предпринимательскими проектами. В данном сегменте больше тех, кто занимал деньги в микрокредитной или микрофинансовой организации. В остальных аспектах значимых различий в данной группе выявлено не было.

**Никогда не практикующие азартный досуг.** В этом сегменте значимо больше респондентов, которые связывают надежды на повышение благосостояния со своим образованием (имеющимся и планируемым в будущем), опытом, полученным на текущей или предыдущей работе, обучением на рабочем месте, готовностью развиваться и работать над собой, с повышением пенсии и социальных пособий. При этом в данном сегменте значимо больше тех, кто считает препятствием на пути к повышению их благосостояния коррупцию в стране.

По мнению представителей данного сегмента, наиболее подходящими способами заставить резервные деньги работать являются банковские депозиты, инвестиции в недвижимость (земля, здания, сооружения, жилые дома и квартиры), собственные предпринимательские проекты.

В данном сегменте значимо выше доля тех, кто брал кредиты в банках, либо не брал кредиты/рассрочки вообще. Банки, в которых брали кредит/рассрочку: Kaspi bank, Отбасы банк (ЖССБ). При выплате кредитов рассчитывают на свою зарплату.

### **РЕКОМЕНДАЦИИ и мнения казахстанских экспертов в части влияния азартного бизнеса на закредитованность населения**

Портфель всех кредитов физических лиц Казахстана на 01.07.2024 года составил 21 триллион тенге. Это на порядок больше совокупного оборота всех легальных азартных игр в Казахстане (при этом 75% от оборота возвращается клиентам в виде выигрышей). По мнению абсолютного большинства экспертов, уровень закредитованности населения не зависит от деятельности легальных операторов азартного досуга. В качестве подтверждения своих выводов, эксперты приводят следующие аргументы:

1. Если рассматривать структуру кредитования физических лиц, то более половины составляют ипотечные кредиты. Далее идут потребительские кредиты – на празднование тоев, покупка дорогой крупной и мелкой бытовой техники.

*«21 триллион тенге – это совокупный портфель кредитования всех физлиц. Примерно плюс-минус 9 миллионов людей, которые взяли деньги в долг. Что это такое? Это ипотека. Далее – беззалоговые кредиты: автокредиты, кредитные карты, кредиты на потребительские услуги, кредиты на тои, прежде всего. Вот примерно 5 основных самых распространенных кредитных продуктов.»*

*«Если составить список из 10 пунктов на что население берет в кредит, то игровой бизнес не войдет даже в 10-ку. Первые 10 мест займут другие вещи – iPhone кредит, Той кредит, машина в кредит... и так далее. Я не думаю, что чтобы сделать ставку, человек пойдет в банк и возьмет кредит на несколько миллионов.»*

2. Контроль внутри системы игорного бизнеса: легальный игровой бизнес напрямую заинтересован в привлечении кредитоспособной (но не закредитованной) целевой аудитории. Для этого операторы игорного бизнеса вводят лимиты на суммы ставок и депозитов **для избегания чрезмерных финансовых потерь со стороны клиентов**, используют систему оценки платежеспособности клиентов, возрастные ограничения и т.д..

3. Основными клиентами легальных игорных заведений являются бизнесмены «средней руки», для которых не стоит остро вопрос «выиграть или проиграть». Чаще всего, игорные заведения – это один из видов отдыха, расслабления. В группе не берут деньги в кредит для игры.

### **Международный опыт и рекомендации иностранных экспертов в части регуляции денег и кредитов в сфере азартных видов досуга**

Из описания группы №2 (инфантильные социально дезадаптированные носители мифологического сознания, застрявшие в парадигме «у меня все плохо и в мире все плохо») ясно видно, **что все паттерны финансового поведения обусловлены не внешними объективными факторами, а субъективным восприятием себя и окружающей реальности.** Группа регулярно практикующих азартный досуг фактически **выбирает любые доступные способы отвлечься от реальности, и гемблинг – один из таких способов (альтернативой являются входящие в топ-10 проблемы населения согласно любым опросам за последние 5-10 лет наркотики и крепкий алкоголь, а также компьютерные игры, которые не входят в топ-10 проблем, однако несут те же риски для финансов и здоровья, что и гемблинг).**

Попытки «спасать» таких людей методами регуляции повышает риск для финансово-го и ментального благополучия объекта. Любое «спасательство» внешних сил (регулятор, государство и т.д.) запускает цикл Карпмана и ухудшает положение как «спасаемого», так и всех участвующих в «спасении» сторон. Невозможно бороться с инфантилизмом и одновременно его поощрять или даже порождать.

#### Отсюда рекомендации:

1. Школьные и студенческие курсы управления личными финансами.
2. Государственные ипотечные программы могут существенно снизить вредное воздействие от практик азарта (ипотека находится в сильной отрицательной корреляции с азартными практиками).
3. Разъяснение финансовых рисков (через СМИ).
4. Запрет рекламировать гемблинг как способ разбогатеть.
5. Курсы финансовой грамотности и планирования для заемщиков (при выдаче кредитов, рассрочки). Указание источников возврата кредита

#### Гипотезы, которые не подтвердились:

1. «Азартные игры виноваты в закредитованности населения» – наоборот, именно клиенты банков в наименьшей степени склонны к азартным практикам.
2. «Бедные граждане», одалживают деньги «до зарплаты» и ставят их на кон для дополнительного дохода. Оказалось, что практикующие азарт – не бедные, а напротив, зарабатывают на среднем уровне, но даже если есть деньги, с высокой вероятностью, они будут быстро потеряны.

## ПРОФИЛАКТИКА И ЛЕЧЕНИЕ ЗАВИСИМОСТИ ОТ АЗАРТНЫХ ИГР

### Задачи регуляции азартных видов досуга в сфере профилактики и лечения лудомании

На странице 86 описаны задачи регуляции с точки зрения реальной картины вовлеченности казахстанцев в азартные виды досуга и прогнозов динамики вовлеченности на ближайшие годы:

1. Сделать отрасль азартного досуга конкурентоспособной на фоне иностранных юрисдикций и офшоров.
2. Добиться, чтобы вновь вовлеченные в азартные виды досуга оставались в группе практикующих «время от времени» или «редко», и не переходили в группу риска (риск присутствует только в сфере регулярно играющих).
3. Ограничить доступ к азартным видам досуга уязвимых групп.

#### ИЗ ЭТИХ ЗАДАЧ СЛЕДУЮТ ЗАДАЧИ РЕГУЛЯЦИИ В ЧАСТИ ПРОФИЛАКТИКИ И ЛЕЧЕНИЯ ЛУДОМАНИИ:

1. Методами регуляции добиться удержания практикующих азартные виды досуга в «зоне развлечения» без перехода в «зону рискованного гемблинга» и «зону лудомании».
2. Популяризовать инструменты раннего выявления склонности к зависимостям (с целью профилактики), а также инструменты самодиагностики рискованного гемблинга и лудомании.
3. Информировать граждан о разнице в рисках при развлечении на казахстанских регулируемых площадках по сравнению с иностранными или офшорными нерегулируемыми.
4. Внедрять и популяризировать «горячие линии» и «телефоны доверия» для оказания психологической помощи с целью профилактики участия в азартных видах досуга для целей «ухода от реальности и проблем».

### Азартные игры, рискованный гемблинг и лудомания глазами мировых экспертов

Способность к игровой деятельности является свойством высокоорганизованной психики. Таким образом, организм получает нужные ему нейромедиаторы с минимальным расходом ресурсов. Особым типом игры являются азартные игры (фр. jeu de hazard – игра случая), то есть игры, где выигрыш зависит от случая.

Следует отличать игровую деятельность (gaming) и азартные игры (gambling activity) как свойство человеческой психики и человеческой культуры от патологической лудомании (gambling addiction), имеющей тяжелые социальные последствия. Согласно британскому общенациональному исследованию, азартными играми разного рода увлекаются до 70% населения, но процент людей, страдающих лудоманией, на порядок меньше и составляет 0,9%.

Следует избегать расширительной трактовки термина «лудомания» – отдельные религиозные и общественные деятели причисляют к лудомании даже шахматы. Некоторые азартные игры, например, скачки, в отдельных обществах, как восточных, так и западных, являются частью культурного наследия и национальной идентичности.

Азартные игры офлайн легальны в большинстве стран мира, прогрессивные страны, прежде всего, Великобритания, легализовали и онлайн-гэмблинг. Однако помимо экономической выгоды государство может получить ущерб от вовлечения людей в азартные игры в результате возникновения игровой зависимости.

Лудомания может принимать разные формы – от ставок больших сумм в дорогих казино и заканчивая увлечением онлайн-пасьянсами. И в том, и в другом случаях в мозге возникают похожие сигналы, и формируются похожие психологические зависимости. В отличие от химических аддикций, в том числе наркотических и пищевых, лудомания не накладывает зримого отпечатка на внешность человека, и окружению довольно сложно бывает определить наличие и степень заболевания.

**Лудомания, зависимость от азартных игр или Gambling addiction** — патологическая склонность к азартным играм. Такое поведенческое расстройство приводит к проблемам для человека, семьи и общества, наносит ущерб социальной, профессиональной и материальной сторонам жизни. В 1980 г. лудомания была признана медицинской проблемой Всемирной Организацией Здравоохранения. Таким образом, у лудомании есть конкретное медицинское измерение. Речь идет не просто об азартных играх, а о патологическом увлечении ими и формировании зависимого (аддиктивного) поведения. Специалисты различают разные варианты игрового поведения – от просто участия в азартных играх, далее – рискованного участия в азартных играх – risky gambling, и уже потом – игровую зависимость – gambling addiction или игровое расстройство – Gambling disorder.

Лудомания считается аддиктивным расстройством (связанным с зависимостью), поскольку оно активизирует те же схемы вознаграждения, что и наркотики, поэтому возникает необходимость повторять такое поведение.

### В Международной классификации болезней МКБ-11 среди расстройств вследствие аддиктивного поведения (Блок L2-6C5):

*Расстройства вследствие аддиктивного поведения (Блок L2-6C5).*

*6C50 Расстройство вследствие пристрастия к азартным играм.*

*6C50.0 Расстройство вследствие пристрастия к азартным играм, преимущественно офлайн.*

*6C50.1 Расстройство вследствие пристрастия к азартным играм, преимущественно онлайн.*

*6C50.1 Z Расстройство вследствие пристрастия к азартным играм, неуточненное.*

По версии Американской психиатрической ассоциации, для постановки диагноза «игровое расстройство» необходимо наличие как минимум четырех из следующих показателей в течение последнего года:

1. Нужно играть с возрастающими суммами, чтобы добиться желаемого азарта.
2. Беспокойство или раздражительность при попытке сократить или прекратить играть в азартные игры.
3. Неоднократные безуспешные попытки контролировать, сократить или прекратить азартные игры.
4. Частые мысли об азартных играх (например, воспоминание прошлых игр или планирование будущих игр).
5. Часто играет в азартные игры, когда чувствует себя расстроенным.
6. Проиграв деньги в азартных играх, они часто возвращаются, чтобы отыграться (это называется «погоней» за потерями).
7. Ложь, чтобы скрыть игорную деятельность.
8. Риск или потеря близких отношений, работы, учебы или возможности трудоустройства из-за азартных игр.
9. Полагаться на помощь других в решении денежных проблем, вызванных азартными играми.

Для оценки степени проблемности азартных игр в Великобритании и странах Содружества используют индекс PGSI (Problem Gambling Severity Index). Тест, разработанный канадскими специалистами Jackie Ferris и Harold Wynne, можно пройти онлайн, например, на британском ресурсе Victorian Responsible Gambling Foundation. Американская психиатрическая ассоциация при оценке лудомании работает по стандартам Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5-TR). Адаптированная версия DSM-IV для использования в опросах была разработана для Британского исследования распространенности азартных игр (BGPS). Также для определения наличия и уровня лудомании в мире используются и другие опросные инструменты. Сбор обобщенной статистики по лудомании затруднен в силу использования разными странами разных методик для оценки данного вида зависимости. Такая проблема наблюдается даже на уровне ЕС.

**Лудомания глазами казахстанских экспертов – это одна из форм психологической зависимости**

– По мнению специалистов, работающих с различными формами зависимостей, лудомания является лишь одной из форм психологической зависимости (лудомания – это форма проявления зависимости, как и наркомания или алкоголизм, и если не изменить корневой механизм, то одна зависимость лишь сменится другой, и лудомания рискует замениться наркоманией или алкоголизмом). Зависимость от азартных игр может развиваться как способ ухода от неудовлетворяющей реальности и негативных эмоций, стресса, тревоги, депрессии или скуки. В этом случае азартные игры выступают как способ для регенерации быстрых, положительных эмоций, что объясняет, почему они так привлекают именно тех людей, которые трудно справляются с собственными чувствами.

– На данный момент нет статистики по количеству людей с диагнозом «лудомания» в Казахстане, но проблема имеется, чаще всего скрытая, так как зависимые от азартных игр боятся осуждения или не считают зависимость такой опасной, как, например, наркомания или алкоголизм. Медики отмечают, что несмотря на то что лудоманы были в стране и раньше, **клинический протокол по диагностике и лечению игровой зависимости был утвержден лишь в конце 2023 года**. До этого времени диагноз «лудомания» отсутствовал во врачебной практике. Как утверждают сами медики, в среднем, через 1 реабилитационный центр проходит лечение порядка 50 пациентов с зависимо-

стью от азартных игр. Психиатры-наркологи проводили первое научное исследование в Казахстане по изучению факторов, способствующих развитию зависимости от азартных игр. По итогам исследования, врачи выделяют:

**Биологическая предрасположенность**, когда человек из-за физико-биологических особенностей коры головного мозга не может или не умеет проживать состояние стресса, как положительных, так и отрицательных эмоций.

В такой ситуации эта группа риска стремится избегать проживать стресс через уход от реальности, навязчиво стремится к каким-то выигрышам, в постоянном подкреплении искусственно поддерживаемого позитивного состояния.

**Оценка количества регулярно практикующих азарт (по каждому виду)**

|                                                                                           | Казино и залы игровых автоматов наземные(*) | Онлайн-казино (запрещены законом) | Букмекеры Казахстан(*) | Букмекеры оффшор (запрещены законом) | Лотереи и лото-клубы                           |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|-----------------------------------|------------------------|--------------------------------------|------------------------------------------------|
| Регулярно (в тыс. человек)                                                                | 459 444                                     | 484 055                           | 456 276                | 494 019                              | 491 710                                        |
| Интервал при погрешности +/- 0,85%                                                        | 455 538 – 463 349                           | 479 941 – 488 170                 | 452 398 – 460 155      | 489 820 – 498 218                    | 487 530 – 495 889                              |
| Регулярно (в %)                                                                           | 3.5                                         | 3.7                               | 3.5                    | 3.7                                  | 3.7                                            |
| Минимальная оценка кол-ва игроков с «проблемной игрой» (0,6%)                             | 2756                                        | 2904                              | 2737                   | 2964                                 | 2950                                           |
| Оценка доли проблемной игры среди игроков по типу азартного досуга                        | 3,23%                                       | 3,23%                             | 0,78%                  | 0,78%                                | отложенный тираж 0,62%<br>остальное 3,23% (**) |
| Оценка количества игроков с «проблемной игрой» с поправкой на вид досуга (кол-во человек) | 14840*                                      | 15634                             | 3559*                  | 3854                                 | 9465**<br>(7941+1524)                          |

\*) Респонденты чаще всего не различают иностранные оффшорные казино (которые выдают себя за лицензированных казахстанских) и отечественные, а также иностранные оффшорные букмекерские площадки и лицензированные казахстанские, поэтому предположительно цифры казахстанских операторов завышены, а оффшорных занижены.

\*\*) поскольку нет данных о пропорции мгновенных лотерей и лотерей с отложенным тиражом, была использована для расчетов пропорция 50/50; при уточнении долей цифры количества потенциальной «проблемной игры» подлежат пересчету. Предположительно, доля «проблемной игры» увеличится.

Общее количество «регулярно практикующих» хотя бы один вид азартного досуга составляет 9% в Казахстане, что меньше мировых показателей (см. главу о распространенности), также существенно меньше, чем в соседней России (так, если по оценкам и исследованиям в РФ зависимостью страдает около 5-10% молодежи, то количество регулярно играющих кратно выше этих цифр. [Психиатр считает, что около 5-10% молодых людей в РФ могут страдать игровой зависимостью – ТАСС](#)).

### Методика оценки и расчетов. Сравнение с оценкой МинЗдрава

#### Учет разного вклада в «проблемную игру» различных видов азартного досуга:

1. Оценка количества и долей «проблемной игры» производилась с использованием британских данных, полученных в ходе масштабного национального исследования, в котором проводился национальный скрининг на степень «проблемности игры». Кроме коэффициента «доля проблемного гемблинга», исследование выявило разницу в риске для практикующих азарт в зависимости от вида азартного развлечения.

2. В группу низкорисковых азартных практик, представленных в Казахстане, входят лотереи, тираж которых отложен и не происходит в момент покупки (0,62%), а также онлайн-ставки на спорт (0,78%). В этих двух видах азартных практик вообще не выявлены крайние степени «проблемной игры».

3. К практикам высокого риска относится «мгновенный азарт» (3,23%) – лотереи в виде скретч-карт, игровые автоматы и т.д. Любопытно, что ставки на спорт с присутствием на соревновании переводят активность из низкорисковой зоны в зону риска.

4. С точки зрения борьбы с лудоманией, целесообразно сконцентрировать внимание на видах азартного досуга, которые дают максимальный вклад в риск развития болезни (3,23%). К таким практикам относятся все «мгновенные лотереи» и другие виды азартного досуга с разницей по времени между ставкой и выигрышем менее получаса-часа.

5. В таблице предположительно завышены цифры «проблемной игры» по казахстанским казино и букмекерам (т.к. граждане чаще всего не различают юрисдикции), и при этом предположительно занижены цифры «проблемной игры» по оффшорным казино, букмекерам и казахстанским лотереям и лото-клубам (в таблице приведены цифры в предположении распределения 50/50 видов лотерей с «мгновенным» менее часа результатом в ходе игровой сессии и результатом «отложенного тиража», однако точное распределение между «мгновенным» менее часа и «отложенным» тиражом неизвестно, но оно явно в пользу «мгновенных» практик, которые дают значимо больший вклад в риск развития лудомании). Таким образом, достоверно можно оценить, что

**КОЛИЧЕСТВО КАЗАХСТАНЦЕВ С «ПРОБЛЕМНЫМ ГЕМБЛИНГОМ» (Т.Е. РИСКОВ РАЗВИТИЯ ЛУДОМАНИИ) НАХОДИТСЯ МЕЖДУ ДВУМЯ ПРЕДЕЛЬНЫМИ ЦИФРАМИ: 24 ТЫСЯЧИ ЧЕЛОВЕК И 48 ТЫСЯЧ ЧЕЛОВЕК И, СКОРЕЕ, ТЯГОТЕЕТ К СЕРЕДИНЕ ДИАПАЗОНА.**

**МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ МИНИСТЕРСТВА ЗДРАВООХРАНИЕНИЯ ПОКАЗАЛО ЦИФРЫ 36 ТЫСЯЧ ЧЕЛОВЕК,** что полностью корреспондируется с данными, полученными в массовом опросе в рамках настоящего исследования.

### Казахстанские эксперты о влиянии игорного бизнеса на развитие лудомании у населения

**Микро и макро социальные психологические факторы** – это прежде всего модель поведения близких, родителей, «значимых взрослых», давление на ребенка: «Если хотите, это наш пресловутый «уят», который не только не дает ребенку проявить себя,

но и ломает его волю, если хотите, наносит травму. У всех зависимых – корни идут из детства».

*«Суть зависимости – это уход от реальности. Уход от реальности, которая мне не нравится. Не нравится почему? По разным причинам. Глубинные убеждения, убеждения родителей, либо просто невозможность отстаивать свою позицию, привычка соглашаться с чужим мнением. Психологическое состояние такое постоянное «вежливое поведение» ребенка не прощает.*

– Результаты экспертного опроса показали, что чаще всего в группе риска зависимых от лудомании – образованные люди, «часто с двумя высшими образованиями», работоспособные, «с достаточно высоким уровнем интеллекта»:

*«Мы говорим сейчас об интеллекте в целом как мышлении, и говорим об интеллекте эмоциональном. При хорошем уровне, высоком логическом интеллекте, у человека наблюдается некая холодность, низкий интеллект эмоциональный. То есть реагирование на окружение, умение сопереживать другим людям, животным. Там как раз снижено было это все».*

– Большинство экспертов действительно считают, что игорный бизнес оказывает влияние на рост лудомании среди населения, однако это влияние зачастую преувеличено. Хотя доступность азартных игр – как в традиционных казино, так и в онлайн-форматах – безусловно влияет на уровень вовлеченности в зависимость, развитие лудомании обусловлено более широким кругом факторов: *«если человек склонен к зависимости, то наличие в свободном доступе объекта зависимости побуждает воспользоваться возможностью вернуться в зависимость».* Ровно по тому же механизму, как наличие алкоголя в прямой доступности может спровоцировать склонного к алкогольной зависимости.

– Так, психологи подчеркивают – *«говорить однозначно, что игровой бизнес «виноват» в росте зависимости у населения является неправильным с точки зрения самой природы зависимостей. Говорить, что в лудомании виноваты казино – не объективно. Игорная зависимость – лишь одна из форм проявления зависимости, симптом. Если бы не лудомания, то психологические проблемы конкретного человека проявились бы в другой форме, например, наркомании, так как корень не в доступности объектов игорного бизнеса».*

*«К нам уже приходят с проблемами большими. Но при всем этом, если смотреть ретроспективно, то опыт начала у очень многих был еще, особенно у мужчин, еще даже первые намеки – были еще в школе! То есть нет такого, что раз, сейчас это все случилось».*

– С другой стороны, эксперты отмечают, что близкое наличие игорных зон, в том числе легальных, к основным населенным массивам (во дворах, ТРЦ, рядом с популярными местами отдыха) приводит к тому, что психологически уязвимые зависимые люди *«в какой-то неудачный для них день могут не устоять, и воспользоваться близостью заведения. Раньше это, прежде всего, касалось букмекерских контор. Когда-то они были в Алматы чуть ли не на каждом шагу».*

– Эксперты подчеркивают, что **на распространение лудомании, влияет рост нелегального игорного бизнеса.**

– **Нелегальный игорный бизнес**, который, в основном, управляется из-за рубежа, недоступен для регуляции внутри страны и не несет никакой ответственности перед населением, что увеличивает в разы риск лудомании, а также риски вовлечения в незаконные азартные игры социально-уязвимых слоев населения, включая детей и подростков.

*«Нелегально – это значит, мы не знаем. Не можем отследить. Будет ли это плохо? 100%. И для безопасности государства, и для безопасности его граждан». «Грань между легальным и нелегальным, она заключается не в том, что это контролируется государством или не контролируется государством. А в том, какие внутренние ограничители есть внутри игры. Если у легального бизнеса есть какие-то ограничители, законодательные, или внутренние структурные ограничения, то у нелегального игорного бизнеса их нет, потому что его как бы нет в государстве».*

Сравнение сегментов, играющих «регулярно», «иногда» и «никогда» по субъективной оценке здоровья и психологического самочувствия

Паттерны самочувствия, которые значимо выше в рассматриваемых группах по сравнению с другими группами:

| ПРИЗНАК                                            | Регулярно практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Время от времени | Никогда не практикующие азарт                                                                                                                                           |
|----------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Оцените свое состояние здоровья по 5-бальной шкале | 1-2 из 5                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | -                | 4 из 5                                                                                                                                                                  |
| Симптомы, которые чувствовал сам                   | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности»: – в социальных сетях или мессенджерах; – с помощью казино – онлайн-рулетка, слоты или покер; – отвлечься ставками на спорт; – сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото-клуб.<br><br>Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества: – покурить «траву», принять таблетки, сделать укол.                                                                                                                                         | -                | Бессонница<br><br>Тревога<br><br>Стресс<br><br>Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)<br><br>Гнев, агрессия, раздражение<br><br>ничего из этого не испытывал |
| Симптомы, которые чувствовал кто-то из друзей      | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности»: – в социальных сетях или мессенджерах; – с помощью казино – онлайн-рулетка, слоты или покер; – ставками на спорт; – с помощью компьютерных игр.<br><br>Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)<br><br>Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол)<br><br>Устойчивое навязчивое желание заняться сексом, при том, что контекст и обстоятельства не сексуальны. (“запретность” темы по разнице “я” – “друзья”) | -                | Бессонница<br><br>Тревога<br><br>Стресс<br><br>Ничего из этого не испытывал                                                                                             |

| ПРИЗНАК         | Регулярно практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Время от времени                                                                                    | Никогда                       |
|-----------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|
| Привычки        | Курю вейпы.<br><br>Употребляю пиво, вино, сидр, ликер и другие слабоалкогольные напитки чаще 2-х раз в неделю.<br><br>Употребляю водку, вино, коньяк, виски, ром, джин, самогон или другие крепкие напитки чаще 2-х раз в неделю.<br><br>Играю в онлайн-казино, рулетку, покер и т.д..<br><br>Употребляю марихуану, ЛСД, другие галлюциногены или успокаивающие вещества.<br><br>Употребляю спайсы, соли, экстази, АМД, спиды и другие активизирующие вещества.<br><br>Играю в лотереи онлайн, покупаю лотерейные билеты, хожу в лото-клубы.<br><br>Делаю ставки на спорт онлайн на иностранных сайтах. | Часто ем бесполезную пищу (фастфуд и т.д.).<br><br>Более 4 часов в день провожу в социальных сетях. | Ничего из вышеперечисленного. |
| Привычки друзей | Делаю ставки на спорт у казахстанских букмекеров.<br><br>Употребляю марихуану, ЛСД, другие галлюциногены или успокаивающие вещества.<br><br>Употребляю героин, кокаин, опиаты и прочие сильнодействующие вещества. («запретность» темы выявляется по разнице «я» – «друзья», часто друзьям приписывают то, в чем не могут признаться в отношении себя)                                                                                                                                                                                                                                                  |                                                                                                     |                               |

Сравнение сегментов, играющих регулярно, иногда и никогда по информированности о доступных видах помощи

| ПРИЗНАК                                                                                                                                                                                                             | Регулярно практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                                                           | Время от времени | Никогда                                                                                                                             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Достаточно ли Вы и Ваше окружение информировано о видах и способах профессиональной/медицинской помощи и месту, куда обращаться за профессиональной/медицинской помощью в случае тяжелых психологических состояний? | Не знаю куда и к кому обращаться за профпомощью в случае тяжелых эмоциональных и психологических состояний.                                                                                                                                                                     |                  | Информирован полностью. Знаю куда и к кому обращаться.<br><br>Информирован частично                                                 |
| Обращение за помощью                                                                                                                                                                                                | Обращался за профессиональной помощью в медицинское учреждение к терапевту, неврологу (невропатологу) или психиатру.<br><br>Обращался на «горячие линии» помощи по телефону или интернет.<br><br>Обращался в социальные службы, некоммерческие организации, фонды помощи и т.д. |                  | Ни к кому не обращался за помощью, справлялся самостоятельно,<br><br>не испытывал тяжелые психологические и эмоциональные состояния |

Акцентуации каждого сегмента

Для общего понимания того, чего не хватает каждому сегменту, использовалась проективная методика. Как правило, даже если человек не полностью осознает что-то внутри себя, он может приписать непризнанные в себе качества группе, с которой он себя ассоциирует (например, друзей). В то же время, качества, которые вызывают выраженные реакции непризнания и отторжения, приписываются группе «не своих». Разница между описанием группы «друзья» и группы «весь казахстан» в устах изучаемого сегмента дают представление об акцентуациях. Таким способом можно выявить тщательно подавляемые и не пропускаемые в осознание желания, потребности, озабоченности и т.д.

|                     | Регулярно практикующие азартный досуг (каких аспектов жизни неосознанно не хватает группе)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | Время от времени      | Никогда               |
|---------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------|-----------------------|
| Ценности для друзей | Любовь.<br><br>Здоровье.<br><br>Доходы (личные и семейные), деньги/материальная обеспеченность (жилье, транспорт, питание, досуг, образование).<br><br>Творчество/возможность творческой реализации.<br><br>Развитие нашей страны, общества, государства.<br><br>Безопасность (личная и в стране в целом).<br><br>Личное эмоциональное и психологическое благополучие.<br><br>Развитие науки, технологий.<br><br>Получать от жизни удовольствие, развлекаться.<br><br>Иметь свободу самовыражения, «свободу слова», возможность высказывать свою точку зрения.<br><br>Патриотизм, служить своей стране/народу. | Нет значимых различий | Нет значимых различий |

Акцентуации каждого сегмента

Для общего понимания того, чего не хватает каждому сегменту, использовалась проективная методика. Как правило, даже если человек не полностью осознает что-то внутри себя, он может приписать непризнанные в себе качества группе, с которой он себя ассоциирует (например, друзей). В то же время, качества, которые вызывают выраженные реакции, приписываются группе «не своих». Разница между описанием группы «друзья» и группы «весь казахстан» в устах изучаемого сегмента дают представление об акцентуациях

|                                           | Регулярно<br>практикующие азартный досуг                                                                                                                                                                                                                        | Время от<br>времени<br>практикующие<br>азартный досуг | Никогда<br>не<br>практикующие<br>азартный досуг |
|-------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|
| Ценности для казахстанцев                 | Любовь.<br><br>Дружба.<br><br>Карьера, положение в обществе.<br><br>Творчество/возможность творческой реализации.<br><br>Личное эмоциональное и психологическое благополучие.<br><br>Получать от жизни удовольствие, развлекаться.<br><br>Затрудняюсь ответить. | Безопасность (личная и в стране в целом)              | Нет значимых различий                           |
| Друзья употребляли за последний год       | Марихуана (травя, анаша).                                                                                                                                                                                                                                       | Нет значимых различий                                 | Нет значимых различий                           |
| Друзья употребляют на встречах с друзьями | Спайсы, соли, экстази, АМФ, метамфетамин,<br><br>галлюциногенные грибы, ЛСД,<br><br>кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон.                                                                                                                                | Нет значимых различий                                 | Нет значимых различий                           |
| Привычки друзей                           | Делают ставки на спорт у казахстанских букмекеров.<br><br>Употребляют марихуану, ЛСД, другие галлюциногены или успокаивающие вещества.<br><br>Употребляют героин, кокаин, опиаты и прочие сильнодействующие вещества.                                           | Нет значимых различий                                 | Нет значимых различий                           |

|                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |  |                                                                                                               |
|-----------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Симптомы, которые чувствовал кто-то из друзей | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности»: – в социальных сетях или мессенджерах; – с помощью казино – онлайн-рулетка, слоты или покер; – ставки на спорт; – с помощью компьютерных игр.<br><br>Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать).<br><br>Устойчивое навязчивое желание: – употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол); – заняться сексом, при том что контекст и обстоятельства не сексуальны. |  | Бессонница.<br><br>Тревога.<br><br>Стресс.<br><br>Ничего из этого не испытывали.<br><br>Затрудняюсь ответить. |
|-----------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

Выводы о субъективном самочувствии разных сегментов и способах обращения за помощью

Как видно из результатов массового опроса, регулярно практикующие азартные виды досуга субъективно воспринимают свое физическое и психологическое состояние как «ниже среднего» (1-2 из 5). При этом, те, кто не практиковал азартные виды досуга ни разу, скорее, удовлетворены своим самочувствием (4 из 5).

Однако не все так просто. Проективная методика (проекция – осознанное или неосознанное приписывание своих переживаний другим) позволяет выявить «скрываемые» факторы, и они различаются у разных сегментов. Так, «регулярно практикующие азарт», склонны отрицать в своем случае, но приписывать «друзьям» тяжелые наркотики (опиаты, героин и т.д.), а также навязчивые сексуальные импульсы. В то же время сегмент «никогда не участвующих в азарте» скрывает эпизоды плохого самочувствия, стресса, тревоги и бессонницы. Резонно предположить, что для обеих групп скрываемые факторы (желания, состояния, побуждения) являются «стыдными» или не соответствующими социальной норме в ближнем кругу каждой из групп.

Обращает на себя внимание, что респонденты легко признаются в употреблении синтетических наркотиков, и нет значимой разницы в ответах «про себя» и «про друзей» на эту тему. По итогам массового опроса создается впечатление, что так называемые «легкие наркотики» и «синтетические наркотики» стали социальной нормой среди широких слоев молодежи. И лишь «опиаты» типа героина являются «стыдным табу». Сложившаяся ситуация говорит о недостаточной информированности о вреде «синтетических наркотиков» и их влиянии на организм и мозг в долгосрочной перспективе.

Что касается информированности о том, куда обращаться в случае тяжелых психологических состояний, здесь также наблюдается некоторое противоречие. «Никогда не играющие в азартные игры» знают куда обращаться, но не обращаются, так как незачем, в то же время приписывают друзьям стресс, тревогу и бессонницу, что с высокой вероятностью говорит об их собственном стрессе, в котором они не признаются (себе и другим). В то же время, «регулярно практикующие азарт», субъективно плохо себя чувствуют, но не знают к кому обращаться, но если кто и обращается за помощью, то именно они.

## Казахстанские эксперты о профилактике развития лудомании у населения

### ПРОФИЛАКТИКА ЛУДОМАНИИ

– Почти все эксперты сходятся во мнении, что профилактику лудомании, как и любой другой зависимости, следует начинать в школьном возрасте (4-6 классы). Это позволит сформировать и развить навыки эмоциональной устойчивости и самоконтроля. Для профилактики лудомании, по мнению психологов, необходима, прежде всего, превентивная **диагностика, направленная на раннее выявление признаков, которые могут указывать на склонность к зависимому поведению**, а также использование методов, которые помогают предотвратить развитие зависимости.

*«Профилактика – это возвращение психологической зрелости у ребенка, это огромный комплекс мероприятий, причем, не для галочки, чтобы просто мы все отчитались. Существуют определенные методики для диагностирования у подростков факторов риска вовлечения в зависимость, они абсолютно простые в общем-то».*

По мнению психологов, **необходима профилактика среди родителей**, которые обеспокоены тем, чтобы «их дети, как можно меньше знали даже слова такие, как наркомания, игромания, зависимость. Это опять пресловутый «уял». А потом, когда их ребенок попадает в зависимость – они же сами стараются скрыть эту болезнь от всех, тем самым, потакая больному человеку».

– **К мерам профилактики не относятся наказания, стигматизация или запреты.** Напротив, с учетом «взаимозаменяемости» зависимостей и употреблении рекреационных наркотиков в рамках «новой социальной нормы», жесткие запреты отдельных видов поведенческих зависимостей могут привести к их замене наркотиками, что имеет более разрушительные последствия для здоровья, финансового состояния и социального статуса, чем «увлечение порно» или «рулетка по выходным».

### Помощь страдающим поведенческими аддикциями и законодательное регулирование в Казахстане

Профессиональный стандарт «Психологическая и социальная работа» утвержден Приказом Министра труда и социальной защиты населения Республики Казахстан от 30 мая 2019 года № 292. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 31 мая 2019 года № 18764 выглядит, с одной стороны, излишне забюрократизированным и устаревшим, с другой – не содержит достаточных рекомендаций по выявлению и работе лиц с аддикциями, в том числе поведенческими.

Как и в других постсоветских странах, в Казахстане сообщества психиатров и психологов практически не пересекаются. В профессиональных сообществах психологов нет единых стандартов аттестации специалистов. Отсутствует Закон о Психологической помощи. Психологическая и психиатрическая помощь табуированы. Постановка на учет в психиатрическом центре ведет за собой ограничения для профессиональной деятельности, а сняться с учета становится затруднительно.

Стандарт оказания медико-социальной помощи в области психического здоровья населению Республики Казахстан утвержден Приказом Министра здравоохранения Республики Казахстан от 30 ноября 2020 года № ҚР ДСМ-224/2020. Зарегистрирован в Министерстве юстиции РК 2 декабря 2020 года № 21712 «Психологическая помощь». Согласно акту, к структурам, оказывающим медико-социальную помощь в области психического здоровья, относятся государственные клиники, а также негосударственные клиники и физические лица, занимающиеся частной медицинской практикой. Таким образом, из поля зрения законодателя пропадают структуры и специалисты, занимающиеся оказанием психологической помощи, но не имеющие при этом медицинского образования. В Стандарт не включены поведенческие аддикции, не связанные с употреблением психоактивных веществ.

Одновременно в Казахстане существуют негосударственные психологические ассоциации, которые оказывают помощь по мировым стандартам. В частности, ассоциация EDMR кроме помощи страдающим ПТСР занимается образованием и проводит еженедельные бесплатные группы. Евразийский институт практической психологии и психотерапии, Ассоциация Когнитивно-Поведенческой Терапии Казахстана и другие занимают пациентов, оказавшихся в кризисной ситуации. Тем не менее, в отсутствие Закона о Психологической помощи и единых стандартов на этом рынке присутствует множество шарлатанов и, более того, часть так называемых «негосударственных реабилитационных центров» или «рехабов», которые представляют собой, скорее, нечто среднее между тюрьмой и концлагерем, чем место оказания медицинской и психологической помощи.

### ВОЗМОЖНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В СФЕРЕ ЛЕЧЕНИЯ И ПРОФИЛАКТИКИ ЛУДОМАНИИ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА

#### Министерство здравоохранения

1. Разработка специализированного опросника, направленного на определение степени лудомании (игровой аддикции). Адаптация англоязычных опросных инструментов со стандартизацией по национальной выборке.
2. Совместно с правозащитным сообществом совершенствование регламента внесения гражданина в реестр лиц, страдающих психическими заболеваниями, и исключения гражданина из реестра по итогам лечения и прохождения соответствующей экспертизы.
3. Содействие интеграции медицинского сообщества и профессионального психологического сообщества с целью выработки совместных программ по решению проблемы лудомании и профилактике сопутствующих расстройств.
4. Вовлечение частных клиник, психологических центров и НКО в программы противодействия лудомании и профилактики коморбидных расстройств: депрессии, тревожного расстройства, расстройств настроения, и ПТСР.
5. Подготовка грантовых программ для НКО, специализирующихся на проблемах поведенческих и химических аддикций и сопутствующих психологических расстройств, с целью повышения доступности профессиональной психологической помощи широким слоям населения.
6. Включение профессиональных психологических ассоциаций в список рекомендованных для обращения за психологической помощью.
7. Увеличение числа специалистов, работающих с поведенческими зависимостями и с коморбидными (сопутствующими) расстройствами. Подготовка программы обучения по профилактике и лечению поведенческих аддикций и сопутствующих расстройств казахстанских специалистов: психиатров и психологов, в том числе, обучения за рубежом.
8. Разработка рекомендаций для медицинского персонала общего профиля.

#### Министерство здравоохранения совместно с казахстанскими НКО и международными организациями

1. Разработка рекомендаций по оказанию психиатрической и психологической помощи страдающим поведенческими аддикциями.
2. Разработка программ по помощи людям с расстройствами поведения, депрессивными и тревожными расстройствами, ПТСР и т.д..
3. Разработка Закона о Психологической помощи в Казахстане.
4. Разработка программ и критериев аккредитации для специалистов-психологов, работающих с поведенческими аддикциями.

5. Обучение профильных специалистов-психологов диагностике и консультированию страдающих поведенческими аддикциями.

6. Разработка и улучшение скриптов, а также тренингов специалистов для экстренных служб «телефонов доверия».

7. Подключение к международным программам, перевод и адаптация англоязычного и центральноевропейского контента.

8. Содействие интеграции казахстанских проектов по оказанию психологической помощи в международные профессиональные ассоциации.

**Министерство культуры и информации**

1. Информирование о доступности психологической помощи и повышению психологической грамотности населения.

2. Противодействие стигматизации людей, получающих психологическую и психиатрическую помощь.

3. Широкое распространение информации о существующих «телефонах доверия».

4. Содействие профилактике лудомании совместно с казахстанскими НКО и международными организациями.

5. Информирование о причинах и последствиях лудомании без обвинений в адрес страдающих аддикциями.

6. Создание ресурсов и проведение кампании по профилактике расстройств настроения (депрессии, биполярного расстройства), тревожных расстройств, ПТСР и т.д.

**Министерство образования**

1. Разработка рекомендаций для школьных психологов по профилактике зависимостей среди подростков.

2. Разработка просветительских материалов для учителей, детей и родителей, в том числе, онлайн-материалов по профилактике зависимостей (как химических, так и поведенческих).

3. Размещение в школах информации о «горячих линиях» психологической помощи.

4. Разработка специализированных курсов для детей и подростков, обучающих навыкам эмоционального регулирования, снижения уровня тревожности и стресса, и, прежде всего, навыкам расслабления, в том числе, через физические и дыхательные упражнения.

5. Разработка инструментов тестирования (скрининга) детей и подростков на предмет выявления склонности к зависимым типам поведения, а также выявления состояний (в т.ч. коморбидных), предшествующих развитию зависимостей (депрессивные и тревожные расстройства, ПТСР и т.д.).

6. Разработка инструментов самодиагностики (в том числе, онлайн) для подростков с целью выявления склонностей к аддикциям, а также диагностики состояний предшествующих аддикциям (коморбидных с аддикциями). По итогам онлайн-самотестирования – полная информация о состоянии, а также куда и к кому обращаться в случае необходимости оказания помощи.

**Регулятор азартных игр, спортивных пари и лотерей**

1. Разработка и внедрение стандартов ответственной игры (на основании международной практики и совместно с лицензированными субъектами отрасли).

2. Разработка и внедрение политики информирования граждан через СМИ о лицензированных организаторах азартных игр, спортивных пари и лотерей (и различение легальных операторов от офшорных незаконных).

3. Информирование граждан о рисках использования нелицензированных иностранных или офшорных операторов для здоровья и финансов.

4. Межведомственная координация разработки инструментов самодиагностики (в том числе онлайн) аддикций вообще и поведенческих аддикций в частности, а также их широкое распространение через средства массовой коммуникации.

5. Межведомственная координация внедрения в широкую практику «горячих линий» и «телефонов доверия» для оказания первичной помощи и консультаций для граждан в тяжелом эмоциональном и/или психологическом состоянии.

## **ПРИЛОЖЕНИЯ**

1. Анкета массового опроса.

2. Ответы на вопросы анкеты для опроса населения.

3. Ответы на все вопросы Анкеты массового опроса с разделением на сегменты по степени вовлеченности в азартный досуг (таблицы).

4. Ответы на все вопросы анкеты массового опроса с разделением на сегменты по финансовой субъектности (таблицы).

РУКОВОДСТВО ДЛЯ МОДЕРАТОРА ДЛЯ ПРОВЕДЕНИЯ ГЛУБИННЫХ ИНТЕРВЬЮ (ОНЛАЙН)

|    | Вопросы                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Время          |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------|
| 1. | <b>ВВЕДЕНИЕ / ОБЪЯСНЕНИЕ ПРАВИЛ / ЗНАКОМСТВО</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <b>5 мин.</b>  |
|    | <p>Приветствие</p> <p>Освещение целей исследования: мы хотим обсудить плюсы и минусы развития игорных зон для иностранцев, а также возможности максимально использовать социально-экономические выгоды создания и развития игорных зон, таких как развитие экономики регионов, туристической инфраструктуры и повышения занятости и доходов местных жителей и отечественного бизнеса, и при этом минимизировать возможные негативные последствия, такие как риски распространения лудомании среди граждан Казахстана.</p> <p>Основные правила:</p> <p>Говорите свободно, раскованно.</p> <p>Заверения в конфиденциальности.</p> <p>Нам нужно ваше искреннее мнение, мы заинтересованы получить разные отзывы, как положительные, так и отрицательные, если они имеются.</p> <p>Здесь нет правильных или неправильных ответов, это просто разные точки зрения; свободно высказывайте свое мнение, даже если оно отличается от мнения других.</p> <p>Давайте договоримся, что сегодня мы также не будем использовать слово «НЕ ЗНАЮ». Сегодня Вы – эксперт, ваше мнение очень важно для меня.</p> |                |
| 2. | <b>РАЗОГРЕВ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | <b>10 мин.</b> |
|    | <p><b>О СЕБЕ:</b></p> <p>Представьте, пожалуйста, как Вас зовут?</p> <p>Расскажите, пожалуйста, вкратце – каков ваш опыт в сфере спорта и спортивных пари, азартных игр, развития экономики регионов, борьбы с нелегальным игорным бизнесом и спортивными пари, создания игорных зон, а также в сфере профилактики или лечения лудомании?</p> <p>В чем специфика вашей профессии? Как давно работаете в этой сфере?</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                |

|   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |                   |
|---|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------|
| 3 | <b>БЛОК 1. ОБЩИЙ. Влияние игорных заведений (казино, <del>лотерей</del>, спортивные пари) на экономику и туризм городов с игорными зонами (позитивное и негативное влияние).</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | <b>30-40 мин.</b> |
|   | <p>– В каких случаях наличие игорных заведений становится более выгодным для города — при условии строгого регулирования или при более свободном подходе к игровой деятельности?</p> <p>– Как балансировать экономические выгоды от игорных зон с необходимостью защиты общественного здоровья и благополучия граждан?</p> <p>– Какие меры могут быть предприняты для минимизации негативного воздействия игорных заведений на местное население (отдельно по каждому негативному аспекту)?</p> <p>– Какая доля незаконного азартного бизнеса, лотерей и спортивных пари сейчас («подпольные казино», офшорные не-лицензированные онлайн-казино и спортивные пари, незаконные лотереи)?</p> <p>– Открытие новых легальных игорных зон увеличит или уменьшит долю незаконного игорного бизнеса?</p> <p>– Кто вносит наибольший вклад в риск развития лудомании среди граждан Казахстана – незаконный нелицензируемый и неконтролируемый игорный бизнес или законный лицензируемый и регулируемый со стороны государства?</p> <p>– Какие меры борьбы с незаконным игорным бизнесом, спортивными пари и лотереями наиболее действенны – запреты для всей отрасли вообще или создание конкурентных пре-имуществ для законного регулируемого бизнеса в стране (опишите известные вам меры борьбы с незаконным бизнесом и их эффективность)?</p> <p>– Какие способы борьбы с рекламой и продвижением незаконного игорного бизнеса вы знаете? Какие из них эффективны для борьбы с незаконным игорным бизнесом?</p> <p>– Какие меры профилактики лудомании (зависимости от азартных игр) вы бы рекомендовали для защиты населения Казахстана (снижение риска для граждан)?</p> <p>– Что выгоднее для государства и регионов – тотальные запреты или регулирование отрасли (аспекты: налоговый, социально-экономический, здоровье граждан)?</p> <p>– Как реклама законного игорного бизнеса влияет на выгоды для государства, регионов и населения? Как влияет на рис-ки? Какие виды рекламы законного игорного бизнеса, спортивных пари и лотерей можно разрешить, какие ограничить, а какие запретить для максимизации положительного вклада отрасли в социально-экономическую копилку страны и уменьшения рисков негативного влияния?</p> <p>– Портфель всех кредитов физических лиц Казахстана в 2023 году_тнг, весь годовой оборот спортивных пари _ тнг в 2023 году, лотерей_тнг, азартных игр_тнг. Связана ли проблема закредитованности населения в Казахстане с развитием легального регулируемого игорного бизнеса?</p> <p>– Какие рекомендации вы могли бы дать для городов, рассматривающих возможность создания игорных зон, чтобы минимизировать риски и максимально использовать их экономический потенциал?</p> |                   |

|   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |  |
|---|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| 4 | <b>Влияние отрасли спортивных пари, лотерей, казино на спорт (отдельно как влияет легальный и нелегальный игорный бизнес, позитивное и негативное влияние).</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |  |
|   | <p>Как вы считаете, каково в целом влияние отрасли спортивных пари, лотерей, казино <b>на спорт</b>? Почему вы так считаете? С чем это связано?</p> <p>Давайте, поговорим отдельно о влиянии легального и нелегального игорного бизнеса на индустрию спорта.</p> <p>Как <b>легальный игорный бизнес</b> может способствовать развитию спорта? Почему вы так считаете?</p> <p>На какие виды спорта? Почему?</p> <p>Способствует ли легальный игорный бизнес на:</p> <p>        Привлечение новых зрителей к данному виду спорта? Почему – ДА \ НЕТ?</p> <p>        Развитие данного вида спорта среди детей? Почему – ДА \ НЕТ?</p> <p>Существуют ли риски отрицательного влияния легального игорного бизнеса на спорт? Почему ДА \ НЕТ? Если ДА – то какие?</p> <p>Нелегальный игорный бизнес (далее – НИБ):</p> <p>Каким образом нелегальный игорный бизнес может влиять на спорт? Почему вы так считаете?</p> <p>А может ли НИБ влиять на развитие спортивной индустрии? Почему –ДА \ НЕТ?</p> <p>В чем риски влияния НИБ на:</p> <p>        Социум (болельщиков, зрителей, молодежи)?</p> <p>        Финансовую стабильность спортивных организаций \ команд \ федераций?</p> <p>        Рост правонарушений и преступлений в регионе?</p> <p>На развитие региона в целом?</p> |  |

|   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |  |
|---|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| 5 | <b>Профилактика и лечение игровой зависимости среди населения, а также клиентов спортивных пари, лотерей, казино (влияние легального и нелегального игорного бизнеса на распространение лудомании).</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |  |
|   | <p>Какие основные ключевые факторы способствуют развитию игровой зависимости среди населения? Почему вы так считаете? Чем этот фактор (названный экспертом) может способствовать зависимости?</p> <p><b>ВНИМАНИЕ!</b> Пройтись при необходимости по всем факторам.</p> <p>Кто, прежде всего, может попасть в список риска зависимых от лудомании? Опишите эту группу. Почему вы так считаете?</p> <p>Имеются ли какие-то личностные особенности, социально-экономическое положение, культурные аспекты для возникновения зависимости? Какие? Почему?</p> <p>Существует ли влияние игорного бизнеса на распространение лудомании? Почему ДА \ НЕТ? Какое влияние, в чем оно заключается – если ДА?</p> <p>Как вы считаете, существует ли зависимость между развитием лудомании и формой игорного бизнеса – легального или нелегального? Почему ДА \ НЕТ?</p> <p>Какая форма ИБ больше влияет на развитие лудомании? Почему?</p> |  |

|          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |  |
|----------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <b>6</b> | <b>Борьба с незаконными игорными заведениями и онлайн-площадками: риски, потери и преимущества для населения и государства, способы борьбы и их эффективность.</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |  |
|          | <b>Выявление возможных рисков</b> <p>Существуют ли риски для населения и государства, связанные с незаконными игорными заведениями и онлайн-казино? Почему ДА \ НЕТ?</p> <p>Если ДА – то какие? Почему именно эти?</p> <p>Как незаконные игорные заведения и онлайн-платформы могут повлиять на экономику страны? Почему?</p> <p>ЕСЛИ эксперт не отметил – как повлияет на социальную политику, налоговую политику?</p> <p>Какие прямые и косвенные экономические потери может понести государство и регион, в частности, от нелегальных игорных заведений и онлайн-платформ?</p> <p>Существуют ли риски для общественного порядка и безопасности? (например, отмывание денег, криминализация сферы)?</p> <p>Как вы считаете, незаконные онлайн-казино могут способствовать росту игорной зависимости среди граждан? Почему ДА \ НЕТ?</p> <p>Как вы считаете, каково влияние незаконных азартных игр на уровень социальной нестабильности, например, на рост долгов, банкротства и преступности среди игроков? Почему вы так считаете? Еще на что это может повлиять? Почему?</p> <p>Как вы считаете, кто чаще всего становится жертвами незаконных игорных заведений (например, молодежь, люди с низким уровнем дохода)? Объясните вашу точку зрения более подробно.</p> <b>Способы борьбы и их эффективность</b> <p>Как вы считаете, какие меры борьбы с НИБ являются наиболее эффективными в текущих условиях (например, блокировка сайтов, правовые санкции, работа с финансовыми учреждениями)? Почему они эффективны?</p> <p>Кто, с вашей точки зрения, должен вести эту борьбу? Почему? А еще кто?</p> <p>Как государственные и правоохранительные органы могут повысить свою эффективность в борьбе с нелегальными онлайн-казино? Почему?</p> |  |

|          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |  |
|----------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <b>7</b> | <b>Реклама игорного бизнеса и спортивных пари (влияние на экономику страны, риск вовлечения социально-уязвимых слоев населения).</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |  |
|          | <b>Влияние на экономику страны</b> <p>Может ли реклама игорного бизнеса и спортивных пари влиять на экономику страны в целом? Почему ДА \ НЕТ? Если ДА – каким образом (положительно или отрицательно)? Почему?</p> <p>ЕСЛИ ЭКСПЕРТ ЗАТРУДНЯЕТСЯ – например, на налоговые поступления, рабочие места, или, наоборот, увеличивать социальные расходы на решение проблем, связанных с зависимостью от азартных игр?</p> <p>Какие экономические преимущества и недостатки могут быть у легализованных рекламных кампаний игорного бизнеса для государственного и частного секторов? УЗНАТЬ ВНАЧАЛЕ ПРО ПРЕИМУЩЕСТВА, А ПОТОМ НЕДОСТАТКИ. ВЫЯСНИТЬ – ПОЧЕМУ ПО КАЖДОМУ СЕКТОРУ.</p> <p>Знаете ли вы примеры стран, где подобные рекламные кампании привели к экономическому росту \ стагнации?</p> <b>Риски вовлечения социально уязвимых слоев населения:</b> <p>Может ли реклама игорного бизнеса и спортивных пари влиять на социально уязвимые группы населения, включая молодежь, людей с низким доходом и тех, кто уже имеет зависимость? Почему ДА \ НЕТ?</p> <p>Если ДА – каким образом? Какие способы рекламирования игорного бизнеса могут минимизировать негативное влияние на уязвимые слои населения?</p> <p>Как вы считаете, какие меры необходимы для предотвращения вовлечения молодежи в азартные игры через рекламные каналы?</p> <p>Какие рекламные подходы, на ваш взгляд, могут быть наиболее безопасными с точки зрения воздействия на общество? Почему?</p> |  |
| <b>8</b> | <b>Деньги, доходы и расходы населения, закредитованность и влияние азартных игр, лотерей и спортивных пари.</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |  |
|          | <b>Влияние азартных игр, лотерей и спортивных пари:</b> <p>В целом, какое влияние на финансовое поведение населения оказывают азартные игры, лотереи и спортивные пари? Почему?</p> <p>Как вы считаете, существует ли какая-то взаимосвязь между закредитованностью населения и азартными играми, лотереями и спортивными пари?</p> <p>Как азартные игры и лотереи могут влиять на экономическое положение людей с низким доходом?</p> <p>Как вы считаете, имеется ли связь между закредитованностью и участием некоторой части населения в азартных играх или ставках? Почему ДА \ НЕТ? Какая связь – если ДА?</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |  |
| <b>9</b> | <b>ЗАВЕРШЕНИЕ</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |  |
|          | <p>И напоследок, скажите, пожалуйста:</p> <p>Как вы считаете, стоит ли запрещать или наоборот регулировать игорный бизнес?</p> <p>Если ДА – то какими способами? Кто должен регулировать? Почему? Как? Кто еще?</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |  |

**ПРИЛОЖЕНИЕ №2.**  
**К СОЦИОЛОГИЧЕСКОМУ ИССЛЕДОВАНИЮ.**

**Ответы на вопросы анкеты  
для опроса населения**

|                                                                                                                                               |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Вы живете в городе или селе?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                 |         |
|                                                                                                                                               | общий % |
| город                                                                                                                                         | 59.1    |
| село                                                                                                                                          | 40.9    |
|                                                                                                                                               |         |
| Распределение ответов на вопрос «На каком языке Вам удобнее заполнять анкету?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                               | общий % |
| Казахский                                                                                                                                     | 33.6    |
| Русский                                                                                                                                       | 66.4    |
|                                                                                                                                               |         |
| Распределение ответов по возрастным интервалам, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                 |         |
|                                                                                                                                               | общий % |
| 18-23                                                                                                                                         | 20.1    |
| 24-29                                                                                                                                         | 20.5    |
| 30-39                                                                                                                                         | 26.9    |
| 40-49                                                                                                                                         | 12.3    |
| 50-59                                                                                                                                         | 10.3    |
| 60+                                                                                                                                           | 9.8     |
|                                                                                                                                               |         |
| Распределение ответов по полу, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                  |         |
|                                                                                                                                               | общий % |
| мужчины                                                                                                                                       | 48.5    |
| женщины                                                                                                                                       | 51.5    |
|                                                                                                                                               |         |

|                                                                                                                                                                                                          |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов по роду деятельности, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                                |         |
|                                                                                                                                                                                                          | общий % |
| Предприниматель / Бизнесмен                                                                                                                                                                              | 10.2    |
| Государственный служащий                                                                                                                                                                                 | 15.2    |
| Фрилансер /Самозанятый                                                                                                                                                                                   | 16.2    |
| Наемный сотрудник в частной компании                                                                                                                                                                     | 23.3    |
| Наемный сотрудник в некоммерческой организации                                                                                                                                                           | 8.9     |
| Студент                                                                                                                                                                                                  | 12.5    |
| Пенсионер                                                                                                                                                                                                | 7.5     |
| Временно безработный                                                                                                                                                                                     | 6.3     |
| Другое                                                                                                                                                                                                   | .0      |
|                                                                                                                                                                                                          |         |
| Распределение ответов по типу полученного образования, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                     |         |
|                                                                                                                                                                                                          | общий % |
| Неполное                                                                                                                                                                                                 | 2.5     |
| Среднее                                                                                                                                                                                                  | 12.1    |
| Средне-специальное                                                                                                                                                                                       | 27.6    |
| Неполное высшее                                                                                                                                                                                          | 11.6    |
| Высшее                                                                                                                                                                                                   | 44.6    |
| Ученая степень                                                                                                                                                                                           | 1.6     |
|                                                                                                                                                                                                          |         |
| Распределение ответов на вопрос «В среднем, какой у Вас личный ежемесячный уровень дохода (включая зарплату, стипендию, гонорары и т.д)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                          | общий % |
| До 50 000 тенге                                                                                                                                                                                          | 3.5     |
| От 51 - 100 тысяч тенге                                                                                                                                                                                  | 12.8    |
| От 101 до 200 тысяч тенге                                                                                                                                                                                | 30.1    |
| С 201 – 300 тысяч тенге                                                                                                                                                                                  | 24.4    |
| 301 - 400 тысяч тенге                                                                                                                                                                                    | 11.2    |
| 401 – 500 тысяч тенге                                                                                                                                                                                    | 5.2     |
| От 501 до 1 миллиона тенге                                                                                                                                                                               | 3.7     |
| От 1 до 2 миллионов тенге                                                                                                                                                                                | 1.0     |
| Свыше 2 миллионов тенге                                                                                                                                                                                  | .5      |
| Другое                                                                                                                                                                                                   | 4.3     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                     | 3.3     |
|                                                                                                                                                                                                          |         |

| Распределение ответов на вопросы «Какое ваше семейное положение? С кем вы живете?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                                   | общий % |
| Живу с родителями                                                                                                                                 | 25.6    |
| Живу один                                                                                                                                         | 12.3    |
| Замужем/женат, живу с супругом                                                                                                                    | 41.5    |
| Замужем/женат, живем порознь                                                                                                                      | 6.5     |
| В гражданском браке                                                                                                                               | 4.7     |
| в разводе, живем вместе                                                                                                                           | 2.1     |
| в разводе, живем отдельно                                                                                                                         | 4.4     |
| вдовец/вдова                                                                                                                                      | 2.8     |
|                                                                                                                                                   |         |
| Распределение ответов на вопросы «Есть ли у вас дети?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                             |         |
|                                                                                                                                                   | общий % |
| детей нет                                                                                                                                         | 41.0    |
| дети есть, живут вместе со мной                                                                                                                   | 39.4    |
| дети есть, живут отдельно                                                                                                                         | 19.7    |
|                                                                                                                                                   |         |
| Распределение ответов на вопросы «Ценности для вас?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                               |         |
|                                                                                                                                                   | общий % |
| Семья                                                                                                                                             | 69.0    |
| Любовь                                                                                                                                            | 30.9    |
| Дружба                                                                                                                                            | 18.4    |
| Здоровье                                                                                                                                          | 66.1    |
| вера/ религия                                                                                                                                     | 13.0    |
| знания /образование                                                                                                                               | 20.2    |
| карьера /положение в обществе                                                                                                                     | 19.6    |
| доходы (личные и семейные)/деньги /материальная обеспеченность (жилье, транспорт, питание, досуг, образование)                                    | 36.4    |
| возможность самореализации, саморазвития                                                                                                          | 12.8    |
| творчество/ возможность творческой реализации                                                                                                     | 8.0     |
| помощь людям/ социальная работа                                                                                                                   | 9.3     |
| Развитие нашей страны, общества, государства                                                                                                      | 9.8     |
| безопасность (личная и в стране в целом)                                                                                                          | 12.2    |
| личное эмоциональное и психологическое благополучие                                                                                               | 12.1    |
| Развитие науки, технологий                                                                                                                        | 5.5     |

| получать от жизни удовольствие, развлекаться                                                                           | 13.4    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| иметь свободу самовыражения, «свободу слова» возможность высказывать свою точку зрения                                 | 7.6     |
| патриотизм, служить своей стране/народу                                                                                | 6.7     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                   | 4.1     |
|                                                                                                                        |         |
| Распределение ответов на вопросы «Ценности для друзей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                        | общий % |
| Семья                                                                                                                  | 30.9    |
| Любовь                                                                                                                 | 23.8    |
| Дружба                                                                                                                 | 39.9    |
| Здоровье                                                                                                               | 32.0    |
| вера/ религия                                                                                                          | 14.9    |
| знания /образование                                                                                                    | 22.3    |
| карьера /положение в обществе                                                                                          | 31.8    |
| доходы (личные и семейные)/деньги /материальная обеспеченность (жилье, транспорт, питание, досуг, образование)         | 24.1    |
| возможность самореализации, саморазвития                                                                               | 19.9    |
| творчество/ возможность творческой реализации                                                                          | 13.9    |
| помощь людям/ социальная работа                                                                                        | 11.9    |
| Развитие нашей страны, общества, государства                                                                           | 12.6    |
| безопасность (личная и в стране в целом)                                                                               | 12.2    |
| личное эмоциональное и психологическое благополучие                                                                    | 13.6    |
| Развитие науки, технологий                                                                                             | 8.1     |
| получать от жизни удовольствие, развлекаться                                                                           | 12.5    |
| иметь свободу самовыражения, «свободу слова» возможность высказывать свою точку зрения                                 | 10.2    |
| патриотизм, служить своей стране/народу                                                                                | 8.2     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                   | 7.8     |
|                                                                                                                        |         |

| Распределение ответов на вопросы «Ценности для казахстанцев?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %              |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                           | общий % |
| Семья                                                                                                                                     | 23.1    |
| Любовь                                                                                                                                    | 8.5     |
| Дружба                                                                                                                                    | 10.5    |
| Здоровье                                                                                                                                  | 21.4    |
| вера/ религия                                                                                                                             | 16.2    |
| знания /образование                                                                                                                       | 13.6    |
| карьера /положение в обществе                                                                                                             | 12.2    |
| доходы (личные и семейные)/деньги /материальная обеспеченность (жилье, транспорт, питание, досуг, образование)                            | 15.6    |
| возможность самореализации, саморазвития                                                                                                  | 10.8    |
| творчество/ возможность творческой реализации                                                                                             | 7.0     |
| помощь людям/ социальная работа                                                                                                           | 16.4    |
| Развитие нашей страны, общества, государства                                                                                              | 34.8    |
| безопасность (личная и в стране в целом)                                                                                                  | 45.6    |
| личное эмоциональное и психологическое благополучие                                                                                       | 6.5     |
| Развитие науки, технологий                                                                                                                | 13.6    |
| получать от жизни удовольствие, развлекаться                                                                                              | 6.9     |
| иметь свободу самовыражения, «свободу слова» возможность высказывать свою точку зрения                                                    | 12.8    |
| патриотизм, служить своей стране/народу                                                                                                   | 28.1    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                      | 6.0     |
|                                                                                                                                           |         |
| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы собственной жизнью?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                           | общий % |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                    | 9.8     |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                    | 15.6    |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                       | 20.5    |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                       | 34.2    |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                    | 17.9    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                      | 2.1     |
|                                                                                                                                           |         |

| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы жизнью в Казахстане в целом?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                    |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 9.5     |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 14.8    |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                                                                                   | 26.7    |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                                                                                   | 33.6    |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 12.4    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                  | 3.1     |
|                                                                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы собственными доходами, текущими и в ближайшей перспективе?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                      |         |
|                                                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 10.4    |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 16.9    |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                                                                                   | 30.6    |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                                                                                   | 27.2    |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 11.2    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                  | 3.6     |
|                                                                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы собственным эмоциональным и психологическим состоянием?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                         |         |
|                                                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 9.0     |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 13.4    |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                                                                                   | 28.4    |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                                                                                   | 30.3    |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 15.7    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                  | 3.2     |
|                                                                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы возможностью реализовать в Казахстане (образование, карьера, доходы, творческое самовыражение)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 11.1    |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 17.3    |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                                                                                   | 28.8    |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                                                                                   | 27.3    |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 11.3    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                  | 4.2     |

|                                                                                                                                                            |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопросы «Какие страны вы считаете привлекательными для эмиграции?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                            | общий % |
| Россия (без разницы какой город)                                                                                                                           | 6.8     |
| Россия (Москва / Санкт-Петербург)                                                                                                                          | 10.3    |
| Постсоветское пространство (кроме России)                                                                                                                  | 7.4     |
| Китай                                                                                                                                                      | 10.7    |
| Япония                                                                                                                                                     | 13.5    |
| Южная Корея, Индия, Вьетнам, Таиланд                                                                                                                       | 21.4    |
| США и Канада                                                                                                                                               | 34.8    |
| Западная Европа                                                                                                                                            | 16.8    |
| Восточная Европа                                                                                                                                           | 8.3     |
| Страны Африки                                                                                                                                              | 2.9     |
| Австралия или Новая Зеландия                                                                                                                               | 6.5     |
| Латинская Америка                                                                                                                                          | 2.7     |
| другое                                                                                                                                                     | 1.3     |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                       | .0      |
|                                                                                                                                                            |         |
| Распределение ответов на вопросы «Источник надежды на повышение благосостояния?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %            |         |
|                                                                                                                                                            | общий % |
| С образованием (имеющимся и планируемым в будущем)                                                                                                         | 29.7    |
| С хорошими связями (родственники, друзья, знакомые, «агашки»)                                                                                              | 27.9    |
| С опытом, полученным на текущей или предыдущей работе, обучением на рабочем месте                                                                          | 25.8    |
| С готовность развиваться и работать над собой                                                                                                              | 23.4    |
| С возможностью выйти замуж/жениться на человеке «со связями»                                                                                               | 6.7     |
| С готовностью компании, в которой работаете, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников                                                                     | 11.1    |
| С государством                                                                                                                                             | 15.7    |
| С выигрышем в лотерею                                                                                                                                      | 1.4     |
| С инвестициями в акции казахстанских компаний                                                                                                              | 1.8     |
| С инвестициями в акции иностранных компаний и иностранных промышленных предприятий, работающих в Казахстане                                                | 3.0     |
| С операциями на казахстанской бирже                                                                                                                        | 1.9     |

|                                                                                                              |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| С операциями на зарубежных биржах акций и облигаций                                                          | 1.3 |
| Со ставками на спорт                                                                                         | .7  |
| С доходами от накоплений, банковских вкладов                                                                 | 2.5 |
| С доходами от накопительного страхования                                                                     | .8  |
| С игрой в казино                                                                                             | .3  |
| С перспективой получить наследство                                                                           | 1.3 |
| С операциями на криптобирже                                                                                  | 1.1 |
| С операциями на валютных биржах, форекс                                                                      | .8  |
| С финансовыми пирамидами                                                                                     | .6  |
| С помощью друзей/знакомых/родственников                                                                      | 3.3 |
| Со сдачей в аренду принадлежаще мне/семье недвижимости                                                       | 4.5 |
| С моими предпринимательскими проектами                                                                       | 5.9 |
| С возможностью получать авторские или патентные отчисления (за мою опубликованную книгу, изобретения и т.д.) | 1.0 |
| С повышением пенсии и социальных пособий (по безработице, инвалидности, уходу за ребёнком и т.д.)            | 4.2 |
| Со взятками или с использованием служебного положения                                                        | 1.1 |
| Какое-то понимание есть, но точно не знаю                                                                    | 2.9 |
| У меня лично нет никакой надежды на увеличение доходов, продвижение по социальной и карьерной лестнице       | 3.7 |
| В Казахстане нет никакой надежды на повышение доходов, продвижение по карьерной и социальной лестнице        | 3.3 |
| Другое                                                                                                       | .2  |
| затрудняюсь ответить                                                                                         | 1.8 |
|                                                                                                              |     |

|                                                                                                                                                                                                |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопросы «Что в наибольшей степени мешает лично вам увеличить свой доход? (не более 1 варианта ответа)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                | общий % |
| Меня полностью устраивает мой доход                                                                                                                                                            | 14.5    |
| Не хочу напрягаться, прилагать усилия                                                                                                                                                          | 9.6     |
| Мешают мои личные и деловые качества                                                                                                                                                           | 6.2     |
| Склонность откладывать «на потом»                                                                                                                                                              | 5.8     |
| Не хватает знаний, образования                                                                                                                                                                 | 9.9     |
| Не дают возможность роста на работе                                                                                                                                                            | 6.6     |
| Общественные стереотипы                                                                                                                                                                        | 3.1     |
| Нужны связи, а у меня их нет                                                                                                                                                                   | 8.0     |
| Коррупция в стране                                                                                                                                                                             | 7.4     |
| Экономический кризис в стране и мире                                                                                                                                                           | 3.6     |
| Мешают мои внутренние психологические барьеры                                                                                                                                                  | 3.0     |
| Плохое физическое самочувствие                                                                                                                                                                 | 2.3     |
| Плохое эмоциональное самочувствие                                                                                                                                                              | 1.4     |
| Нет опыта работы, стажа                                                                                                                                                                        | 3.8     |
| Другое                                                                                                                                                                                         | .8      |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                           | 14.1    |
|                                                                                                                                                                                                |         |
| Распределение ответов на вопросы «Сколько времени Вам удаётся обычно уделять досугу в рабочие дни?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                             |         |
|                                                                                                                                                                                                | общий % |
| Менее 1 часа                                                                                                                                                                                   | 18.8    |
| 1 – 2 часа                                                                                                                                                                                     | 38.0    |
| 2-4 часа                                                                                                                                                                                       | 20.0    |
| Более 4х часов                                                                                                                                                                                 | 12.8    |
| Не удастся отдыхать, нет времени на себя                                                                                                                                                       | 5.8     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                           | 4.5     |
|                                                                                                                                                                                                |         |
| Распределение ответов на вопросы «Сколько времени Вам удаётся обычно уделять досугу в выходные дни?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                            |         |
|                                                                                                                                                                                                | общий % |
| Менее 1 часа                                                                                                                                                                                   | 3.7     |
| 1 – 2 часа                                                                                                                                                                                     | 16.8    |
| 2-4 часа                                                                                                                                                                                       | 37.0    |

|                                                                                                                                            |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Более 4х часов                                                                                                                             | 31.6    |
| Не удастся отдыхать, нет времени на себя                                                                                                   | 5.5     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                       | 5.4     |
|                                                                                                                                            |         |
| Распределение ответов на вопросы «Общаетесь ли Вы в социальных сетях?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %      |         |
|                                                                                                                                            | общий % |
| Никогда                                                                                                                                    | 7.5     |
| Редко                                                                                                                                      | 21.1    |
| Время от времени                                                                                                                           | 24.5    |
| Регулярно                                                                                                                                  | 44.9    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                       | 2.0     |
|                                                                                                                                            |         |
| Распределение ответов на вопросы «Занимаетесь ли Вы спортом /физкультурой?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                            | общий % |
| Никогда                                                                                                                                    | 14.4    |
| Редко                                                                                                                                      | 30.0    |
| Время от времени                                                                                                                           | 32.1    |
| Регулярно                                                                                                                                  | 21.8    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                       | 1.7     |
|                                                                                                                                            |         |
| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в кино?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                     |         |
|                                                                                                                                            | общий % |
| Никогда                                                                                                                                    | 17.7    |
| Редко                                                                                                                                      | 43.2    |
| Время от времени                                                                                                                           | 27.6    |
| Регулярно                                                                                                                                  | 9.9     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                       | 1.6     |
|                                                                                                                                            |         |

|                                                                                                                                                                  |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в кафе, бары и рестораны?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                         |         |
|                                                                                                                                                                  | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                          | 12.9    |
| Редко                                                                                                                                                            | 39.2    |
| Время от времени                                                                                                                                                 | 36.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                        | 9.6     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                             | 1.8     |
|                                                                                                                                                                  |         |
| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в театр, музеи?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                   |         |
|                                                                                                                                                                  | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                          | 31.0    |
| Редко                                                                                                                                                            | 40.7    |
| Время от времени                                                                                                                                                 | 19.9    |
| Регулярно                                                                                                                                                        | 6.6     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                             | 1.7     |
|                                                                                                                                                                  |         |
| Распределение ответов на вопросы «Читаете ли Вы литературу?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                      |         |
|                                                                                                                                                                  | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                          | 17.0    |
| Редко                                                                                                                                                            | 27.1    |
| Время от времени                                                                                                                                                 | 37.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                        | 16.5    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                             | 2.0     |
|                                                                                                                                                                  |         |
| Распределение ответов на вопросы «Смотрите ли Вы художественные фильмы/сериалы дома в интернете?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                  | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                          | 10.6    |
| Редко                                                                                                                                                            | 27.9    |
| Время от времени                                                                                                                                                 | 42.5    |
| Регулярно                                                                                                                                                        | 17.2    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                             | 1.9     |
|                                                                                                                                                                  |         |

|                                                                                                                                                                                                    |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопросы «Играете ли Вы в онлайн-казино /рулетку/ покер/ слоты?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                            |         |
|                                                                                                                                                                                                    | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                            | 70.7    |
| Редко                                                                                                                                                                                              | 15.2    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                   | 8.5     |
| Регулярно                                                                                                                                                                                          | 3.7     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                               | 2.0     |
|                                                                                                                                                                                                    |         |
| Распределение ответов на вопросы «Посещаете ли Вы казино или залы игровых автоматов (НЕ онлайн по интернет, а в здании/помещении)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                    | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                            | 77.2    |
| Редко                                                                                                                                                                                              | 9.8     |
| Время от времени                                                                                                                                                                                   | 7.2     |
| Регулярно                                                                                                                                                                                          | 3.5     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                               | 2.3     |
|                                                                                                                                                                                                    |         |
| Распределение ответов на вопросы «Играете ли Вы в компьютерные игры компанией (в клубе)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                           |         |
|                                                                                                                                                                                                    | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                            | 65.1    |
| Редко                                                                                                                                                                                              | 19.9    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                   | 9.2     |
| Регулярно                                                                                                                                                                                          | 4.0     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                               | 1.7     |
|                                                                                                                                                                                                    |         |
| Распределение ответов на вопросы «Играете ли Вы в компьютерные игры дома?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                          |         |
|                                                                                                                                                                                                    | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                            | 54.2    |
| Редко                                                                                                                                                                                              | 21.7    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                   | 15.3    |
| Регулярно                                                                                                                                                                                          | 7.0     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                               | 1.8     |
|                                                                                                                                                                                                    |         |

|                                                                                                                                                                                       |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопросы «Покупаете лотерейные билеты, участвуете в онлайн лотереях, играете в лото-клубе?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %    |         |
|                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                               | 68.2    |
| Редко                                                                                                                                                                                 | 17.0    |
| Время от времени                                                                                                                                                                      | 8.7     |
| Регулярно                                                                                                                                                                             | 3.7     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                  | 2.3     |
|                                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопросы «Делаете ли Вы ставки в казахстанских букмекерских конторах? (не более трех ответов)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                               | 72.3    |
| Редко                                                                                                                                                                                 | 14.3    |
| Время от времени                                                                                                                                                                      | 7.4     |
| Регулярно                                                                                                                                                                             | 3.5     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                  | 2.5     |
|                                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопросы «Делаете ли Вы ставки в иностранных букмекерских конторах?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                           |         |
|                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                               | 76.3    |
| Редко                                                                                                                                                                                 | 10.7    |
| Время от времени                                                                                                                                                                      | 6.9     |
| Регулярно                                                                                                                                                                             | 3.7     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                  | 2.4     |
|                                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопросы «Выезжаете ли Вы на природу/в горы?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                  |         |
|                                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                               | 13.6    |
| Редко                                                                                                                                                                                 | 36.6    |
| Время от времени                                                                                                                                                                      | 37.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                                             | 10.5    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                  | 1.8     |
|                                                                                                                                                                                       |         |

|                                                                                                                                          |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в караоке?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                |         |
|                                                                                                                                          | общий % |
| Никогда                                                                                                                                  | 42.3    |
| Редко                                                                                                                                    | 34.2    |
| Время от времени                                                                                                                         | 16.6    |
| Регулярно                                                                                                                                | 5.0     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                     | 1.8     |
|                                                                                                                                          |         |
| Распределение ответов на вопросы «Смотрите ли Вы порно в интернете?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %      |         |
|                                                                                                                                          | общий % |
| Никогда                                                                                                                                  | 71.2    |
| Редко                                                                                                                                    | 14.3    |
| Время от времени                                                                                                                         | 8.0     |
| Регулярно                                                                                                                                | 3.4     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                     | 3.2     |
|                                                                                                                                          |         |
| Распределение ответов на вопрос «Играете ли Вы в настольные игры семьей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                          | общий % |
| Никогда                                                                                                                                  | 41.3    |
| Редко                                                                                                                                    | 29.3    |
| Время от времени                                                                                                                         | 21.9    |
| Регулярно                                                                                                                                | 5.8     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                     | 1.7     |
|                                                                                                                                          |         |
| Распределение ответов на вопрос «Путешествуете ли Вы по Казахстану?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %      |         |
|                                                                                                                                          | общий % |
| Никогда                                                                                                                                  | 16.1    |
| Редко                                                                                                                                    | 36.8    |
| Время от времени                                                                                                                         | 37.1    |
| Регулярно                                                                                                                                | 8.4     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                     | 1.6     |
|                                                                                                                                          |         |

|                                                                                                                                                                              |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Путешествуете ли Вы за рубеж?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                               |         |
|                                                                                                                                                                              | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                      | 36.9    |
| Редко                                                                                                                                                                        | 34.3    |
| Время от времени                                                                                                                                                             | 21.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                                    | 5.6     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                         | 1.8     |
|                                                                                                                                                                              |         |
| Распределение ответов на вопрос «Совершаете ли Вы покупки онлайн (в интернет-магазинах и на маркетплейсах)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %  |         |
|                                                                                                                                                                              | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                      | 21.0    |
| Редко                                                                                                                                                                        | 33.7    |
| Время от времени                                                                                                                                                             | 33.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                                    | 10.2    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                         | 1.7     |
|                                                                                                                                                                              |         |
| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы магазины и торговые центры в качестве развлечения и отдыха?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                              | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                      | 16.3    |
| Редко                                                                                                                                                                        | 34.7    |
| Время от времени                                                                                                                                                             | 37.3    |
| Регулярно                                                                                                                                                                    | 9.9     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                         | 1.8     |
|                                                                                                                                                                              |         |
| Распределение ответов на вопрос «Смотрите ли Вы телевизор (развлекательные программы)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                       |         |
|                                                                                                                                                                              | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                      | 16.8    |
| Редко                                                                                                                                                                        | 31.5    |
| Время от времени                                                                                                                                                             | 35.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                                    | 14.1    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                         | 2.2     |
|                                                                                                                                                                              |         |

|                                                                                                                                                                                                     |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Смотрите ли Вы телевизор (новостные программы)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                    |         |
|                                                                                                                                                                                                     | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                             | 17.0    |
| Редко                                                                                                                                                                                               | 31.2    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                    | 34.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                                                           | 15.1    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                | 2.2     |
|                                                                                                                                                                                                     |         |
| Распределение ответов на вопрос «Изучаете ли Вы иностранный язык?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                   |         |
|                                                                                                                                                                                                     | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                             | 31.6    |
| Редко                                                                                                                                                                                               | 27.1    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                    | 27.7    |
| Регулярно                                                                                                                                                                                           | 11.7    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                | 1.9     |
|                                                                                                                                                                                                     |         |
| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы мастер-классы (кулинария, лепка, диджеинг, личный рост и прочее)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                  |         |
|                                                                                                                                                                                                     | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                             | 45.2    |
| Редко                                                                                                                                                                                               | 27.9    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                    | 19.7    |
| Регулярно                                                                                                                                                                                           | 5.2     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                | 1.9     |
|                                                                                                                                                                                                     |         |
| Распределение ответов на вопрос «Уделяете ли Вы время творчеству (играете на муз. инструментах, рисуете, вяжете, поделки и прочее)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                     | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                                             | 37.2    |
| Редко                                                                                                                                                                                               | 29.5    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                    | 24.7    |
| Регулярно                                                                                                                                                                                           | 6.6     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                | 2.1     |
|                                                                                                                                                                                                     |         |

|                                                                                                                                                                       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Занимаетесь ли Вы благотворительностью, общественными делами и т.д.?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                               | 31.3    |
| Редко                                                                                                                                                                 | 34.9    |
| Время от времени                                                                                                                                                      | 26.5    |
| Регулярно                                                                                                                                                             | 5.2     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                  | 2.1     |
|                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопрос «Слушаете ли Вы музыку?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                               |         |
|                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                               | 11.5    |
| Редко                                                                                                                                                                 | 24.2    |
| Время от времени                                                                                                                                                      | 32.0    |
| Регулярно                                                                                                                                                             | 29.4    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                  | 2.8     |
|                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы концерты классической музыки?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                        |         |
|                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                               | 45.4    |
| Редко                                                                                                                                                                 | 31.3    |
| Время от времени                                                                                                                                                      | 15.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                             | 5.5     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                  | 2.5     |
|                                                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы эстрадные концерты?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                  |         |
|                                                                                                                                                                       | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                               | 39.4    |
| Редко                                                                                                                                                                 | 33.4    |
| Время от времени                                                                                                                                                      | 18.6    |
| Регулярно                                                                                                                                                             | 6.4     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                  | 2.3     |
|                                                                                                                                                                       |         |

|                                                                                                                                                                          |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы зарубежные страны для образования или с целью обучения?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                          | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                  | 62.1    |
| Редко                                                                                                                                                                    | 21.7    |
| Время от времени                                                                                                                                                         | 10.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                                | 3.6     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                     | 2.2     |
|                                                                                                                                                                          |         |
| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы клубы, дискотеки?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                       |         |
|                                                                                                                                                                          | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                  | 52.9    |
| Редко                                                                                                                                                                    | 24.8    |
| Время от времени                                                                                                                                                         | 14.8    |
| Регулярно                                                                                                                                                                | 5.3     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                     | 2.1     |
|                                                                                                                                                                          |         |
| Распределение ответов на вопрос «Есть ли у Вас время на досуг/отдых?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                     |         |
|                                                                                                                                                                          | общий % |
| Никогда                                                                                                                                                                  | 55.8    |
| Редко                                                                                                                                                                    | 19.3    |
| Время от времени                                                                                                                                                         | 15.4    |
| Регулярно                                                                                                                                                                | 5.2     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                     | 4.3     |
|                                                                                                                                                                          |         |

|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Как Вы узнали изначально о предпочитаемых (выбранных вами) видах досуга, отдыха или развлечения, или кто вас вовлек в этот вид досуга или отдыха в первый раз?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 | общий % |
| от друзей и знакомых                                                                                                                                                                                                                                            | 34.8    |
| реклама в социальных сетях или месседжерах                                                                                                                                                                                                                      | 20.2    |
| от членов семьи                                                                                                                                                                                                                                                 | 11.4    |
| реклама в СМИ                                                                                                                                                                                                                                                   | 7.6     |
| наружная «уличная» реклама                                                                                                                                                                                                                                      | 4.6     |
| в школе, институте                                                                                                                                                                                                                                              | 4.2     |
| на работе                                                                                                                                                                                                                                                       | 5.1     |
| сослуживцы                                                                                                                                                                                                                                                      | 1.1     |
| от родителей в детстве                                                                                                                                                                                                                                          | 1.8     |
| увидел в кино или прочитал в книге                                                                                                                                                                                                                              | 1.9     |
| из рассказов тех, кто этим увлечен                                                                                                                                                                                                                              | 2.6     |
| это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать                                                                                                                                                                                                   | 1.5     |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                          | .4      |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                            | 2.9     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |
| Распределение ответов на вопрос «Способы получения актуальной информации?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                                                       |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 | общий % |
| от друзей и знакомых                                                                                                                                                                                                                                            | 40.4    |
| реклама в социальных сетях или месседжерах                                                                                                                                                                                                                      | 42.4    |
| от членов семьи                                                                                                                                                                                                                                                 | 18.2    |
| реклама в СМИ                                                                                                                                                                                                                                                   | 12.7    |
| наружная «уличная» реклама                                                                                                                                                                                                                                      | 6.9     |
| в школе, институте                                                                                                                                                                                                                                              | 8.8     |
| на работе                                                                                                                                                                                                                                                       | 4.0     |
| сослуживцы                                                                                                                                                                                                                                                      | 14.9    |
| от родителей в детстве                                                                                                                                                                                                                                          | 1.5     |
| увидел в кино или прочитал в книге                                                                                                                                                                                                                              | 4.9     |
| из рассказов тех, кто этим увлечен                                                                                                                                                                                                                              | 23.0    |
| это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать                                                                                                                                                                                                   | .0      |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                          | .6      |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                            | .0      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |

|                                                                                                                                                                                                                                           |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Если все выбранные вами варианты досуга в один момент исчезнут или станут совершенно недоступными, какой один вид досуга вам их заменит?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                                                           | общий % |
| Общаетесь в социальных сетях                                                                                                                                                                                                              | 8.3     |
| Занимаетесь спортом /физкультурой                                                                                                                                                                                                         | 12.4    |
| Ходите в кино                                                                                                                                                                                                                             | 2.4     |
| Ходите в кафе, бары и рестораны                                                                                                                                                                                                           | 2.5     |
| Ходите в театр, музеи                                                                                                                                                                                                                     | 3.0     |
| Читаете литературу                                                                                                                                                                                                                        | 9.7     |
| Смотрите художественные фильмы/сериалы дома в интернете                                                                                                                                                                                   | 7.4     |
|                                                                                                                                                                                                                                           |         |
| Играете в онлайн казино /рулетку/ покер/ слоты                                                                                                                                                                                            | 1.4     |
| Посещаете казино или залы игровых автоматов (НЕ онлайн по интернет, а в здании/помещении)                                                                                                                                                 | 1.3     |
| Играете в компьютерные игры компанией (в клубе)                                                                                                                                                                                           | 1.1     |
| Играете в компьютерные игры дома                                                                                                                                                                                                          | 1.4     |
| Покупаете лотерейные билеты, участвуете в онлайн лотереях, играете в лото-клубе                                                                                                                                                           | .8      |
| Делаете ставки в казахстанских букмекерских конторах                                                                                                                                                                                      | 1.1     |
| Делаете ставки в иностранных букмекерских конторах на их сайтах                                                                                                                                                                           | .7      |
| Выезжаете на природу /горы                                                                                                                                                                                                                | 6.0     |
| Ходите в караоке                                                                                                                                                                                                                          | .6      |
| Смотрите порно в интернете                                                                                                                                                                                                                | .7      |
| Играете в настольные игры семьей                                                                                                                                                                                                          | 1.1     |
| Путешествуете по Казахстану                                                                                                                                                                                                               | 3.2     |
| Путешествуете за рубеж                                                                                                                                                                                                                    | 6.8     |
| Совершаете покупки онлайн (в интернет-магазинах и на маркетплейсах)                                                                                                                                                                       | .8      |
| Посещаете магазины и торговые центры в качестве развлечения и отдыха                                                                                                                                                                      | 1.4     |
| Смотрите телевизор (развлекательные программы)                                                                                                                                                                                            | 2.3     |
| Смотрите телевизор (новостные программы)                                                                                                                                                                                                  | 1.4     |
| Изучаете иностранный язык                                                                                                                                                                                                                 | 2.2     |
| Посещаете мастер-классы (кулинария, лепка, диджеинг, личный рост и прочее)                                                                                                                                                                | 1.9     |
| Уделяете время творчеству (играете на муз. инструментах, рисуете, вяжете, поделки и прочее)                                                                                                                                               | 3.5     |
| Занимаетесь благотворительностью, общественными делами и т.д.                                                                                                                                                                             | 1.8     |
| Слушаете музыку                                                                                                                                                                                                                           | 2.5     |
| Посещаете концерты классической музыки                                                                                                                                                                                                    | .5      |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Посещаете эстрадные концерты                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | .4      |
| Посещаете зарубежные страны для образования или с целью обучения                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 2.0     |
| Посещаете клубы, дискотеки                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | .6      |
| У меня нет времени на досуг /отдых                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | 2.2     |
| Другое                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 1.0     |
| Затрудняюсь назвать свой досуг                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | 3.8     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |         |
| Распределение ответов на вопрос «Как Вы думаете, достаточно ли в Вашем населенном пункте подходящих мест для проведения досуга?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                                                                                             |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | общий % |
| Да, достаточно для выбора различных вариантов досуга – культурных развлечений, активного отдыха и спорта                                                                                                                                                                                                                                                    | 32.8    |
| Места есть, но хотелось бы, чтобы было больше мест для РАЗЛИЧНЫХ ВАРИАНТОВ ДОСУГА                                                                                                                                                                                                                                                                           | 42.2    |
| Остро не хватает любых мест для отдыха                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 17.3    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 7.7     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |         |
| Распределение ответов на вопрос «По вашему мнению, развитие туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов в вашем регионе (строительством отелей, созданием игорных зон, строительством транспортной инфраструктуры, созданием экскурсионных и туристических маршрутов?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | общий % |
| Увеличится выбор различных вариантов досуга и отдыха                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 51.1    |
| Уменьшится выбор различных вариантов досуга и отдыха                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 16.7    |
| Ничего не изменится                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 15.4    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 16.8    |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |         |

|                                                                                                                                       |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Лично употреблял за последний год?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %   |         |
|                                                                                                                                       | общий % |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                      | 47.8    |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                           | 34.5    |
| кальян                                                                                                                                | 12.1    |
| сигареты                                                                                                                              | 27.4    |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                           | 10.0    |
| марихуана (трава, анаша)                                                                                                              | 6.2     |
| спайс, соли, экстази, АМФ, мефамфетамин                                                                                               | 5.4     |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                            | 5.7     |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, методон                                                                                           | 5.3     |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                          | 40.3    |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                  | 6.9     |
|                                                                                                                                       |         |
| Распределение ответов на вопрос «Друзья употребляли за последний год?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                       | общий % |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                      | 66.4    |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                           | 56.2    |
| кальян                                                                                                                                | 20.9    |
| сигареты                                                                                                                              | 48.9    |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                           | 14.3    |
| марихуана (трава, анаша)                                                                                                              | 4.8     |
| спайс, соли, экстази, АМФ, мефамфетамин                                                                                               | 5.1     |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                            | 3.8     |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, методон                                                                                           | 4.1     |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                          | 18.7    |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                  | 13.2    |
|                                                                                                                                       |         |

| Распределение ответов на вопрос «Лично употребляю на встречах с друзьями?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %   |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                             | общий % |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                            | 45.8    |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                                 | 32.5    |
| кальян                                                                                                                                      | 10.9    |
| сигареты                                                                                                                                    | 26.4    |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                                 | 9.4     |
| марихуана (трава, анаша)                                                                                                                    | 6.6     |
| спайс, соли, экстази, АМФ, мефамфетамин                                                                                                     | 5.7     |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                                  | 6.1     |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, методон                                                                                                 | 5.8     |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                                | 41.2    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                        | 8.1     |
|                                                                                                                                             |         |
| Распределение ответов на вопрос «Друзья употребляют на встречах с друзьями?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                             | общий % |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                            | 64.8    |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                                 | 54.6    |
| кальян                                                                                                                                      | 21.5    |
| сигареты                                                                                                                                    | 50.0    |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                                 | 15.7    |
| марихуана (трава, анаша)                                                                                                                    | 4.6     |
| спайс, соли, экстази, АМФ, мефамфетамин                                                                                                     | 4.5     |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                                  | 3.5     |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, методон                                                                                                 | 3.7     |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                                | 19.9    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                        | 11.7    |
|                                                                                                                                             |         |

| Распределение ответов на вопрос «Проблемы, которые волнуют Вас больше всего?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                              | общий % |
| доходы граждан                                                                                                                               | 35.5    |
| бытовое и семейное насилие                                                                                                                   | 17.7    |
| закредитованность населения                                                                                                                  | 23.3    |
| алкоголизм                                                                                                                                   | 11.2    |
| рост цен на жизненно необходимые товары и услуги                                                                                             | 44.2    |
| наркомания                                                                                                                                   | 12.9    |
| качество и доступность медицины                                                                                                              | 20.2    |
| свобода СМИ                                                                                                                                  | 5.0     |
| чрезмерное увлечение компьютерными играми                                                                                                    | 6.6     |
| дефицит государственного бюджета                                                                                                             | 6.9     |
| лудомания (зависимость от азартных игр)                                                                                                      | 6.3     |
| отопление, водоснабжение, канализация                                                                                                        | 6.2     |
| экология                                                                                                                                     | 11.9    |
| коррупция                                                                                                                                    | 17.2    |
| качество и доступность образования                                                                                                           | 13.5    |
| религиозный экстремизм                                                                                                                       | 3.5     |
| безработица                                                                                                                                  | 11.2    |
| преступность                                                                                                                                 | 4.3     |
| зависимость государственного бюджета от нефтегазовых доходов и сырья                                                                         | 3.0     |
| высокие налоги                                                                                                                               | 6.6     |
| низкие налоги                                                                                                                                | .7      |
| контроль за частной жизнью со стороны государства                                                                                            | 1.7     |
| гендерное неравенство                                                                                                                        | 1.3     |
| отставание страны в сфере технологий и науки                                                                                                 | 4.7     |
| отставание страны в сфере производства и промышленности                                                                                      | 4.4     |
| отставание страны в сфере сельского хозяйства                                                                                                | 3.1     |
| отсутствие туристической инфраструктуры                                                                                                      | 3.4     |
| недофинансирование спорта со стороны государства                                                                                             | 2.7     |
| ни один из перечисленных вариантов                                                                                                           | .0      |
| нет ответа                                                                                                                                   | 1.3     |
|                                                                                                                                              |         |

| Распределение ответов на вопрос «Хватает ли Вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления? (Не более 1 варианта ответа)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                                                                                               | общий % |
| Полностью хватает, я себе ни в чем не отказываю и имею возможность часть денег откладывать в резерв (копить)                                                                                                  | 12.5    |
| Хватает в целом, но иногда приходится экономить, хотя удается иногда откладывать в резерв или «на черный день».                                                                                               | 25.5    |
| В целом хватает, но приходится экономить, откладывать (копить) в резерв или «на черный день» не получается.                                                                                                   | 34.0    |
| Едва-едва хватает на текущую жизнь и регулярные расходы, откладывать (копить) не удается                                                                                                                      | 20.8    |
| Не хватает не только на текущую жизнь и расходы, но даже на самое жизненно необходимое, резерва и запаса нет                                                                                                  | 7.2     |
|                                                                                                                                                                                                               |         |
| Распределение ответов на вопрос «У кого брали в кредит, займы?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                |         |
|                                                                                                                                                                                                               | общий % |
| Банк                                                                                                                                                                                                          | 37.2    |
| Микрокредитная или микрофинансовая организация                                                                                                                                                                | 18.8    |
| Работодатель                                                                                                                                                                                                  | 2.3     |
| Лизинговая компания                                                                                                                                                                                           | 2.3     |
| Работодатель                                                                                                                                                                                                  | .0      |
| Друзья/знакомые/коллеги                                                                                                                                                                                       | 11.6    |
| Родственники                                                                                                                                                                                                  | 10.3    |
| Рассрочка в магазине                                                                                                                                                                                          | 21.5    |
| Рассрочка у застройщика                                                                                                                                                                                       | 6.0     |
| Другой                                                                                                                                                                                                        | .4      |
| Не брал кредитов/рассрочку                                                                                                                                                                                    | 23.5    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                          | 5.3     |
|                                                                                                                                                                                                               |         |

| Распределение ответов на вопрос «Кредитные финансовые организации?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                    | общий % |
|                                                                                                                                    | 100.0   |
| Altyn bank                                                                                                                         | .1      |
| Amelia                                                                                                                             | .0      |
| BCC                                                                                                                                | 1.0     |
| Bereke bank                                                                                                                        | .0      |
| Bereke Bank                                                                                                                        | .1      |
| Credit247.kz                                                                                                                       | .0      |
| Credit365                                                                                                                          | .0      |
| CreditBar.kz                                                                                                                       | .0      |
| Creditplus.kz                                                                                                                      | .0      |
| Freedom bank                                                                                                                       | .0      |
| Halyk bank                                                                                                                         | 2.5     |
| HomeCredit bank                                                                                                                    | .1      |
| Jusan bank                                                                                                                         | .3      |
| Kaspi bank                                                                                                                         | 15.6    |
| Kaspi Red                                                                                                                          | .0      |
| KMF (КМФ)                                                                                                                          | 1.5     |
| Koke.kz                                                                                                                            | .2      |
| Moneyman.kz                                                                                                                        | .1      |
| Solva.kz                                                                                                                           | .1      |
| Sulpak                                                                                                                             | .7      |
| Tenge24                                                                                                                            | .1      |
| Tenge365.kz                                                                                                                        | .0      |
| Tengebai                                                                                                                           | .0      |
| Tengo.kz                                                                                                                           | .4      |
| XIUOMI                                                                                                                             | .0      |
| Zaimer.kz                                                                                                                          | 1.8     |
| Zaimi24                                                                                                                            | .1      |
| Банки                                                                                                                              | .1      |
| Во многих банках брал кредит                                                                                                       | .0      |
| ВТБ bank                                                                                                                           | .0      |
| Деньги Маркет                                                                                                                      | .1      |
| друзья/знакомые                                                                                                                    | .1      |
| Евразийский банк                                                                                                                   | .5      |
| знакомые                                                                                                                           | .0      |
| Ломбард                                                                                                                            | .1      |
| Ломбард24                                                                                                                          | .4      |

|                                                                                                                              |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Магазин                                                                                                                      | .0      |
| Мечта                                                                                                                        | .1      |
| нет ответа                                                                                                                   | 77.1    |
| Отбасы банк (ЖССБ)                                                                                                           | 1.7     |
| рассрочка в магазинах                                                                                                        | .1      |
| Родители                                                                                                                     | .2      |
| Родственники                                                                                                                 | .1      |
| Технодом                                                                                                                     | .0      |
| Электроника                                                                                                                  | .0      |
|                                                                                                                              |         |
| Распределение ответов на вопрос «На какие цели брали кредит?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                              | общий % |
| Да, брал в банке потребительский кредит (нецелевой) на покупку продуктов и/или текущие расходы                               | 16.0    |
| Да, брал кредит «до зарплаты» в микрокредитной или в микрофинансовой организации                                             | 15.9    |
| Да, я оформлял рассрочку в магазине /строительной компании                                                                   | 8.3     |
| Да, я оформлял рассрочку в банке                                                                                             | 6.6     |
| Да, занимал деньги у родственников /знакомых/друзей                                                                          | 6.2     |
| Брал в банке ипотечный кредит для покупки недвижимости/жилья                                                                 | 6.1     |
| Покупал в кредит автомобиль                                                                                                  | 6.5     |
| Брал кредит для покупки компьютерной техники (ноутбук, компьютер, сервер, принтер)                                           | 4.5     |
| Брал кредит для покупки лотерейных билетов, участия в розыгрышах, посещения лото клубов                                      | .5      |
| Брал кредит для покупки гаджетов (телефоны, планшеты и т.д.)                                                                 | 4.3     |
| Брал кредит для ставок на спорт у казахстанских букмекеров                                                                   | .7      |
| Брал кредит на покупку бытовой техники                                                                                       | 2.6     |
| Брал кредит на покупку одежды                                                                                                | .9      |
| Брал кредит для посещения казино или залов игровых автоматов (в физическом помещении на территории Казахстана)               | .7      |
| Брал кредит для покупки билетов на поезд или самолет                                                                         | 1.1     |
| Брал кредит для ставок на спорт у иностранных букмекеров                                                                     | .4      |
| Брал кредит на отпуск, путешествие, поездку                                                                                  | .8      |
| Брал кредит                                                                                                                  | .0      |

|                                                                                                                                                                                                      |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Брал кредит на образование в школе, колледже, университете и т.д.                                                                                                                                    | .7      |
| Брал кредит на обучение на курсах, у онлайн тренеров и т.д.                                                                                                                                          | .9      |
| Брал кредит на игру в ОНЛАЙН казино (рулетка, покер, слоты и т.д.)                                                                                                                                   | .9      |
| На другие цели                                                                                                                                                                                       | .6      |
| Нет, я не беру кредиты и не покупаю товары в рассрочку                                                                                                                                               | 26.1    |
|                                                                                                                                                                                                      |         |
| Распределение ответов на вопрос «Из каких доходов я предполагал/ предполагаю отдавать кредит/рассрочку/долг в момент взятия кредита?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                      | общий % |
| не было четкого плана из каких доходов отдавать кредит                                                                                                                                               | 9.3     |
| я рассчитывал на свою зарплату                                                                                                                                                                       | 39.9    |
| я рассчитывал на выигрыш в лотерею, лото, розыгрыш                                                                                                                                                   | 2.7     |
| я рассчитывал на доходы с торговли акциями облигациями, валютой, на рынке форекс или на криптобирже                                                                                                  | 4.1     |
| я рассчитывал на помощь близких в выплате кредита                                                                                                                                                    | 6.3     |
| я рассчитывал на выигрыш в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты                                                                                                                                      | 2.1     |
| я рассчитывал на помощь государства в выплате кредита                                                                                                                                                | 2.0     |
| я рассчитывал найти дополнительную работу с регулярной дополнительной зарплатой                                                                                                                      | 5.7     |
| я рассчитывал на сдачу в аренду недвижимости                                                                                                                                                         | 2.1     |
| я рассчитывал на свой предпринимательский доход                                                                                                                                                      | 4.4     |
| Я рассчитывала на выигрыш в ставках на спорт у казахстанских букмекеров                                                                                                                              | 1.2     |
| Я рассчитывал на советы финансовых и экономических экспертов и гуру в интернете и социальных сетях                                                                                                   | 1.9     |
| Я вообще не предполагал отдавать кредит                                                                                                                                                              | 2.9     |
| другое                                                                                                                                                                                               | 2.8     |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                 | 12.5    |
|                                                                                                                                                                                                      |         |

| Распределение ответов на вопрос «Способы, чтобы резервные деньги работали?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                            | общий % |
| Банковский депозиты                                                                                                                        | 48.4    |
| Я бы вложил деньги по советам экспертов из соцсетей, мессенжеров, ютуба и т.д.                                                             | 12.4    |
| Казахстанские государственные или муниципальные займы/облигации                                                                            | 12.3    |
| Лотереи, розыгрыши, лото клубы                                                                                                             | 2.9     |
| Частное (негосударственное) накопительное пенсионное страховане                                                                            | 2.8     |
| Акции/облигации «западных» промышленных предприятий, которые размещают производства в Казахстане                                           | 5.7     |
| Акции/облигации «западных» компаний, работающих «на западе» (не в Казахстане)                                                              | 5.1     |
| Акции/облигации российских компаний, работающих в Казахстане                                                                               | 3.2     |
| Форекс, валютные рынки                                                                                                                     | 2.6     |
| Ставки на спорт у казахстанских букмекеров                                                                                                 | 1.8     |
| Ставки на спорт у иностранных букмекеров                                                                                                   | 1.2     |
| Криптовбиржа, операции с криптовалютами                                                                                                    | 5.1     |
| Частное (негосударственное) накопительное страхование жизни                                                                                | 6.1     |
| Игра в казино - покер, рулетка, слоты                                                                                                      | .6      |
| Акции/облигации казахстанских частных компаний                                                                                             | 2.6     |
| Акции/облигации казахстанских государственных компаний (компаний с госучастием)                                                            | 2.4     |
| Акции/облигации казахстанских банков и финансовых организаций                                                                              | 2.7     |
| Инвестиции в недвижимость (земля, здания, сооружения, жилые дома и квартиры)                                                               | 17.1    |
| Я бы вложил деньги в свои предпринимательские проекты                                                                                      | 14.3    |
| Я бы вложил деньги в предпринимательские проекты родственников, друзей, знакомых                                                           | 11.3    |
| Финансовые пирамиды                                                                                                                        | .6      |
| MLM                                                                                                                                        | .2      |
| Я бы не хотел, чтобы «резервные деньги работали», пусть просто «лежат»                                                                     | 7.8     |
| Другое                                                                                                                                     | .8      |
|                                                                                                                                            |         |

| Распределение ответов на вопрос «Оцените свое состояние здоровья по 5-бальной шкале, где 5 – отличное здоровье, ничего не беспокоит, а 1 – очень плохое, есть серьезные проблемы со здоровьем.», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                | общий % |
| 1.00                                                                                                                                                                                                                                                           | .8      |
| 2.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 4.0     |
| 3.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 25.1    |
| 4.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 41.2    |
| 5.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 28.9    |
|                                                                                                                                                                                                                                                                |         |
| Распределение ответов на вопрос «Личные привычки?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                                                                              |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                | общий % |
| Курю вейпы                                                                                                                                                                                                                                                     | 9.8     |
| Курю сигареты, электронные сигареты                                                                                                                                                                                                                            | 27.3    |
| потребляю пиво, вино, сидр, ликер и другие слабоалкогольные напитки чаще 2х раз в неделю                                                                                                                                                                       | 18.8    |
| Употребляю водку, вино, коньяк, виски, ром, джин, самогон или другие крепкие напитки чаще 2х раз в неделю                                                                                                                                                      | 10.0    |
| Играю в онлайн-казино, рулетку, покер и т.д.                                                                                                                                                                                                                   | 6.6     |
| Более 4 часов в день провожу за компьютерными играми                                                                                                                                                                                                           | 10.8    |
| Делаю ставки на спорт у казахстанских букмекеров                                                                                                                                                                                                               | 5.8     |
| Часто ем неполезную пищу (фастфуд и т.д)                                                                                                                                                                                                                       | 18.4    |
| Веду малоподвижный способ жизни                                                                                                                                                                                                                                | 13.7    |
| Употребляю марихуану, ЛСД, другие галюциногены или успокаивающие вещества                                                                                                                                                                                      | 4.0     |
| Употребляю спайс, соли, экстези, АМД, спиды и другие активизирующие вещества                                                                                                                                                                                   | 3.6     |
| Употребляю героин, кокаин, опиаты и прочие сильнодействующие вещества                                                                                                                                                                                          | 3.7     |
| Употребляю насвай, снюс                                                                                                                                                                                                                                        | 4.3     |
| Ложусь спать после полуночи (или сплю менее 6 часов)                                                                                                                                                                                                           | 20.0    |
| Играю в лотереи онлайн, покупаю лотерейные билеты, хожу в лото-клубы                                                                                                                                                                                           | 3.9     |
| Более 4 часов в день провожу в социальных сетях                                                                                                                                                                                                                | 12.8    |
| Делаю ставки на спорт онлайн на иностранных сайтах                                                                                                                                                                                                             | 4.2     |
| Ничего из вышеперечисленного                                                                                                                                                                                                                                   | 33.7    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                           | 8.3     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                |         |

| Распределение ответов на вопрос «Привычки друзей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                   | общий % |
| Курю вейпы                                                                                                        | 24.3    |
| Курю сигареты, электронные сигареты                                                                               | 50.0    |
| потребляю пиво, вино, сидр, ликер и другие слабоалкогольные напитки чаще 2х раз в неделю                          | 37.5    |
| Употребляю водку, вино, коньяк, виски, ром, джин, самогон или другие крепкие напитки чаще 2х раз в неделю         | 16.2    |
| Играю в онлайн-казино, рулетку, покер и т.д.                                                                      | 5.8     |
| Более 4 часов в день провожу за компьютерными играми                                                              | 11.6    |
| Делаю ставки на спорт у казахстанских букмекеров                                                                  | 5.7     |
| Часто ем неполезную пищу (фастфуд и т.д)                                                                          | 11.3    |
| Веду малоподвижный способ жизни                                                                                   | 10.9    |
| Употребляю марихуану, ЛСД, другие галюциногены или успокаивающие вещества                                         | 4.7     |
| Употребляю спайс, соли, экстези, АМД, спиды и другие активизирующие вещества                                      | 4.1     |
| Употребляю героин, кокаин, опиаты и прочие сильнодействующие вещества                                             | 4.2     |
| Употребляю насвай, снюс                                                                                           | 9.4     |
| Ложусь спать после полуночи (или сплю менее 6 часов)                                                              | 16.7    |
| Играю в лотереи онлайн, покупаю лотерейные билеты, хожу в лото-клубы                                              | 4.1     |
| Более 4 часов в день провожу в социальных сетях                                                                   | 11.3    |
| Делаю ставки на спорт онлайн на иностранных сайтах                                                                | 4.0     |
| Ничего из вышеперечисленного                                                                                      | 18.7    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                              | 15.4    |
| Другое (запишите)                                                                                                 | 4.0     |
|                                                                                                                   |         |

| Распределение ответов на вопрос «Симптомы, которые Вы чувствовали сами?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                         | общий % |
| Бессонница                                                                                                                              | 26.9    |
| Тревога                                                                                                                                 | 17.7    |
| Навязчивое желание «отвлечься от реальности в социальных сетях или мессенджерах»                                                        | 9.1     |
| Депрессия                                                                                                                               | 11.6    |
| длительное плохое настроение                                                                                                            | 10.0    |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью казино - онлайн рулетка, слоты или покер»                              | 5.1     |
| Стресс                                                                                                                                  | 14.8    |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься ставками на спорт»                                                                             | 1.9     |
| Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)                                                                                       | 12.2    |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью компьютерных игр»                                                      | 3.0     |
| Страх                                                                                                                                   | 7.8     |
| Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол)                      | 2.0     |
| расстройство пищевого поведения                                                                                                         | 7.3     |
| Устойчивое навязчивое желание выпить алкоголь                                                                                           | 2.8     |
| Гнев, агрессия, раздражение                                                                                                             | 5.6     |
| Устойчивое навязчивое желание сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото клуб                | 1.8     |
| Устойчивое навязчивое желание заняться сексом, при том, что контекст и обстоятельства не сексуальны                                     | 1.8     |
| панические атаки                                                                                                                        | 3.2     |
| ничего из этого не испытывал                                                                                                            | 28.8    |
| Другое                                                                                                                                  | .3      |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                    | 4.3     |
|                                                                                                                                         |         |

| Распределение ответов на вопрос «Симптомы, которые чувствовал кто-то из друзей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                                 | общий % |
| Бессонница                                                                                                                                      | 17.6    |
| Тревога                                                                                                                                         | 18.3    |
| Навязчивое желание «отвлечься от реальности в социальных сетях или мессенджерах»                                                                | 4.6     |
| Депрессия                                                                                                                                       | 15.3    |
| длительное плохое настроение                                                                                                                    | 8.2     |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью казино - онлайн рулетка, слоты или покер»                                      | 5.2     |
| Стресс                                                                                                                                          | 16.0    |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься ставками на спорт»                                                                                     | 4.5     |
| Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)                                                                                               | 9.2     |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью компьютерных игр»                                                              | 3.9     |
| Страх                                                                                                                                           | 10.3    |
| Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол)                              | 2.7     |
| расстройство пищевого поведения                                                                                                                 | 4.8     |
| Устойчивое навязчивое желание выпить алкоголь                                                                                                   | 4.3     |
| Гнев, агрессия, раздражение                                                                                                                     | 6.4     |
| Устойчивое навязчивое желание сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото клуб                        | 1.9     |
| Устойчивое навязчивое желание заняться сексом, при том, что контекст и обстоятельства не сексуальны                                             | 2.4     |
| панические атаки                                                                                                                                | 3.5     |
| ничего из этого не испытывал                                                                                                                    | 24.5    |
| Другое                                                                                                                                          | .5      |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                            | 13.1    |
|                                                                                                                                                 |         |

| Распределение ответов на вопрос «Обращались ли Вы за помощью?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                                                                                                                        |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | общий % |
| Ни к кому не обращался за помощью, справлялся самостоятельно                                                                                                                                                                                                                                                         | 39.5    |
| Обращался за профессиональной помощью в медицинское учреждение к терапевту, неврологу (невропатологу) или психиатру                                                                                                                                                                                                  | 12.5    |
| Обращался за профессиональной помощью к психологу или психотерапевту                                                                                                                                                                                                                                                 | 8.3     |
| Обращался на «горячие линии» помощи по телефону или интернет                                                                                                                                                                                                                                                         | 4.1     |
| Обращался в социальные службы                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 1.8     |
| Некоммерческие организации, фонды помощи и т.д.                                                                                                                                                                                                                                                                      | 1.9     |
| К родственникам                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 6.4     |
| К друзьям и знакомым                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 7.2     |
| К преподавателям                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | .9      |
| К коллегам по работе или руководству                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 1.9     |
| К священнослужителю                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | 1.1     |
| К экспертам в соцсетях, тренерам, интернет-гуру                                                                                                                                                                                                                                                                      | 2.4     |
| не испытывал тяжелые психологические и эмоциональные состояния                                                                                                                                                                                                                                                       | 24.2    |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | .3      |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 3.3     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |         |
| Распределение ответов на вопрос «Достаточно ли Вы и Ваше окружение информировано о видах и способах профессиональной/медицинской помощи и месту, куда обращаться за профессиональной/медицинской помощью в случае тяжелых психологических состояний?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | общий % |
| информирован полностью, знаю куда и кому обращаться                                                                                                                                                                                                                                                                  | 31.3    |
| информирован частично                                                                                                                                                                                                                                                                                                | 34.8    |
| не знаю куда и к кому обращаться за профпомощью в случае тяжелых эмоциональных и психологических состояний                                                                                                                                                                                                           | 33.4    |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | .5      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |         |

|                                                                                                                                                      |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Инициативы, вызывающие надежды на развитие региона?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                      | общий % |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «западными» владельцами и технологиями                                                                 | 18.6    |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с казахстанскими частными владельцами и технологиями                                                     | 29.8    |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с российскими частными владельцами и технологиями                                                        | 11.1    |
| сельскохозяйственное животноводство (птица, крупный рогатый скот)                                                                                    | 27.4    |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «восточными» частными владельцами и технологиями (Китай, Корея и т.д.)                                 | 8.7     |
| предприятия по переработке твердых бытовых отходов                                                                                                   | 6.5     |
| горно-обогатительные комбинаты                                                                                                                       | 9.4     |
| банки, страховые компании и другие компании финансовой сферы                                                                                         | 8.5     |
| сфера образования и науки                                                                                                                            | 20.6    |
| сельскохозяйственное растениеводство (зерновые, масличные и т.д.)                                                                                    | 18.3    |
| мусоросжигающие заводы                                                                                                                               | 3.0     |
| создание игровой зоны и туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов                                                            | 4.6     |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие казахстанским владельцам                                                         | 6.5     |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «западным» владельцам                                                            | 3.1     |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «восточным» владельцам                                                           | 2.4     |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие российским владельцам                                                            | 1.9     |
| химические предприятия                                                                                                                               | 7.8     |
| коневодство и развитие конно-спортивной инфраструктуры                                                                                               | 13.0    |
| сельскохозяйственное садоводство (овощи, фрукты)                                                                                                     | 15.9    |
| информационные технологии, интернет-технологии, финтех                                                                                               | 17.1    |
| предприятия ВИЭ (возобновляемых источников энергии - ветрогенерация, солнечная генерация и т.д.)                                                     | 5.3     |
| международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы                                                                         | 4.0     |

|                                                                                                                                                       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| международные транспортные гражданские пути, пассажироперевозки и транспортные хабы для международных пассажиров                                      | 3.9     |
| другое                                                                                                                                                | 1.7     |
| Распределение ответов на вопрос «Проекты развития, которые вы бы НЕ поддержали лично?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                       | общий % |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «западными» владельцами и технологиями                                                                  | 24.9    |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с казахстанскими частными владельцами и технологиями                                                      | .0      |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с российскими частными владельцами и технологиями                                                         | 11.7    |
| сельскохозяйственное животноводство (птица, крупный рогатый скот)                                                                                     | 7.1     |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «восточными» частными владельцами и технологиями (Китай, Корея и т.д.)                                  | 13.3    |
| предприятия по переработке твердых бытовых отходов                                                                                                    | 8.0     |
| горно-обогатительные комбинаты                                                                                                                        | 4.6     |
| банки, страховые компании и другие компании финансовой сферы                                                                                          | 5.3     |
| сфера образования и науки                                                                                                                             | 2.9     |
| сельскохозяйственное растениеводство (зерновые, масличные и т.д.)                                                                                     | 3.7     |
| мусоросжигающие заводы                                                                                                                                | 14.3    |
| создание игровой зоны и туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов                                                             | 16.0    |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие казахстанским владельцам                                                          | 15.4    |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «западным» владельцам                                                             | 3.9     |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «восточным» владельцам                                                            | 3.9     |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие российским владельцам                                                             | 3.8     |
| химические предприятия                                                                                                                                | 14.1    |
| коневодство и развитие конно-спортивной инфраструктуры                                                                                                | 2.1     |
| сельскохозяйственное садоводство (овощи, фрукты)                                                                                                      | 2.1     |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| информационные технологии, интернет-технологии, финтех                                                                                                                                                                                                                                                                              | 2.7     |
| предприятия ВИЭ (возобновляемых источников энергии - ветрогенерация, солнечная генерация и т.д.)                                                                                                                                                                                                                                    | 3.5     |
| международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы                                                                                                                                                                                                                                                        | 2.2     |
| международные транспортные гражданское пути, пассажироперевозки и транспортные хабы для международных пассажиров                                                                                                                                                                                                                    | 3.9     |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | 1.6     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |         |
| Распределение ответов на вопрос «Кто должен быть инициатором и/или основным участником проекта развития региона, области, города, поселка, деревни, чтобы вы безусловно доверяли такому проекту развития? (не более трех вариантов ответа)? (не более трех ответов)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | общий % |
| государство, республиканские органы власти                                                                                                                                                                                                                                                                                          | 44.7    |
| государственно-частное партнерство (республиканские органы власти совместно с частными предпринимателями)                                                                                                                                                                                                                           | 27.8    |
| частные казахстанские инвесторы и предприниматели                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 13.2    |
| частные иностранные инвесторы «западные»                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 3.7     |
| частные иностранные инвесторы «восточные»                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 2.6     |
| частные иностранные инвесторы российские                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 2.6     |
| иностранные государства (как гарант для иностранного бизнеса и/или в виде партнера казахстанского государства)                                                                                                                                                                                                                      | 4.7     |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | .7      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |         |
| Распределение ответов на вопрос «Поддержали бы Вы лично проекты развития региона, связанные с привлечением иностранных туристов, созданием туристической инфраструктуры? (не более трех вариантов ответа)? (не более трех ответов)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                  |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | общий % |
| да                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | 63.0    |
| нет                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 20.7    |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | 16.3    |

**ПРИЛОЖЕНИЕ №3**  
**К СОЦИОЛОГИЧЕСКОМУ ИССЛЕДОВАНИЮ**

**Ответы на все вопросы анкеты массового опроса**  
**с разделением на сегменты по степени**  
**вовлеченности в азартный досуг**  
**(таблицы)**

ОПИСАНИЕ СЕГМЕНТАЦИИ  
ПО СТЕПЕНИ ВОВЛЕЧЕННОСТИ В АЗАРТНЫЕ ВИДЫ ДОСУГА

В ходе опроса респондентов просили указать, как часто они практикуют различные виды досуга, включая азартные игры («Укажите, как часто вы...?»).

Среди десятка других видов досуга было представлено пять типов азартных развлечений:

- Игра в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты.
- Посещение казино или залов игровых автоматов (не онлайн, а в физическом заведении).
- Покупка лотерейных билетов, участие в онлайн-лотереях, игра в лото-клубах.
- Ставки в казахстанских букмекерских конторах.
- Ставки в иностранных букмекерских конторах на их сайтах.

Для каждого вида досуга предлагались четыре варианта ответа: «Никогда», «Редко», «Время от времени», «Регулярно».

Такой подход позволил рассматривать азартные игры в эмоционально нейтральном, «невинном» контексте различных видов досуга. В результате респонденты не воспринимали их через призму «вредных привычек» или «стыда», что способствовало более откровенным ответам. В отличие от исследований, где азартные игры изначально помещены в контекст негативных явлений, этот метод дал возможность получить более объективные данные.

Следует учитывать, что результаты исследований, проведённых по различным методикам, некорректно сравнивать для выявления динамики изменений. Корректное сравнение возможно только между исследованиями, использующими одинаковую или схожую методику.

На основе ответов респондентов они были сгруппированы в три сегмента в зависимости от степени вовлеченности в азартные виды досуга:

- Регулярно (9%) – респонденты, которые указали, что регулярно участвуют хотя бы в одном из перечисленных выше пяти видов азартного досуга.
- Время от времени (33%) – респонденты, которые отметили, что практикуют хотя бы один из перечисленных видов азартного досуга редко или время от времени, но ни в одном из них не участвуют регулярно.
- Никогда (58%) – респонденты, которые указали, что никогда не практиковали ни один из пяти видов азартного досуга. Этот показатель на 14% выше, чем среднемировые данные по результатам исследования в 44 странах. В связи с этим прогнозируется рост вовлеченности казахстанцев в азартные виды досуга, а соответственно, и снижение доли тех, кто «никогда не пробовал». Важной задачей регуляторов является обеспечение того, чтобы люди, попробовавшие азартные игры и решившие продолжить участие, оставались в рамках регулируемого казахстанского рынка, а не уходили в офшорные зоны.

| Распределение ответов на вопрос «Вы живете в городе или селе?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|--|
|                                                                                                                               | общий % | регулярно | редко | никогда |  |
| город                                                                                                                         | 59.1    | 73.5      | 59.7  | 56.7    |  |
|                                                                                                                               |         | В С       |       |         |  |
| село                                                                                                                          | 40.9    | 26.5      | 40.3  | 43.3    |  |
|                                                                                                                               |         |           | А     | А       |  |

| Распределение ответов на вопрос «На каком языке Вам удобнее заполнять анкету?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|--|
|                                                                                                                                               | общий % | регулярно | редко | никогда |  |
| Казахский                                                                                                                                     | 33.6    | 50.5      | 37.8  | 28.7    |  |
|                                                                                                                                               |         | В С       | С     |         |  |
| Русский                                                                                                                                       | 66.4    | 49.5      | 62.2  | 71.3    |  |
|                                                                                                                                               |         |           | А     | А В     |  |

| Распределение ответов по возрастным интервалам, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|--|
|                                                                                                               | общий % | регулярно | редко | никогда |  |
| 18-23                                                                                                         | 20.1    | 11.5      | 19.7  | 21.6    |  |
|                                                                                                               |         |           | А     | А       |  |
| 24-29                                                                                                         | 20.5    | 31.2      | 21.5  | 18.4    |  |
|                                                                                                               |         | В С       | С     |         |  |
| 30-39                                                                                                         | 26.9    | 25.3      | 32.0  | 24.1    |  |
|                                                                                                               |         |           | А С   |         |  |
| 40-49                                                                                                         | 12.3    | 11.9      | 13.8  | 11.5    |  |
|                                                                                                               |         |           | С     |         |  |
| 50-59                                                                                                         | 10.3    | 12.8      | 6.7   | 12.1    |  |
|                                                                                                               |         | В         |       | В       |  |
| 60+                                                                                                           | 9.8     | 7.2       | 6.3   | 12.2    |  |
|                                                                                                               |         |           |       | А В     |  |

| Распределение ответов по полу, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|--|
|                                                                                              | общий % | регулярно | редко | никогда |  |
| мужчины                                                                                      | 48.5    | 47.9      | 55.4  | 44.5    |  |
|                                                                                              |         |           | А С   |         |  |
| женщины                                                                                      | 51.5    | 52.1      | 44.6  | 55.5    |  |
|                                                                                              |         | В         |       | В       |  |

| Распределение ответов по роду деятельности, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |                 |                 |                 |  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------------|-----------------|-----------------|--|
|                                                                                                           | общий % | регулярно       | редко           | никогда         |  |
| Предприниматель / Бизнесмен                                                                               | 10.2    | 7.3             | 13.0            | 9.0             |  |
|                                                                                                           |         |                 | А С             |                 |  |
| Государственный служащий                                                                                  | 15.2    | 10.2            | 15.8            | 15.5            |  |
|                                                                                                           |         |                 | А               | А               |  |
| Фрилансер / Самозанятый                                                                                   | 16.2    | 14.4            | 18.8            | 14.9            |  |
|                                                                                                           |         |                 | С               |                 |  |
| Наемный сотрудник в частной компании                                                                      | 23.3    | 29.1            | 18.5            | 25.2            |  |
|                                                                                                           |         | В               |                 | В               |  |
| Наемный сотрудник в некоммерческой организации                                                            | 8.9     | 17.8            | 10.6            | 6.6             |  |
|                                                                                                           |         | В С             | С               |                 |  |
| Студент                                                                                                   | 12.5    | 9.7             | 12.4            | 13.0            |  |
| Пенсионер                                                                                                 | 7.5     | 5.6             | 4.3             | 9.6             |  |
|                                                                                                           |         |                 |                 | А В             |  |
| Временно безработный                                                                                      | 6.3     | 5.8             | 6.6             | 6.2             |  |
| Другое                                                                                                    | .0      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |  |

| Распределение ответов по типу полученного образования, сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|--|
|                                                                                                                      | общий % | регулярно | редко | никогда |  |
| Неполное                                                                                                             | 2.5     | 6.2       | 3.4   | 1.5     |  |
|                                                                                                                      |         | В С       | С     |         |  |
| Среднее                                                                                                              | 12.1    | 12.0      | 14.1  | 10.9    |  |
|                                                                                                                      |         |           | С     |         |  |
| Средне-специальное                                                                                                   | 27.6    | 25.1      | 28.0  | 27.8    |  |
| Неполное высшее                                                                                                      | 11.6    | 21.1      | 14.0  | 8.8     |  |
|                                                                                                                      |         | В С       | С     |         |  |
| Высшее                                                                                                               | 44.6    | 33.0      | 38.4  | 49.9    |  |
|                                                                                                                      |         |           |       | А В     |  |
| Ученая степень                                                                                                       | 1.6     | 2.7       | 2.1   | 1.1     |  |
|                                                                                                                      |         | С         | С     |         |  |

| Распределение ответов на вопрос «В среднем, какой у Вас личный ежемесячный уровень дохода (включая зарплату, стипендию, гонорары и т.д)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |  |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|--|
|                                                                                                                                                                                                          | общий % | регулярно | редко | никогда |  |
| До 50 000 тенге                                                                                                                                                                                          | 3.5     | 5.7       | 3.7   | 3.1     |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         | С         |       |         |  |
| От 51 - 100 тысяч тенге                                                                                                                                                                                  | 12.8    | 10.3      | 15.6  | 11.5    |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         |           | А С   |         |  |
| От 101 до 200 тысяч тенге                                                                                                                                                                                | 30.1    | 21.0      | 25.1  | 34.3    |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         |           |       | А В     |  |
| С 201 – 300 тысяч тенге                                                                                                                                                                                  | 24.4    | 27.3      | 26.4  | 22.9    |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         |           | С     |         |  |
| 301 - 400 тысяч тенге                                                                                                                                                                                    | 11.2    | 18.1      | 12.0  | 9.7     |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         | В С       | С     |         |  |
| 401 – 500 тысяч тенге                                                                                                                                                                                    | 5.2     | 6.2       | 5.7   | 4.8     |  |
| От 501 до 1 миллиона тенге                                                                                                                                                                               | 3.7     | 5.8       | 4.0   | 3.2     |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         | С         |       |         |  |
| От 1 до 2 миллионов тенге                                                                                                                                                                                | 1.0     | 1.9       | 1.7   | .5      |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         | С         | С     |         |  |
| Свыше 2 миллионов тенге                                                                                                                                                                                  | .5      | .4        | .9    | .3      |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         |           | С     |         |  |
| Другое                                                                                                                                                                                                   | 4.3     | 1.5       | 3.0   | 5.5     |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         |           |       | А В     |  |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                     | 3.3     | 2.0       | 2.0   | 4.2     |  |
|                                                                                                                                                                                                          |         |           |       | А В     |  |

| Распределение ответов на вопросы «Какое ваше семейное положение? С кем вы живете?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                   | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Живу с родителями                                                                                                                                 | 25.6    | 13.8      | 27.3  | 26.4    |
|                                                                                                                                                   |         |           | А     | А       |
| Живу один                                                                                                                                         | 12.3    | 18.7      | 11.1  | 12.0    |
|                                                                                                                                                   |         | В С       |       |         |
| Замужем/женат, живу с супругом                                                                                                                    | 41.5    | 23.7      | 35.3  | 47.8    |
|                                                                                                                                                   |         |           | А     | А В     |
| Замужем/женат, живем порознь                                                                                                                      | 6.5     | 17.5      | 9.3   | 3.3     |
|                                                                                                                                                   |         | В С       | С     |         |
| В гражданском браке                                                                                                                               | 4.7     | 11.7      | 7.4   | 2.2     |
|                                                                                                                                                   |         | В С       | С     |         |
| в разводе, живем вместе                                                                                                                           | 2.1     | 7.4       | 3.1   | .7      |
|                                                                                                                                                   |         | В С       | С     |         |
| в разводе, живем отдельно                                                                                                                         | 4.4     | 5.4       | 4.5   | 4.3     |
| вдовец/вдова                                                                                                                                      | 2.8     | 1.9       | 2.1   | 3.3     |
|                                                                                                                                                   |         |           |       | В       |

| Распределение ответов на вопросы «Есть ли у вас дети?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                       | общий % | регулярно | редко | никогда |
| детей нет                                                                                                             | 41.0    | 38.9      | 41.9  | 40.7    |
| дети есть, живут вместе со мной                                                                                       | 39.4    | 34.6      | 37.8  | 41.0    |
|                                                                                                                       |         |           |       | А       |
| дети есть, живут отдельно                                                                                             | 19.7    | 26.5      | 20.3  | 18.2    |
|                                                                                                                       |         | В С       |       |         |

| Распределение ответов на вопросы «Ценности для вас?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                     | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Семья                                                                                                               | 69.0    | 43.9      | 58.4  | 78.1    |
|                                                                                                                     |         |           | А     | А В     |
| Любовь                                                                                                              | 30.9    | 27.7      | 28.7  | 32.5    |
|                                                                                                                     |         |           |       | В       |
| Дружба                                                                                                              | 18.4    | 23.8      | 19.7  | 17.1    |
|                                                                                                                     |         | С         |       |         |
| Здоровье                                                                                                            | 66.1    | 35.1      | 59.7  | 73.6    |
|                                                                                                                     |         |           | А     | А В     |
| вера/ религия                                                                                                       | 13.0    | 20.1      | 15.6  | 10.7    |
|                                                                                                                     |         | С         | С     |         |
| знания /образование                                                                                                 | 20.2    | 23.1      | 18.9  | 20.6    |
| карьера /положение в обществе                                                                                       | 19.6    | 24.9      | 21.8  | 17.7    |
|                                                                                                                     |         | С         | С     |         |
| доходы (личные и семейные)/деньги / материальная обеспеченность (жилье, транспорт, питание, досуг, образование)     | 36.4    | 25.1      | 33.3  | 39.6    |
|                                                                                                                     |         |           | А     | А В     |
| возможность самореализации, саморазвития                                                                            | 12.8    | 14.0      | 11.5  | 13.4    |
| творчество/ возможность творческой реализации                                                                       | 8.0     | 13.1      | 8.2   | 7.3     |
|                                                                                                                     |         | В С       |       |         |
| помощь людям/ социальная работа                                                                                     | 9.3     | 16.5      | 8.7   | 8.6     |
|                                                                                                                     |         | В С       |       |         |
| Развитие нашей страны, общества, государства                                                                        | 9.8     | 11.8      | 7.0   | 11.1    |
|                                                                                                                     |         | В         |       | В       |
| безопасность (личная и в стране в целом)                                                                            | 12.2    | 10.8      | 9.8   | 13.6    |
|                                                                                                                     |         |           |       | В       |
| личное эмоциональное и психологическое благополучие                                                                 | 12.1    | 12.2      | 11.6  | 12.3    |
| Развитие науки, технологий                                                                                          | 5.5     | 10.6      | 6.9   | 4.1     |
|                                                                                                                     |         | В С       | С     |         |
| получать от жизни удовольствие, развлекаться                                                                        | 13.4    | 13.4      | 14.1  | 13.1    |
| иметь свободу самовыражения, «свободу слова» возможность высказывать свою точку зрения                              | 7.6     | 8.5       | 6.9   | 7.9     |

|                                             |     |             |          |     |
|---------------------------------------------|-----|-------------|----------|-----|
| патриотизм, служить своей стране/<br>народу | 6.7 | 9.9<br>С    | 7.2      | 6.0 |
| Затрудняюсь ответить                        | 4.1 | 10.2<br>В С | 5.5<br>С | 2.6 |

| Распределение ответов на вопросы «Ценности для друзей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-----------|
|                                                                                                                        | общий % | регулярно   | редко     | никогда   |
| Семья                                                                                                                  | 30.9    | 30.0        | 28.1      | 32.7<br>В |
| Любовь                                                                                                                 | 23.8    | 38.8<br>В С | 28.6<br>С | 19.0      |
| Дружба                                                                                                                 | 39.9    | 43.6<br>В   | 36.7      | 41.2<br>В |
| Здоровье                                                                                                               | 32.0    | 39.8<br>В С | 30.2      | 32.0      |
| вера/ религия                                                                                                          | 14.9    | 26.0<br>С   | 20.7<br>С | 10.0      |
| знания /образование                                                                                                    | 22.3    | 24.8        | 24.2<br>С | 20.8      |
| карьера /положение в обществе                                                                                          | 31.8    | 33.0        | 29.8      | 32.9      |
| доходы (личные и семейные)/деньги /<br>материальная обеспеченность (жилье,<br>транспорт, питание, досуг, образование)  | 24.1    | 34.0<br>В С | 25.7<br>С | 21.9      |
| возможность самореализации,<br>саморазвития                                                                            | 19.9    | 26.8<br>С   | 21.6<br>С | 18.0      |
| творчество/ возможность творческой<br>реализации                                                                       | 13.9    | 23.7<br>В С | 17.2<br>С | 10.7      |
| помощь людям/ социальная работа                                                                                        | 11.9    | 18.5<br>С   | 14.3<br>С | 9.7       |
| Развитие нашей страны, общества,<br>государства                                                                        | 12.6    | 25.8<br>В С | 16.4<br>С | 8.6       |
| безопасность (личная и в стране в<br>целом)                                                                            | 12.2    | 23.6<br>В С | 11.8      | 11.0      |
| личное эмоциональное и<br>психологическое благополучие                                                                 | 13.6    | 21.6<br>В С | 16.0<br>С | 11.1      |

|                                                                                              |      |             |           |      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|------|-------------|-----------|------|
| Развитие науки, технологий                                                                   | 8.1  | 19.8<br>В С | 12.1<br>С | 4.2  |
| получать от жизни удовольствие,<br>развлекаться                                              | 12.5 | 19.7<br>В С | 14.1<br>С | 10.6 |
| иметь свободу самовыражения,<br>«свободу слова» возможность<br>высказывать свою точку зрения | 10.2 | 22.6<br>В С | 12.5<br>С | 7.1  |
| патриотизм, служить своей стране/<br>народу                                                  | 8.2  | 19.4<br>В С | 10.5<br>С | 5.3  |
| Затрудняюсь ответить                                                                         | 7.8  | 17.8<br>В С | 10.6<br>С | 4.9  |

| Распределение ответов на вопросы «Ценности для казахстанцев?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-----------|
|                                                                                                                              | общий % | регулярно   | редко     | никогда   |
| Семья                                                                                                                        | 23.1    | 21.7        | 16.9      | 26.2<br>В |
| Любовь                                                                                                                       | 8.5     | 16.2<br>В С | 7.7       | 8.1       |
| Дружба                                                                                                                       | 10.5    | 18.4<br>В С | 7.6       | 11.1<br>В |
| Здоровье                                                                                                                     | 21.4    | 21.0<br>В   | 12.3      | 25.8<br>В |
| вера/ религия                                                                                                                | 16.2    | 12.5        | 15.8      | 16.7      |
| знания /образование                                                                                                          | 13.6    | 19.6<br>В   | 9.7       | 15.0<br>В |
| карьера /положение в обществе                                                                                                | 12.2    | 22.4<br>В С | 10.1      | 12.3      |
| доходы (личные и семейные)/деньги /<br>материальная обеспеченность (жилье,<br>транспорт, питание, досуг, образование)        | 15.6    | 17.5<br>В   | 11.9      | 17.1<br>В |
| возможность самореализации,<br>саморазвития                                                                                  | 10.8    | 11.5        | 11.6      | 10.3      |
| творчество/ возможность творческой<br>реализации                                                                             | 7.0     | 18.3<br>В С | 7.0       | 6.0       |
| помощь людям/ социальная работа                                                                                              | 16.4    | 15.4        | 17.4      | 16.0      |
| Развитие нашей страны, общества,<br>государства                                                                              | 34.8    | 26.3        | 35.6<br>А | 35.2<br>А |

|                                                                                        |      |             |             |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------|------|-------------|-------------|-----------|
| безопасность (личная и в стране в целом)                                               | 45.6 | 23.1        | 50.6<br>А С | 45.3<br>А |
| личное эмоциональное и психологическое благополучие                                    | 6.5  | 17.0<br>В С | 5.2         | 6.1       |
| Развитие науки, технологий                                                             | 13.6 | 15.3        | 13.9        | 13.3      |
| получать от жизни удовольствие, развлекаться                                           | 6.9  | 13.0<br>В С | 7.0         | 6.3       |
| иметь свободу самовыражения, «свободу слова» возможность высказывать свою точку зрения | 12.8 | 16.9        | 12.7        | 12.5      |
| патриотизм, служить своей стране/ народу                                               | 28.1 | 13.6        | 28.7<br>А   | 29.1<br>А |
| Затрудняюсь ответить                                                                   | 6.0  | 11.9<br>В С | 6.9<br>С    | 4.9       |

|                                                                                                                                           |         |             |           |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы собственной жизнью?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|                                                                                                                                           | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                    | 9.8     | 19.6<br>В С | 15.1<br>С | 5.2         |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                    | 15.6    | 26.9<br>В С | 21.5<br>С | 10.4        |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                       | 20.5    | 20.2        | 20.8      | 20.3        |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                       | 34.2    | 24.6        | 27.2      | 39.8<br>А В |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                    | 17.9    | 6.3         | 13.7<br>А | 22.0<br>А В |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                      | 2.1     | 2.3         | 1.7       | 2.4         |

|                                                                                                                                                    |         |             |           |             |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы жизнью в Казахстане в целом?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|                                                                                                                                                    | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                             | 9.5     | 13.2<br>С   | 15.3<br>С | 5.5         |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                             | 14.8    | 27.8<br>В С | 18.8<br>С | 10.5        |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                | 26.7    | 28.7        | 25.9      | 26.9        |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                | 33.6    | 21.0        | 27.8<br>А | 38.8<br>А В |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                             | 12.4    | 7.0         | 9.5       | 14.9<br>А В |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                               | 3.1     | 2.4         | 2.7       | 3.5         |

|                                                                                                                                                                                  |         |           |           |             |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-----------|-------------|
| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы собственными доходами, текущими и в ближайшей перспективе?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |           |             |
|                                                                                                                                                                                  | общий % | регулярно | редко     | никогда     |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                                                           | 10.4    | 13.3<br>С | 14.3<br>С | 7.7         |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                                                           | 16.9    | 21.8<br>С | 21.2<br>С | 13.7        |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                                              | 30.6    | 33.9      | 29.6      | 30.7        |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                                              | 27.2    | 21.2      | 23.2      | 30.5<br>А В |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                                                           | 11.2    | 7.4       | 8.0       | 13.7<br>А В |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                             | 3.6     | 2.4       | 3.7       | 3.8         |

| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы собственным эмоциональным и психологическим состоянием?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                                               | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                                                        | 9.0     | 10.5<br>С   | 14.4<br>С | 5.6         |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                                                        | 13.4    | 24.0<br>В С | 17.9<br>С | 9.1         |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                                           | 28.4    | 33.9<br>В С | 28.4      | 27.6        |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                                           | 30.3    | 21.4        | 25.2      | 34.6<br>А В |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                                                        | 15.7    | 7.8         | 11.0      | 19.7<br>А В |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                          | 3.2     | 2.3         | 3.1       | 3.4         |

| Распределение ответов на вопросы «Удовлетворены ли вы возможностью реализовать в Казахстане (образование, карьера, доходы, творческое самовыражение)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                                                                                       | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Совсем не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 11.1    | 12.1        | 14.7<br>С | 8.9         |
| Скорее не удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 17.3    | 31.9<br>В С | 22.0<br>С | 12.3        |
| Нейтрален, не уверен в своем выборе                                                                                                                                                                                   | 28.8    | 25.3        | 29.0      | 29.2        |
| Скорее удовлетворен                                                                                                                                                                                                   | 27.3    | 18.3        | 22.0      | 31.8<br>А В |
| Полностью удовлетворен                                                                                                                                                                                                | 11.3    | 8.5         | 7.8       | 13.8<br>А В |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                  | 4.2     | 3.9         | 4.5       | 4.0         |

| Распределение ответов на вопросы «Какие страны вы считаете привлекательными для эмиграции?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |                 |                 |                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------------|-----------------|-----------------|
|                                                                                                                                                            | общий % | регулярно       | редко           | никогда         |
| Россия (без разницы какой город)                                                                                                                           | 6.8     | 11.1<br>В С     | 5.9             | 6.3             |
| Россия (Москва / Санкт-Петербург)                                                                                                                          | 10.3    | 8.0             | 9.5             | 11.7            |
| Постсоветское пространство (кроме России)                                                                                                                  | 7.4     | 15.5<br>В С     | 9.6<br>С        | 3.1             |
| Китай                                                                                                                                                      | 10.7    | 13.6            | 10.8            | 9.8             |
| Япония                                                                                                                                                     | 13.5    | 16.4            | 12.6            | 13.5            |
| Южная Корея, Индия, Вьетнам, Таиланд                                                                                                                       | 21.4    | 20.9            | 23.6<br>С       | 19.5            |
| США и Канада                                                                                                                                               | 34.8    | 21.6            | 31.6<br>А       | 41.4<br>А В     |
| Западная Европа                                                                                                                                            | 16.8    | 12.1            | 14.6            | 20.1<br>А В     |
| Восточная Европа                                                                                                                                           | 8.3     | 6.6             | 7.4             | 9.6             |
| Страны Африки                                                                                                                                              | 2.9     | 6.1<br>С        | 4.6<br>С        | .5              |
| Австралия или Новая Зеландия                                                                                                                               | 6.5     | 10.4<br>С       | 7.7<br>С        | 4.3             |
| Латинская Америка                                                                                                                                          | 2.7     | 7.0<br>В С      | 2.5             | 1.6             |
| другое                                                                                                                                                     | 1.3     | .0 <sup>1</sup> | 1.0             | 2.0<br>В        |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                       | .0      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |

| Распределение ответов на вопросы «Источник надежды на повышение благосостояния?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |           |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                 | общий % | регулярно | редко     | никогда     |
| С образованием (имеющимся и планируемым в будущем)                                                                                              | 29.7    | 14.8      | 26.5<br>А | 33.8<br>А В |
| С хорошими связями (родственники, друзья, знакомые, «агашки»)                                                                                   | 27.9    | 25.8      | 28.7      | 27.7        |
| С опытом, полученным на текущей или предыдущей работе, обучением на рабочем месте                                                               | 25.8    | 23.2      | 21.8      | 28.6<br>А В |

|                                                                                                             |      |             |           |                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-------------|-----------|-----------------|
| С готовность развиваться и работать над собой                                                               | 23.4 | 16.3        | 21.1<br>А | 25.7<br>А В     |
| С возможностью выйти замуж/жениться на человеке «со связями»                                                | 6.7  | 12.1<br>В С | 8.4<br>С  | 5.0             |
| С готовностью компании, в которой работаете, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников                      | 11.1 | 15.7<br>В С | 9.7       | 11.3            |
| С государством                                                                                              | 15.7 | 4.6         | 15.3<br>А | 17.6<br>А       |
| С выигрышем в лотерею                                                                                       | 1.4  | 5.3<br>В С  | 2.3<br>С  | .4              |
| С инвестициями в акции казахстанских компаний                                                               | 1.8  | 4.2<br>С    | 2.7<br>С  | .9              |
| С инвестициями в акции иностранных компаний и иностранных промышленных предприятий, работающих в Казахстане | 3.0  | 8.3<br>В С  | 3.8<br>С  | 1.8             |
| С операциями на казахстанской бирже                                                                         | 1.9  | 2.6<br>С    | 3.4<br>С  | .9              |
| С операциями на зарубежных биржах акций и облигаций                                                         | 1.3  | 5.2<br>В С  | 1.7<br>С  | .5              |
| Со ставками на спорт                                                                                        | .7   | 2.0<br>С    | 1.2<br>С  | .3              |
| С доходами от накоплений, банковских вкладов                                                                | 2.5  | 3.1         | 2.6       | 2.3             |
| С доходами от накопительного страхования                                                                    | .8   | 2.7<br>В С  | 1.1<br>С  | .4              |
| С игрой в казино                                                                                            | .3   | 1.6<br>В    | .6        | .0 <sup>1</sup> |
| С перспективой получить наследство                                                                          | 1.3  | 2.0<br>С    | 1.9<br>С  | .8              |
| С операциями на криптобирже                                                                                 | 1.1  | 1.6         | 1.3       | .9              |
| С операциями на валютных биржах, форекс                                                                     | .8   | 1.5<br>С    | 1.3<br>С  | .5              |
| С финансовыми пирамидами                                                                                    | .6   | 2.3<br>В С  | 1.0<br>С  | .1              |

|                                                                                                              |     |                 |                 |            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|-----------------|-----------------|------------|
| С помощью друзей/знакомых/родственников                                                                      | 3.3 | 2.3             | 3.7             | 3.2        |
| Со сдачей в аренду принадлежащей мне/семье недвижимости                                                      | 4.5 | 2.7             | 3.9             | 5.1        |
| С моими предпринимательскими проектами                                                                       | 5.9 | 2.3             | 7.3<br>А С      | 5.6<br>А   |
| С возможностью получать авторские или патентные отчисления (за мою опубликованную книгу, изобретения и т.д.) | 1.0 | 1.8<br>С        | 1.4<br>С        | .7         |
| С повышением пенсии и социальных пособий (по безработице, инвалидности, уходу за ребёнком и т.д.)            | 4.2 | 2.8             | 2.4             | 5.5<br>А В |
| Со взятками или с использованием служебного положения                                                        | 1.1 | 1.1             | 1.5             | .9         |
| Какое-то понимание есть, но точно не знаю                                                                    | 2.9 | 2.2             | 2.6             | 3.2        |
| У меня лично нет никакой надежды на увеличение доходов, продвижение по социальной и карьерной лестнице       | 3.7 | 1.5             | 4.3<br>А        | 3.6<br>А   |
| В Казахстане нет никакой надежды на повышение доходов, продвижение по карьерной и социальной лестнице        | 3.3 | 3.5             | 4.6<br>С        | 2.5        |
| Другое                                                                                                       | .2  | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .3         |
| затрудняюсь ответить                                                                                         | 1.8 | .0 <sup>1</sup> | 1.8             | 2.1        |

| Распределение ответов на вопросы «Что в наибольшей степени мешает лично вам увеличить свой доход? (не более 1 варианта ответа)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |            |           |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|------------|-----------|------------|
|                                                                                                                                                                                                | общий % | регулярно  | редко     | никогда    |
| Меня полностью устраивает мой доход                                                                                                                                                            | 14.5    | 11.5       | 13.6      | 15.6<br>А  |
| Не хочу напрягаться, прилагать усилия                                                                                                                                                          | 9.6     | 10.5       | 7.9       | 10.5<br>В  |
| Мешают мои личные и деловые качества                                                                                                                                                           | 6.2     | 7.3        | 6.8       | 5.6        |
| Склонность откладывать «на потом»                                                                                                                                                              | 5.8     | 9.8<br>В С | 5.0       | 5.7        |
| Не хватает знаний, образования                                                                                                                                                                 | 9.9     | 7.9        | 8.7       | 10.9<br>В  |
| Не дают возможность роста на работе                                                                                                                                                            | 6.6     | 8.4        | 6.7       | 6.2        |
| Общественные стереотипы                                                                                                                                                                        | 3.1     | 5.3<br>С   | 4.9<br>С  | 1.7        |
| Нужны связи, а у меня их нет                                                                                                                                                                   | 8.0     | 8.0        | 8.7       | 7.7        |
| Коррупция в стране                                                                                                                                                                             | 7.4     | 5.2        | 6.3       | 8.3<br>А В |
| Экономический кризис в стране и мире                                                                                                                                                           | 3.6     | 6.8<br>В С | 2.8       | 3.6        |
| Мешают мои внутренние психологические барьеры                                                                                                                                                  | 3.0     | 5.4<br>С   | 3.6<br>С  | 2.2        |
| Плохое физическое самочувствие                                                                                                                                                                 | 2.3     | 3.3        | 2.3       | 2.1        |
| Плохое эмоциональное самочувствие                                                                                                                                                              | 1.4     | 4.9<br>В С | 2.0<br>С  | .5         |
| Нет опыта работы, стажа                                                                                                                                                                        | 3.8     | 4.2        | 4.4       | 3.3        |
| Другое                                                                                                                                                                                         | .8      | .7         | .6        | .9         |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                           | 14.1    | .8         | 15.5<br>А | 15.2<br>А  |

| Распределение ответов на вопросы «Сколько времени Вам удаётся обычно уделять досугу в рабочие дни?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                                    | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Менее 1 часа                                                                                                                                                       | 18.8    | 15.4        | 19.9      | 18.6        |
| 1 – 2 часа                                                                                                                                                         | 38.0    | 19.8        | 37.6<br>А | 41.0<br>А В |
| 2-4 часа                                                                                                                                                           | 20.0    | 28.7<br>В С | 19.9      | 18.8        |
| Более 4х часов                                                                                                                                                     | 12.8    | 24.1<br>В С | 13.9<br>С | 10.6        |
| Не удастся отдыхать, нет времени на себя                                                                                                                           | 5.8     | 6.5         | 5.8       | 5.7         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                               | 4.5     | 5.5<br>В    | 2.8       | 5.4<br>В    |

| Распределение ответов на вопросы «Сколько времени Вам удаётся обычно уделять досугу в выходные дни?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |            |           |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|------------|-----------|-----------|
|                                                                                                                                                                     | общий % | регулярно  | редко     | никогда   |
| Менее 1 часа                                                                                                                                                        | 3.7     | 9.9<br>В С | 4.2<br>С  | 2.5       |
| 1 – 2 часа                                                                                                                                                          | 16.8    | 15.2       | 19.0<br>С | 15.8      |
| 2-4 часа                                                                                                                                                            | 37.0    | 30.4       | 37.1<br>А | 37.9<br>А |
| Более 4х часов                                                                                                                                                      | 31.6    | 31.8       | 28.5      | 33.3<br>В |
| Не удастся отдыхать, нет времени на себя                                                                                                                            | 5.5     | 6.5<br>С   | 7.7<br>С  | 4.0       |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                | 5.4     | 6.3<br>В   | 3.6       | 6.4<br>В  |

| Распределение ответов на вопросы «Общаетесь ли Вы в социальных сетях?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-----------|
|                                                                                                                                       | общий % | регулярно   | редко     | никогда   |
| Никогда                                                                                                                               | 7.5     | 12.1<br>В С | 7.5       | 6.8       |
| Редко                                                                                                                                 | 21.1    | 23.3        | 23.9<br>С | 19.2      |
| Время от времени                                                                                                                      | 24.5    | 24.2        | 21.1      | 26.5<br>В |
| Регулярно                                                                                                                             | 44.9    | 34.0        | 45.1<br>А | 46.4<br>А |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                  | 2.0     | 6.4<br>В С  | 2.5<br>С  | 1.1       |

| Распределение ответов на вопросы «Занимаетесь ли Вы спортом /физкультурой?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |            |           |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|------------|-----------|-----------|
|                                                                                                                                            | общий % | регулярно  | редко     | никогда   |
| Никогда                                                                                                                                    | 14.4    | 10.0       | 13.5      | 15.5<br>А |
| Редко                                                                                                                                      | 30.0    | 24.9       | 31.3<br>А | 30.0      |
| Время от времени                                                                                                                           | 32.1    | 35.8       | 32.4      | 31.5      |
| Регулярно                                                                                                                                  | 21.8    | 24.5       | 20.6      | 22.2      |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                       | 1.7     | 4.8<br>В С | 2.3<br>С  | .9        |

| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в кино?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |             |             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-------------|-------------|
|                                                                                                                        | общий % | регулярно   | редко       | никогда     |
| Никогда                                                                                                                | 17.7    | 10.8        | 13.6        | 21.1<br>А В |
| Редко                                                                                                                  | 43.2    | 28.0        | 48.3<br>А С | 42.5<br>А   |
| Время от времени                                                                                                       | 27.6    | 31.1        | 26.9        | 27.5        |
| Регулярно                                                                                                              | 9.9     | 27.1<br>В С | 8.7         | 8.0         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                   | 1.6     | 3.1<br>С    | 2.5<br>С    | .9          |

| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в кафе, бары и рестораны?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |           |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-----------|
|                                                                                                                                          | общий % | регулярно   | редко     | никогда   |
| Никогда                                                                                                                                  | 12.9    | 9.1         | 12.5      | 13.6<br>А |
| Редко                                                                                                                                    | 39.2    | 29.1        | 38.9<br>А | 40.9<br>А |
| Время от времени                                                                                                                         | 36.4    | 32.9        | 37.0      | 36.6      |
| Регулярно                                                                                                                                | 9.6     | 24.9<br>В С | 8.6       | 8.0       |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                     | 1.8     | 3.9<br>С    | 3.0<br>С  | .8        |

| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в театр, музеи?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |             |             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-------------|-------------|
|                                                                                                                                | общий % | регулярно   | редко       | никогда     |
| Никогда                                                                                                                        | 31.0    | 14.2        | 26.2<br>А   | 36.3<br>А В |
| Редко                                                                                                                          | 40.7    | 22.6        | 47.0<br>А С | 39.7<br>А   |
| Время от времени                                                                                                               | 19.9    | 35.8<br>В С | 18.6        | 18.3        |
| Регулярно                                                                                                                      | 6.6     | 24.7<br>В С | 5.4         | 4.7         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                           | 1.7     | 2.7<br>С    | 2.7<br>С    | 1.0         |

| Распределение ответов на вопросы «Читаете ли Вы литературу?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                             | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                     | 17.0    | 9.3       | 15.9  | 18.8    |
|                                                                                                                             |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                       | 27.1    | 28.8      | 29.6  | 25.4    |
|                                                                                                                             |         |           | C     |         |
| Время от времени                                                                                                            | 37.4    | 34.0      | 39.9  | 36.5    |
|                                                                                                                             |         |           | A C   |         |
| Регулярно                                                                                                                   | 16.5    | 23.1      | 11.6  | 18.3    |
|                                                                                                                             |         | B C       |       | B       |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                        | 2.0     | 4.9       | 3.0   | .9      |
|                                                                                                                             |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопросы «Смотрите ли Вы художественные фильмы/сериалы дома в интернете?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                  | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                          | 10.6    | 6.1       | 10.6  | 11.3    |
|                                                                                                                                                                  |         |           | A     | A       |
| Редко                                                                                                                                                            | 27.9    | 26.3      | 30.1  | 26.8    |
|                                                                                                                                                                  |         |           | C     |         |
| Время от времени                                                                                                                                                 | 42.5    | 33.2      | 41.4  | 44.5    |
|                                                                                                                                                                  |         |           | A     | A       |
| Регулярно                                                                                                                                                        | 17.2    | 31.4      | 15.2  | 16.2    |
|                                                                                                                                                                  |         | B C       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                             | 1.9     | 3.0       | 2.7   | 1.2     |
|                                                                                                                                                                  |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопросы «Играете ли Вы в онлайн-казино /рулетку/ покер/ слоты?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |                 |                    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-----------------|--------------------|
|                                                                                                                                                         | общий % | регулярно | редко           | никогда            |
| Никогда                                                                                                                                                 | 70.7    | 9.6       | 36.0            | 100.0 <sup>1</sup> |
|                                                                                                                                                         |         |           | A               |                    |
| Редко                                                                                                                                                   | 15.2    | 16.3      | 40.9            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                         |         |           | A               |                    |
| Время от времени                                                                                                                                        | 8.5     | 28.3      | 17.9            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                         |         | B         |                 |                    |
| Регулярно                                                                                                                                               | 3.7     | 42.8      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                         |         |           |                 |                    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                    | 2.0     | 3.0       | 5.2             | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                         |         |           | A               |                    |

| Распределение ответов на вопросы «Посещаете ли Вы казино или залы игровых автоматов (НЕ онлайн по интернет, а в здании/помещении)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |                 |                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-----------------|--------------------|
|                                                                                                                                                                                                    | общий % | регулярно | редко           | никогда            |
| Никогда                                                                                                                                                                                            | 77.2    | 13.1      | 54.5            | 100.0 <sup>1</sup> |
|                                                                                                                                                                                                    |         |           | A               |                    |
| Редко                                                                                                                                                                                              | 9.8     | 13.6      | 25.7            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                                    |         |           | A               |                    |
| Время от времени                                                                                                                                                                                   | 7.2     | 27.7      | 14.2            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                                    |         | B         |                 |                    |
| Регулярно                                                                                                                                                                                          | 3.5     | 40.6      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                                    |         |           |                 |                    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                               | 2.3     | 5.0       | 5.6             | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                                    |         |           |                 |                    |

| Распределение ответов на вопросы «Играете ли Вы в компьютерные игры компанией (в клубе)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |                 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|-----------------|
|                                                                                                                                                          | общий % | регулярно | редко | никогда         |
| Никогда                                                                                                                                                  | 65.1    | 12.5      | 39.3  | 87.9            |
|                                                                                                                                                          |         |           | A     | A B             |
| Редко                                                                                                                                                    | 19.9    | 23.3      | 36.4  | 9.8             |
|                                                                                                                                                          |         | C         | A C   |                 |
| Время от времени                                                                                                                                         | 9.2     | 24.0      | 17.7  | 2.1             |
|                                                                                                                                                          |         | B C       | C     |                 |
| Регулярно                                                                                                                                                | 4.0     | 36.5      | 2.4   | .2              |
|                                                                                                                                                          |         | B C       | C     |                 |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                     | 1.7     | 3.8       | 4.2   | .0 <sup>1</sup> |
|                                                                                                                                                          |         |           |       |                 |

| Распределение ответов на вопросы «Играете ли Вы в компьютерные игры дома?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                           | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                   | 54.2    | 12.7      | 27.2  | 76.2    |
|                                                                                                                                           |         |           | А     | А В     |
| Редко                                                                                                                                     | 21.7    | 17.7      | 35.5  | 14.3    |
|                                                                                                                                           |         |           | А С   |         |
| Время от времени                                                                                                                          | 15.3    | 28.2      | 25.7  | 7.3     |
|                                                                                                                                           |         | С         | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                                 | 7.0     | 37.9      | 7.3   | 2.2     |
|                                                                                                                                           |         | В С       | С     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                      | 1.8     | 3.5       | 4.3   | .1      |
|                                                                                                                                           |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопросы «Покупаете лотерейные билеты, участвуете в онлайн лотереях, играете в лото-клубе?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |                 |                    |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-----------------|--------------------|
|                                                                                                                                                                                    | общий % | регулярно | редко           | никогда            |
| Никогда                                                                                                                                                                            | 68.2    | 11.7      | 28.2            | 100.0 <sup>1</sup> |
|                                                                                                                                                                                    |         |           | А               |                    |
| Редко                                                                                                                                                                              | 17.0    | 13.3      | 47.1            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                    |         |           | А               |                    |
| Время от времени                                                                                                                                                                   | 8.7     | 27.0      | 19.0            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                    |         | В         |                 |                    |
| Регулярно                                                                                                                                                                          | 3.7     | 43.5      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup>    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                               | 2.3     | 4.6       | 5.8             | .0 <sup>1</sup>    |

| Распределение ответов на вопросы «Делаете ли Вы ставки в казахстанских букмекерских конторах? (не более трех ответов)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |                 |                    |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-----------------|--------------------|
|                                                                                                                                                                                       | общий % | регулярно | редко           | никогда            |
| Никогда                                                                                                                                                                               | 72.3    | 11.6      | 40.2            | 100.0 <sup>1</sup> |
|                                                                                                                                                                                       |         |           | А               |                    |
| Редко                                                                                                                                                                                 | 14.3    | 16.6      | 38.2            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                       |         |           | А               |                    |
| Время от времени                                                                                                                                                                      | 7.4     | 26.5      | 15.3            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                                                       |         | В         |                 |                    |
| Регулярно                                                                                                                                                                             | 3.5     | 40.3      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup>    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                  | 2.5     | 5.0       | 6.3             | .0 <sup>1</sup>    |

| Распределение ответов на вопросы «Делаете ли Вы ставки в иностранных букмекерских конторах?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |                 |                    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-----------------|--------------------|
|                                                                                                                                                             | общий % | регулярно | редко           | никогда            |
| Никогда                                                                                                                                                     | 76.3    | 13.2      | 51.6            | 100.0 <sup>1</sup> |
|                                                                                                                                                             |         |           | А               |                    |
| Редко                                                                                                                                                       | 10.7    | 14.3      | 28.1            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                             |         |           | А               |                    |
| Время от времени                                                                                                                                            | 6.9     | 22.4      | 14.8            | .0 <sup>1</sup>    |
|                                                                                                                                                             |         | В         |                 |                    |
| Регулярно                                                                                                                                                   | 3.7     | 43.7      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup>    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                        | 2.4     | 6.4       | 5.5             | .0 <sup>1</sup>    |

| Распределение ответов на вопросы «Выезжаете ли Вы на природу/в горы?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                      | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                              | 13.6    | 16.4      | 14.5  | 12.7    |
| Редко                                                                                                                                | 36.6    | 21.6      | 33.3  | 40.8    |
|                                                                                                                                      |         |           | А     | А В     |
| Время от времени                                                                                                                     | 37.4    | 26.0      | 39.8  | 37.7    |
|                                                                                                                                      |         |           | А     | А       |
| Регулярно                                                                                                                            | 10.5    | 32.2      | 8.5   | 8.4     |
|                                                                                                                                      |         | В С       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                 | 1.8     | 3.8       | 3.9   | .3      |
|                                                                                                                                      |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопросы «Ходите ли Вы в караоке?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                           | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                   | 42.3    | 17.3      | 32.4  | 51.7    |
|                                                                                                                           |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                     | 34.2    | 21.6      | 41.0  | 32.2    |
|                                                                                                                           |         |           | A C   | A       |
| Время от времени                                                                                                          | 16.6    | 30.0      | 19.4  | 13.1    |
|                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                 | 5.0     | 26.1      | 3.4   | 2.8     |
|                                                                                                                           |         | B C       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                      | 1.8     | 5.0       | 3.8   | .2      |
|                                                                                                                           |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопросы «Смотрите ли Вы порно в интернете?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                     | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                             | 71.2    | 18.7      | 58.5  | 86.3    |
|                                                                                                                                     |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                               | 14.3    | 21.2      | 20.8  | 9.5     |
|                                                                                                                                     |         | C         | C     |         |
| Время от времени                                                                                                                    | 8.0     | 24.6      | 12.0  | 3.1     |
|                                                                                                                                     |         | B C       | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                           | 3.4     | 26.0      | 2.3   | .6      |
|                                                                                                                                     |         | B C       | C     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                | 3.2     | 9.4       | 6.4   | .4      |
|                                                                                                                                     |         | B C       | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Играете ли Вы в настольные игры семьей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                          | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                  | 41.3    | 16.9      | 27.2  | 53.1    |
|                                                                                                                                          |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                                    | 29.3    | 24.0      | 37.0  | 25.6    |
|                                                                                                                                          |         |           | A C   |         |
| Время от времени                                                                                                                         | 21.9    | 32.2      | 26.3  | 17.9    |
|                                                                                                                                          |         | B C       | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                                | 5.8     | 21.6      | 6.2   | 3.2     |
|                                                                                                                                          |         | B C       | C     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                     | 1.7     | 5.3       | 3.3   | .2      |
|                                                                                                                                          |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Путешествуете ли Вы по Казахстану?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                     | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                             | 16.1    | 12.7      | 15.6  | 16.8    |
| Редко                                                                                                                               | 36.8    | 24.5      | 32.4  | 41.2    |
|                                                                                                                                     |         |           | A     | A B     |
| Время от времени                                                                                                                    | 37.1    | 34.3      | 39.6  | 36.0    |
|                                                                                                                                     |         |           | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                           | 8.4     | 23.6      | 9.4   | 5.5     |
|                                                                                                                                     |         | B C       | C     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                | 1.6     | 5.0       | 2.9   | .4      |
|                                                                                                                                     |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Путешествуете ли Вы за рубеж?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                        | 36.9    | 18.5      | 24.8  | 46.7    |
|                                                                                                                                |         |           | А     | А В     |
| Редко                                                                                                                          | 34.3    | 25.4      | 39.1  | 32.8    |
|                                                                                                                                |         |           | А С   | А       |
| Время от времени                                                                                                               | 21.4    | 28.9      | 26.8  | 17.2    |
|                                                                                                                                |         | С         | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                      | 5.6     | 23.0      | 5.3   | 3.2     |
|                                                                                                                                |         | В С       | С     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                           | 1.8     | 4.2       | 4.0   | .2      |
|                                                                                                                                |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Совершаете ли Вы покупки онлайн (в интернет-магазинах и на маркетплейсах)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                             | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                                     | 21.0    | 15.1      | 15.2  | 25.3    |
|                                                                                                                                                                             |         |           |       | А В     |
| Редко                                                                                                                                                                       | 33.7    | 22.9      | 34.8  | 34.6    |
|                                                                                                                                                                             |         |           | А     | А       |
| Время от времени                                                                                                                                                            | 33.4    | 32.2      | 37.8  | 31.0    |
|                                                                                                                                                                             |         |           | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                                                                   | 10.2    | 26.0      | 9.1   | 8.5     |
|                                                                                                                                                                             |         | В С       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                        | 1.7     | 3.7       | 3.1   | .6      |
|                                                                                                                                                                             |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы магазины и торговые центры в качестве развлечения и отдыха?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                              | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                                      | 16.3    | 12.6      | 13.7  | 18.3    |
|                                                                                                                                                                              |         |           |       | А В     |
| Редко                                                                                                                                                                        | 34.7    | 27.4      | 33.6  | 36.5    |
|                                                                                                                                                                              |         |           | А     | А       |
| Время от времени                                                                                                                                                             | 37.3    | 36.2      | 40.5  | 35.7    |
|                                                                                                                                                                              |         |           | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                                                                    | 9.9     | 19.8      | 8.7   | 9.1     |
|                                                                                                                                                                              |         | В С       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                         | 1.8     | 4.1       | 3.5   | .4      |
|                                                                                                                                                                              |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Смотрите ли Вы телевизор (развлекательные программы)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                        | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                | 16.8    | 15.2      | 15.1  | 18.1    |
|                                                                                                                                                        |         |           |       | В       |
| Редко                                                                                                                                                  | 31.5    | 20.9      | 34.1  | 31.5    |
|                                                                                                                                                        |         |           | А     | А       |
| Время от времени                                                                                                                                       | 35.4    | 35.3      | 35.3  | 35.4    |
| Регулярно                                                                                                                                              | 14.1    | 24.5      | 11.9  | 13.8    |
|                                                                                                                                                        |         | В С       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                   | 2.2     | 4.2       | 3.6   | 1.1     |
|                                                                                                                                                        |         | С         | С     |         |
| Распределение ответов на вопрос «Смотрите ли Вы телевизор (новостные программы)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %       |         |           |       |         |
|                                                                                                                                                        | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                | 17.0    | 13.8      | 15.6  | 18.4    |
|                                                                                                                                                        |         |           |       | А В     |
| Редко                                                                                                                                                  | 31.2    | 23.6      | 34.0  | 30.7    |
|                                                                                                                                                        |         |           | А С   | А       |
| Время от времени                                                                                                                                       | 34.4    | 32.9      | 34.5  | 34.7    |
| Регулярно                                                                                                                                              | 15.1    | 24.8      | 12.7  | 15.1    |
|                                                                                                                                                        |         | В С       |       | В       |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                   | 2.2     | 5.0       | 3.3   | 1.2     |
|                                                                                                                                                        |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Изучаете ли Вы иностранный язык?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                   | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                           | 31.6    | 16.5      | 20.4  | 40.4    |
|                                                                                                                                   |         |           |       | А В     |
| Редко                                                                                                                             | 27.1    | 19.8      | 32.6  | 25.0    |
|                                                                                                                                   |         |           | А С   | А       |
| Время от времени                                                                                                                  | 27.7    | 32.6      | 34.3  | 23.0    |
|                                                                                                                                   |         | С         | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                         | 11.7    | 28.9      | 8.9   | 10.7    |
|                                                                                                                                   |         | В С       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                              | 1.9     | 2.3       | 3.7   | .8      |
|                                                                                                                                   |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы мастер-классы (кулинария, лепка, диджеинг, личный рост и прочее)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                                    | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                                            | 45.2    | 22.3      | 31.8  | 56.5    |
|                                                                                                                                                                                    |         |           | А     | А В     |
| Редко                                                                                                                                                                              | 27.9    | 22.4      | 34.0  | 25.2    |
|                                                                                                                                                                                    |         |           | А С   |         |
| Время от времени                                                                                                                                                                   | 19.7    | 27.1      | 25.5  | 15.2    |
|                                                                                                                                                                                    |         | С         | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                                                                          | 5.2     | 23.9      | 4.6   | 2.8     |
|                                                                                                                                                                                    |         | В С       | С     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                               | 1.9     | 4.1       | 4.1   | .3      |
|                                                                                                                                                                                    |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Уделяете ли Вы время творчеству (играете на муз. инструментах, рисуете, вяжете, поделки и прочее)?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                                                     | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                                                             | 37.2    | 19.6      | 25.3  | 46.7    |
|                                                                                                                                                                                                     |         |           | А     | А В     |
| Редко                                                                                                                                                                                               | 29.5    | 24.1      | 34.2  | 27.6    |
|                                                                                                                                                                                                     |         |           | А С   |         |
| Время от времени                                                                                                                                                                                    | 24.7    | 27.7      | 30.7  | 20.8    |
|                                                                                                                                                                                                     |         | С         | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                                                                                           | 6.6     | 24.8      | 5.5   | 4.5     |
|                                                                                                                                                                                                     |         | В С       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                | 2.1     | 3.8       | 4.3   | .5      |
|                                                                                                                                                                                                     |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Занимаетесь ли Вы благотворительностью, общественными делами и т.д.?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                       | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                               | 31.3    | 14.9      | 21.6  | 39.4    |
|                                                                                                                                                                       |         |           | А     | А В     |
| Редко                                                                                                                                                                 | 34.9    | 23.4      | 38.6  | 34.4    |
|                                                                                                                                                                       |         |           | А С   | А       |
| Время от времени                                                                                                                                                      | 26.5    | 32.6      | 31.4  | 22.7    |
|                                                                                                                                                                       |         | С         | С     |         |
| Регулярно                                                                                                                                                             | 5.2     | 23.3      | 4.2   | 3.1     |
|                                                                                                                                                                       |         | В С       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                  | 2.1     | 5.8       | 4.2   | .4      |
|                                                                                                                                                                       |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Слушаете ли Вы музыку?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                         | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                 | 11.5    | 11.5      | 11.1  | 11.7    |
| Редко                                                                                                                   | 24.2    | 23.4      | 23.1  | 25.1    |
| Время от времени                                                                                                        | 32.0    | 30.1      | 32.7  | 31.9    |
| Регулярно                                                                                                               | 29.4    | 29.7      | 29.4  | 29.5    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                    | 2.8     | 5.3       | 3.8   | 1.8     |
|                                                                                                                         |         | С         | С     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы концерты классической музыки?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                        | 45.4    | 16.6      | 33.4  | 56.6    |
|                                                                                                                                                |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                                          | 31.3    | 25.0      | 39.7  | 27.3    |
|                                                                                                                                                |         |           | A C   |         |
| Время от времени                                                                                                                               | 15.4    | 30.0      | 17.5  | 12.0    |
|                                                                                                                                                |         | B C       | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                                      | 5.5     | 22.7      | 4.8   | 3.4     |
|                                                                                                                                                |         | B C       | C     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                           | 2.5     | 5.8       | 4.7   | .7      |
|                                                                                                                                                |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы эстрадные концерты?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                      | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                              | 39.4    | 21.1      | 25.6  | 50.1    |
|                                                                                                                                      |         |           |       | A B     |
| Редко                                                                                                                                | 33.4    | 22.7      | 40.8  | 30.7    |
|                                                                                                                                      |         |           | A C   | A       |
| Время от времени                                                                                                                     | 18.6    | 31.1      | 21.8  | 14.8    |
|                                                                                                                                      |         | B C       | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                            | 6.4     | 21.3      | 7.3   | 3.6     |
|                                                                                                                                      |         | B C       | C     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                 | 2.3     | 3.8       | 4.5   | .7      |
|                                                                                                                                      |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы зарубежные страны для образования или с целью обучения?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                          | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                                                                  | 62.1    | 18.4      | 45.7  | 78.2    |
|                                                                                                                                                                          |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                                                                    | 21.7    | 28.1      | 32.3  | 14.5    |
|                                                                                                                                                                          |         | C         | C     |         |
| Время от времени                                                                                                                                                         | 10.4    | 29.6      | 13.6  | 5.6     |
|                                                                                                                                                                          |         | B C       | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                                                                | 3.6     | 20.8      | 3.5   | 1.2     |
|                                                                                                                                                                          |         | B C       | C     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                     | 2.2     | 3.1       | 4.9   | .4      |
|                                                                                                                                                                          |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Посещаете ли Вы клубы, дискотеки?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                    | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                            | 52.9    | 22.2      | 34.8  | 68.1    |
|                                                                                                                                    |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                              | 24.8    | 24.7      | 32.8  | 20.2    |
|                                                                                                                                    |         |           | A C   |         |
| Время от времени                                                                                                                   | 14.8    | 27.1      | 21.3  | 9.2     |
|                                                                                                                                    |         | B C       | C     |         |
| Регулярно                                                                                                                          | 5.3     | 21.4      | 6.9   | 2.0     |
|                                                                                                                                    |         | B C       | C     |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                               | 2.1     | 4.5       | 4.3   | .4      |
|                                                                                                                                    |         | C         | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Есть ли у Вас время на досуг/отдых?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                      | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Никогда                                                                                                                              | 55.8    | 23.4      | 53.0  | 62.2    |
|                                                                                                                                      |         |           | A     | A B     |
| Редко                                                                                                                                | 19.3    | 23.9      | 23.0  | 16.4    |
|                                                                                                                                      |         | C         | C     |         |
| Время от времени                                                                                                                     | 15.4    | 26.5      | 14.1  | 14.5    |
|                                                                                                                                      |         | B C       |       |         |
| Регулярно                                                                                                                            | 5.2     | 17.7      | 4.0   | 4.0     |
|                                                                                                                                      |         | B C       |       |         |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                 | 4.3     | 8.4       | 5.8   | 2.8     |
|                                                                                                                                      |         | C         | C     |         |

|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |                 |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------------|-------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Как Вы узнали изначально о предпочитаемых (выбранных вами) видах досуга, отдыха или развлечения, или кто вас вовлек в этот вид досуга или отдыха в первый раз?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |                 |       |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 | общий % | регулярно       | редко | никогда |
| от друзей и знакомых                                                                                                                                                                                                                                            | 34.8    | 13.1            | 28.7  | 41.6    |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |                 | A     | A B     |
| реклама в социальных сетях или месседжерах                                                                                                                                                                                                                      | 20.2    | 11.9            | 19.9  | 21.7    |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |                 | A     | A       |
| от членов семьи                                                                                                                                                                                                                                                 | 11.4    | 13.4            | 10.2  | 11.8    |
| реклама в СМИ                                                                                                                                                                                                                                                   | 7.6     | 12.2            | 9.1   | 6.1     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | C               | C     |         |
| наружная «уличная» реклама                                                                                                                                                                                                                                      | 4.6     | 10.7            | 6.7   | 2.4     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | B C             | C     |         |
| в школе, институте                                                                                                                                                                                                                                              | 4.2     | 11.6            | 4.4   | 2.9     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | B C             | C     |         |
| на работе                                                                                                                                                                                                                                                       | 5.1     | 5.7             | 5.2   | 5.0     |
| сослуживцы                                                                                                                                                                                                                                                      | 1.1     | 3.0             | 1.8   | .5      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | C               | C     |         |
| от родителей в детстве                                                                                                                                                                                                                                          | 1.8     | 3.8             | 2.0   | 1.3     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | B C             |       |         |
| увидел в кино или прочитал в книге                                                                                                                                                                                                                              | 1.9     | 4.9             | 3.0   | .7      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | C               | C     |         |
| из рассказов тех, кто этим увлечен                                                                                                                                                                                                                              | 2.6     | 4.7             | 3.0   | 2.0     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | C               |       |         |
| это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать                                                                                                                                                                                                   | 1.5     | 3.1             | 3.6   | .1      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         | C               | C     |         |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                          | .4      | .0 <sup>1</sup> | .1    | .6      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |                 |       | B       |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                            | 2.9     | 1.8             | 2.2   | 3.4     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                 |         |                 |       | B       |

|                                                                                                                                           |         |                 |                 |                 |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------------|-----------------|-----------------|
| Распределение ответов на вопрос «Способы получения актуальной информации?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |                 |                 |                 |
|                                                                                                                                           | общий % | регулярно       | редко           | никогда         |
| от друзей и знакомых                                                                                                                      | 40.4    | 16.3            | 36.9            | 46.0            |
|                                                                                                                                           |         |                 | A               | A B             |
| реклама в социальных сетях или месседжерах                                                                                                | 42.4    | 21.3            | 41.4            | 46.1            |
|                                                                                                                                           |         |                 | A               | A B             |
| от членов семьи                                                                                                                           | 18.2    | 16.4            | 14.5            | 20.6            |
|                                                                                                                                           |         |                 |                 | B               |
| реклама в СМИ                                                                                                                             | 12.7    | 16.6            | 11.9            | 12.5            |
|                                                                                                                                           |         | B C             |                 |                 |
| наружная «уличная» реклама                                                                                                                | 6.9     | 12.9            | 9.8             | 4.4             |
|                                                                                                                                           |         | C               | C               |                 |
| в школе, институте                                                                                                                        | 8.8     | 18.4            | 11.0            | 6.1             |
|                                                                                                                                           |         | B C             | C               |                 |
| на работе                                                                                                                                 | 4.0     | 7.8             | 6.0             | 2.2             |
|                                                                                                                                           |         | C               | C               |                 |
| сослуживцы                                                                                                                                | 14.9    | 4.2             | 17.8            | 14.7            |
|                                                                                                                                           |         |                 | A C             | A               |
| от родителей в детстве                                                                                                                    | 1.5     | 6.5             | 1.9             | .5              |
|                                                                                                                                           |         | B C             | C               |                 |
| увидел в кино или прочитал в книге                                                                                                        | 4.9     | 4.8             | 6.7             | 3.8             |
|                                                                                                                                           |         |                 | C               |                 |
| из рассказов тех, кто этим увлечен                                                                                                        | 23.0    | 6.3             | 19.7            | 27.4            |
|                                                                                                                                           |         |                 | A               | A B             |
| это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать                                                                             | .0      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |
| другое                                                                                                                                    | .6      | .8              | .3              | .7              |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                      | .0      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |

| Распределение ответов на вопрос «Если все выбранные вами варианты досуга в один момент исчезнут или станут совершенно недоступными, какой один вид досуга вам их заменит?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |       |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-------|-------------|
|                                                                                                                                                                                                                                           | общий % | регулярно   | редко | никогда     |
| Общаетесь в социальных сетях                                                                                                                                                                                                              | 8.3     | 9.1         | 8.3   | 8.2         |
| Занимаетесь спортом /физкультурой                                                                                                                                                                                                         | 12.4    | 2.8         | 12.0  | 14.1        |
| Ходите в кино                                                                                                                                                                                                                             | 2.4     | 5.0<br>B C  | 1.9   | 2.2         |
| Ходите в кафе, бары и рестораны                                                                                                                                                                                                           | 2.5     | 6.4<br>B C  | 2.8   | 1.8         |
| Ходите в театр, музеи                                                                                                                                                                                                                     | 3.0     | 6.5<br>B C  | 3.5   | 2.1         |
| Читаете литературу                                                                                                                                                                                                                        | 9.7     | 5.7         | 5.3   | 12.8<br>A B |
| Смотрите художественные фильмы/сериалы дома в интернете                                                                                                                                                                                   | 7.4     | 11.4<br>B C | 7.7   | 6.6         |
| Играете в онлайн казино /рулетку/покер/ слоты                                                                                                                                                                                             | 1.4     | 4.6<br>B C  | 2.2   | .5          |
| Посещаете казино или залы игровых автоматов (НЕ онлайн по интернет, а в здании/помещении)                                                                                                                                                 | 1.3     | 5.9<br>B C  | 2.1   | .2          |
| Играете в компьютерные игры компанией (в клубе)                                                                                                                                                                                           | 1.1     | 2.3<br>C    | 1.9   | .5          |
| Играете в компьютерные игры дома                                                                                                                                                                                                          | 1.4     | 2.8<br>C    | 2.4   | .6          |
| Покупаете лотерейные билеты, участвуете в онлайн лотереях, играете в лото-клубе                                                                                                                                                           | .8      | 2.7<br>C    | 1.5   | .1          |
| Делаете ставки в казахстанских букмекерских конторах                                                                                                                                                                                      | 1.1     | 3.1<br>C    | 2.1   | .3          |
| Делаете ставки в иностранных букмекерских конторах на их сайтах                                                                                                                                                                           | .7      | 2.7<br>B C  | 1.2   | .2          |
| Выезжаете на природу /горы                                                                                                                                                                                                                | 6.0     | 3.3         | 4.5   | 7.2<br>A B  |
| Ходите в караоке                                                                                                                                                                                                                          | .6      | 1.1<br>C    | 1.0   | .2          |
| Смотрите порно в интернете                                                                                                                                                                                                                | .7      | 1.2<br>C    | 1.4   | .2          |
| Играете в настольные игры семьей                                                                                                                                                                                                          | 1.1     | 2.3<br>C    | 1.3   | .8          |

|                                                                                             |     |                 |          |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-----|-----------------|----------|------------|
| Путешествуете по Казахстану                                                                 | 3.2 | 2.4             | 3.2      | 3.3        |
| Путешествуете за рубеж                                                                      | 6.8 | 1.6             | 4.5<br>A | 8.9<br>A B |
| Совершаете покупки онлайн (в интернет-магазинах и на маркетплейсах)                         | .8  | 1.5<br>C        | 1.2<br>C | .4         |
| Посещаете магазины и торговые центры в качестве развлечения и отдыха                        | 1.4 | .8              | 2.0<br>C | 1.1        |
| Смотрите телевизор (развлекательные программы)                                              | 2.3 | 1.9             | 1.9      | 2.6        |
| Смотрите телевизор (новостные программы)                                                    | 1.4 | 1.5             | 1.1      | 1.5        |
| Изучаете иностранный язык                                                                   | 2.2 | .4              | 1.9      | 2.6<br>A   |
| Посещаете мастер-классы (кулинария, лепка, диджеинг, личный рост и прочее)                  | 1.9 | .8              | 2.2      | 1.9        |
| Уделяете время творчеству (играете на муз. инструментах, рисуете, вяжете, поделки и прочее) | 3.5 | 1.6             | 4.5<br>A | 3.3        |
| Занимаетесь благотворительностью, общественными делами и т.д.                               | 1.8 | 1.2             | 2.4      | 1.6        |
| Слушаете музыку                                                                             | 2.5 | .8              | 2.0      | 3.1<br>A   |
| Посещаете концерты классической музыки                                                      | .5  | .8              | 1.0<br>C | .2         |
| Посещаете эстрадные концерты                                                                | .4  | .4              | .7<br>C  | .2         |
| Посещаете зарубежные страны для образования или с целью обучения                            | 2.0 | 2.0             | 2.6<br>C | 1.6        |
| Посещаете клубы, дискотеки                                                                  | .6  | 2.0<br>C        | .9<br>C  | .3         |
| У меня нет времени на досуг /отдых                                                          | 2.2 | .4              | 1.3      | 3.0<br>A B |
| Другое                                                                                      | 1.0 | .0 <sup>1</sup> | .6       | 1.4<br>B   |
| Затрудняюсь назвать свой досуг                                                              | 3.8 | 1.2             | 3.2<br>A | 4.6<br>A   |

| Распределение ответов на вопрос «Как Вы думаете, достаточно ли в Вашем населенном пункте подходящих мест для проведения досуга?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                                                                 | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Да, достаточно для выбора различных вариантов досуга – культурных развлечений, активного отдыха и спорта                                                                                        | 32.8    | 28.4        | 30.7      | 34.8<br>А В |
| Места есть, но хотелось бы, чтобы было больше мест для РАЗЛИЧНЫХ ВАРИАНТОВ ДОСУГА                                                                                                               | 42.2    | 45.2        | 45.3<br>С | 39.9        |
| Остро не хватает любых мест для отдыха                                                                                                                                                          | 17.3    | 23.4<br>В С | 16.9      | 16.7        |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                            | 7.7     | 3.1         | 7.1<br>А  | 8.7<br>А    |

| Распределение ответов на вопрос «По вашему мнению, развитие туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов в вашем регионе (строительством отелей, созданием игорных зон, строительством транспортной инфраструктуры, созданием экскурсионных и туристических маршрутов?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Увеличится выбор различных вариантов досуга и отдыха                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 51.1    | 31.9        | 46.0<br>А | 56.8<br>А В |
| Уменьшится выбор различных вариантов досуга и отдыха                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 16.7    | 43.4<br>В С | 19.3<br>С | 11.5        |
| Ничего не изменится                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 15.4    | 19.9<br>С   | 17.1<br>С | 13.8        |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 16.8    | 4.9         | 17.7<br>А | 17.9<br>А   |

| Распределение ответов на вопрос «Лично употреблял за последний год?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |             |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-------------|-------------|
|                                                                                                                                     | общий % | регулярно   | редко       | никогда     |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                    | 47.8    | 30.4        | 50.4<br>А   | 48.5<br>А   |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                         | 34.5    | 32.3        | 40.9<br>А С | 31.1        |
| кальян                                                                                                                              | 12.1    | 32.2<br>В С | 13.6<br>С   | 8.7         |
| сигареты                                                                                                                            | 27.4    | 29.7        | 30.9<br>С   | 25.1        |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                         | 10.0    | 27.1<br>В С | 12.1<br>С   | 6.6         |
| марихуана (трава, анаша)                                                                                                            | 6.2     | 16.9<br>В С | 10.7<br>С   | 2.2         |
| спайс, соли, экстази, АМФ, метамфетамин                                                                                             | 5.4     | 20.0<br>В С | 7.3<br>С    | 2.4         |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                          | 5.7     | 20.2<br>В С | 8.9<br>С    | 2.0         |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон                                                                                         | 5.3     | 21.9<br>В С | 7.2<br>С    | 2.1         |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                        | 40.3    | 27.6        | 33.7        | 45.7<br>А В |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                | 6.9     | 22.1<br>В С | 10.5<br>С   | 3.0         |

| Распределение ответов на вопрос «Друзья употребляли за последний год?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                       | общий % | регулярно | редко | никогда |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                      | 66.4    | 44.6      | 69.4  | 66.7    |
|                                                                                                                                       |         |           | A     | A       |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                           | 56.2    | 39.2      | 57.3  | 56.9    |
|                                                                                                                                       |         |           | A     | A       |
| кальян                                                                                                                                | 20.9    | 22.8      | 27.9  | 17.3    |
|                                                                                                                                       |         |           | C     |         |
| сигареты                                                                                                                              | 48.9    | 30.6      | 51.6  | 49.0    |
|                                                                                                                                       |         |           | A     | A       |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                           | 14.3    | 16.9      | 22.7  | 10.0    |
|                                                                                                                                       |         | C         | C     |         |
| марихуана (трава, анаша)                                                                                                              | 4.8     | 17.7      | 8.7   | 2.0     |
|                                                                                                                                       |         | B C       | C     |         |
| спайс, соли, экстази, АМФ, мефамфетамин                                                                                               | 5.1     | 15.8      | 10.7  | 1.5     |
|                                                                                                                                       |         | C         | C     |         |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                            | 3.8     | 11.8      | 7.6   | 1.4     |
|                                                                                                                                       |         | C         | C     |         |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, методон                                                                                           | 4.1     | 9.0       | 9.6   | 1.1     |
|                                                                                                                                       |         | C         | C     |         |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                          | 18.7    | 25.2      | 17.1  | 18.9    |
|                                                                                                                                       |         | B         |       |         |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                  | 13.2    | 15.9      | 15.7  | 11.9    |
|                                                                                                                                       |         |           | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Лично употребляю на встречах с друзьями?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                           | общий % | регулярно | редко | никогда |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                          | 45.8    | 29.6      | 47.2  | 47.1    |
|                                                                                                                                           |         |           | A     | A       |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                               | 32.5    | 26.1      | 40.3  | 28.7    |
|                                                                                                                                           |         |           | A C   |         |
| кальян                                                                                                                                    | 10.9    | 22.7      | 14.1  | 7.5     |
|                                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |
| сигареты                                                                                                                                  | 26.4    | 26.5      | 31.6  | 23.3    |
|                                                                                                                                           |         |           | C     |         |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                               | 9.4     | 22.1      | 13.1  | 5.5     |
|                                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |
| марихуана (трава, анаша)                                                                                                                  | 6.6     | 23.4      | 10.5  | 2.0     |
|                                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |
| спайс, соли, экстази, АМФ, мефамфетамин                                                                                                   | 5.7     | 20.9      | 8.9   | 1.7     |
|                                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                                | 6.1     | 19.8      | 10.1  | 1.8     |
|                                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, методон                                                                                               | 5.8     | 17.7      | 10.4  | 1.5     |
|                                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                              | 41.2    | 34.8      | 33.5  | 46.5    |
|                                                                                                                                           |         |           |       | A B     |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                      | 8.1     | 22.2      | 11.6  | 4.0     |
|                                                                                                                                           |         | B C       | C     |         |

| Распределение ответов на вопрос «Друзья употребляют на встречах с друзьями?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                             | общий % | регулярно | редко | никогда |
| пиво, вино, сидр                                                                                                                            | 64.8    | 47.5      | 67.0  | 64.9    |
|                                                                                                                                             |         |           | A     | A       |
| виски, водка, коньяк и т.д.                                                                                                                 | 54.6    | 38.1      | 54.1  | 56.0    |
|                                                                                                                                             |         |           | A     | A       |
| кальян                                                                                                                                      | 21.5    | 33.4      | 27.6  | 17.7    |
|                                                                                                                                             |         | C         | C     |         |
| сигареты                                                                                                                                    | 50.0    | 34.8      | 52.2  | 50.1    |
|                                                                                                                                             |         |           | A     | A       |
| вайпы /электронные сигареты                                                                                                                 | 15.7    | 22.3      | 21.7  | 12.3    |
|                                                                                                                                             |         | C         | C     |         |
| марихуана (травя, анаша)                                                                                                                    | 4.6     | 12.3      | 9.3   | 1.7     |
|                                                                                                                                             |         | C         | C     |         |
| спайс, соли, экстази, АМФ, мефамфетамин                                                                                                     | 4.5     | 15.8      | 9.1   | 1.4     |
|                                                                                                                                             |         | B C       | C     |         |
| галлюциногенные грибы, ЛСД                                                                                                                  | 3.5     | 13.7      | 6.5   | 1.2     |
|                                                                                                                                             |         | B C       | C     |         |
| кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, методон                                                                                                 | 3.7     | 14.5      | 7.5   | 1.1     |
|                                                                                                                                             |         | B C       | C     |         |
| ничего из вышеперечисленного                                                                                                                | 19.9    | 21.6      | 18.5  | 20.5    |
| Затрудняюсь ответить                                                                                                                        | 11.7    | 14.8      | 12.6  | 11.0    |

| Распределение ответов на вопрос «Проблемы, которые волнуют Вас больше всего?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                              | общий % | регулярно | редко | никогда |
| доходы граждан                                                                                                                               | 35.5    | 11.5      | 28.3  | 43.3    |
|                                                                                                                                              |         |           | A     | A B     |
| бытовое и семейное насилие                                                                                                                   | 17.7    | 15.2      | 17.7  | 18.1    |
| закредитованность населения                                                                                                                  | 23.3    | 19.5      | 21.6  | 24.8    |
|                                                                                                                                              |         |           |       | A B     |
| алкоголизм                                                                                                                                   | 11.2    | 14.8      | 11.8  | 10.3    |
|                                                                                                                                              |         | C         |       |         |
| рост цен на жизненно необходимые товары и услуги                                                                                             | 44.2    | 21.1      | 44.2  | 47.5    |
|                                                                                                                                              |         |           | A     | A       |
| наркомания                                                                                                                                   | 12.9    | 14.3      | 13.0  | 12.6    |

|                                                                      |      |                 |                 |                 |
|----------------------------------------------------------------------|------|-----------------|-----------------|-----------------|
| качество и доступность медицины                                      | 20.2 | 9.2             | 20.1            | 21.8            |
|                                                                      |      |                 | A               | A               |
| свобода СМИ                                                          | 5.0  | 8.8             | 5.2             | 4.4             |
|                                                                      |      | B C             |                 |                 |
| чрезмерное увлечение компьютерными играми                            | 6.6  | 9.3             | 6.7             | 6.1             |
|                                                                      |      | C               |                 |                 |
| дефицит государственного бюджета                                     | 6.9  | 7.5             | 6.2             | 7.2             |
| лудомания (зависимость от азартных игр)                              | 6.3  | 8.0             | 4.6             | 7.0             |
|                                                                      |      | B               |                 | B               |
| отопление, водоснабжение, канализация                                | 6.2  | 7.2             | 6.5             | 5.9             |
| экология                                                             | 11.9 | 6.8             | 8.5             | 14.6            |
|                                                                      |      |                 |                 | A B             |
| коррупция                                                            | 17.2 | 6.2             | 12.8            | 21.4            |
|                                                                      |      |                 | A               | A B             |
| качество и доступность образования                                   | 13.5 | 12.8            | 14.1            | 13.3            |
| религиозный экстремизм                                               | 3.5  | 1.9             | 2.7             | 4.2             |
|                                                                      |      |                 |                 | A B             |
| безработица                                                          | 11.2 | 5.4             | 10.4            | 12.5            |
|                                                                      |      |                 | A               | A               |
| преступность                                                         | 4.3  | 3.8             | 3.5             | 4.9             |
| зависимость государственного бюджета от нефтегазовых доходов и сырья | 3.0  | 5.2             | 2.4             | 2.9             |
|                                                                      |      | B C             |                 |                 |
| высокие налоги                                                       | 6.6  | 4.3             | 4.9             | 7.9             |
|                                                                      |      |                 |                 | A B             |
| низкие налоги                                                        | .7   | 1.2             | 1.0             | .4              |
| контроль за частной жизнью со стороны государства                    | 1.7  | 3.0             | 1.7             | 1.5             |
|                                                                      |      | C               |                 |                 |
| гендерное неравенство                                                | 1.3  | 1.5             | 1.5             | 1.2             |
| отставание страны в сфере технологий и науки                         | 4.7  | 2.6             | 4.0             | 5.4             |
|                                                                      |      |                 |                 | A               |
| отставание страны в сфере производства и промышленности              | 4.4  | 4.7             | 3.7             | 4.8             |
| отставание страны в сфере сельского хозяйства                        | 3.1  | 4.3             | 3.0             | 3.0             |
| отсутствие туристической инфраструктуры                              | 3.4  | 1.2             | 2.8             | 4.1             |
|                                                                      |      |                 |                 | A B             |
| недофинансирование спорта со стороны государства                     | 2.7  | 2.9             | 3.1             | 2.4             |
| ни один из перечисленных вариантов                                   | .0   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |
| нет ответа                                                           | 1.3  | .8              | 1.7             | 1.1             |

| Распределение ответов на вопрос «Хватает ли Вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления? (Не более 1 варианта ответа)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                                                                               | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Полностью хватает, я себе ни в чем не отказываю и имею возможность часть денег откладывать в резерв (копить)                                                                                                  | 12.5    | 11.5        | 14.7<br>С | 11.4        |
| Хватает в целом, но иногда приходится экономить, хотя удастся иногда откладывать в резерв или «на черный день».                                                                                               | 25.5    | 22.9        | 20.6      | 28.7<br>А В |
| В целом хватает, но приходится экономить, откладывать (копить) в резерв или «на черный день» не получается.                                                                                                   | 34.0    | 23.7        | 36.5<br>А | 34.0<br>А   |
| Едва-едва хватает на текущую жизнь и регулярные расходы, откладывать (копить) не удастся                                                                                                                      | 20.8    | 30.0<br>В С | 19.2      | 20.4        |
| Не хватает не только на текущую жизнь и расходы, но даже на самое жизненно необходимое, резерва и запаса нет                                                                                                  | 7.2     | 11.9<br>С   | 9.0<br>С  | 5.5         |

| Распределение ответов на вопрос «У кого брали в кредит, займы?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |                 |                 |                 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------------|-----------------|-----------------|
|                                                                                                                                | общий % | регулярно       | редко           | никогда         |
| Банк                                                                                                                           | 37.2    | 12.6            | 33.8<br>А       | 42.8<br>А В     |
| Микрокредитная или микрофинансовая организация                                                                                 | 18.8    | 9.5             | 21.9<br>А С     | 18.3<br>А       |
| Работодатель                                                                                                                   | 2.3     | 5.3<br>С        | 3.7<br>С        | 1.0             |
| Лизинговая компания                                                                                                            | 2.3     | 7.8<br>В С      | 3.8<br>С        | .5              |
| Работодатель                                                                                                                   | .0      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |
| Друзья/знакомые/коллеги                                                                                                        | 11.6    | 13.4            | 12.1            | 11.0            |

|                            |      |                 |           |             |
|----------------------------|------|-----------------|-----------|-------------|
| Родственники               | 10.3 | 15.7<br>В С     | 10.9      | 9.1         |
| Рассрочка в магазине       | 21.5 | 15.5            | 20.5<br>А | 23.0<br>А   |
| Рассрочка у застройщика    | 6.0  | 19.0<br>В С     | 7.6<br>С  | 3.1         |
| Другой                     | .4   | .0 <sup>1</sup> | .6        | .3          |
| Не брал кредитов/рассрочку | 23.5 | 11.4            | 20.9<br>А | 26.8<br>А В |
| Затрудняюсь ответить       | 5.3  | 11.0<br>В С     | 5.9<br>С  | 4.1         |

| Распределение ответов на вопрос «Кредитные финансовые организации?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |                    |                    |                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|--------------------|--------------------|-----------------|
|                                                                                                                                    | общий % | регулярно          | редко              | никогда         |
|                                                                                                                                    | 100.0   | 100.0 <sup>1</sup> | 100.0 <sup>1</sup> | 99.9            |
| Altyn bank                                                                                                                         | .1      | .0 <sup>1</sup>    | .1                 | .1              |
| Amelia                                                                                                                             | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .0 <sup>1</sup>    | .1              |
| BCC                                                                                                                                | 1.0     | .0 <sup>1</sup>    | .9                 | 1.3             |
| Bereke bank                                                                                                                        | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .0 <sup>1</sup>    | .1              |
| Bereke Bank                                                                                                                        | .1      | .0 <sup>1</sup>    | .0 <sup>1</sup>    | .1              |
| Credit247.kz                                                                                                                       | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .0 <sup>1</sup>    | .1              |
| Credit365                                                                                                                          | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .0 <sup>1</sup>    | .1              |
| CreditBar.kz                                                                                                                       | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .1                 | .0 <sup>1</sup> |
| Creditplus.kz                                                                                                                      | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .0 <sup>1</sup>    | .1              |
| Freedom bank                                                                                                                       | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .1                 | .0 <sup>1</sup> |
| Halyk bank                                                                                                                         | 2.5     | 2.0                | 1.8                | 2.9<br>В        |
| HomeCredit bank                                                                                                                    | .1      | .0 <sup>1</sup>    | .2                 | .1              |
| Jusan bank                                                                                                                         | .3      | .0 <sup>1</sup>    | .5                 | .3              |
| Kaspi bank                                                                                                                         | 15.6    | 2.8                | 14.8<br>А          | 18.0<br>А В     |
| Kaspi Red                                                                                                                          | .0      | .0 <sup>1</sup>    | .0 <sup>1</sup>    | .1              |
| KMF (КМФ)                                                                                                                          | 1.5     | .0 <sup>1</sup>    | 1.6                | 1.6             |

|                              |      |                 |                 |                 |
|------------------------------|------|-----------------|-----------------|-----------------|
| Koke.kz                      | .2   | .0 <sup>1</sup> | .4              | .2              |
| Moneyman.kz                  | .1   | .4<br>С         | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Solva.kz                     | .1   | .0 <sup>1</sup> | .2              | .1              |
| Sulpak                       | .7   | .0 <sup>1</sup> | .3              | 1.1<br>В        |
| Tenge24                      | .1   | .0 <sup>1</sup> | .3<br>С         | .1              |
| Tenge365.kz                  | .0   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Tengebai                     | .0   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Tengo.kz                     | .4   | .0 <sup>1</sup> | .5              | .3              |
| XIUOMI                       | .0   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Zaimer.kz                    | 1.8  | .0 <sup>1</sup> | 2.2             | 1.8             |
| Zaimi24                      | .1   | .0 <sup>1</sup> | .2              | .0 <sup>1</sup> |
| Банки                        | .1   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .2              |
| Во многих банках брал кредит | .0   | .0 <sup>1</sup> | .1              | .0 <sup>1</sup> |
| ВТБ bank                     | .0   | .0 <sup>1</sup> | .1              | .0 <sup>1</sup> |
| Деньги Маркет                | .1   | .0 <sup>1</sup> | .1              | .2              |
| друзья/знакомые              | .1   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Евразийский банк             | .5   | .4              | .5              | .5              |
| знакомые                     | .0   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Ломбард                      | .1   | .4<br>С         | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Ломбард24                    | .4   | .0 <sup>1</sup> | .4              | .5              |
| Магазин                      | .0   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Мечта                        | .1   | .0 <sup>1</sup> | .1              | .1              |
| нет ответа                   | 77.1 | 94.0<br>В С     | 79.9<br>С       | 73.0            |
| Отбасы банк (ЖССБ)           | 1.7  | .4              | 1.2             | 2.2<br>А В      |
| рассрочка в магазинах        | .1   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .2              |
| Родители                     | .2   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .3              |
| Родственники                 | .1   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .1              |
| Технодом                     | .0   | .4              | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |
| Электроника                  | .0   | .0 <sup>1</sup> | .1              | .0 <sup>1</sup> |

| Распределение ответов на вопрос «На какие цели брали кредит?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-----------------|
|                                                                                                                              | общий % | регулярно   | редко     | никогда         |
| Да, брал в банке потребительский кредит (нецелевой) на покупку продуктов и/или текущие расходы                               | 16.0    | 22.4<br>С   | 19.8<br>С | 12.9            |
| Да, брал кредит «до зарплаты» в микрокредитной или в микрофинансовой организации                                             | 15.9    | 17.0        | 19.6<br>С | 13.7            |
| Да, я оформлял рассрочку в магазине / строительной компании                                                                  | 8.3     | 11.9<br>В С | 8.0       | 7.9             |
| Да, я оформлял рассрочку в банке                                                                                             | 6.6     | 8.1         | 6.9       | 6.1             |
| Да, занимал деньги у родственников / знакомых/друзей                                                                         | 6.2     | 6.5         | 6.9       | 5.8             |
| Брал в банке ипотечный кредит для покупки недвижимости/жилья                                                                 | 6.1     | 5.2         | 6.5       | 6.0             |
| Покупал в кредит автомобиль                                                                                                  | 6.5     | 3.9         | 7.4<br>А  | 6.4             |
| Брал кредит для покупки компьютерной техники (ноутбук, компьютер, сервер, принтер)                                           | 4.5     | 4.9         | 5.9<br>С  | 3.7             |
| Брал кредит для покупки лотерейных билетов, участия в розыгрышах, посещения лото клубов                                      | .5      | 1.2<br>С    | 1.0<br>С  | .2              |
| Брал кредит для покупки гаджетов (телефоны, планшеты и т.д.)                                                                 | 4.3     | 2.3         | 3.7       | 5.0<br>А        |
| Брал кредит для ставок на спорт у казахстанских букмекеров                                                                   | .7      | 2.0<br>С    | 1.4<br>С  | .1              |
| Брал кредит на покупку бытовой техники                                                                                       | 2.6     | 1.8         | 2.1       | 2.9             |
| Брал кредит на покупку одежды                                                                                                | .9      | .8          | 1.4       | .7              |
| Брал кредит для посещения казино или залов игровых автоматов (в физическом помещении на территории Казахстана)               | .7      | 3.8<br>В    | 1.0       | .0 <sup>1</sup> |

|                                                                    |      |                 |                 |                 |
|--------------------------------------------------------------------|------|-----------------|-----------------|-----------------|
| Брал кредит для покупки билетов на поезд или самолет               | 1.1  | 1.9<br>С        | 1.8<br>С        | .5              |
| Брал кредит для ставок на спорт у иностранных букмекеров           | .4   | 1.9<br>В        | .8              | .0 <sup>1</sup> |
| Брал кредит на отпуск, путешествие, поездку                        | .8   | 1.2             | .8              | .7              |
| Брал кредит                                                        | .0   | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |
| Брал кредит на образование в школе, колледже, университете и т.д.  | .7   | .8              | 1.1<br>С        | .4              |
| Брал кредит на обучение на курсах, у онлайн тренеров и т.д.        | .9   | 1.2             | 1.4<br>С        | .6              |
| Брал кредит на игру в ОНЛАЙН казино (рулетка, покер, слоты и т.д.) | .9   | 1.5<br>С        | 1.9<br>С        | .3              |
| На другие цели                                                     | .6   | .4              | .6              | .6              |
| Нет, я не беру кредиты и не покупаю товары в рассрочку             | 26.1 | 5.8             | 20.3<br>А       | 32.5<br>А В     |

| Распределение ответов на вопрос «Из каких доходов я предполагал/ предполагаю отдавать кредит/рассрочку/долг в момент взятия кредита?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                                                                                                      | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| не было четкого плана из каких доходов отдавать кредит                                                                                                                                               | 9.3     | 8.1         | 11.4<br>С | 8.3         |
| я рассчитывал на свою зарплату                                                                                                                                                                       | 39.9    | 11.3        | 30.2<br>А | 50.0<br>А В |
| я рассчитывал на выигрыш в лотерею, лото, розыгрыш                                                                                                                                                   | 2.7     | 6.6<br>С    | 4.9<br>С  | .9          |
| я рассчитывал на доходы с торговли акциями облигациями, валютой, на рынке форекс или на криптобирже                                                                                                  | 4.1     | 11.3<br>В С | 7.6<br>С  | .9          |
| я рассчитывал на помощь близких в выплате кредита                                                                                                                                                    | 6.3     | 13.2<br>В С | 6.7<br>С  | 5.0         |
| я рассчитывал на выигрыш в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты                                                                                                                                      | 2.1     | 8.4<br>В С  | 3.7<br>С  | .1          |
| я рассчитывал на помощь государства в выплате кредита                                                                                                                                                | 2.0     | 3.8<br>С    | 3.5<br>С  | .9          |
| я рассчитывал найти дополнительную работу с регулярной дополнительной зарплатой                                                                                                                      | 5.7     | 7.2<br>С    | 7.2<br>С  | 4.7         |
| я рассчитывал на сдачу в аренду недвижимости                                                                                                                                                         | 2.1     | 4.2<br>С    | 2.9<br>С  | 1.3         |
| я рассчитывал на свой предпринимательский доход                                                                                                                                                      | 4.4     | 3.6         | 5.6<br>С  | 3.8         |
| Я рассчитывала на выигрыш в ставках на спорт у казахстанских букмекеров                                                                                                                              | 1.2     | 5.5<br>В С  | 1.6<br>С  | .3          |
| Я рассчитывал на советы финансовых и экономических экспертов и гуру в интернете и социальных сетях                                                                                                   | 1.9     | 8.8<br>В С  | 2.9<br>С  | .2          |
| Я вообще не предполагал отдавать кредит                                                                                                                                                              | 2.9     | 3.6         | 2.5       | 3.1         |
| другое                                                                                                                                                                                               | 2.8     | .4          | 1.5       | 3.9<br>А В  |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                 | 12.5    | 4.2         | 7.9<br>А  | 16.4<br>А В |

| Распределение ответов на вопрос «Способы, чтобы резервные деньги работали?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                            | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Банковский депозиты                                                                                                                        | 48.4    | 16.9      | 38.5  | 58.9    |
|                                                                                                                                            |         |           | A     | A B     |
| Я бы вложил деньги по советам экспертов из соцсетей, мессенжеров, ютуба и т.д.                                                             | 12.4    | 22.1      | 16.5  | 8.5     |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |
| Казахстанские государственные или муниципальные займы/облигации                                                                            | 12.3    | 21.5      | 17.2  | 8.1     |
|                                                                                                                                            |         | C         | C     |         |
| Лотереи, розыгрыши, лото клубы                                                                                                             | 2.9     | 8.8       | 5.6   | .4      |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |
| Частное (негосударственное) накопительное пенсионное страховане                                                                            | 2.8     | 3.2       | 4.2   | 2.0     |
|                                                                                                                                            |         |           | C     |         |
| Акции/облигации «западных» промышленных предприятий, которые размещают производства в Казахстане                                           | 5.7     | 13.3      | 5.7   | 4.6     |
|                                                                                                                                            |         | B C       |       |         |
| Акции/облигации «западных» компаний, работающих «на западе» (не в Казахстане)                                                              | 5.1     | 11.5      | 5.0   | 4.2     |
|                                                                                                                                            |         | B C       |       |         |
| Акции/облигации российских компаний, работающих в Казахстане                                                                               | 3.2     | 10.5      | 3.3   | 2.1     |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |
| Форекс, валютные рынки                                                                                                                     | 2.6     | 4.2       | 3.5   | 1.9     |
|                                                                                                                                            |         | C         | C     |         |
| Ставки на спорт у казахстанских букмекеров                                                                                                 | 1.8     | 5.9       | 3.2   | .5      |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |
| Ставки на спорт у иностранных букмекеров                                                                                                   | 1.2     | 5.9       | 1.6   | .2      |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |
| Криптовбиржа, операции с криптовалютами                                                                                                    | 5.1     | 4.7       | 6.3   | 4.4     |
|                                                                                                                                            |         |           | C     |         |
| Частное (негосударственное) накопительное страхование жизни                                                                                | 6.1     | 13.3      | 8.3   | 3.8     |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |
| Игра в казино - покер, рулетка, слоты                                                                                                      | .6      | 3.1       | .8    | .1      |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |
| Акции/облигации казахстанских частных компаний                                                                                             | 2.6     | 5.7       | 3.0   | 1.9     |
|                                                                                                                                            |         | B C       | C     |         |

|                                                                                  |      |     |      |                 |
|----------------------------------------------------------------------------------|------|-----|------|-----------------|
| Акции/облигации казахстанских государственных компаний (компаний с госучастием)  | 2.4  | 3.8 | 3.2  | 1.8             |
|                                                                                  |      | C   | C    |                 |
| Акции/облигации казахстанских банков и финансовых организаций                    | 2.7  | 3.8 | 3.6  | 2.0             |
|                                                                                  |      | C   | C    |                 |
| Инвестиции в недвижимость (земля, здания, сооружения, жилые дома и квартиры)     | 17.1 | 3.5 | 14.6 | 20.6            |
|                                                                                  |      |     | A    | A B             |
| Я бы вложил деньги в свои предпринимательские проекты                            | 14.3 | 2.8 | 12.9 | 16.9            |
|                                                                                  |      |     | A    | A B             |
| Я бы вложил деньги в предпринимательские проекты родственников, друзей, знакомых | 11.3 | 1.5 | 11.9 | 12.3            |
|                                                                                  |      |     | A    | A               |
| Финансовые пирамиды                                                              | .6   | .8  | 1.4  | .2              |
|                                                                                  |      | C   | C    |                 |
| MLM                                                                              | .2   | .4  | .4   | .0 <sup>1</sup> |
| Я бы не хотел, чтобы «резервные деньги работали», пусть просто «лежат»           | 7.8  | 2.7 | 7.5  | 8.7             |
|                                                                                  |      |     | A    | A               |
| Другое                                                                           | .8   | .4  | 1.0  | .8              |

| Распределение ответов на вопрос «Оцените свое состояние здоровья по 5-бальной шкале, где 5 – отличное здоровье, ничего не беспокоит, а 1 – очень плохое, есть серьезные проблемы со здоровьем.», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                | общий % | регулярно | редко | никогда |
| 1.00                                                                                                                                                                                                                                                           | .8      | 2.7       | .9    | .4      |
|                                                                                                                                                                                                                                                                |         | B C       | C     |         |
| 2.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 4.0     | 10.7      | 4.7   | 2.7     |
|                                                                                                                                                                                                                                                                |         | B C       | C     |         |
| 3.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 25.1    | 25.0      | 24.5  | 25.5    |
| 4.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 41.2    | 30.0      | 40.1  | 43.5    |
|                                                                                                                                                                                                                                                                |         |           | A     | A B     |
| 5.00                                                                                                                                                                                                                                                           | 28.9    | 31.7      | 29.9  | 27.9    |

| Распределение ответов на вопрос «Личные привычки?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |             |           |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-------------|-----------|
|                                                                                                                   | общий % | регулярно   | редко       | никогда   |
| Курю вейпы                                                                                                        | 9.8     | 26.3<br>В С | 14.1<br>С   | 4.9       |
| Курю сигареты, электронные сигареты                                                                               | 27.3    | 31.3<br>С   | 34.8<br>С   | 22.2      |
| потребляю пиво, вино, сидр, ликер и другие слабоалкогольные напитки чаще 2х раз в неделю                          | 18.8    | 39.8<br>В С | 20.2<br>С   | 15.0      |
| Употребляю водку, вино, коньяк, виски, ром, джин, самогон или другие крепкие напитки чаще 2х раз в неделю         | 10.0    | 21.3<br>В С | 13.6<br>С   | 6.3       |
| Играю в онлайн-казино, рулетку, покер и т.д.                                                                      | 6.6     | 20.3<br>В С | 13.0<br>С   | .9        |
| Более 4 часов в день провожу за компьютерными играми                                                              | 10.8    | 15.9<br>С   | 17.7<br>С   | 5.9       |
| Делаю ставки на спорт у казахстанских букмекеров                                                                  | 5.8     | 15.0<br>С   | 11.5<br>С   | 1.1       |
| Часто ем бесполезную пищу (фастфуд и т.д)                                                                         | 18.4    | 14.9        | 24.7<br>А С | 15.2      |
| Веду малоподвижный способ жизни                                                                                   | 13.7    | 15.0        | 13.5        | 13.6      |
| Употребляю марихуану, ЛСД, другие галлюциногены или успокаивающие вещества                                        | 4.0     | 12.7<br>В С | 6.9<br>С    | 1.1       |
| Употребляю спайс, соли, экстези, АМД, спиды и другие активизирующие вещества                                      | 3.6     | 10.8<br>В С | 6.3<br>С    | .9        |
| Употребляю героин, кокаин, опиаты и прочие сильнодействующие вещества                                             | 3.7     | 8.9<br>С    | 7.1<br>С    | .9        |
| Употребляю насвай, снюс                                                                                           | 4.3     | 7.9<br>С    | 7.4<br>С    | 1.9       |
| Ложусь спать после полуночи (или сплю менее 6 часов)                                                              | 20.0    | 12.7        | 21.9<br>А   | 19.9<br>А |
| Играю в лотереи онлайн, покупаю лотерейные билеты, хожу в лото-клубы                                              | 3.9     | 11.5<br>В С | 7.2<br>С    | .9        |
| Более 4 часов в день провожу в социальных сетях                                                                   | 12.8    | 9.8         | 16.6<br>А С | 11.0      |
| Делаю ставки на спорт онлайн на иностранных сайтах                                                                | 4.2     | 13.2<br>В С | 7.7<br>С    | .9        |

|                              |      |           |           |             |
|------------------------------|------|-----------|-----------|-------------|
| Ничего из вышеперечисленного | 33.7 | 13.9      | 23.9<br>А | 42.4<br>А В |
| Затрудняюсь ответить         | 8.3  | 13.1<br>С | 10.8<br>С | 6.1         |

| Распределение ответов на вопрос «Привычки друзей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|---------|
|                                                                                                                   | общий % | регулярно   | редко     | никогда |
| Курю вейпы                                                                                                        | 24.3    | 29.0<br>С   | 34.0<br>С | 18.8    |
| Курю сигареты, электронные сигареты                                                                               | 50.0    | 42.9        | 51.6<br>А | 49.9    |
| потребляю пиво, вино, сидр, ликер и другие слабоалкогольные напитки чаще 2х раз в неделю                          | 37.5    | 40.0        | 41.5<br>С | 35.3    |
| Употребляю водку, вино, коньяк, виски, ром, джин, самогон или другие крепкие напитки чаще 2х раз в неделю         | 16.2    | 22.5<br>С   | 17.8<br>С | 14.7    |
| Играю в онлайн-казино, рулетку, покер и т.д.                                                                      | 5.8     | 11.9<br>С   | 11.8<br>С | 2.1     |
| Более 4 часов в день провожу за компьютерными играми                                                              | 11.6    | 21.2<br>С   | 19.8<br>С | 6.5     |
| Делаю ставки на спорт у казахстанских букмекеров                                                                  | 5.7     | 17.3<br>В С | 10.3<br>С | 2.1     |
| Часто ем бесполезную пищу (фастфуд и т.д)                                                                         | 11.3    | 16.1<br>С   | 17.0<br>С | 7.9     |
| Веду малоподвижный способ жизни                                                                                   | 10.9    | 11.9        | 14.8<br>С | 8.8     |
| Употребляю марихуану, ЛСД, другие галлюциногены или успокаивающие вещества                                        | 4.7     | 14.7<br>В С | 9.0<br>С  | 1.5     |
| Употребляю спайс, соли, экстези, АМД, спиды и другие активизирующие вещества                                      | 4.1     | 10.3<br>С   | 8.5<br>С  | 1.2     |
| Употребляю героин, кокаин, опиаты и прочие сильнодействующие вещества                                             | 4.2     | 16.0<br>В С | 7.3<br>С  | 1.4     |
| Употребляю насвай, снюс                                                                                           | 9.4     | 15.3<br>С   | 16.8<br>С | 5.1     |
| Ложусь спать после полуночи (или сплю менее 6 часов)                                                              | 16.7    | 16.8        | 21.1<br>С | 14.5    |

|                                                                      |      |      |      |      |
|----------------------------------------------------------------------|------|------|------|------|
| Играю в лотереи онлайн, покупаю лотерейные билеты, хожу в лото-клубы | 4.1  | 10.1 | 8.4  | 1.4  |
| Более 4 часов в день провожу в социальных сетях                      | 11.3 | 13.9 | 17.3 | 8.0  |
| Делаю ставки на спорт онлайн на иностранных сайтах                   | 4.0  | 11.0 | 7.4  | 1.5  |
| Ничего из вышеперечисленного                                         | 18.7 | 22.4 | 16.0 | 19.7 |
| Затрудняюсь ответить                                                 | 15.4 | 17.8 | 14.1 | 15.8 |
| Другое (запишите)                                                    | 4.0  | 9.5  | 8.3  | 1.3  |

| Распределение ответов на вопрос «Симптомы, которые Вы чувствовали сами?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                         | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Бессонница                                                                                                                              | 26.9    | 14.1      | 21.3  | 32.1    |
| Тревога                                                                                                                                 | 17.7    | 13.3      | 12.5  | 21.3    |
| Навязчивое желание «отвлечься от реальности в социальных сетях или мессенджерах»                                                        | 9.1     | 26.0      | 12.6  | 4.6     |
| Депрессия                                                                                                                               | 11.6    | 9.6       | 11.7  | 11.8    |
| длительное плохое настроение                                                                                                            | 10.0    | 12.5      | 10.4  | 9.3     |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью казино - онлайн рулетка, слоты или покер»                              | 5.1     | 22.7      | 7.5   | 1.0     |
| Стресс                                                                                                                                  | 14.8    | 10.5      | 12.0  | 17.1    |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься ставками на спорт»                                                                             | 1.9     | 7.2       | 2.8   | .6      |
| Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)                                                                                       | 12.2    | 8.5       | 10.9  | 13.4    |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью компьютерных игр»                                                      | 3.0     | 7.3       | 4.6   | 1.4     |
| Страх                                                                                                                                   | 7.8     | 9.8       | 6.4   | 8.3     |

|                                                                                                                          |      |     |      |      |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-----|------|------|
| Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол)       | 2.0  | 5.3 | 2.9  | .9   |
| расстройство пищевого поведения                                                                                          | 7.3  | 6.6 | 5.9  | 8.1  |
| Устойчивое навязчивое желание выпить алкоголь                                                                            | 2.8  | 2.7 | 3.6  | 2.3  |
| Гнев, агрессия, раздражение                                                                                              | 5.6  | 3.6 | 4.4  | 6.6  |
| Устойчивое навязчивое желание сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото клуб | 1.8  | 6.5 | 2.9  | .4   |
| Устойчивое навязчивое желание заняться сексом, при том, что контекст и обстоятельства не сексуальны                      | 1.8  | 4.2 | 2.9  | .8   |
| панические атаки                                                                                                         | 3.2  | 2.0 | 3.0  | 3.4  |
| ничего из этого не испытывал                                                                                             | 28.8 | 5.9 | 25.4 | 34.1 |
| Другое                                                                                                                   | .3   | .4  | .6   | .1   |
| затрудняюсь ответить                                                                                                     | 4.3  | 2.0 | 4.6  | 4.4  |

| Распределение ответов на вопрос «Симптомы, которые чувствовал кто-то из друзей?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                 | общий % | регулярно | редко | никогда |
| Бессонница                                                                                                                                      | 17.6    | 9.5       | 11.8  | 21.9    |
| Тревога                                                                                                                                         | 18.3    | 9.3       | 14.3  | 21.8    |
| Навязчивое желание «отвлечься от реальности в социальных сетях или мессенджерах»                                                                | 4.6     | 10.5      | 5.6   | 3.2     |
| Депрессия                                                                                                                                       | 15.3    | 9.9       | 15.1  | 16.1    |
| длительное плохое настроение                                                                                                                    | 8.2     | 9.8       | 8.6   | 7.8     |

|                                                                                                                          |      |             |           |             |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-------------|-----------|-------------|
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью казино - онлайн рулетка, слоты или покер»               | 5.2  | 15.1<br>В С | 9.4<br>С  | 1.4         |
| Стресс                                                                                                                   | 16.0 | 10.2        | 14.0      | 18.0<br>А В |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься ставками на спорт»                                                              | 4.5  | 16.0<br>В С | 6.9<br>С  | 1.5         |
| Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)                                                                        | 9.2  | 13.0<br>В С | 9.1       | 8.7         |
| Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью компьютерных игр»                                       | 3.9  | 12.1<br>В С | 6.2<br>С  | 1.4         |
| Страх                                                                                                                    | 10.3 | 8.3         | 9.2       | 11.2        |
| Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол)       | 2.7  | 9.7<br>В С  | 3.9<br>С  | 1.0         |
| расстройство пищевого поведения                                                                                          | 4.8  | 6.5<br>С    | 5.8<br>С  | 4.0         |
| Устойчивое навязчивое желание выпить алкоголь                                                                            | 4.3  | 3.2         | 4.1       | 4.6         |
| Гнев, агрессия, раздражение                                                                                              | 6.4  | 5.2         | 6.0       | 6.8         |
| Устойчивое навязчивое желание сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото клуб | 1.9  | 4.9<br>С    | 3.4<br>С  | .6          |
| Устойчивое навязчивое желание заняться сексом, при том, что контекст и обстоятельства не сексуальны                      | 2.4  | 6.4<br>В С  | 3.6<br>С  | 1.2         |
| панические атаки                                                                                                         | 3.5  | 3.3         | 4.8<br>С  | 2.8         |
| ничего из этого не испытывал                                                                                             | 24.5 | 3.0         | 23.5<br>А | 28.1<br>А В |
| Другое                                                                                                                   | .5   | .8          | .8<br>С   | .2          |
| затрудняюсь ответить                                                                                                     | 13.1 | 4.3         | 8.3<br>А  | 17.0<br>А В |

| Распределение ответов на вопрос «Обращались ли Вы за помощью?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
|                                                                                                                               | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| Ни к кому не обращался за помощью, справлялся самостоятельно                                                                  | 39.5    | 22.1        | 34.1<br>А | 45.2<br>А В |
| Обращался за профессиональной помощью в медицинское учреждение к терапевту, неврологу (невропатологу) или психиатру           | 12.5    | 28.2<br>В С | 18.8<br>С | 6.5         |
| Обращался за профессиональной помощью к психологу или психотерапевту                                                          | 8.3     | 12.5<br>С   | 11.3<br>С | 6.0         |
| Обращался на «горячие линии» помощи по телефону или интернет                                                                  | 4.1     | 13.8<br>В С | 6.8<br>С  | 1.2         |
| Обращался в социальные службы                                                                                                 | 1.8     | 4.8<br>В С  | 2.5<br>С  | .9          |
| Некоммерческие организации, фонды помощи и т.д.                                                                               | 1.9     | 6.8<br>В С  | 2.7<br>С  | .7          |
| К родственникам                                                                                                               | 6.4     | 8.4<br>В    | 4.2       | 7.3<br>В    |
| К друзьям и знакомым                                                                                                          | 7.2     | 6.5         | 6.9       | 7.5         |
| К преподавателям                                                                                                              | .9      | 4.1<br>В С  | .9        | .4          |
| К коллегам по работе или руководству                                                                                          | 1.9     | 6.0<br>В С  | 2.6<br>С  | .9          |
| К священнослужителю                                                                                                           | 1.1     | 3.0<br>С    | 1.9<br>С  | .3          |
| К экспертам в соцсетях, тренерам, интернет-гуру                                                                               | 2.4     | 6.0<br>С    | 3.8<br>С  | 1.0         |
| не испытывал тяжелые психологические и эмоциональные состояния                                                                | 24.2    | 7.2         | 20.1<br>А | 29.1<br>А В |
| другое                                                                                                                        | .3      | .8<br>С     | .4        | .2          |
| затрудняюсь ответить                                                                                                          | 3.3     | .8          | 3.8<br>А  | 3.4<br>А    |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |         |           |       |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
| Распределение ответов на вопрос «Достаточно ли Вы и Ваше окружение информировано о видах и способах профессиональной/медицинской помощи и месту, куда обращаться за профессиональной/медицинской помощью в случае тяжелых психологических состояний?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | общий % | регулярно | редко | никогда |
| информирован полностью, знаю куда и кому обращаться                                                                                                                                                                                                                                                                  | 31.3    | 18.7      | 26.4  | 36.0    |
| информирован частично                                                                                                                                                                                                                                                                                                | 34.8    | 20.8      | 29.6  | 39.9    |
| не знаю куда и к кому обращаться за профпомощью в случае тяжелых эмоциональных и психологических состояний                                                                                                                                                                                                           | 33.4    | 59.8      | 43.4  | 23.7    |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | .5      | .7        | .6    | .5      |
| Распределение ответов на вопрос «Инициативы, вызывающие надежды на развитие региона?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в %                                                                                                                                                                 |         |           |       |         |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | общий % | регулярно | редко | никогда |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «западными» владельцами и технологиями                                                                                                                                                                                                                                 | 18.6    | 21.5      | 17.5  | 18.9    |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с казахстанскими частными владельцами и технологиями                                                                                                                                                                                                                     | 29.8    | 30.5      | 31.4  | 28.8    |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с российскими частными владельцами и технологиями                                                                                                                                                                                                                        | 11.1    | 17.0      | 15.0  | 8.0     |
| сельскохозяйственное животноводство (птица, крупный рогатый скот)                                                                                                                                                                                                                                                    | 27.4    | 13.5      | 22.8  | 32.2    |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «восточными» частными владельцами и технологиями (Китай, Корея и т.д.)                                                                                                                                                                                                 | 8.7     | 17.6      | 8.6   | 7.4     |
| предприятия по переработке твердых бытовых отходов                                                                                                                                                                                                                                                                   | 6.5     | 9.6       | 5.2   | 6.9     |
| горно-обогатительные комбинаты                                                                                                                                                                                                                                                                                       | 9.4     | 6.3       | 8.7   | 10.4    |
| банки, страховые компании и другие компании финансовой сферы                                                                                                                                                                                                                                                         | 8.5     | 5.3       | 9.7   | 8.3     |
| сфера образования и науки                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 20.6    | 7.7       | 19.9  | 22.9    |

|                                                                                                                  |      |     |      |      |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|-----|------|------|
| сельскохозяйственное растениеводство (зерновые, масличные и т.д.)                                                | 18.3 | 6.8 | 15.8 | 21.4 |
| мусоросжигающие заводы                                                                                           | 3.0  | 1.1 | 2.2  | 3.8  |
| создание игровой зоны и туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов                        | 4.6  | 5.1 | 3.8  | 5.0  |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие казахстанским владельцам                     | 6.5  | 8.0 | 6.0  | 6.6  |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «западным» владельцам                        | 3.1  | 3.9 | 3.2  | 2.9  |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «восточным» владельцам                       | 2.4  | 5.0 | 2.8  | 1.8  |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие российским владельцам                        | 1.9  | 3.8 | 1.9  | 1.5  |
| химические предприятия                                                                                           | 7.8  | 3.5 | 9.1  | 7.7  |
| коневодство и развитие конно-спортивной инфраструктуры                                                           | 13.0 | 3.1 | 12.5 | 14.7 |
| сельскохозяйственное садоводство (овощи, фрукты)                                                                 | 15.9 | 1.6 | 13.6 | 19.4 |
| информационные технологии, интернет-технологии, финтех                                                           | 17.1 | 2.4 | 17.5 | 19.1 |
| предприятия ВИЭ (возобновляемых источников энергии - ветрогенерация, солнечная генерация и т.д.)                 | 5.3  | 3.8 | 4.9  | 5.8  |
| международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы                                     | 4.0  | 2.3 | 3.2  | 4.7  |
| международные транспортные гражданское пути, пассажироперевозки и транспортные хабы для международных пассажиров | 3.9  | 2.7 | 4.0  | 4.1  |
| другое                                                                                                           | 1.7  | 1.2 | 2.1  | 1.5  |

|                                                                                                                                                         |         |                 |                 |                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------------|-----------------|-----------------|
| Распределение ответов на вопрос «Проекты развития, которые вы бы НЕ поддерживали лично?», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |                 |                 |                 |
|                                                                                                                                                         | общий % | регулярно       | редко           | никогда         |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «западными» владельцами и технологиями                                                                    | 24.9    | 22.4            | 24.9            | 25.4            |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с казахстанскими частными владельцами и технологиями                                                        | .0      | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> | .0 <sup>1</sup> |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с российскими частными владельцами и технологиями                                                           | 11.7    | 18.3<br>В С     | 12.7<br>С       | 9.9             |
| сельскохозяйственное животноводство (птица, крупный рогатый скот)                                                                                       | 7.1     | 13.7<br>В С     | 7.1             | 5.9             |
| предприятия тяжелой и легкой промышленности с «восточными» частными владельцами и технологиями (Китай, Корея и т.д.)                                    | 13.3    | 14.9            | 14.2            | 12.4            |
| предприятия по переработке твердых бытовых отходов                                                                                                      | 8.0     | 10.2            | 8.0             | 7.5             |
| горно-обогатительные комбинаты                                                                                                                          | 4.6     | 5.4             | 3.9             | 4.9             |
| банки, страховые компании и другие компании финансовой сферы                                                                                            | 5.3     | 7.1<br>С        | 6.0             | 4.5             |
| сфера образования и науки                                                                                                                               | 2.9     | 3.5             | 2.6             | 3.0             |
| сельскохозяйственное растениеводство (зерновые, масличные и т.д.)                                                                                       | 3.7     | 6.7<br>В С      | 3.8             | 3.1             |
| мусоросжигающие заводы                                                                                                                                  | 14.3    | 4.8             | 11.2<br>А       | 18.1<br>А В     |
| создание игровой зоны и туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов                                                               | 16.0    | 4.5             | 19.9<br>А С     | 15.6<br>А       |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие казахстанским владельцам                                                            | 15.4    | 29.2<br>В С     | 18.8<br>С       | 10.7            |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «западным» владельцам                                                               | 3.9     | 5.2             | 3.7             | 3.8             |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «восточным» владельцам                                                              | 3.9     | 7.0<br>В С      | 3.8             | 3.5             |
| предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие российским владельцам                                                               | 3.8     | 4.3             | 3.7             | 3.8             |
| химические предприятия                                                                                                                                  | 14.1    | .8              | 6.6<br>А        | 21.3<br>А В     |
| коневодство и развитие конно-спортивной инфраструктуры                                                                                                  | 2.1     | 1.2             | 2.1             | 2.4             |

|                                                                                                                  |     |            |          |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|------------|----------|-----|
| сельскохозяйственное садоводство (овощи, фрукты)                                                                 | 2.1 | 2.7        | 2.4      | 1.9 |
| информационные технологии, интернет-технологии, финтех                                                           | 2.7 | 3.1        | 3.0      | 2.4 |
| предприятия ВИЭ (возобновляемых источников энергии - ветрогенерация, солнечная генерация и т.д.)                 | 3.5 | 5.9<br>В С | 2.8      | 3.5 |
| международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы                                     | 2.2 | 2.0        | 2.5      | 2.1 |
| международные транспортные гражданское пути, пассажироперевозки и транспортные хабы для международных пассажиров | 3.9 | 4.4        | 4.9<br>С | 3.1 |
| другое                                                                                                           | 1.6 | .8         | 2.2      | 1.5 |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |         |             |           |             |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-------------|-----------|-------------|
| Распределение ответов на вопрос «Кто должен быть инициатором и/или основным участником проекта развития региона, области, города, поселка, деревни, чтобы вы безусловно доверяли такому проекту развития? (не более трех вариантов ответа)? (не более трех ответов)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |             |           |             |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | общий % | регулярно   | редко     | никогда     |
| государство, республиканские органы власти                                                                                                                                                                                                                                                                                          | 44.7    | 17.0        | 35.5<br>А | 54.2<br>А В |
| государственно-частное партнерство (республиканские органы власти совместно с частными предпринимателями)                                                                                                                                                                                                                           | 27.8    | 20.6        | 30.1<br>А | 27.6<br>А   |
| частные казахстанские инвесторы и предприниматели                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 13.2    | 17.3<br>С   | 15.5<br>С | 11.2        |
| частные иностранные инвесторы «западные»                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 3.7     | 9.0<br>В С  | 4.6<br>С  | 2.4         |
| частные иностранные инвесторы «восточные»                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 2.6     | 7.2<br>В С  | 4.0<br>С  | 1.1         |
| частные иностранные инвесторы российские                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 2.6     | 10.1<br>В С | 3.5<br>С  | 1.0         |
| иностранное государство (как гарант для иностранного бизнеса и/или в виде партнера казахстанского государства)                                                                                                                                                                                                                      | 4.7     | 18.4<br>В С | 5.7<br>С  | 2.1         |
| другое                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | .7      | .4          | 1.1<br>С  | .5          |

| Распределение ответов на вопрос «Поддержали бы Вы лично проекты развития региона, связанные с привлечением иностранных туристов, созданием туристической инфраструктуры? (не более трех вариантов ответа)? (не более трех ответов)», сравнение сегментов, играющих регулярно, редко и никогда, в % |         |           |       |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|-----------|-------|---------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | общий % | регулярно | редко | никогда |
| да                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | 63.0    | 57.1      | 60.4  | 65.4    |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |         |           |       | A B     |
| нет                                                                                                                                                                                                                                                                                                | 20.7    | 27.6      | 24.7  | 17.3    |
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |         | C         | C     |         |
| затрудняюсь ответить                                                                                                                                                                                                                                                                               | 16.3    | 15.3      | 14.8  | 17.3    |

Results are based on two-sided tests. For each significant pair, the key of the category with the smaller column proportion appears in the category with the larger column proportion.

Significance level for upper case letters (A, B, C): .052,3

1. This category is not used in comparisons because its column proportion is equal to zero or one.

2. Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.

3. Cell counts of some categories are not integers. They were rounded to the nearest integers before performing column proportions tests.

**ПРИЛОЖЕНИЕ №4**

**К СОЦИОЛОГИЧЕСКОМУ ИССЛЕДОВАНИЮ**

**Ответы на все вопросы анкеты массового опроса**

**с разделением на сегменты**

**по финансовой субъектности**

**(таблицы)**

ОПИСАНИЕ СЕГМЕНТАЦИИ РЕСПОНДЕНТОВ  
ПО ФИНАНСОВОЙ СУБЪЕКТНОСТИ

В ходе опроса респондентам задавался вопрос: «С чем вы связываете надежды на повышение ваших доходов, развитие карьеры и продвижение по социальной и карьерной лестнице?» Допускался выбор нескольких вариантов ответа.

На основании полученных данных были выделены три ключевые переменные, по которым респонденты были сгруппированы:

Переменная 1. Опора на внешние авторитеты – респонденты, которые связывают свои надежды на повышение доходов со следующими факторами:

- хорошие связи («агашки», друзья, родственники);
- возможность выйти замуж/жениться на человеке «со связями»;
- готовность компании, в которой они работают, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников;
- использование взяток или служебного положения;
- государственная поддержка (помощь друзей/знакомых/родственников, повышение пенсий и соц. пособий: по безработице, инвалидности, уходу за ребенком и т. д.).

Переменная 2. Опора на собственное развитие – респонденты, которые связывают рост доходов со следующими аспектами:

- образование (имеющееся и планируемое);
- опыт, полученный на текущем или предыдущем месте работы;
- обучение на рабочем месте;
- готовность развиваться и работать над собой;
- доходы от накоплений, банковских вкладов, сдачи недвижимости в аренду;
- собственные предпринимательские проекты.

Переменная 3. Надежда на чудо – респонденты, рассчитывающие не на личные усилия, а на внешние факторы, такие как:

- выигрыш в лотерею;
- ставки на спорт, игра в казино;
- финансовые пирамиды;
- инвестиции в акции казахстанских и иностранных компаний;
- операции на казахстанской и зарубежных фондовых биржах;
- доходы от накопительного страхования;
- операции на криптовалютных и валютных биржах (Forex).

На основе этих трех переменных был проведен иерархический кластерный анализ, в результате которого респонденты были разделены на четыре группы в соответствии с их денежно-кредитным поведением:

Группа 1 (30%) – преимущественно ориентированы на внешние авторитеты, особенно на связи и государственную поддержку. Среди них значимо больше тех, кто не смог точно ответить на вопрос или считает, что у них (и в Казахстане в целом) нет никакой надежды на повышение доходов и продвижение по социальной лестнице. В основном это люди, никогда не практикующие азартные игры.

Группа 2 (13%) – единственная группа, представители которой «надеются на чудо» и рассматривают в качестве источников роста дохода азартные игры, получение наследства, финансовые пирамиды, биржевые операции и накопительное страхование. Среди них значимо выше доля тех, кто регулярно или время от времени играет в азартные игры.

Группа 3 (33%) – в основном рассчитывают на себя и собственное развитие. Они связывают перспективы роста доходов с образованием, опытом и готовностью работать над собой.

Группа 4 (24%) – также склонны полагаться на внешние авторитеты, особенно на государство, хорошие связи и поддержку работодателя в развитии сотрудников. В этой группе больше тех, кто никогда не практикует азартный досуг.

|                                              |                                                                                                             | Сегменты - финансовое поведение |               |               |               |               |
|----------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
|                                              |                                                                                                             | Total                           | Группа 1      | Группа 2      | Группа 3      | Группа 4      |
|                                              |                                                                                                             | Column<br>N %                   | (A)           | (B)           | (C)           | (D)           |
|                                              |                                                                                                             |                                 | Column<br>N % | Column<br>N % | Column<br>N % | Column<br>N % |
| Источник надежды на повышение благосостояния | Total                                                                                                       | 100.0                           | 100.0         | 100.0         | 100.0         | 100.0         |
|                                              | С образованием (имеющимся и планируемым в будущем)                                                          | 29.7                            | .0            | 17.4          | 46.9<br>B     | 48.9<br>B     |
|                                              | С опытом, полученным на текущей или предыдущей работе, обучении на рабочем месте                            | 25.8                            | .0            | 24.6          | 38.6<br>B     | 40.5<br>B     |
|                                              | С готовностью развиваться и работать над собой                                                              | 23.4                            | .0            | 17.1          | 36.2<br>B     | 37.7<br>B     |
|                                              | С доходами от накоплений, банковских вкладов                                                                | 2.5                             | .0            | 3.9           | 3.6           | 3.2           |
|                                              | Со сдачей в аренду принадлежащей мне/семье недвижимости                                                     | 4.5                             | .0            | 5.7           | 3.7           | 10.3<br>B C   |
|                                              | С моими предпринимательскими проектами                                                                      | 5.9                             | .0            | 6.7           | 8.2           | 9.5           |
|                                              | С хорошими связями (родственники, друзья, знакомые, «агашки»)                                               | 28.0                            | 40.6<br>B     | 26.4          | .0            | 51.5<br>A B   |
|                                              | С возможностью выйти замуж/жениться на человеке «со связями»                                                | 6.8                             | 10.5          | 9.8           | .0            | 10.1          |
|                                              | С готовностью компании, в которой работаете, вкладывать ресурсы в развитие сотрудников                      | 11.1                            | 15.1          | 10.4          | .0            | 21.8<br>A B   |
|                                              | С государством                                                                                              | 15.6                            | 22.8<br>B     | 12.7          | .0            | 29.9<br>A B   |
|                                              | Со взятками или с использованием служебного положения                                                       | 1.1                             | 1.4           | 1.3           | .0            | 2.0           |
|                                              | С помощью друзей/знакомых/родственников                                                                     | 3.3                             | 2.8           | 5.4           | .0            | 7.4<br>A      |
|                                              | С повышением пенсии и социальных пособий (по безработице, инвалидности, уходу за ребёнком и т.д.)           | 4.2                             | 9.9B<br>D     | 1.3           | .0            | 4.6<br>B      |
|                                              | С выигрышем в лотерею                                                                                       | 1.4                             | .0            | 11.4          | .0            | .0            |
|                                              | С инвестициями в акции казахстанских компаний                                                               | 1.7                             | .0            | 13.7          | .0            | .0            |
|                                              | С инвестициями в акции иностранных компаний и иностранных промышленных предприятий, работающих в Казахстане | 3.0                             | .0            | 23.8          | .0            | .0            |
|                                              | С операциями на казахстанской бирже                                                                         | 1.9                             | .0            | 14.8          | .0            | .0            |

|                                              |                                                                                                                          | Сегменты - финансовое поведение |               |               |               |               |
|----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
|                                              |                                                                                                                          | Total                           | Группа 1      | Группа 2      | Группа 3      | Группа 4      |
|                                              |                                                                                                                          | Column<br>N %                   | (A)           | (B)           | (C)           | (D)           |
|                                              |                                                                                                                          |                                 | Column<br>N % | Column<br>N % | Column<br>N % | Column<br>N % |
| Источник надежды на повышение благосостояния | Total                                                                                                                    | 100.0                           | 100.0         | 100.0         | 100.0         | 100.0         |
|                                              | С операциями на зарубежных бир-<br>жах акций и облигаций                                                                 | 1.3                             | .0            | 10.4          | .0            | .0            |
|                                              | Со ставками на спорт                                                                                                     | .7                              | .0            | 5.7           | .0            | .0            |
|                                              | С доходами от накопительного<br>страхования                                                                              | .8                              | .0            | 6.2           | .0            | .0            |
|                                              | С игрой в казино                                                                                                         | .3                              | .0            | 2.6           | .0            | .0            |
|                                              | С перспективой получить наслед-<br>ство                                                                                  | 1.2                             | .0            | 9.8           | .0            | .0            |
|                                              | С операциями на криптобирже                                                                                              | 1.0                             | .0            | 8.3           | .0            | .0            |
|                                              | С операциями на валютных бир-<br>жах, форекс                                                                             | .9                              | .0            | 6.7           | .0            | .0            |
|                                              | С финансовыми пирамидами                                                                                                 | .6                              | .0            | 4.7           | .0            | .0            |
|                                              | С возможностью получать автор-<br>ские или патентные отчисления<br>(за мою опубликованную книгу,<br>изобре-тения и т.д.) | 1.0                             | .2            | 3.4A<br>C     | .8            | 1.2           |
|                                              | Какое-то понимание есть, но точно<br>не знаю                                                                             | 3.0                             | 4.8<br>C D    | 3.6           | 1.8           | 1.9           |
|                                              | У меня лично нет никакой надеж-<br>ды на увеличение доходов, продви-<br>жение по социальной и карьерной<br>лестнице      | 3.6                             | 7.4<br>C D    | 3.6<br>C      | 1.2           | 2.4           |
|                                              | Другое (                                                                                                                 | .2                              | .7            | .0            | .0            | .0            |
|                                              | затрудняюсь ответить                                                                                                     | 1.8                             | 6.2           | .0            | .0            | .0            |

|                                                      |                                                     | Сегменты - финансовое поведение |               |               |               |               |
|------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|---------------------------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
|                                                      |                                                     | Total                           | Группа 1      | Группа 2      | Группа 3      | Группа 4      |
|                                                      |                                                     | Column<br>N %                   | (A)           | (B)           | (C)           | (D)           |
|                                                      |                                                     |                                 | Column<br>N % | Column<br>N % | Column<br>N % | Column<br>N % |
| На каком языке<br>Вам удобнее за-<br>полнять анкету? | Total                                               | 100.0                           | 100.0         | 100.0         | 100.0         | 100.0         |
|                                                      | Казахск ий                                          | 33.6                            | 29.2          | 48.4<br>A C D | 32.2          | 33.1          |
|                                                      | Русский                                             | 66.4                            | 70.8<br>B     | 51.6          | 67.8<br>B     | 66.9<br>B     |
| Пол                                                  | мужчины                                             | 45.8                            | 41.5          | 48.7          | 46.9          | 48.2<br>A     |
|                                                      | женщины                                             | 54.2                            | 58.5<br>D     | 51.3          | 53.1          | 51.8          |
| Род деятельности                                     | Предприниматель / Бизнесмен                         | 10.1                            | 7.7           | 9.1           | 12.3<br>A     | 10.8          |
|                                                      | Государственный служащий                            | 15.1                            | 18.1<br>B     | 11.1          | 14.7          | 14.1          |
|                                                      | Фрилансер /Самозанятый                              | 16.1                            | 15.4          | 25.6<br>A C D | 11.5          | 18.4<br>C     |
|                                                      | Наемный сотрудник в частной ком-<br>пании           | 23.2                            | 20.4          | 21.2          | 25.4          | 24.7          |
|                                                      | Наемный сотрудник в некоммерче-<br>ской организации | 8.9                             | 7.7           | 11.9          | 10.2          | 7.3           |
|                                                      | Студент                                             | 12.5                            | 6.2           | 11.7<br>A     | 17.0<br>A     | 14.9<br>A     |
|                                                      | Пенсионер                                           | 7.6                             | 14.8<br>B C D | 4.4           | 4.1           | 4.9           |
|                                                      | Временно безработный                                | 6.3                             | 9.7<br>B C D  | 4.9           | 4.7           | 5.0           |
|                                                      | Другое                                              | .0                              | .0            | .0            | .0            | .0            |
| Ваше образование?                                    | Total                                               | 100.0                           | 100.0         | 100.0         | 100.0         | 100.0         |
|                                                      | Неполное                                            | 2.5                             | 3.0           | 3.1           | 2.6           | 1.5           |
|                                                      | Среднее                                             | 12.1                            | 12.3          | 10.4          | 12.9          | 11.6          |
|                                                      | Средне-специальное                                  | 27.7                            | 33.5<br>C     | 27.2          | 22.6          | 27.6          |
|                                                      | Неполное высшее                                     | 11.6                            | 8.9           | 20.5<br>A C D | 13.7<br>A D   | 7.6           |
|                                                      | Высшее                                              | 44.6                            | 40.7          | 37.6          | 46.4<br>B     | 50.4<br>A B   |
|                                                      | Ученая степень                                      | 1.6                             | 1.6           | 1.3           | 1.8           | 1.4           |

|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| В среднем, какой у Вас личный ежемесячный уровень дохода (включая зарплату, стипендию, гонорары и т.д.)? | Total                          | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                          | До 50 000 тенге                | 3.5   | 3.6   | 2.3   | 5.0   | 2.0   |
|                                                                                                          |                                |       |       |       | D     |       |
|                                                                                                          | От 51 - 100 тысяч тенге        | 12.8  | 9.8   | 8.5   | 16.9  | 13.2  |
|                                                                                                          |                                |       |       |       | A B   |       |
|                                                                                                          | От 101 до 200 тысяч тенге      | 30.1  | 39.5  | 26.7  | 23.1  | 29.9  |
|                                                                                                          |                                |       | B C D |       |       | C     |
|                                                                                                          | С 201 – 300 тысяч тенге        | 24.4  | 25.4  | 28.0  | 22.4  | 23.9  |
|                                                                                                          | 301 - 400 тысяч тенге          | 11.2  | 6.8   | 14.8  | 12.9  | 12.4  |
|                                                                                                          |                                |       |       | A     | A     | A     |
|                                                                                                          | 401 – 500 тысяч тенге          | 5.2   | 2.4   | 4.9   | 5.7   | 8.2   |
|                                                                                                          |                                |       |       |       | A     | A     |
| Какое ваше семейное положение? С кем вы живете?                                                          | От 501 до 1 миллиона тенге     | 3.7   | 1.8   | 6.0   | 4.6   | 3.4   |
|                                                                                                          |                                |       |       | A     | A     |       |
|                                                                                                          | От 1 до 2 миллионов тенге      | 1.0   | .9    | 3.6   | .4    | .7    |
|                                                                                                          |                                |       |       | A C D |       |       |
|                                                                                                          | Свыше 2 миллионов тенге        | .5    | .2    | .5    | .9    | .3    |
|                                                                                                          | Другое                         | 4.3   | 5.9   | 1.6   | 5.2   | 2.6   |
|                                                                                                          |                                |       | B D   |       | B D   |       |
|                                                                                                          | Затрудняюсь ответить           | 3.3   | 3.7   | 3.1   | 2.9   | 3.4   |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          | Total                          | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                          | Живу с родителями              | 25.6  | 21.3  | 21.5  | 30.0  | 27.0  |
|                                                                                                          |                                |       |       |       | A B   | A     |
|                                                                                                          | Живу один                      | 12.2  | 8.1   | 13.0  | 15.5  | 12.6  |
|                                                                                                          |                                |       |       | A     | A     | A     |
|                                                                                                          | Замужем/женат, живу с супругом | 41.5  | 46.4  | 34.5  | 36.8  | 45.3  |
|                                                                                                          |                                |       | B C   |       |       | B C   |
|                                                                                                          | Замужем/женат, живем порознь   | 6.6   | 7.0   | 14.2  | 5.9   | 3.0   |
|                                                                                                          |                                |       | D     | A C D | D     |       |
|                                                                                                          | В гражданском браке            | 4.8   | 4.9   | 8.3   | 4.6   | 3.0   |
|                                                                                                          |                                |       |       | C D   |       |       |
|                                                                                                          | в разводе, живем вместе        | 2.1   | 2.1   | 4.1   | 2.4   | .7    |
|                                                                                                          |                                |       |       | D     | D     |       |
|                                                                                                          | в разводе, живем отдельно      | 4.5   | 5.5   | 3.4   | 3.4   | 5.4   |
|                                                                                                          | вдовец/вдова                   | 2.8   | 4.8   | 1.0   | 1.5   | 3.1   |
|                                                                                                          |                                |       | B C   |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |
|                                                                                                          |                                |       |       |       |       |       |

|                     |                                 |       |       |       |       |       |
|---------------------|---------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Есть ли у вас дети? | Total                           | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                     | детей нет                       | 40.9  | 31.0  | 39.6  | 48.2  | 43.9  |
|                     |                                 |       |       | A     | A B   | A     |
|                     | дети есть, живут вместе со мной | 39.5  | 42.8  | 41.2  | 35.5  | 39.9  |
|                     |                                 |       | C     |       |       |       |
|                     | дети есть, живут отдельно       | 19.6  | 26.2  | 19.2  | 16.3  | 16.2  |
|                     |                                 |       | B C D |       |       |       |

|                  |                                                                                                                          |       |             |               |             |               |
|------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------------|---------------|-------------|---------------|
| Ценности для вас | Total                                                                                                                    | 100.0 | 100.0       | 100.0         | 100.0       | 100.0         |
|                  | Семья                                                                                                                    | 69.2  | 69.5<br>B   | 54.9          | 71.9<br>B   | 72.5<br>B     |
|                  | Любовь                                                                                                                   | 31.0  | 28.6        | 31.3          | 29.6        | 35.5<br>A     |
|                  | Дружба                                                                                                                   | 18.4  | 12.6        | 25.5<br>A D   | 21.1<br>A   | 18.2<br>A     |
|                  | Здоровье                                                                                                                 | 66.1  | 72.8<br>B C | 51.7          | 60.6<br>B   | 73.0<br>B C   |
|                  | вера/ религия                                                                                                            | 13.0  | 9.6         | 20.2<br>A C D | 13.5        | 12.6          |
|                  | знания /образование                                                                                                      | 20.3  | 11.6        | 21.0<br>A     | 23.8<br>A   | 25.5<br>A     |
|                  | карьера /положение в обществе                                                                                            | 19.6  | 14.0        | 26.5<br>A D   | 24.6<br>A D | 16.1          |
|                  | доходы (личные и семейные)/деньги /материальная обеспеченность (жи-<br>лье, транспорт, питание, досуг, об-<br>разование) | 36.3  | 36.3<br>C   | 35.8<br>C     | 28.3        | 47.0<br>A B C |
|                  | возможность самореализации, само-<br>развития                                                                            | 12.9  | 6.4         | 17.2<br>A     | 17.0<br>A   | 13.0<br>A     |
|                  | творчество/ возможность творческой<br>реализации                                                                         | 8.1   | 4.4         | 13.3<br>A D   | 10.0<br>A   | 7.2           |
|                  | помощь людям/ социальная работа                                                                                          | 9.3   | 4.6         | 17.5<br>A C D | 9.2<br>A    | 10.7<br>A     |
|                  | Развитие нашей страны, общества,<br>государства                                                                          | 9.9   | 5.6         | 10.6<br>A     | 10.9<br>A   | 13.3<br>A     |
|                  | безопасность (личная и в стране в<br>целом)                                                                              | 12.2  | 9.4         | 14.1          | 13.0        | 13.5          |
|                  | личное эмоциональное и психологи-<br>ческое благополучие                                                                 | 12.1  | 8.9         | 15.1<br>A     | 13.2<br>A   | 12.7          |
|                  | Развитие науки, технологий                                                                                               | 5.5   | 2.9         | 10.9<br>A C D | 6.0<br>A    | 5.1           |
|                  | получать от жизни удовольствие,<br>развлекаться                                                                          | 13.4  | 8.5         | 19.4<br>A     | 13.8<br>A   | 15.6<br>A     |
|                  | иметь свободу самовыражения, «сво-<br>боду слова» возможность высказы-<br>вать свою точку зрения                         | 7.6   | 4.3         | 11.1<br>A D   | 10.7<br>A D | 5.9           |
|                  | патриотизм, служить своей стране/<br>народу                                                                              | 6.8   | 3.6         | 11.9<br>A D   | 8.7<br>A    | 5.3           |
|                  | Затрудняюсь ответить                                                                                                     | 4.1   | 2.8         | 11.7<br>A C D | 4.2<br>D    | 1.8           |

|                     |                                                                                                                          |       |           |               |             |             |
|---------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|---------------|-------------|-------------|
| Ценности для друзей | Total                                                                                                                    | 100.0 | 100.0     | 100.0         | 100.0       | 100.0       |
|                     | Семья                                                                                                                    | 31.0  | 27.5      | 25.8          | 36.6<br>A B | 31.0        |
|                     | Любовь                                                                                                                   | 23.8  | 19.7<br>D | 37.3<br>A D   | 30.3<br>A D | 13.7        |
|                     | Дружба                                                                                                                   | 40.0  | 44.3<br>D | 42.2          | 39.2        | 34.4        |
|                     | Здоровье                                                                                                                 | 32.1  | 29.2      | 32.4          | 36.3<br>A   | 30.3        |
|                     | вера/ религия                                                                                                            | 14.9  | 14.1      | 23.9<br>A C D | 13.7        | 12.8        |
|                     | знания /образование                                                                                                      | 22.4  | 23.2      | 28.4<br>C D   | 20.9        | 20.4        |
|                     | карьера /положение в обществе                                                                                            | 31.9  | 32.0      | 38.6<br>C     | 29.4        | 31.5        |
|                     | доходы (личные и семейные)/деньги /материальная обеспеченность (жи-<br>лье, транспорт, питание, досуг, об-<br>разование) | 24.1  | 20.6      | 34.0<br>A C   | 22.3        | 26.0        |
|                     | возможность самореализации, само-<br>развития                                                                            | 19.9  | 15.5      | 28.8<br>A C   | 17.1        | 24.7<br>A C |
|                     | творчество/ возможность творческой<br>реализации                                                                         | 13.9  | 9.4       | 29.7<br>A C D | 10.8        | 15.8<br>A C |
|                     | помощь людям/ социальная работа                                                                                          | 11.9  | 9.1       | 21.9<br>A C D | 11.1        | 11.5        |
|                     | Развитие нашей страны, общества,<br>государства                                                                          | 12.6  | 8.2       | 25.8<br>A C D | 12.2        | 12.0        |
|                     | безопасность (личная и в стране в<br>целом)                                                                              | 12.2  | 8.2       | 25.8<br>A C D | 11.9        | 11.0        |
|                     | личное эмоциональное и психологи-<br>ческое благополучие                                                                 | 13.6  | 7.3       | 26.5<br>A C D | 13.5<br>A   | 15.1<br>A   |
|                     | Развитие науки, технологий                                                                                               | 8.1   | 4.8       | 23.5<br>A C D | 6.7         | 6.2         |
|                     | получать от жизни удовольствие,<br>развлекаться                                                                          | 12.5  | 9.5       | 24.2<br>A C D | 12.0        | 11.0        |
|                     | иметь свободу самовыражения, «сво-<br>боду слова» возможность высказы-<br>вать свою точку зрения                         | 10.1  | 6.8       | 23.9<br>A C D | 9.4         | 8.2         |
|                     | патриотизм, служить своей стране/<br>народу                                                                              | 8.2   | 4.8       | 23.2<br>A C D | 8.5<br>A D  | 4.5         |
|                     | Затрудняюсь ответить                                                                                                     | 7.8   | 6.5       | 20.6<br>A C D | 6.3         | 5.0         |

|                           |                                                                                                                  |       |       |       |       |       |
|---------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Ценности для казахстанцев | Total                                                                                                            | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                           | Семья                                                                                                            | 23.1  | 16.3  | 23.2  | 28.7  | 24.5  |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       | A     | A     |
|                           | Любовь                                                                                                           | 8.6   | 8.1   | 8.2   | 11.6  | 5.6   |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       | D     |       |
|                           | Дружба                                                                                                           | 10.5  | 7.2   | 9.3   | 14.0  | 10.8  |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       | A     |       |
|                           | Здоровье                                                                                                         | 21.5  | 18.0  | 14.3  | 26.9  | 22.6  |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       | A B   | B     |
|                           | вера/ религия                                                                                                    | 16.5  | 20.9  | 22.1  | 13.3  | 12.2  |
|                           |                                                                                                                  |       | C D   | C D   |       |       |
|                           | знания /образование                                                                                              | 13.7  | 10.2  | 13.6  | 18.1  | 12.4  |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       | A D   |       |
|                           | карьера /положение в обществе                                                                                    | 12.2  | 8.7   | 15.7  | 16.7  | 9.3   |
|                           |                                                                                                                  |       |       | A D   | A D   |       |
|                           | доходы (личные и семейные)/деньги /материальная обеспеченность (жи-лье, транспорт, питание, досуг, об-разование) | 15.7  | 15.9  | 17.9  | 16.4  | 13.5  |
|                           | возможность самореализации, само-развития                                                                        | 10.7  | 7.4   | 15.4  | 11.9  | 11.2  |
|                           |                                                                                                                  |       |       | A     | A     |       |
|                           | творчество/ возможность творческой реализации                                                                    | 7.1   | 6.2   | 10.0  | 7.6   | 5.9   |
|                           | помощь людям/ социальная работа                                                                                  | 16.3  | 13.4  | 17.5  | 14.4  | 21.7  |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       | A C   |       |
|                           | Развитие нашей страны, общества, государства                                                                     | 34.7  | 29.3  | 35.4  | 35.8  | 39.7  |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       |       | A     |
|                           | безопасность (личная и в стране в целом)                                                                         | 45.5  | 51.9  | 41.8  | 37.2  | 49.8  |
|                           |                                                                                                                  |       | B C   |       |       | C     |
|                           | личное эмоциональное и психологи-ческое благополучие                                                             | 6.4   | 4.9   | 8.6   | 7.1   | 6.5   |
|                           | Развитие науки, технологий                                                                                       | 13.6  | 10.8  | 16.4  | 14.4  | 14.7  |
|                           | получать от жизни удовольствие, развлекаться                                                                     | 6.9   | 4.9   | 11.8  | 8.1   | 5.4   |
|                           |                                                                                                                  |       |       | A D   |       |       |
|                           | иметь свободу самовыражения, «сво-боду слова» возможность высказы-вать свою точку зрения                         | 12.9  | 10.8  | 18.2  | 14.3  | 11.0  |
|                           |                                                                                                                  |       |       | A D   |       |       |
|                           | патриотизм, служить своей стране/ народу                                                                         | 28.2  | 31.6  | 23.9  | 23.6  | 31.6  |
|                           |                                                                                                                  |       | C     |       |       | C     |
|                           | Затрудняюсь ответить                                                                                             | 5.9   | 5.2   | 7.9   | 6.6   | 4.9   |
|                           |                                                                                                                  |       |       |       |       |       |

|                                 |                                      |       |       |       |       |       |
|---------------------------------|--------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| v2.1 Собственной жизнью         | Total                                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                 | Совсем не удовлетворен               | 9.7   | 11.1  | 15.0  | 9.0   | 6.2   |
|                                 |                                      |       | D     | C D   |       |       |
|                                 | Скорее не удовлетворен               | 15.6  | 17.7  | 23.6  | 12.6  | 12.7  |
|                                 |                                      |       | C D   | C D   |       |       |
|                                 | Нейтрален, не уверен в своем вы-боре | 20.4  | 23.9  | 20.5  | 17.4  | 20.1  |
|                                 |                                      |       | C     |       |       |       |
|                                 | Скорее удовлетворен                  | 34.3  | 32.7  | 25.6  | 34.9  | 40.1  |
|                                 |                                      |       |       |       | B     | A B   |
|                                 | Полностью удовлетворен               | 17.9  | 11.4  | 14.0  | 23.9  | 19.7  |
|                                 |                                      |       |       |       | A B   | A     |
|                                 | Затрудняюсь ответить                 | 2.1   | 3.1   | 1.3   | 2.3   | 1.1   |
|                                 |                                      |       | D     |       |       |       |
| v2.2 Жизнь в Казахстане в целом | Total                                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                 | Совсем не удовлетворен               | 9.5   | 10.3  | 17.4  | 8.2   | 6.2   |
|                                 |                                      |       | D     | A C D |       |       |
|                                 | Скорее не удовлетворен               | 14.8  | 16.1  | 19.2  | 15.4  | 10.0  |
|                                 |                                      |       | D     | D     | D     |       |
|                                 | Нейтрален, не уверен в своем вы-боре | 26.6  | 30.5  | 26.4  | 21.0  | 29.7  |
|                                 |                                      |       | C     |       |       | C     |
|                                 | Скорее удовлетворен                  | 33.6  | 31.0  | 26.4  | 35.6  | 38.0  |
|                                 |                                      |       |       |       | B     | A B   |
|                                 | Полностью удовлетворен               | 12.4  | 8.0   | 8.0   | 16.5  | 14.5  |
|                                 |                                      |       |       |       | A B   | A B   |
|                                 | Затрудняюсь ответить                 | 3.1   | 4.2   | 2.6   | 3.4   | 1.6   |
|                                 |                                      |       | D     |       |       |       |

|                                                                |                                     |       |       |       |       |       |
|----------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| v2.3 Собственными доходами, текущими и в ближайшей перспективе | Total                               | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                | Совсем не удовлетворен              | 10.4  | 12.0  | 14.0  | 8.9   | 8.6   |
|                                                                |                                     |       |       | C D   |       |       |
|                                                                | Скорее не удовлетворен              | 16.8  | 20.1  | 21.5  | 15.4  | 12.3  |
|                                                                |                                     |       | C D   | C D   |       |       |
|                                                                | Нейтрален, не уверен в своем выборе | 30.7  | 36.0  | 32.6  | 25.1  | 30.7  |
|                                                                |                                     |       | C     | C     |       |       |
|                                                                | Скорее удовлетворен                 | 27.2  | 21.1  | 20.7  | 30.5  | 33.9  |
|                                                                |                                     |       |       |       | A B   | A B   |
|                                                                | Полностью удовлетворен              | 11.2  | 6.9   | 8.0   | 15.6  | 12.3  |
|                                                                |                                     |       |       |       | A B   | A     |
|                                                                | Затрудняюсь ответить                | 3.6   | 4.0   | 3.1   | 4.5   | 2.2   |
|                                                                |                                     |       |       |       | D     |       |

|                                                             |                                     |       |       |       |       |       |
|-------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| v2.4 Собственным эмоциональным и психологическим состоянием | Total                               | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                             | Совсем не удовлетворен              | 9.0   | 9.9   | 15.3  | 7.2   | 6.9   |
|                                                             |                                     |       |       | A C D |       |       |
|                                                             | Скорее не удовлетворен              | 13.3  | 13.9  | 15.5  | 14.9  | 9.3   |
|                                                             |                                     |       | D     | D     | D     |       |
|                                                             | Нейтрален, не уверен в своем выборе | 28.5  | 38.1  | 27.2  | 21.8  | 26.4  |
|                                                             |                                     |       | B C D |       |       |       |
|                                                             | Скорее удовлетворен                 | 30.2  | 23.7  | 28.0  | 31.9  | 37.4  |
|                                                             |                                     |       |       |       | A     | A B   |
|                                                             | Полностью удовлетворен              | 15.7  | 10.6  | 11.4  | 20.3  | 18.1  |
|                                                             |                                     |       |       |       | A B   | A B   |
|                                                             | Затрудняюсь ответить                | 3.2   | 3.8   | 2.6   | 3.9   | 1.9   |

|                                                                                                                |                                     |       |       |       |       |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| v2.5 Возможностью реализоваться в Карьерном состоянии (образование, карьера, доходы, творческое самовыражение) | Total                               | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                                | Совсем не удовлетворен              | 11.1  | 12.9  | 11.1  | 10.7  | 9.2   |
|                                                                                                                | Скорее не удовлетворен              | 17.2  | 16.1  | 29.5  | 17.6  | 11.8  |
|                                                                                                                |                                     |       |       | A C D | D     |       |
|                                                                                                                | Нейтрален, не уверен в своем выборе | 28.8  | 32.9  | 29.3  | 23.1  | 31.4  |
|                                                                                                                |                                     |       | C     |       |       | C     |
|                                                                                                                | Скорее удовлетворен                 | 27.4  | 25.4  | 20.2  | 28.7  | 32.0  |
|                                                                                                                |                                     |       |       |       | B     | A B   |
|                                                                                                                | Полностью удовлетворен              | 11.3  | 7.8   | 7.0   | 15.2  | 12.7  |
|                                                                                                                |                                     |       |       |       | A B   | A B   |
|                                                                                                                | Затрудняюсь ответить                | 4.1   | 5.0   | 2.8   | 4.7   | 3.0   |

|                                       |                                           |       |       |       |       |       |
|---------------------------------------|-------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Страны, привлекательные для эмиграции | Total                                     | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                       | Россия (без разницы какой город)          | 6.9   | 6.9   | 8.9   | 5.3   | 7.9   |
|                                       | Россия (Москва / Санкт-Петербург)         | 10.3  | 5.7   | 7.6   | 12.1  | 15.2  |
|                                       |                                           |       |       |       | A     | A B   |
|                                       | Постсоветское пространство (кроме России) | 7.4   | 6.2   | 10.9  | 7.5   | 5.6   |
|                                       | Китай                                     | 10.8  | 6.6   | 12.9  | 10.4  | 15.0  |
|                                       |                                           |       |       | A     |       | A     |
|                                       | Япония                                    | 13.5  | 10.4  | 11.6  | 14.7  | 17.0  |
|                                       |                                           |       |       |       |       | A     |
|                                       | Южная Корея, Индия, Вьетнам, Таиланд      | 21.4  | 23.9  | 21.1  | 19.8  | 21.7  |
|                                       | США и Канада                              | 34.8  | 32.2  | 30.0  | 32.7  | 46.0  |
|                                       |                                           |       |       |       |       | A B C |
|                                       | Западная Европа                           | 16.8  | 14.0  | 13.2  | 15.8  | 25.5  |
|                                       |                                           |       |       |       |       | A B C |
|                                       | Восточная Европа                          | 8.3   | 6.2   | 8.6   | 8.3   | 10.9  |
|                                       | Страны Африки                             | 3.0   | 3.8   | 4.0   | 2.9   | 1.2   |
|                                       | Австралия или Новая Зеландия              | 6.5   | 6.4   | 11.2  | 5.6   | 4.1   |
|                                       |                                           |       |       | C D   |       |       |
|                                       | Латинская Америка                         | 2.7   | 1.4   | 6.3   | 1.9   | 2.3   |
|                                       |                                           |       |       | A C   |       |       |
|                                       | другое                                    | 1.4   | 2.4   | .3    | 1.1   | 1.5   |
|                                       | затрудняюсь ответить                      | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |

|                                                                                            |                                               |       |       |       |       |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Что в наибольшей степени мешает лично вам увеличить свой доход? Не более 1 варианта ответа | Total                                         | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                            | Меня полностью устраивает мой доход           | 14.6  | 8.0   | 9.8   | 22.0  | 15.1  |
|                                                                                            |                                               |       |       |       | A B D | A     |
|                                                                                            | Не хочу напрягаться, прилагать усилия         | 9.7   | 15.8  | 7.8   | 8.2   | 5.3   |
|                                                                                            |                                               |       | B C D |       |       |       |
|                                                                                            | Мешают мои личные и деловые качества          | 6.2   | 4.4   | 4.7   | 8.5   | 5.9   |
|                                                                                            |                                               |       |       |       | A     |       |
|                                                                                            | Склонность откладывать «на потом»             | 5.8   | 3.6   | 8.0   | 6.8   | 6.1   |
|                                                                                            |                                               |       |       | A     | A     |       |
|                                                                                            | Не хватает знаний, образования                | 9.8   | 8.9   | 10.6  | 10.6  | 9.7   |
|                                                                                            | Не дают возможность роста на работе           | 6.5   | 7.8   | 6.5   | 5.4   | 6.5   |
|                                                                                            | Общественные стереотипы                       | 3.1   | 1.9   | 4.9   | 3.8   | 2.6   |
|                                                                                            |                                               |       |       | A     |       |       |
|                                                                                            | Нужны связи, а у меня их нет                  | 8.0   | 7.7   | 10.1  | 5.8   | 10.3  |
|                                                                                            |                                               |       |       | C     |       | C     |
|                                                                                            | Коррупция в стране                            | 7.4   | 8.0   | 8.0   | 5.3   | 9.1   |
|                                                                                            |                                               |       |       |       |       | C     |
|                                                                                            | Экономический кризис в стране и мире          | 3.6   | 3.1   | 4.1   | 3.1   | 4.6   |
|                                                                                            | Мешают мои внутренние психологические барьеры | 2.9   | 2.2   | 5.4   | 3.5   | 1.9   |
|                                                                                            |                                               |       |       | A D   |       |       |
|                                                                                            | Плохое физическое самочувствие                | 2.3   | 3.6   | 2.3   | 1.8   | 1.4   |
|                                                                                            |                                               |       | D     |       |       |       |
|                                                                                            | Плохое эмоциональное самочувствие             | 1.4   | 1.5   | 3.9   | .9    | .7    |
|                                                                                            |                                               |       |       | A C D |       |       |
|                                                                                            | Нет опыта работы, стажа                       | 3.8   | 2.9   | 7.3   | 3.8   | 3.0   |
|                                                                                            |                                               |       |       | A C D |       |       |
|                                                                                            | Другое                                        | .8    | 1.1   | 1.0   | .5    | .8    |
|                                                                                            | затрудняюсь ответить                          | 14.1  | 19.7  | 5.4   | 10.1  | 17.2  |
|                                                                                            |                                               |       | B C   |       | B     | B C   |

|                                                                  |                                          |       |       |       |       |       |
|------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Сколько времени Вам удаётся обычно уделять досугу в рабочие дни? | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                  | Менее 1 часа                             | 18.8  | 20.7  | 16.3  | 18.9  | 17.4  |
|                                                                  | 1 – 2 часа                               | 38.0  | 35.3  | 25.9  | 40.1  | 44.7  |
|                                                                  |                                          |       | B     |       | B     | A B   |
|                                                                  | 2-4 часа                                 | 20.0  | 18.3  | 24.4  | 18.9  | 21.2  |
|                                                                  | Более 4х часов                           | 12.9  | 14.9  | 19.9  | 11.4  | 8.6   |
|                                                                  |                                          |       | D     | C D   |       |       |
|                                                                  | Не удается отдыхать, нет времени на себя | 5.8   | 5.2   | 8.8   | 5.8   | 5.0   |
|                                                                  | Затрудняюсь ответить                     | 4.6   | 5.6   | 4.7   | 4.7   | 3.0   |
|                                                                  |                                          |       |       |       |       |       |

|                                                                   |                                          |       |       |       |       |       |
|-------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Сколько времени Вам удаётся обычно уделять досугу в выходные дни? | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                   | Менее 1 часа                             | 3.7   | 3.3   | 4.9   | 4.3   | 2.7   |
|                                                                   | 1 – 2 часа                               | 16.8  | 16.4  | 15.3  | 17.9  | 16.5  |
|                                                                   | 2-4 часа                                 | 37.0  | 40.9  | 34.2  | 32.9  | 39.1  |
|                                                                   |                                          |       | C     |       |       | C     |
|                                                                   | Более 4х часов                           | 31.6  | 28.0  | 30.6  | 34.6  | 32.6  |
|                                                                   |                                          |       |       | A     |       |       |
|                                                                   | Не удается отдыхать, нет времени на себя | 5.4   | 4.9   | 9.3   | 4.3   | 5.5   |
|                                                                   | Затрудняюсь ответить                     | 5.5   | 6.5   | 5.7   | 5.8   | 3.6   |
|                                                                   |                                          |       |       |       |       |       |

|                              |                      |       |       |       |       |       |
|------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Общаетесь в социальных сетях | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                              | Никогда              | 7.4   | 10.0  | 9.1   | 6.2   | 4.9   |
|                              |                      |       | C D   | D     |       |       |
|                              | Редко                | 21.1  | 21.2  | 30.1  | 23.1  | 13.8  |
|                              |                      |       | D     | A C D | D     |       |
|                              | Время от времени     | 24.5  | 22.1  | 22.3  | 26.8  | 25.4  |
|                              | Регулярно            | 45.0  | 44.6  | 36.8  | 41.5  | 54.5  |
|                              |                      |       |       |       |       | A B C |
|                              | Затрудняюсь ответить | 2.0   | 2.1   | 1.8   | 2.4   | 1.5   |
|                              |                      |       |       |       |       |       |

|                                   |                      |       |             |             |           |             |
|-----------------------------------|----------------------|-------|-------------|-------------|-----------|-------------|
| Занимаетесь спортом /физкультурой | Total                | 100.0 | 100.0       | 100.0       | 100.0     | 100.0       |
|                                   | Никогда              | 14.4  | 17.4<br>C D | 22.8<br>C D | 11.6      | 10.3        |
|                                   | Редко                | 30.1  | 34.3<br>B D | 25.1        | 29.5      | 28.2        |
|                                   | Время от времени     | 32.0  | 26.5        | 33.2        | 35.3<br>A | 33.9<br>A   |
|                                   | Регулярно            | 21.8  | 20.0        | 17.4        | 21.8      | 26.2<br>A B |
|                                   | Затрудняюсь ответить | 1.7   | 1.8         | 1.6         | 1.8       | 1.4         |

|               |                      |       |               |       |           |           |
|---------------|----------------------|-------|---------------|-------|-----------|-----------|
| Ходите в кино | Total                | 100.0 | 100.0         | 100.0 | 100.0     | 100.0     |
|               | Никогда              | 17.5  | 24.3<br>B C D | 12.7  | 12.7      | 18.2<br>C |
|               | Редко                | 43.3  | 42.7          | 46.4  | 42.5      | 43.6      |
|               | Время от времени     | 27.6  | 24.1          | 29.3  | 30.3<br>A | 27.6      |
|               | Регулярно            | 9.9   | 6.6           | 10.6  | 13.0<br>A | 9.3       |
|               | Затрудняюсь ответить | 1.6   | 2.4           | 1.0   | 1.5       | 1.2       |

|                                 |                      |       |             |             |           |               |
|---------------------------------|----------------------|-------|-------------|-------------|-----------|---------------|
| Ходите в кафе, бары и рестораны | Total                | 100.0 | 100.0       | 100.0       | 100.0     | 100.0         |
|                                 | Никогда              | 12.8  | 17.0<br>C D | 16.3<br>C D | 9.9       | 9.7           |
|                                 | Редко                | 39.3  | 40.0        | 36.3        | 42.1      | 36.1          |
|                                 | Время от времени     | 36.5  | 33.7        | 33.4        | 34.9      | 43.8<br>A B C |
|                                 | Регулярно            | 9.7   | 7.1         | 11.7<br>A   | 11.6<br>A | 9.1           |
|                                 | Затрудняюсь ответить | 1.8   | 2.3         | 2.3         | 1.5       | 1.4           |

|                       |                      |       |             |          |            |           |
|-----------------------|----------------------|-------|-------------|----------|------------|-----------|
| Ходите в театр, музеи | Total                | 100.0 | 100.0       | 100.0    | 100.0      | 100.0     |
|                       | Никогда              | 30.7  | 36.5<br>B C | 26.4     | 24.9       | 33.8<br>C |
|                       | Редко                | 40.9  | 37.4        | 42.7     | 41.2       | 43.8<br>A |
|                       | Время от времени     | 20.0  | 18.8        | 19.9     | 23.6<br>D  | 16.8      |
|                       | Регулярно            | 6.7   | 5.4         | 9.1<br>D | 8.7<br>A D | 4.2       |
|                       | Затрудняюсь ответить | 1.7   | 1.9         | 1.8      | 1.7        | 1.5       |

|                    |                      |       |               |             |       |             |
|--------------------|----------------------|-------|---------------|-------------|-------|-------------|
| Читаете литературу | Total                | 100.0 | 100.0         | 100.0       | 100.0 | 100.0       |
|                    | Никогда              | 16.9  | 18.1          | 18.4        | 15.1  | 17.2        |
|                    | Редко                | 27.1  | 24.9          | 33.2<br>A D | 29.0  | 24.2        |
|                    | Время от времени     | 37.3  | 34.6          | 32.9        | 38.1  | 42.2<br>A B |
|                    | Регулярно            | 16.6  | 20.5<br>B C D | 12.4        | 15.6  | 15.3        |
|                    | Затрудняюсь ответить | 2.0   | 1.8           | 3.1         | 2.3   | 1.2         |

|                                                                 |                      |       |       |           |           |           |
|-----------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-----------|-----------|-----------|
| Смотрите художественные<br>фильмы/сериалы дома в ин-<br>тернете | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0     | 100.0     | 100.0     |
|                                                                 | Никогда              | 10.5  | 9.9   | 12.4<br>D | 12.3<br>D | 7.6       |
|                                                                 | Редко                | 28.0  | 25.1  | 30.8      | 27.3      | 31.1<br>A |
|                                                                 | Время от времени     | 42.5  | 44.8  | 37.8      | 41.2      | 43.6      |
|                                                                 | Регулярно            | 17.2  | 18.5  | 16.3      | 17.3      | 15.9      |
|                                                                 | Затрудняюсь ответить | 1.9   | 1.7   | 2.6       | 1.9       | 1.8       |

|                                                |                      |       |       |       |       |       |
|------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Играете в онлайн казино /рулетку/ покер/ слоты | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                | Никогда              | 70.9  | 73.4  | 46.9  | 71.5  | 79.3  |
|                                                |                      |       | B     |       | B     | A B C |
|                                                | Редко                | 15.1  | 13.2  | 26.9  | 14.5  | 12.0  |
|                                                |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                | Время от времени     | 8.4   | 8.0   | 14.0  | 9.0   | 5.3   |
|                                                |                      |       |       | A C D | D     |       |
|                                                | Регулярно            | 3.7   | 3.0   | 9.1   | 3.4   | 2.0   |
|                                                |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                | Затрудняюсь ответить | 2.0   | 2.4   | 3.1   | 1.7   | 1.4   |
|                                                |                      |       |       |       |       |       |

|                                                                                           |                      |       |       |       |       |       |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Посещаете казино или залы игровых автоматов (НЕ онлайн по интернет, а в здании/помещении) | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                           | Никогда              | 77.3  | 78.3  | 55.7  | 77.8  | 86.6  |
|                                                                                           |                      |       | B     |       | B     | A B C |
|                                                                                           | Редко                | 9.8   | 9.0   | 18.1  | 10.1  | 6.1   |
|                                                                                           |                      |       |       | A C D | D     |       |
|                                                                                           | Время от времени     | 7.1   | 6.5   | 14.5  | 6.6   | 4.9   |
|                                                                                           |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                                                           | Регулярно            | 3.5   | 3.8   | 8.3   | 3.2   | 1.1   |
|                                                                                           |                      |       | D     | A C D | D     |       |
|                                                                                           | Затрудняюсь ответить | 2.3   | 2.5   | 3.4   | 2.4   | 1.4   |
|                                                                                           |                      |       |       |       |       |       |

|                                                |                      |       |       |       |       |       |
|------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Играете в компьютерные игры компаний (в клубе) | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                | Никогда              | 65.6  | 69.7  | 46.9  | 66.0  | 69.9  |
|                                                |                      |       | B     |       | B     | B     |
|                                                | Редко                | 19.5  | 15.8  | 28.8  | 18.8  | 20.4  |
|                                                |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                | Время от времени     | 9.1   | 8.1   | 14.8  | 9.8   | 6.5   |
|                                                |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                | Регулярно            | 4.0   | 4.6   | 7.3   | 3.6   | 2.2   |
|                                                |                      |       | D     | C D   |       |       |
|                                                | Затрудняюсь ответить | 1.7   | 1.8   | 2.3   | 1.9   | 1.1   |
|                                                |                      |       |       |       |       |       |

|                                  |                      |       |       |       |       |       |
|----------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Играете в компьютерные игры дома | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                  | Никогда              | 54.8  | 60.6  | 35.8  | 56.9  | 54.6  |
|                                  |                      |       | B     |       | B     | B     |
|                                  | Редко                | 21.5  | 17.2  | 32.1  | 22.1  | 20.5  |
|                                  |                      |       |       | A C D | A     |       |
|                                  | Время от времени     | 15.0  | 13.2  | 19.4  | 14.3  | 15.9  |
|                                  |                      |       |       | A     |       |       |
|                                  | Регулярно            | 6.9   | 7.1   | 10.1  | 4.9   | 7.7   |
|                                  |                      |       |       | C     |       |       |
|                                  | Затрудняюсь ответить | 1.8   | 1.9   | 2.6   | 1.8   | 1.2   |
|                                  |                      |       |       |       |       |       |

|                                                                                |                      |       |       |       |       |       |
|--------------------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Покупаете лотерейные билеты, участвуете в онлайн лотереях, играете в лотоклубе | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                | Никогда              | 68.3  | 69.4  | 46.1  | 70.0  | 76.1  |
|                                                                                |                      |       | B     |       | B     | A B C |
|                                                                                | Редко                | 17.0  | 15.0  | 26.7  | 16.1  | 15.5  |
|                                                                                |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                                                | Время от времени     | 8.7   | 8.6   | 16.6  | 8.7   | 4.6   |
|                                                                                |                      |       | D     | A C D | D     |       |
|                                                                                | Регулярно            | 3.8   | 4.5   | 5.7   | 3.3   | 2.4   |
|                                                                                |                      |       |       | D     |       |       |
|                                                                                | Затрудняюсь ответить | 2.3   | 2.4   | 4.9   | 2.0   | 1.4   |
|                                                                                |                      |       |       | C D   |       |       |

|                                                      |                      |       |       |       |       |       |
|------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Делаете ставки в казахстанских букмекерских конторах | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                      | Никогда              | 72.5  | 74.3  | 51.3  | 75.1  | 77.8  |
|                                                      |                      |       | B     |       | B     | B     |
|                                                      | Редко                | 14.1  | 12.4  | 24.9  | 12.0  | 13.5  |
|                                                      |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                      | Время от времени     | 7.4   | 6.9   | 13.2  | 7.2   | 5.1   |
|                                                      |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                      | Регулярно            | 3.5   | 3.8   | 6.5   | 3.3   | 1.8   |
|                                                      |                      |       |       | C D   |       |       |
|                                                      | Затрудняюсь ответить | 2.5   | 2.6   | 4.1   | 2.4   | 1.8   |
|                                                      |                      |       |       |       |       |       |

|                                                                 |                      |       |       |       |       |       |
|-----------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Делаете ставки в иностранных букмекерских конторах на их сайтах | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                 | Никогда              | 76.4  | 78.0  | 54.4  | 77.4  | 84.6  |
|                                                                 |                      |       | B     |       | B     | A B C |
|                                                                 | Редко                | 10.6  | 9.1   | 19.9  | 10.3  | 8.1   |
|                                                                 |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                                 | Время от времени     | 6.8   | 5.9   | 14.2  | 7.0   | 3.9   |
|                                                                 |                      |       |       | A C D | D     |       |
|                                                                 | Регулярно            | 3.8   | 3.8   | 8.5   | 3.3   | 1.9   |
|                                                                 |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                                                 | Затрудняюсь ответить | 2.4   | 3.2   | 2.8   | 2.1   | 1.5   |

|                            |                      |       |       |       |       |       |
|----------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Выезжаете на природу /горы | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                            | Никогда              | 13.6  | 14.1  | 18.1  | 13.7  | 10.5  |
|                            |                      |       |       | D     |       |       |
|                            | Редко                | 36.7  | 37.5  | 35.8  | 38.1  | 34.2  |
|                            | Время от времени     | 37.3  | 36.3  | 34.5  | 35.6  | 42.6  |
|                            |                      |       |       |       |       | B C   |
|                            | Регулярно            | 10.5  | 9.5   | 9.6   | 11.1  | 11.5  |
|                            | Затрудняюсь ответить | 1.8   | 2.6   | 2.1   | 1.5   | 1.2   |

|                  |                      |       |       |       |       |       |
|------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Ходите в караоке | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                  | Никогда              | 42.2  | 50.8  | 36.3  | 37.1  | 41.6  |
|                  |                      |       | B C D |       |       |       |
|                  | Редко                | 34.2  | 28.9  | 36.0  | 35.4  | 38.4  |
|                  |                      |       |       |       | A     | A     |
|                  | Время от времени     | 16.7  | 13.2  | 17.1  | 20.9  | 15.0  |
|                  |                      |       |       |       | A D   |       |
|                  | Регулярно            | 5.1   | 4.8   | 7.8   | 5.2   | 3.8   |
|                  |                      |       |       | D     |       |       |
|                  | Затрудняюсь ответить | 1.8   | 2.4   | 2.8   | 1.4   | 1.2   |

|                            |                      |       |       |       |       |       |
|----------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Смотрите порно в интернете | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                            | Никогда              | 71.4  | 75.6  | 51.6  | 70.7  | 77.4  |
|                            |                      |       | B     |       | B     | B C   |
|                            | Редко                | 14.2  | 10.0  | 23.6  | 14.4  | 14.3  |
|                            |                      |       |       | A C D | A     | A     |
|                            | Время от времени     | 7.9   | 6.6   | 13.0  | 9.4   | 4.7   |
|                            |                      |       |       | A D   | D     |       |
|                            | Регулярно            | 3.4   | 3.9   | 7.0   | 2.8   | 1.6   |
|                            |                      |       | D     | C D   |       |       |
|                            | Затрудняюсь ответить | 3.2   | 3.9   | 4.9   | 2.8   | 1.9   |
|                            |                      |       |       | D     |       |       |

|                                     |                      |       |       |       |       |       |
|-------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Играете в настольные игры<br>семьей | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                     | Никогда              | 41.4  | 44.9  | 29.5  | 42.2  | 42.0  |
|                                     |                      |       | B     |       | B     | B     |
|                                     | Редко                | 29.2  | 25.8  | 37.6  | 28.9  | 29.5  |
|                                     |                      |       |       | A C D |       |       |
|                                     | Время от времени     | 21.9  | 21.0  | 26.2  | 21.7  | 21.2  |
|                                     | Регулярно            | 5.8   | 5.9   | 5.2   | 5.7   | 6.1   |
|                                     | Затрудняюсь ответить | 1.7   | 2.4   | 1.6   | 1.5   | 1.2   |

|                                  |                      |       |       |       |       |       |
|----------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Путешествуете по Казах-<br>стану | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                  | Никогда              | 16.0  | 18.0  | 14.0  | 17.8  | 12.3  |
|                                  |                      |       | D     |       | D     |       |
|                                  | Редко                | 36.9  | 35.9  | 36.0  | 37.6  | 37.7  |
|                                  | Время от времени     | 37.1  | 35.6  | 39.6  | 35.6  | 39.5  |
|                                  | Регулярно            | 8.4   | 8.4   | 8.3   | 7.6   | 9.5   |
|                                  | Затрудняюсь ответить | 1.6   | 2.1   | 2.1   | 1.5   | 1.1   |

|                        |                      |       |       |       |       |       |
|------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Путешествуете за рубеж | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                        | Никогда              | 37.0  | 42.4  | 28.0  | 35.4  | 37.0  |
|                        |                      |       | B C   |       |       | B     |
|                        | Редко                | 34.2  | 31.6  | 37.6  | 35.3  | 34.3  |
|                        | Время от времени     | 21.4  | 19.2  | 23.6  | 22.1  | 21.9  |
|                        | Регулярно            | 5.6   | 4.8   | 9.1   | 5.3   | 5.3   |
|                        |                      |       |       | A     |       |       |
|                        | Затрудняюсь ответить | 1.8   | 1.9   | 1.8   | 1.9   | 1.5   |

|                                                                     |                      |       |               |           |           |           |
|---------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|---------------|-----------|-----------|-----------|
| Совершаете покупки онлайн (в интернет-магазинах и на маркетплейсах) | Total                | 100.0 | 100.0         | 100.0     | 100.0     | 100.0     |
|                                                                     | Никогда              | 21.0  | 27.6<br>B C D | 17.6      | 20.0      | 15.8      |
|                                                                     | Редко                | 33.5  | 33.3          | 30.1      | 31.8      | 37.8<br>C |
|                                                                     | Время от времени     | 33.5  | 30.8          | 39.1<br>A | 33.2      | 34.3      |
|                                                                     | Регулярно            | 10.3  | 6.3           | 11.7<br>A | 13.1<br>A | 10.9<br>A |
|                                                                     | Затрудняюсь ответить | 1.7   | 2.1           | 1.6       | 1.9       | 1.1       |
|                                                                     |                      |       |               |           |           |           |

|                                                                      |                      |       |       |       |           |       |
|----------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|-----------|-------|
| Посещаете магазины и торговые центры в качестве развлечения и отдыха | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0     | 100.0 |
|                                                                      | Никогда              | 16.2  | 19.0  | 16.1  | 15.1      | 14.3  |
|                                                                      | Редко                | 34.5  | 34.8  | 33.2  | 33.3      | 36.6  |
|                                                                      | Время от времени     | 37.4  | 36.9  | 37.3  | 37.5      | 38.1  |
|                                                                      | Регулярно            | 10.0  | 7.5   | 11.4  | 12.0<br>A | 9.7   |
|                                                                      | Затрудняюсь ответить | 1.8   | 1.8   | 2.1   | 2.1       | 1.2   |
|                                                                      |                      |       |       |       |           |       |

|                                                |                      |       |               |           |           |           |
|------------------------------------------------|----------------------|-------|---------------|-----------|-----------|-----------|
| Смотрите телевизор (развлекательные программы) | Total                | 100.0 | 100.0         | 100.0     | 100.0     | 100.0     |
|                                                | Никогда              | 16.8  | 12.6          | 20.7<br>A | 17.9<br>A | 18.6<br>A |
|                                                | Редко                | 31.4  | 26.9          | 29.5      | 33.0<br>A | 35.7<br>A |
|                                                | Время от времени     | 35.4  | 37.5          | 35.0      | 34.5      | 34.1      |
|                                                | Регулярно            | 14.3  | 20.6<br>B C D | 11.9      | 12.3      | 10.1      |
|                                                | Затрудняюсь ответить | 2.2   | 2.4           | 2.8       | 2.3       | 1.5       |
|                                                |                      |       |               |           |           |           |

|                                          |                      |       |               |           |           |           |
|------------------------------------------|----------------------|-------|---------------|-----------|-----------|-----------|
| Смотрите телевизор (новостные программы) | Total                | 100.0 | 100.0         | 100.0     | 100.0     | 100.0     |
|                                          | Никогда              | 17.1  | 11.3          | 20.5<br>A | 20.0<br>A | 18.4<br>A |
|                                          | Редко                | 31.2  | 27.4          | 33.2      | 31.4      | 34.7<br>A |
|                                          | Время от времени     | 34.3  | 37.0          | 32.1      | 33.2      | 33.5      |
|                                          | Регулярно            | 15.2  | 21.7<br>B C D | 11.4      | 13.1      | 11.9      |
|                                          | Затрудняюсь ответить | 2.2   | 2.5           | 2.8       | 2.3       | 1.5       |
|                                          |                      |       |               |           |           |           |

|                           |                      |       |               |           |           |           |
|---------------------------|----------------------|-------|---------------|-----------|-----------|-----------|
| Изучаете иностранный язык | Total                | 100.0 | 100.0         | 100.0     | 100.0     | 100.0     |
|                           | Никогда              | 31.5  | 39.1<br>B C D | 21.8      | 27.8      | 32.3<br>B |
|                           | Редко                | 27.2  | 26.3          | 30.1      | 27.0      | 27.0      |
|                           | Время от времени     | 27.6  | 23.8          | 33.4<br>A | 29.9<br>A | 26.2      |
|                           | Регулярно            | 11.7  | 8.6           | 12.4      | 13.1<br>A | 13.4<br>A |
|                           | Затрудняюсь ответить | 1.9   | 2.2           | 2.3       | 2.2       | 1.1       |
|                           |                      |       |               |           |           |           |

|                                                                             |                      |       |           |            |          |       |
|-----------------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-----------|------------|----------|-------|
| Посещаете мастер-классы (кулинария, лепка, диджейинг, личный рост и прочее) | Total                | 100.0 | 100.0     | 100.0      | 100.0    | 100.0 |
|                                                                             | Никогда              | 45.1  | 47.5<br>B | 39.1       | 45.7     | 44.3  |
|                                                                             | Редко                | 27.9  | 26.6      | 30.3       | 25.7     | 31.2  |
|                                                                             | Время от времени     | 19.9  | 19.8      | 19.2       | 20.3     | 19.7  |
|                                                                             | Регулярно            | 5.3   | 4.0       | 8.8<br>A D | 6.4<br>D | 3.4   |
|                                                                             | Затрудняюсь ответить | 1.9   | 2.2       | 2.6        | 1.9      | 1.4   |
|                                                                             |                      |       |           |            |          |       |

|                                                                                             |                      |       |           |             |           |             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-----------|-------------|-----------|-------------|
| Уделяете время творчеству (играете на муз. инструментах, рисуете, вяжете, поделки и прочее) | Total                | 100.0 | 100.0     | 100.0       | 100.0     | 100.0       |
|                                                                                             | Никогда              | 37.0  | 41.0<br>B | 28.8        | 37.9<br>B | 35.1        |
|                                                                                             | Редко                | 29.5  | 26.0      | 34.7<br>A C | 27.1      | 34.3<br>A C |
|                                                                                             | Время от времени     | 24.8  | 25.3      | 25.4        | 25.3      | 23.2        |
|                                                                                             | Регулярно            | 6.6   | 5.1       | 8.5         | 7.7       | 6.1         |
|                                                                                             | Затрудняюсь ответить | 2.1   | 2.6       | 2.6         | 2.0       | 1.2         |
|                                                                                             |                      |       |           |             |           |             |

|                                                               |                      |       |           |              |       |           |
|---------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-----------|--------------|-------|-----------|
| Занимаетесь благотворительностью, общественными делами и т.д. | Total                | 100.0 | 100.0     | 100.0        | 100.0 | 100.0     |
|                                                               | Никогда              | 31.4  | 35.5<br>D | 29.3         | 30.0  | 29.2      |
|                                                               | Редко                | 34.8  | 31.7      | 35.2         | 34.6  | 38.8<br>A |
|                                                               | Время от времени     | 26.5  | 25.7      | 23.6         | 28.0  | 26.9      |
|                                                               | Регулярно            | 5.2   | 4.5       | 9.1<br>A C D | 5.1   | 4.1       |
|                                                               | Затрудняюсь ответить | 2.1   | 2.5       | 2.8          | 2.3   | 1.1       |
|                                                               |                      |       |           |              |       |           |

|                 |                      |       |       |       |          |             |
|-----------------|----------------------|-------|-------|-------|----------|-------------|
| Слушаете музыку | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0    | 100.0       |
|                 | Никогда              | 11.5  | 13.8  | 11.4  | 10.0     | 10.7        |
|                 | Редко                | 24.2  | 23.0  | 26.7  | 25.6     | 22.6        |
|                 | Время от времени     | 32.0  | 32.3  | 29.8  | 33.1     | 31.1        |
|                 | Регулярно            | 29.5  | 27.8  | 29.5  | 27.6     | 34.3<br>A C |
|                 | Затрудняюсь ответить | 2.8   | 3.1   | 2.6   | 3.6<br>D | 1.4         |
|                 |                      |       |       |       |          |             |

|                                        |                      |       |             |             |             |             |
|----------------------------------------|----------------------|-------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| Посещаете концерты классической музыки | Total                | 100.0 | 100.0       | 100.0       | 100.0       | 100.0       |
|                                        | Никогда              | 45.3  | 50.2<br>B C | 35.8        | 41.6        | 49.1<br>B C |
|                                        | Редко                | 31.3  | 29.5        | 31.3        | 32.1        | 32.4        |
|                                        | Время от времени     | 15.4  | 13.1        | 22.5<br>A D | 17.9<br>A D | 11.2        |
|                                        | Регулярно            | 5.5   | 4.6         | 6.7         | 6.1         | 5.3         |
|                                        | Затрудняюсь ответить | 2.5   | 2.6         | 3.6         | 2.3         | 2.0         |
|                                        |                      |       |             |             |             |             |

|                              |                      |       |           |           |           |       |
|------------------------------|----------------------|-------|-----------|-----------|-----------|-------|
| Посещаете эстрадные концерты | Total                | 100.0 | 100.0     | 100.0     | 100.0     | 100.0 |
|                              | Никогда              | 39.3  | 41.1<br>B | 31.9      | 40.5<br>B | 39.3  |
|                              | Редко                | 33.4  | 34.0      | 34.5      | 32.7      | 33.0  |
|                              | Время от времени     | 18.6  | 15.9      | 22.3<br>A | 18.8      | 19.7  |
|                              | Регулярно            | 6.4   | 6.3       | 8.0       | 6.1       | 6.2   |
|                              | Затрудняюсь ответить | 2.3   | 2.7       | 3.4       | 1.8       | 1.8   |
|                              |                      |       |           |           |           |       |

|                                                                  |                      |       |             |               |           |             |
|------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------------|---------------|-----------|-------------|
| Посещаете зарубежные страны для образования или с целью обучения | Total                | 100.0 | 100.0       | 100.0         | 100.0     | 100.0       |
|                                                                  | Никогда              | 62.1  | 68.6<br>B C | 40.4          | 59.9<br>B | 68.5<br>B C |
|                                                                  | Редко                | 21.7  | 17.1        | 32.9<br>A C D | 23.0<br>A | 19.7        |
|                                                                  | Время от времени     | 10.4  | 8.9         | 16.6<br>A D   | 11.8<br>D | 7.2         |
|                                                                  | Регулярно            | 3.7   | 3.0         | 6.7<br>A D    | 3.7       | 2.7         |
|                                                                  | Затрудняюсь ответить | 2.2   | 2.5         | 3.4           | 1.6       | 1.9         |
|                                                                  |                      |       |             |               |           |             |

|                            |                      |       |             |               |           |           |
|----------------------------|----------------------|-------|-------------|---------------|-----------|-----------|
| Посещаете клубы, дискотеки | Total                | 100.0 | 100.0       | 100.0         | 100.0     | 100.0     |
|                            | Никогда              | 53.1  | 59.4<br>B D | 37.3          | 53.7<br>B | 52.4<br>B |
|                            | Редко                | 24.8  | 20.2        | 34.5<br>A C D | 25.2<br>A | 24.9      |
|                            | Время от времени     | 14.8  | 13.2        | 17.4          | 14.4      | 15.9      |
|                            | Регулярно            | 5.3   | 5.1         | 7.3           | 4.6       | 5.4       |
|                            | Затрудняюсь ответить | 2.1   | 2.2         | 3.6           | 2.0       | 1.4       |
|                            |                      |       |             |               |           |           |

|                                    |                      |       |               |               |           |           |
|------------------------------------|----------------------|-------|---------------|---------------|-----------|-----------|
| У меня нет времени на досуг /отдых | Total                | 100.0 | 100.0         | 100.0         | 100.0     | 100.0     |
|                                    | Никогда              | 55.8  | 66.4<br>B C D | 40.2          | 53.4<br>B | 54.1<br>B |
|                                    | Редко                | 19.3  | 13.8          | 32.1<br>A C D | 17.9      | 21.6<br>A |
|                                    | Время от времени     | 15.4  | 11.7          | 13.5          | 18.6<br>A | 16.6<br>A |
|                                    | Регулярно            | 5.2   | 4.3           | 6.2           | 5.7       | 4.9       |
|                                    | Затрудняюсь ответить | 4.3   | 3.8           | 8.0<br>A C D  | 4.4       | 2.8       |
|                                    |                      |       |               |               |           |           |

|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       |       |       |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Как Вы узнали изначально о предпочитаемых (выбранных вами) видах досуга, отдыха или развлечения, или кто вас вовлек в этот вид досуга или отдыха в первый раз? | Total                                                         | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                                                                                | от друзей и знакомых                                          | 34.9  | 35.0  | 25.4  | 35.3  | 39.2  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | B     |       | B     | B     |
|                                                                                                                                                                | реклама в социальных сетях или месседжерах                    | 20.2  | 16.4  | 19.7  | 22.8  | 21.6  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       |       | A     | A     |
|                                                                                                                                                                | от членов семьи                                               | 11.4  | 14.3  | 7.5   | 11.6  | 9.6   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | B D   |       |       |       |
|                                                                                                                                                                | реклама в СМИ                                                 | 7.6   | 8.6   | 5.4   | 6.5   | 8.8   |
|                                                                                                                                                                | наружная «уличная» реклама                                    | 4.5   | 5.0   | 8.0   | 2.7   | 4.7   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     | C     |       |       |
|                                                                                                                                                                | в школе, институте                                            | 4.2   | 4.0   | 5.4   | 5.2   | 2.3   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | D     | D     |       |
|                                                                                                                                                                | на работе                                                     | 5.1   | 4.1   | 6.2   | 5.3   | 5.4   |
|                                                                                                                                                                | сослуживцы                                                    | 1.1   | 1.1   | 2.1   | 1.1   | .7    |
|                                                                                                                                                                | от родителей в детстве                                        | 1.8   | 2.3   | 2.6   | 1.7   | .8    |
| Способы получения актуальной информации                                                                                                                        | увидел в кино или прочитал в книге                            | 1.9   | 1.4   | 4.4   | 1.3   | 1.9   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A C   |       |       |
|                                                                                                                                                                | из рассказов тех, кто этим увлечен                            | 2.6   | 2.2   | 5.2   | 2.3   | 2.3   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A C   |       |       |
|                                                                                                                                                                | это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать | 1.5   | .9    | 6.2   | 1.0   | .7    |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A C D |       |       |
|                                                                                                                                                                | другое                                                        | .4    | .5    | .0    | .3    | .4    |
|                                                                                                                                                                | Затрудняюсь ответить                                          | 2.9   | 4.3   | 1.8   | 3.0   | 1.6   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | D     |       |       |       |
|                                                                                                                                                                | Total                                                         | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                                                                                | от друзей и знакомых                                          | 40.5  | 38.4  | 29.5  | 38.9  | 50.9  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | B     |       | B     | A B C |
|                                                                                                                                                                | реклама в социальных сетях или месседжерах                    | 42.3  | 35.7  | 41.5  | 42.9  | 50.3  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       |       | A     | A B C |
|                                                                                                                                                                | от членов семьи                                               | 18.3  | 21.7  | 17.9  | 14.3  | 19.7  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       | C     |
|                                                                                                                                                                | реклама в СМИ                                                 | 12.6  | 11.0  | 12.2  | 13.0  | 14.2  |
|                                                                                                                                                                | наружная «уличная» реклама                                    | 6.9   | 7.0   | 14.2  | 4.0   | 6.9   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     | A C D |       | C     |
|                                                                                                                                                                | в школе, институте                                            | 8.8   | 9.3   | 9.8   | 8.7   | 7.7   |
|                                                                                                                                                                | на работе                                                     | 4.0   | 2.9   | 6.2   | 3.8   | 4.5   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A     |       |       |
|                                                                                                                                                                | сослуживцы                                                    | 14.8  | 13.7  | 17.6  | 11.8  | 18.6  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | C     |       | A C   |
|                                                                                                                                                                | от родителей в детстве                                        | 1.5   | 1.5   | 3.4   | 1.1   | .9    |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | C D   |       |       |
|                                                                                                                                                                | увидел в кино или прочитал в книге                            | 4.9   | 2.7   | 12.7  | 3.5   | 5.5   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A C D |       | A     |
|                                                                                                                                                                | из рассказов тех, кто этим увлечен                            | 23.0  | 20.4  | 21.5  | 15.8  | 36.9  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       | A B C |
|                                                                                                                                                                | это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |
|                                                                                                                                                                | другое                                                        | .6    | 1.4   | .0    | .1    | .4    |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       |       |
|                                                                                                                                                                | Затрудняюсь ответить                                          | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |

|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       |       |       |       |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Способы получения актуальной информации                                                                                                                        | Total                                                         | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                                                                                | от друзей и знакомых                                          | 40.5  | 38.4  | 29.5  | 38.9  | 50.9  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | B     |       | B     | A B C |
|                                                                                                                                                                | реклама в социальных сетях или месседжерах                    | 42.3  | 35.7  | 41.5  | 42.9  | 50.3  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       |       | A     | A B C |
|                                                                                                                                                                | от членов семьи                                               | 18.3  | 21.7  | 17.9  | 14.3  | 19.7  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       | C     |
|                                                                                                                                                                | реклама в СМИ                                                 | 12.6  | 11.0  | 12.2  | 13.0  | 14.2  |
|                                                                                                                                                                | наружная «уличная» реклама                                    | 6.9   | 7.0   | 14.2  | 4.0   | 6.9   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     | A C D |       | C     |
|                                                                                                                                                                | в школе, институте                                            | 8.8   | 9.3   | 9.8   | 8.7   | 7.7   |
|                                                                                                                                                                | на работе                                                     | 4.0   | 2.9   | 6.2   | 3.8   | 4.5   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A     |       |       |
|                                                                                                                                                                | сослуживцы                                                    | 14.8  | 13.7  | 17.6  | 11.8  | 18.6  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | C     |       | A C   |
| Как Вы узнали изначально о предпочитаемых (выбранных вами) видах досуга, отдыха или развлечения, или кто вас вовлек в этот вид досуга или отдыха в первый раз? | от родителей в детстве                                        | 1.5   | 1.5   | 3.4   | 1.1   | .9    |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | C D   |       |       |
|                                                                                                                                                                | увидел в кино или прочитал в книге                            | 4.9   | 2.7   | 12.7  | 3.5   | 5.5   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A C D |       | A     |
|                                                                                                                                                                | из рассказов тех, кто этим увлечен                            | 23.0  | 20.4  | 21.5  | 15.8  | 36.9  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       | A B C |
|                                                                                                                                                                | это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |
|                                                                                                                                                                | другое                                                        | .6    | 1.4   | .0    | .1    | .4    |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       |       |
|                                                                                                                                                                | Затрудняюсь ответить                                          | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |
|                                                                                                                                                                | Total                                                         | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                                                                                | от друзей и знакомых                                          | 40.5  | 38.4  | 29.5  | 38.9  | 50.9  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | B     |       | B     | A B C |
|                                                                                                                                                                | реклама в социальных сетях или месседжерах                    | 42.3  | 35.7  | 41.5  | 42.9  | 50.3  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       |       | A     | A B C |
|                                                                                                                                                                | от членов семьи                                               | 18.3  | 21.7  | 17.9  | 14.3  | 19.7  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       | C     |
|                                                                                                                                                                | реклама в СМИ                                                 | 12.6  | 11.0  | 12.2  | 13.0  | 14.2  |
|                                                                                                                                                                | наружная «уличная» реклама                                    | 6.9   | 7.0   | 14.2  | 4.0   | 6.9   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     | A C D |       | C     |
|                                                                                                                                                                | в школе, институте                                            | 8.8   | 9.3   | 9.8   | 8.7   | 7.7   |
|                                                                                                                                                                | на работе                                                     | 4.0   | 2.9   | 6.2   | 3.8   | 4.5   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A     |       |       |
|                                                                                                                                                                | сослуживцы                                                    | 14.8  | 13.7  | 17.6  | 11.8  | 18.6  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | C     |       | A C   |
|                                                                                                                                                                | от родителей в детстве                                        | 1.5   | 1.5   | 3.4   | 1.1   | .9    |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | C D   |       |       |
|                                                                                                                                                                | увидел в кино или прочитал в книге                            | 4.9   | 2.7   | 12.7  | 3.5   | 5.5   |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       |       | A C D |       | A     |
|                                                                                                                                                                | из рассказов тех, кто этим увлечен                            | 23.0  | 20.4  | 21.5  | 15.8  | 36.9  |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       | A B C |
|                                                                                                                                                                | это был «запретный плод» для общества и я захотел попробовать | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |
|                                                                                                                                                                | другое                                                        | .6    | 1.4   | .0    | .1    | .4    |
|                                                                                                                                                                |                                                               |       | C     |       |       |       |
|                                                                                                                                                                | Затрудняюсь ответить                                          | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |

|                                                                                                                                          |                                                                                           |       |       |       |       |       |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Если все выбранные вами варианты досуга в один момент исчезнут или станут совершенно недоступными, какой один вид досуга вам их заменит? | Total                                                                                     | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                                                          | Общаетесь в социальных сетях                                                              | 8.3   | 6.5   | 6.4   | 9.7   | 9.8   |
|                                                                                                                                          | Занимаетесь спортом /физкультурой                                                         | 12.2  | 10.1  | 7.4   | 15.2  | 13.2  |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       |       |       | A B   | B     |
|                                                                                                                                          | Ходите в кино                                                                             | 2.4   | 2.5   | 1.3   | 3.0   | 1.9   |
|                                                                                                                                          | Ходите в кафе, бары и рестораны                                                           | 2.5   | 1.6   | 3.2   | 3.8   | 1.5   |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       |       |       | A D   |       |
|                                                                                                                                          | Ходите в театр, музеи                                                                     | 3.0   | 2.3   | 4.0   | 3.9   | 1.9   |
|                                                                                                                                          | Читаете литературу                                                                        | 9.9   | 13.4  | 6.9   | 9.5   | 7.6   |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       | B C D |       |       |       |
|                                                                                                                                          | Смотрите художественные фильмы/сериалы дома в интернете                                   | 7.4   | 9.1   | 7.7   | 6.7   | 6.0   |
|                                                                                                                                          | Играете в онлайн казино /рулетку/покер/ слоты                                             | 1.4   | 1.8   | 3.2   | 1.2   | .3    |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       | D     | D     |       |       |
|                                                                                                                                          | Посещаете казино или залы игровых автоматов (НЕ онлайн по интернет, а в здании/помещении) | 1.3   | 2.2   | 1.1   | 1.4   | .3    |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       | D     |       |       |       |
|                                                                                                                                          | Играете в компьютерные игры компанией (в клубе)                                           | 1.1   | .8    | 2.1   | 1.1   | 1.0   |
|                                                                                                                                          | Играете в компьютерные игры дома                                                          | 1.3   | 1.2   | 1.9   | 1.1   | 1.5   |
|                                                                                                                                          | Покупаете лотерейные билеты, участвуете в онлайн лотереях, играете в лото-клубе           | .8    | .8    | 1.6   | .8    | .4    |
|                                                                                                                                          | Делаете ставки в казахстанских букмекерских конторах                                      | 1.1   | 1.1   | 1.9   | 1.4   | .4    |
|                                                                                                                                          | Делаете ставки в иностранных букмекерских конторах на их сайтах                           | .7    | .7    | 1.6   | .8    | .3    |
|                                                                                                                                          | Выезжаете на природу /горы                                                                | 5.9   | 5.2   | 6.4   | 5.9   | 6.5   |
|                                                                                                                                          | Ходите в караоке                                                                          | .6    | .2    | .8    | .8    | .5    |
|                                                                                                                                          | Смотрите порно в интернете                                                                | .7    | 1.1   | 1.1   | .5    | .1    |
|                                                                                                                                          | Играете в настольные игры семьей                                                          | 1.1   | 1.6   | .8    | .9    | 1.0   |
|                                                                                                                                          | Путешествуете по Казахстану                                                               | 3.2   | 3.5   | 2.4   | 3.1   | 3.3   |
|                                                                                                                                          | Путешествуете за рубеж                                                                    | 6.8   | 4.0   | 4.3   | 6.2   | 12.3  |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       |       |       | A B C |       |
|                                                                                                                                          | Совершаете покупки онлайн (в интернет-магазинах и на маркетплейсах)                       | .8    | .6    | 1.3   | .9    | .5    |
|                                                                                                                                          | Посещаете магазины и торговые центры в качестве развлечения и отдыха                      | 1.4   | .4    | 1.6   | 1.8   | 1.8   |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       |       |       | A     |       |
|                                                                                                                                          |                                                                                           |       |       |       |       |       |

|                                                                                                                                          |                                                                                             |       |              |              |       |          |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|-------|--------------|--------------|-------|----------|
| Если все выбранные вами варианты досуга в один момент исчезнут или станут совершенно недоступными, какой один вид досуга вам их заменит? | Total                                                                                       | 100.0 | 100.0        | 100.0        | 100.0 | 100.0    |
|                                                                                                                                          |                                                                                             | 2.3   | 3.2<br>C     | 2.7          | 1.4   | 2.2      |
|                                                                                                                                          | Смотрите телевизор (развлекательные программы)                                              |       |              |              |       |          |
|                                                                                                                                          | Смотрите телевизор (новостные программы)                                                    | 1.3   | 1.6          | 1.3          | 1.5   | .8       |
|                                                                                                                                          | Изучаете иностранный язык                                                                   | 2.2   | 1.9          | 1.9          | 1.9   | 3.1      |
|                                                                                                                                          | Посещаете мастер-классы (кулинария, лепка, диджеинг, личный рост и прочее)                  | 2.0   | 1.6          | 4.5<br>A C D | 1.7   | 1.5      |
|                                                                                                                                          | Уделяете время творчеству (играете на муз. инструментах, рисуете, вяжете, поделки и прочее) | 3.5   | 4.3          | 4.0          | 2.7   | 3.4      |
|                                                                                                                                          | Занимаетесь благотворительностью, общественными делами и т.д.                               | 1.8   | 2.1          | 2.4          | .9    | 2.3      |
|                                                                                                                                          | Слушаете музыку                                                                             | 2.5   | 2.6          | 2.9          | 2.3   | 2.5      |
|                                                                                                                                          | Посещаете концерты классической музыки                                                      | .5    | .4           | .8           | .5    | .5       |
|                                                                                                                                          | Посещаете эстрадные концерты                                                                | .4    | .4           | 1.3          | .2    | .1       |
|                                                                                                                                          | Посещаете зарубежные страны для образования или с целью обучения                            | 2.0   | 1.2          | 3.7<br>A C   | 1.2   | 3.0<br>C |
|                                                                                                                                          | Посещаете клубы, дискотеки                                                                  | .6    | .4           | 1.3          | .5    | .7       |
|                                                                                                                                          | У меня нет времени на досуг /отдых                                                          | 2.2   | 1.7          | 1.9          | 2.0   | 3.1      |
|                                                                                                                                          | Другое                                                                                      | 1.0   | 1.4<br>C     | .5           | .3    | 1.6<br>C |
|                                                                                                                                          | Затрудняюсь назвать свой досуг                                                              | 3.8   | 6.4<br>B C D | 1.9          | 2.8   | 3.0      |
|                                                                                                                                          |                                                                                             |       |              |              |       |          |

|                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                          |       |             |               |             |             |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------------|---------------|-------------|-------------|
| Как Вы думаете, достаточно ли в Вашем населенном пункте подходящих мест для проведения досуга?                                                                                                                                                             | Total                                                                                                    | 100.0 | 100.0       | 100.0         | 100.0       | 100.0       |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Да, достаточно для выбора различных вариантов досуга – культурных развлечений, активного отдыха и спорта | 32.8  | 33.6        | 28.0          | 32.5        | 34.7        |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Места есть, но хотелось бы, чтобы было больше мест для РАЗЛИЧНЫХ ВАРИАНТОВ ДОСУГА                        | 42.2  | 38.5        | 48.4<br>A     | 43.2        | 42.3        |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Остро не хватает любых мест для отдыха                                                                   | 17.3  | 18.9<br>D   | 17.4          | 18.5<br>D   | 13.5        |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Затрудняюсь ответить                                                                                     | 7.7   | 9.0<br>C    | 6.2           | 5.7         | 9.5<br>C    |
|                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                          |       |             |               |             |             |
| По вашему мнению, развитие туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов в вашем регионе (строительством отелей, созданием игорных зон, строительством транспортной инфраструктуры, созданием экскурсионных и туристических маршрутов) | Total                                                                                                    | 100.0 | 100.0       | 100.0         | 100.0       | 100.0       |
|                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                          |       |             |               |             |             |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Увеличится выбор различных вариантов досуга и отдыха                                                     | 51.0  | 45.5        | 40.2          | 58.0<br>A B | 54.1<br>A B |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Уменьшится выбор различных вариантов досуга и отдыха                                                     | 16.9  | 21.0<br>C D | 29.1<br>A C D | 12.4        | 11.4        |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Ничего не изменится                                                                                      | 15.4  | 15.1        | 17.1          | 16.2        | 13.6        |
|                                                                                                                                                                                                                                                            | Затрудняюсь ответить                                                                                     | 16.7  | 18.4<br>C   | 13.6          | 13.4        | 20.8<br>B C |

|                                                             |                                          |       |          |               |             |           |
|-------------------------------------------------------------|------------------------------------------|-------|----------|---------------|-------------|-----------|
| Пиво, вино, сидр, коктейли, ДРУГИЕ слабоалкогольные напитки | Total                                    | 100.0 | 100.0    | 100.0         | 100.0       | 100.0     |
|                                                             | Никогда не употреблял                    | 32.2  | 28.5     | 25.8          | 36.8<br>A B | 34.2<br>B |
|                                                             | Пробовал, но не употребляю больше        | 25.6  | 26.5     | 34.3<br>A C D | 23.7        | 22.3      |
|                                                             | Время от времени (в подходящей компании) | 36.9  | 38.1     | 33.7          | 35.8        | 38.8      |
|                                                             | Регулярно употребляю                     | 5.2   | 6.9<br>C | 6.2           | 3.8         | 4.7       |

|                                                                                                  |                                          |       |       |       |       |       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Водку, коньяк, виски, самогон, джин, ром, текилу и другие напитки с высоким содержанием алкоголя | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                                                                                  | Никогда не употреблял                    | 39.9  | 35.2  | 38.6  | 43.2  | 41.7  |
|                                                                                                  |                                          |       |       |       | A     |       |
|                                                                                                  | Пробовал, но не употребляю больше        | 28.9  | 30.3  | 29.8  | 29.1  | 26.6  |
|                                                                                                  | Время от времени (в подходящей компании) | 27.8  | 29.6  | 27.4  | 25.6  | 28.8  |
|                                                                                                  | Регулярно употребляю                     | 3.4   | 5.0   | 4.1   | 2.0   | 3.0   |
|                                                                                                  |                                          |       | C     |       |       |       |

|        |                                          |       |       |       |       |       |
|--------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Кальян | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|        | Никогда не употреблял                    | 63.8  | 68.4  | 51.0  | 60.4  | 68.6  |
|        |                                          |       | B C   |       | B     | B C   |
|        | Пробовал, но не употребляю больше        | 27.2  | 25.0  | 35.4  | 28.0  | 24.7  |
|        |                                          |       |       | A D   |       |       |
|        | Время от времени (в подходящей компании) | 7.8   | 5.4   | 11.9  | 10.0  | 5.7   |
|        |                                          |       |       | A D   | A D   |       |
|        | Регулярно употребляю                     | 1.3   | 1.2   | 1.7   | 1.6   | .9    |

|          |                                          |       |       |       |       |       |
|----------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Сигареты | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|          | Никогда не употреблял                    | 48.1  | 44.9  | 42.5  | 50.7  | 51.3  |
|          | Пробовал, но не употребляю больше        | 27.9  | 28.8  | 30.5  | 28.6  | 24.9  |
|          | Время от времени (в подходящей компании) | 11.4  | 11.3  | 14.6  | 10.1  | 11.7  |
|          | Регулярно употребляю                     | 12.5  | 15.0  | 12.4  | 10.6  | 12.1  |
|          |                                          |       | C     |       |       |       |

|                             |                                          |       |       |       |       |       |
|-----------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Вайпы /электронные сигареты | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                             | Никогда не употреблял                    | 69.9  | 74.1  | 56.0  | 66.7  | 75.4  |
|                             |                                          |       | B C   |       | B     | B C   |
|                             | Пробовал, но не употребляю больше        | 22.9  | 19.2  | 32.0  | 25.7  | 19.5  |
|                             |                                          |       |       | A D   | A D   |       |
|                             | Время от времени (в подходящей компании) | 5.4   | 5.0   | 8.9   | 5.5   | 4.0   |
|                             |                                          |       |       | D     |       |       |
|                             | Регулярно употребляю                     | 1.8   | 1.6   | 3.1   | 2.1   | 1.1   |

|                          |                                          |       |       |       |       |       |
|--------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Маришуана (травя, анаша) | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                          | Никогда не употреблял                    | 89.0  | 88.4  | 74.6  | 91.0  | 93.6  |
|                          |                                          |       | B     |       | B     | A B   |
|                          | Пробовал, но не употребляю больше        | 9.5   | 10.2  | 21.5  | 7.5   | 6.0   |
|                          |                                          |       | D     | A C D |       |       |
|                          | Время от времени (в подходящей компании) | 1.3   | 1.1   | 3.6   | 1.3   | .5    |
|                          |                                          |       |       | A D   |       |       |
|                          | Регулярно употребляю                     | .2    | .3    | .4    | .1    | .0    |

|                                         |                                          |       |       |       |       |       |
|-----------------------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Слайс, соли, экстази, АМФ, метамфетамин | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                         | Никогда не употреблял                    | 91.9  | 91.8  | 77.8  | 93.6  | 96.1  |
|                                         |                                          |       | B     |       | B     | A B   |
|                                         | Пробовал, но не употребляю больше        | 6.7   | 6.6   | 18.3  | 5.0   | 3.8   |
|                                         |                                          |       |       | A C D |       |       |
|                                         | Время от времени (в подходящей компании) | 1.2   | 1.4   | 3.6   | 1.2   | .2    |
|                                         |                                          |       |       | D     |       |       |
|                                         | Регулярно употребляю                     | .2    | .1    | .4    | .3    | .0    |

|                            |                                          |       |       |       |       |       |
|----------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Галлюциногенные грибы, ЛСД | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                            | Никогда не употреблял                    | 92.7  | 92.0  | 79.1  | 94.5  | 97.5  |
|                            |                                          |       | B     |       | B     | A B C |
|                            | Пробовал, но не употребляю больше        | 5.8   | 6.9   | 15.2  | 4.2   | 2.5   |
|                            |                                          |       | D     | A C D |       |       |
|                            | Время от времени (в подходящей компании) | 1.1   | 1.0   | 4.7   | .9    | .0    |
|                            |                                          |       |       | A C   |       |       |
|                            | Регулярно употребляю                     | .3    | .1    | 1.1   | .4    | .0    |

|                                             |                                          |       |       |       |       |       |
|---------------------------------------------|------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон | Total                                    | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                             | Никогда не употреблял                    | 92.9  | 92.8  | 80.8  | 94.7  | 96.1  |
|                                             |                                          |       | B     |       | B     | B     |
|                                             | Пробовал, но не употребляю больше        | 5.8   | 5.9   | 14.9  | 4.1   | 3.6   |
|                                             |                                          |       |       | A C D |       |       |
|                                             | Время от времени (в подходящей компании) | 1.0   | 1.0   | 3.6   | .9    | .0    |
|                                             |                                          |       |       | A C   |       |       |
|                                             | Регулярно употребляю                     | .3    | .3    | .7    | .3    | .3    |

|                                   |                                             |       |           |               |           |               |
|-----------------------------------|---------------------------------------------|-------|-----------|---------------|-----------|---------------|
| Лично употреблял за последний год | Total                                       | 100.0 | 100.0     | 100.0         | 100.0     | 100.0         |
|                                   | пиво, вино, сидр                            | 47.2  | 51.9<br>C | 46.3          | 45.0      | 45.2          |
|                                   | виски, водка, коньяк и т.д.                 | 33.9  | 33.1      | 49.4<br>A C D | 28.3      | 34.8<br>C     |
|                                   | кальян                                      | 12.0  | 10.4      | 20.4<br>A C D | 12.6      | 9.1           |
|                                   | сигареты                                    | 26.8  | 29.6<br>C | 37.7<br>C D   | 22.1      | 24.6          |
|                                   | вайпы /электронные сигареты                 | 10.0  | 8.3       | 20.1<br>A C D | 10.0      | 6.8           |
|                                   | марихуана (трава, анаша)                    | 6.1   | 5.3       | 16.7<br>A C D | 5.3       | 3.3           |
|                                   | спайс, соли, экстази, АМФ, метамфе-тамин    | 5.4   | 5.1<br>D  | 13.9<br>A C D | 5.0<br>D  | 1.9           |
|                                   | галлюциногенные грибы, ЛСД                  | 5.7   | 4.7       | 15.7<br>A C D | 5.5<br>D  | 2.2           |
|                                   | кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон | 5.3   | 4.4       | 14.5<br>A C D | 5.3<br>D  | 2.1           |
|                                   | ничего из вышеперечисленного                | 40.8  | 34.5      | 38.3          | 41.6<br>A | 48.4<br>A B C |
|                                   | затрудняюсь ответить                        | 6.9   | 5.1       | 17.0<br>A C D | 7.0       | 4.2           |
|                                   |                                             |       |           |               |           |               |

|                                     |                                             |       |               |               |             |           |
|-------------------------------------|---------------------------------------------|-------|---------------|---------------|-------------|-----------|
| Друзья употребляли за последний год | Total                                       | 100.0 | 100.0         | 100.0         | 100.0       | 100.0     |
|                                     | пиво, вино, сидр                            | 66.2  | 70.5<br>C D   | 71.6          | 63.3        | 62.6      |
|                                     | виски, водка, коньяк и т.д.                 | 55.8  | 62.9<br>B C D | 53.3          | 50.8        | 54.9      |
|                                     | кальян                                      | 20.8  | 16.3          | 36.8<br>A C D | 22.4<br>A   | 17.3      |
|                                     | сигареты                                    | 48.3  | 52.8<br>C     | 57.1<br>C     | 40.7        | 48.9<br>C |
|                                     | вайпы /электронные сигареты                 | 14.2  | 10.7          | 28.0<br>A C D | 16.2<br>A D | 10.3      |
|                                     | марихуана (трава, анаша)                    | 4.8   | 4.3           | 14.9<br>A C D | 4.3         | 2.0       |
|                                     | спайс, соли, экстази, АМФ, метамфе-тамин    | 5.1   | 3.7           | 19.2<br>A C D | 4.3         | 2.0       |
|                                     | галлюциногенные грибы, ЛСД                  | 3.9   | 3.9<br>D      | 13.8<br>A C D | 2.7         | 1.2       |
|                                     | кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон | 4.2   | 3.6           | 15.3<br>A C D | 3.0         | 1.8       |
|                                     | ничего из вышеперечисленного                | 19.0  | 15.4          | 17.2          | 20.0        | 22.5<br>A |
|                                     | затрудняюсь ответить                        | 13.3  | 10.0          | 26.8<br>A C D | 11.6        | 13.7      |
|                                     |                                             |       |               |               |             |           |

|                                         |                                             |       |           |               |           |               |
|-----------------------------------------|---------------------------------------------|-------|-----------|---------------|-----------|---------------|
| Лично употребляю на встречах с друзьями | Total                                       | 100.0 | 100.0     | 100.0         | 100.0     | 100.0         |
|                                         | пиво, вино, сидр                            | 45.3  | 48.7      | 46.2          | 42.9      | 43.8          |
|                                         | виски, водка, коньяк и т.д.                 | 32.0  | 32.0      | 46.9<br>A C D | 26.4      | 32.2          |
|                                         | кальян                                      | 10.8  | 9.2       | 20.8<br>A C D | 11.2      | 7.2           |
|                                         | сигареты                                    | 25.9  | 28.3<br>C | 37.7<br>A C D | 20.6      | 24.2          |
|                                         | вайпы /электронные сигареты                 | 9.4   | 8.6       | 18.9<br>A C D | 9.3       | 5.7           |
|                                         | марихуана (трава, анаша)                    | 6.6   | 5.8       | 18.9<br>A C D | 4.9       | 3.6           |
|                                         | спайс, соли, экстази, АМФ, метамфе-тамин    | 5.7   | 5.5<br>D  | 14.2<br>A C D | 5.0       | 2.5           |
|                                         | галлюциногенные грибы, ЛСД                  | 6.0   | 5.0       | 15.7<br>A C D | 5.7<br>D  | 2.8           |
|                                         | кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон | 5.8   | 5.4       | 16.4<br>A C D | 4.5       | 2.8           |
|                                         | ничего из вышеперечисленного                | 41.6  | 35.3      | 39.3          | 41.7<br>A | 50.2<br>A B C |
|                                         | Затрудняюсь ответить                        | 8.0   | 6.7       | 17.9<br>A C D | 8.1<br>D  | 4.6           |
|                                         |                                             |       |           |               |           |               |
|                                         |                                             |       |           |               |           |               |
|                                         |                                             |       |           |               |           |               |

|                                           |                                             |       |             |               |           |             |
|-------------------------------------------|---------------------------------------------|-------|-------------|---------------|-----------|-------------|
| Друзья употребляют на встречах с друзьями | Total                                       | 100.0 | 100.0       | 100.0         | 100.0     | 100.0       |
|                                           | пиво, вино, сидр                            | 64.5  | 69.3<br>C D | 71.2<br>C D   | 59.8      | 61.9        |
|                                           | виски, водка, коньяк и т.д.                 | 54.2  | 61.2<br>B C | 51.1          | 47.8      | 55.0<br>C   |
|                                           | кальян                                      | 21.4  | 18.3        | 36.4<br>A C D | 22.8      | 17.4        |
|                                           | сигареты                                    | 49.5  | 54.0<br>C   | 54.2<br>C     | 43.2      | 50.1        |
|                                           | вайпы /электронные сигареты                 | 15.6  | 12.9        | 26.9<br>A C D | 17.5<br>D | 12.0        |
|                                           | марихуана (трава, анаша)                    | 4.6   | 4.6<br>D    | 14.0<br>A C D | 3.4       | 2.1         |
|                                           | спайс, соли, экстази, АМФ, метамфе-тамин    | 4.5   | 3.4         | 16.7<br>A C D | 3.4       | 2.1         |
|                                           | галлюциногенные грибы, ЛСД                  | 3.5   | 4.0<br>D    | 11.0<br>A C D | 2.8<br>D  | .9          |
|                                           | кокаин, опиаты, героин, дезоморфин, метадон | 3.7   | 2.7         | 12.9<br>A C D | 3.2       | 1.8         |
|                                           | ничего из вышеперечисленного                | 20.3  | 16.3        | 20.1          | 19.6      | 25.5<br>A C |
|                                           | Затрудняюсь ответить                        | 11.7  | 7.6         | 20.8<br>A C D | 12.4<br>A | 11.9<br>A   |
|                                           |                                             |       |             |               |           |             |
|                                           |                                             |       |             |               |           |             |
|                                           |                                             |       |             |               |           |             |

|                                        |                                                                      |       |           |              |           |               |
|----------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|-------|-----------|--------------|-----------|---------------|
| Проблемы, которые волнуют больше всего | Total                                                                | 100.0 | 100.0     | 100.0        | 100.0     | 100.0         |
|                                        | доходы граждан                                                       | 35.6  | 31.6      | 30.3         | 31.7      | 48.8<br>A B C |
|                                        | бытовое и семейное насилие                                           | 17.7  | 13.8      | 17.1         | 20.2<br>A | 19.6<br>A     |
|                                        | закредитованность населения                                          | 23.3  | 15.7      | 26.2<br>A    | 25.0<br>A | 28.8<br>A     |
|                                        | алкоголизм                                                           | 11.2  | 7.3       | 11.1         | 13.3<br>A | 13.1<br>A     |
|                                        | рост цен на жизненно необходимые товары и услуги                     | 44.1  | 41.4      | 37.8         | 38.1      | 59.1<br>A B C |
|                                        | наркомания                                                           | 12.8  | 12.4      | 14.2         | 13.5      | 11.5          |
|                                        | качество и доступность медицины                                      | 20.1  | 17.7      | 18.9         | 15.8      | 29.7<br>A B C |
|                                        | свобода СМИ                                                          | 5.0   | 3.9       | 4.9          | 5.8       | 5.3           |
|                                        | чрезмерное увлечение компьютерными играми                            | 6.6   | 6.2       | 8.5          | 6.1       | 6.9           |
|                                        | дефицит государственного бюджета                                     | 6.9   | 4.9       | 10.1<br>A    | 6.2       | 8.9<br>A      |
|                                        | лудомания (зависимость от азартных игр)                              | 6.3   | 6.6       | 8.8<br>D     | 6.1       | 4.7           |
|                                        | отопление, водоснабжение, канализация                                | 6.3   | 5.3       | 6.5          | 6.3       | 7.3           |
|                                        | экология                                                             | 11.9  | 10.2      | 10.4         | 13.8      | 12.3          |
|                                        | коррупция                                                            | 17.2  | 17.7<br>B | 11.7         | 16.2      | 20.8<br>B     |
|                                        | качество и доступность образования                                   | 13.6  | 13.6      | 14.5         | 12.3      | 14.7          |
|                                        | религиозный экстремизм                                               | 3.5   | 2.6       | 3.1          | 3.8       | 4.3           |
|                                        | безработица                                                          | 11.2  | 11.1      | 10.9         | 9.5       | 13.9<br>C     |
|                                        | преступность                                                         | 4.3   | 3.1       | 5.4          | 5.1       | 4.2           |
|                                        | зависимость государственного бюджета от нефтегазовых доходов и сырья | 3.0   | 2.3       | 7.5<br>A C D | 1.6       | 3.4           |
|                                        | высокие налоги                                                       | 6.5   | 4.5       | 7.0          | 6.5       | 8.8<br>A      |
|                                        | низкие налоги                                                        | .7    | .1        | 2.1<br>A C   | .4        | 1.1<br>A      |
|                                        | контроль за частной жизнью со стороны государства                    | 1.7   | 1.0       | 3.9<br>A C   | 1.3       | 1.9           |
|                                        | гендерное неравенство                                                | 1.3   | .9        | 2.6          | 1.2       | 1.5           |

|                                        |                                                         |     |     |              |     |          |
|----------------------------------------|---------------------------------------------------------|-----|-----|--------------|-----|----------|
| Проблемы, которые волнуют больше всего | гендерное неравенство                                   | 1.3 | .9  | 2.6          | 1.2 | 1.5      |
|                                        | отставание страны в сфере технологий и науки            | 4.7 | 3.2 | 7.0<br>A     | 4.2 | 5.9<br>A |
|                                        | отставание страны в сфере производства и промышленности | 4.4 | 4.4 | 6.7<br>C     | 3.4 | 4.6      |
|                                        | отставание страны в сфере сельского хозяйства           | 3.1 | 2.3 | 6.7<br>A C D | 2.8 | 2.8      |
|                                        | отсутствие туристической инфраструктуры                 | 3.4 | 2.2 | 5.7<br>A     | 3.6 | 3.5      |
|                                        | недофинансирование спорта со стороны государства        | 2.6 | 1.7 | 3.6          | 2.5 | 3.5      |
|                                        | ни один из перечисленных вариантов                      | .0  | .0  | .0           | .0  | .0       |
|                                        | нет ответа                                              | 1.3 | 1.8 | .8           | .6  | 1.8      |
|                                        |                                                         |     |     |              |     |          |
|                                        | гендерное неравенство                                   | 1.3 | .9  | 2.6          | 1.2 | 1.5      |
|                                        | отставание страны в сфере технологий и науки            | 4.7 | 3.2 | 7.0<br>A     | 4.2 | 5.9<br>A |
|                                        | отставание страны в сфере производства и промышленности | 4.4 | 4.4 | 6.7<br>C     | 3.4 | 4.6      |
|                                        | отставание страны в сфере сельского хозяйства           | 3.1 | 2.3 | 6.7<br>A C D | 2.8 | 2.8      |
|                                        | отсутствие туристической инфраструктуры                 | 3.4 | 2.2 | 5.7<br>A     | 3.6 | 3.5      |
|                                        | недофинансирование спорта со стороны государства        | 2.6 | 1.7 | 3.6          | 2.5 | 3.5      |
|                                        | ни один из перечисленных вариантов                      | .0  | .0  | .0           | .0  | .0       |
|                                        | нет ответа                                              | 1.3 | 1.8 | .8           | .6  | 1.8      |

|                                                                                                              |                                                                                                                 |       |            |             |             |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|------------|-------------|-------------|-----------|
| Хватает ли вам ваших доходов на текущую жизнь, регулярные расходы и накопления? (Не более 1 варианта ответа) | Total                                                                                                           | 100.0 | 100.0      | 100.0       | 100.0       | 100.0     |
|                                                                                                              | Полностью хватает, я себе ни в чем не отказываю и имею возможность часть денег откладывать в резерв (копить)    | 12.5  | 8.7        | 10.1        | 15.5<br>A   | 14.5<br>A |
|                                                                                                              | Хватает в целом, но иногда приходится экономить, хотя удастся иногда откладывать в резерв или «на черный день». | 25.5  | 23.9       | 21.5        | 29.4<br>A B | 24.2      |
|                                                                                                              | В целом хватает, но приходится экономить, откладывать (копить) в резерв или «на черный день» не получается.     | 33.9  | 34.3       | 34.5        | 30.4        | 38.0<br>C |
|                                                                                                              | Едва-едва хватает на текущую жизнь и регулярные расходы, откладывать (копить) не удастся                        | 20.9  | 23.2       | 23.1        | 19.1        | 19.2      |
|                                                                                                              | Не хватает не только на текущую жизнь и расходы, но даже на самое жизненно необходимое, резерва и запаса нет    | 7.2   | 9.8<br>C D | 10.9<br>C D | 5.6         | 4.2       |
|                                                                                                              |                                                                                                                 |       |            |             |             |           |

|                              |                                                |       |           |               |           |               |
|------------------------------|------------------------------------------------|-------|-----------|---------------|-----------|---------------|
| У кого брали в кредит, займы | Total                                          | 100.0 | 100.0     | 100.0         | 100.0     | 100.0         |
|                              | Банк                                           | 37.1  | 34.6<br>B | 26.2          | 36.8<br>B | 46.4<br>A B C |
|                              | Микрокредитная или микрофинансовая организация | 18.7  | 23.1<br>C | 19.9          | 14.7      | 18.1          |
|                              | Работодатель                                   | 2.3   | 2.5       | 4.4<br>D      | 2.1       | 1.1           |
|                              | Лизинговая компания                            | 2.3   | 1.7       | 7.0<br>A C D  | 2.0       | .9            |
|                              | Работодатель                                   | .0    | .0        | .0            | .0        | .0            |
|                              | Друзья/знакомые/коллеги                        | 11.5  | 9.3       | 19.9<br>A C D | 10.4      | 11.6          |
|                              | Родственники                                   | 10.3  | 9.2       | 14.0<br>C     | 9.1       | 11.5          |
|                              | Рассрочка в магазине                           | 21.4  | 23.1      | 20.2          | 18.3      | 24.2<br>C     |
|                              | Рассрочка у застройщика                        | 5.9   | 5.9       | 10.6<br>A C D | 5.0       | 4.7           |
|                              | Другой                                         | .4    | .3        | 1.3<br>C      | .1        | .4            |
|                              | Не брал кредитов/рассрочку                     | 23.5  | 24.0<br>B | 17.1          | 22.8      | 27.4<br>B     |
|                              | Затрудняюсь ответить                           | 5.3   | 6.0<br>D  | 4.4           | 6.6<br>D  | 3.2           |
|                              |                                                |       |           |               |           |               |
|                              |                                                |       |           |               |           |               |

|                                  |                              |       |           |          |       |           |
|----------------------------------|------------------------------|-------|-----------|----------|-------|-----------|
| Кредитные финансовые организации | Total                        | 100.0 | 100.0     | 100.0    | 100.0 | 100.0     |
|                                  |                              | 100.0 | 100.0     | 100.0    | 99.9  | 100.0     |
|                                  | Altyn bank                   | .1    | .1        | .0       | .2    | .0        |
|                                  | Amelia                       | .0    | .0        | .0       | .1    | .0        |
|                                  | BCC                          | 1.0   | 1.0       | .0       | 1.6   | .9        |
|                                  | Bereke bank                  | .0    | .1        | .0       | .0    | .0        |
|                                  | Bereke Bank                  | .1    | .0        | .0       | .1    | .1        |
|                                  | Credit247.kz                 | .0    | .1        | .0       | .0    | .0        |
|                                  | Credit365                    | .0    | .1        | .0       | .0    | .0        |
|                                  | CreditBar.kz                 | .0    | .0        | .0       | .0    | .1        |
|                                  | Creditplus.kz                | .0    | .0        | .0       | .0    | .1        |
|                                  | Freedom bank                 | .0    | .1        | .0       | .0    | .0        |
|                                  | Halyk bank                   | 2.4   | 1.8       | 1.3      | 3.3   | 2.7       |
|                                  | HomeCredit bank              | .1    | .2        | .3       | .0    | .1        |
|                                  | Jusan bank                   | .3    | .2        | .5       | .4    | .3        |
|                                  | Kaspi bank                   | 15.6  | 16.2<br>C | 14.8     | 12.0  | 20.0<br>C |
|                                  | Kaspi Red                    | .0    | .1        | .0       | .0    | .0        |
|                                  | KMF (КМФ)                    | 1.5   | 1.9<br>C  | 2.6<br>C | .4    | 1.8<br>C  |
|                                  | Koke.kz                      | .2    | .3        | .3       | .3    | .0        |
|                                  | Moneyman.kz                  | .1    | .1        | .3       | .0    | .0        |
|                                  | Solva.kz                     | .1    | .2        | .0       | .0    | .1        |
|                                  | Sulpak                       | .8    | 1.7       | .0       | .0    | .9        |
|                                  | Tenge24                      | .1    | .1        | .0       | .1    | .3        |
|                                  | Tenge365.kz                  | .0    | .0        | .3       | .0    | .0        |
|                                  | Tengebai                     | .0    | .1        | .0       | .0    | .0        |
|                                  | Tengo.kz                     | .4    | .2        | 1.0      | .3    | .3        |
|                                  | XIUOMI                       | .0    | .0        | .0       | .1    | .0        |
|                                  | Zaimer.kz                    | 1.8   | 1.4       | 2.3      | 1.7   | 2.0       |
|                                  | Zaimi24                      | .1    | .0        | .3       | .1    | .0        |
|                                  | Банки                        | .1    | .0        | .0       | .2    | .1        |
|                                  | Во многих банках брал кредит | .0    | .0        | .0       | .1    | .0        |
|                                  | ВТБ bank                     | .0    | .0        | .3       | .0    | .0        |
|                                  | Деньги Маркет                | .1    | .1        | .0       | .0    | .4        |
|                                  | друзья/знакомые              | .1    | .0        | .0       | .0    | .3        |

|                                  |                       |       |       |       |       |       |
|----------------------------------|-----------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Кредитные финансовые организации | Total                 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                                  |                       | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 99.9  | 100.0 |
|                                  | Евразийский банк      | .5    | .1    | 1.3   | .6    | .3    |
|                                  |                       |       |       | A     |       |       |
|                                  | знакомые              | .0    | .1    | .0    | .0    | .0    |
|                                  | Ломбард               | .1    | .1    | .0    | .1    | .0    |
|                                  | Ломбард24             | .4    | .4    | .8    | .2    | .4    |
|                                  | Магазин               | .0    | .0    | .0    | .0    | .1    |
|                                  | Мечта                 | .1    | .1    | .0    | .0    | .1    |
|                                  | нет ответа            | 77.1  | 76.6  | 80.3  | 81.2  | 70.7  |
|                                  |                       |       | D     | D     | D     |       |
|                                  | Отбасы банк (ЖССБ)    | 1.7   | 1.1   | 1.3   | 1.4   | 3.1   |
|                                  |                       |       |       |       |       | A     |
|                                  | рассрочка в магазинах | .1    | .0    | .0    | .2    | .1    |
|                                  | Родители              | .2    | .2    | .3    | .1    | .1    |
|                                  | Родственники          | .1    | .0    | .0    | .2    | .0    |
|                                  | Технодом              | .0    | .1    | .0    | .0    | .0    |
|                                  | Электроника           | .0    | .0    | .0    | .1    | .0    |

|                            |                                                                                                                |       |       |       |       |       |
|----------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| На какие цели брали кредит | Total                                                                                                          | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0 |
|                            | Да, брал в банке потребительский кредит (нецелевой) на покупку продуктов и/или текущие расходы                 | 16.1  | 12.2  | 16.1  | 18.2  | 18.1  |
|                            |                                                                                                                |       |       |       | A     | A     |
|                            | Да, брал кредит «до зарплаты» в микрокредитной или в микрофинансовой организации                               | 15.9  | 18.8  | 22.8  | 12.8  | 12.8  |
|                            |                                                                                                                |       | C D   | C D   |       |       |
|                            | Да, я оформлял рассрочку в магазине /строительной компании                                                     | 8.3   | 9.9   | 8.8   | 7.3   | 7.2   |
|                            | Да, я оформлял рассрочку в банке                                                                               | 6.6   | 7.6   | 7.5   | 6.0   | 5.5   |
|                            | Да, занимал деньги у родственников /знакомых/друзей                                                            | 6.2   | 4.8   | 11.9  | 6.2   | 5.1   |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C D |       |       |
|                            | Брал в банке ипотечный кредит для покупки недвижимости/жилья                                                   | 6.1   | 5.0   | 6.7   | 6.1   | 7.0   |
|                            | Покупал в кредит автомобиль                                                                                    | 6.5   | 5.6   | 5.4   | 7.3   | 6.9   |
|                            | Брал кредит для покупки компьютерной техники (ноутбук, компьютер, сервер, принтер)                             | 4.5   | 2.9   | 8.3   | 3.8   | 5.5   |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C   |       | A     |
|                            | Брал кредит для покупки лотерейных билетов, участия в розыгрышах, посещения лото клубов                        | .5    | .3    | 2.1   | .4    | .1    |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C D |       |       |
|                            | Брал кредит для покупки гаджетов (телефоны, планшеты и т.д.)                                                   | 4.3   | 3.3   | 6.0   | 4.9   | 3.9   |
|                            | Брал кредит для ставок на спорт у казахстанских букмекеров                                                     | .7    | .3    | 2.6   | .7    | .1    |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C D |       |       |
|                            | Брал кредит на покупку бытовой техники                                                                         | 2.6   | 1.7   | 4.1   | 2.6   | 2.8   |
|                            | Брал кредит на покупку одежды                                                                                  | .9    | 1.0   | 2.3   | .9    | .3    |
|                            |                                                                                                                |       |       | D     |       |       |
|                            | Брал кредит для посещения казино или залов игровых автоматов (в физическом помещении на территории Казахстана) | .7    | .5    | 2.6   | .4    | .1    |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C D |       |       |
|                            | Брал кредит для покупки билетов на поезд или самолет                                                           | 1.1   | .6    | 3.9   | .5    | .9    |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C D |       |       |
|                            | Брал кредит для ставок на спорт у иностранных букмекеров                                                       | .4    | .2    | 2.1   | .2    | .1    |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C D |       |       |
|                            | Брал кредит на отпуск, путешествие, поездку                                                                    | .8    | .2    | 1.3   | .7    | 1.4   |
|                            |                                                                                                                |       |       |       |       | A     |
|                            | Брал кредит                                                                                                    | .0    | .0    | .0    | .0    | .0    |
|                            | Брал кредит на образование в школе, колледже, университете и т.д.                                              | .7    | .2    | 2.3   | .4    | .8    |
|                            |                                                                                                                |       |       | A C   |       |       |
|                            | Брал кредит на обучение на курсах, у онлайн тренеров и т.д.                                                    | .9    | .5    | 1.6   | .7    | 1.5   |
|                            |                                                                                                                |       |       |       |       |       |

|                            |                                                                    |       |           |              |           |           |
|----------------------------|--------------------------------------------------------------------|-------|-----------|--------------|-----------|-----------|
| На какие цели брали кредит | Total                                                              | 100.0 | 100.0     | 100.0        | 100.0     | 100.0     |
|                            | Брал кредит на игру в ОНЛАЙН казино (рулетка, покер, слоты и т.д.) | .9    | .6        | 4.1<br>A C D | .5        | .3        |
|                            | На другие цели                                                     | .6    | .5        | .5           | .6        | .5        |
|                            | Нет, я не беру кредиты и не покупаю товары в рассрочку             | 26.1  | 27.0<br>B | 15.5         | 26.6<br>B | 30.0<br>B |

|                                                                                        |                                                                                                     |       |           |              |           |              |
|----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|--------------|-----------|--------------|
| Из каких доходов я предполагал отдавать кредит/рассрочку/долг в момент взятия кредита? | Total                                                                                               | 100.0 | 100.0     | 100.0        | 100.0     | 100.0        |
|                                                                                        | не было четкого плана из каких доходов отдавать кредит                                              | 9.3   | 10.0      | 11.9         | 8.3       | 8.2          |
|                                                                                        | я рассчитывал на свою зарплату                                                                      | 39.9  | 39.8<br>B | 24.0         | 41.6<br>B | 46.4<br>B    |
|                                                                                        | я рассчитывал на выигрыш в лотерею, лото, розыгрыш                                                  | 2.7   | 2.3       | 5.0<br>D     | 3.3<br>D  | 1.1          |
|                                                                                        | я рассчитывал на доходы с торговли акциями облигациями, валютой, на рынке форекс или на криптобирже | 4.1   | 3.6       | 7.2<br>A D   | 4.9<br>D  | 1.7          |
|                                                                                        | я рассчитывал на помощь близких в выплате кредита                                                   | 6.3   | 7.9<br>C  | 6.9          | 4.7       | 6.5          |
|                                                                                        | я рассчитывал на выигрыш в онлайн-казино, рулетку, покер, слоты                                     | 2.1   | 2.5       | 4.4<br>C D   | 1.5       | 1.1          |
|                                                                                        | я рассчитывал на помощь государства в выплате кредита                                               | 2.1   | 2.8<br>D  | 3.9<br>D     | 1.7       | .6           |
|                                                                                        | я рассчитывал найти дополнительную работу с регулярной дополнительной зарплатой                     | 5.7   | 6.3       | 7.7          | 4.4       | 5.9          |
|                                                                                        | я рассчитывал на сдачу в аренду недвижимости                                                        | 2.1   | 1.9       | 2.8          | 2.3       | 1.7          |
|                                                                                        | я рассчитывал на свой предпринимательский доход                                                     | 4.4   | 3.1       | 3.0          | 4.5       | 6.5<br>A     |
|                                                                                        | Я рассчитывала на выигрыш в ставках на спорт у казахстанских букмекеров                             | 1.2   | .9        | 3.9<br>A C D | 1.0       | .3           |
|                                                                                        | Я рассчитывал на советы финансовых и экономических экспертов и гуру в интернете и социальных сетях  | 1.9   | 1.2       | 6.9<br>A C D | 1.4       | .8           |
|                                                                                        | Я вообще не предполагал отдавать кредит                                                             | 2.9   | 2.5       | 3.6          | 3.8       | 1.9          |
|                                                                                        | другое                                                                                              | 2.8   | 1.9       | 1.4          | 2.4       | 5.4<br>A B C |
|                                                                                        | затрудняюсь ответить                                                                                | 12.6  | 13.3<br>B | 7.5          | 14.3<br>B | 11.9         |

|                                        |                                                                                                  |       |           |             |            |             |
|----------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|-------------|------------|-------------|
| Способы, что резервные деньги работали | Total                                                                                            | 100.0 | 100.0     | 100.0       | 100.0      | 100.0       |
|                                        | Банковский депозиты                                                                              | 48.5  | 43.2<br>B | 31.3<br>AB  | 50.4<br>AB | 61.5<br>ABC |
|                                        | Я бы вложил деньги по советам экспертов из соцсетей, мессенджеров, ютуба и т.д.                  | 12.4  | 14.3<br>C | 17.4<br>CD  | 9.6        | 11.2        |
|                                        | Казахстанские государственные или муниципальные займы/облигации                                  | 12.2  | 8.9       | 21.8<br>ACD | 11.4       | 12.5        |
|                                        | Лотереи, розыгрыши, лото клубы                                                                   | 2.8   | 2.4       | 6.6<br>ACD  | 3.0        | 1.2         |
|                                        | Частное (негосударственное) накопительное пенсионное страхование                                 | 2.8   | 1.4       | 4.7<br>A    | 2.3        | 4.1<br>A    |
|                                        | Акции/облигации «западных» промышленных предприятий, которые размещают производства в Казахстане | 5.8   | 4.1       | 8.4<br>A    | 6.3        | 5.7         |
|                                        | Акции/облигации «западных» компаний, работающих «на западе» (не в Казахстане)                    | 5.1   | 3.5       | 8.2<br>A    | 5.0        | 5.6         |
|                                        | Акции/облигации российских компаний, работающих в Казахстане                                     | 3.2   | 3.0       | 7.1<br>ACD  | 2.1        | 3.0         |
|                                        | Форекс, валютные рынки                                                                           | 2.6   | 2.3       | 5.8<br>ACD  | 2.3        | 1.9         |
|                                        | Ставки на спорт у казахстанских букмекеров                                                       | 1.8   | 1.4       | 6.1<br>ACD  | .9         | 1.4         |
|                                        | Ставки на спорт у иностранных букмекеров                                                         | 1.2   | .4        | 4.5<br>ACD  | .9         | .7          |
|                                        | Криптовбиржа, операции с криптовалютами                                                          | 5.1   | 3.6       | 7.9<br>A    | 4.8        | 5.7         |
|                                        | Частное (негосударственное) накопительное страхование жизни                                      | 6.1   | 4.7       | 8.9<br>A    | 5.7        | 6.8         |
|                                        | Игра в казино - покер, рулетка, слоты                                                            | .6    | .4        | 1.3         | .6         | .3          |
|                                        | Акции/облигации казахстанских частных компаний                                                   | 2.6   | 1.8       | 4.2         | 2.5        | 2.9         |
|                                        | Акции/облигации казахстанских государственных компаний (компаний с госучастием)                  | 2.4   | 1.4       | 7.4<br>ACD  | 1.4        | 2.6         |
|                                        | Акции/облигации казахстанских банков и финансовых организаций                                    | 2.7   | 1.5       | 6.1<br>AC   | 1.4        | 4.2<br>AC   |
|                                        | Инвестиции в недвижимость (земля, здания, сооружения, жилые дома и квартиры)                     | 17.1  | 12.8      | 14.5        | 16.2       | 25.0<br>ABC |
|                                        | Я бы вложил деньги в свои предпринимательские проекты                                            | 14.2  | 10.9      | 10.5        | 13.3       | 21.6<br>ABC |

|                                        |                                                                                  |       |            |            |       |             |
|----------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|-------|------------|------------|-------|-------------|
| Способы, что резервные деньги работали | Total                                                                            | 100.0 | 100.0      | 100.0      | 100.0 | 100.0       |
|                                        | Я бы вложил деньги в предпринимательские проекты родственников, друзей, знакомых | 11.2  | 11.5       | 8.9        | 8.1   | 16.2<br>ABC |
|                                        | Финансовые пирамиды                                                              | .6    | .4         | 2.1<br>ACD | .5    | .3          |
|                                        | MLM                                                                              | .2    | .1         | 1.1<br>A   | .0    | .0          |
|                                        | Я бы не хотел, чтобы «резервные деньги работали», пусть просто «лежат»           | 7.7   | 10.5<br>CD | 8.2        | 5.9   | 6.5         |
|                                        | Другое                                                                           | .8    | 1.1        | 1.1        | .6    | .7          |

|                                                                                                                                                              |       |       |            |           |           |           |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|------------|-----------|-----------|-----------|
| Оцените свое состояние здоровья по 5-бальной шкале, где 5 – отличное здоровье, ничего не беспокоит, а 1 – очень плохое, есть серьезные проблемы со здоровьем | Total | 100.0 | 100.0      | 100.0     | 100.0     | 100.0     |
|                                                                                                                                                              | 1.00  | .8    | .6         | 1.6       | .9        | .3        |
|                                                                                                                                                              | 2.00  | 4.0   | 6.4<br>CD  | 7.3<br>CD | 2.9<br>D  | .9        |
|                                                                                                                                                              | 3.00  | 25.2  | 30.8<br>CD | 28.5<br>C | 21.3      | 21.8      |
|                                                                                                                                                              | 4.00  | 41.2  | 40.8       | 33.9      | 42.9<br>B | 43.1<br>B |
|                                                                                                                                                              | 5.00  | 28.9  | 21.4       | 28.8<br>A | 32.1<br>A | 33.9<br>A |



|                                  |                                                                                                                          |       |           |               |           |               |
|----------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|---------------|-----------|---------------|
| Симптомы, которые чувствовал сам | Total                                                                                                                    | 100.0 | 100.0     | 100.0         | 100.0     | 100.0         |
|                                  | Бессонница                                                                                                               | 27.0  | 25.1      | 20.5          | 24.3      | 36.5<br>A B C |
|                                  | Тревога                                                                                                                  | 17.8  | 14.9      | 14.7          | 20.0<br>A | 19.8          |
|                                  | Навязчивое желание «отвлечься от реальности в социальных сетях или мессенджерах»                                         | 9.1   | 7.4       | 18.1<br>A C D | 9.5<br>D  | 5.9           |
|                                  | Депрессия                                                                                                                | 11.6  | 10.6      | 15.7<br>D     | 11.9      | 10.2          |
|                                  | длительное плохое настроение                                                                                             | 9.9   | 9.1       | 12.1          | 9.1       | 11.1          |
|                                  | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью казино - онлайн рулетка, слоты или покер»               | 5.1   | 4.2<br>D  | 12.3<br>A C D | 5.5<br>D  | 1.7           |
|                                  | Стресс                                                                                                                   | 14.9  | 10.6      | 15.2          | 15.8<br>A | 18.8<br>A     |
|                                  | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься ставками на спорт»                                                              | 1.9   | 1.9       | 5.2<br>A C D  | 1.5       | .7            |
|                                  | Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)                                                                        | 12.2  | 13.8<br>C | 13.4          | 9.6       | 13.3          |
|                                  | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью компьютерных игр»                                       | 3.0   | 2.7       | 7.3<br>A C D  | 1.7       | 2.8           |
|                                  | Страх                                                                                                                    | 7.8   | 5.8       | 12.3<br>A C   | 6.8       | 9.1           |
|                                  | Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол)       | 2.0   | 1.3       | 7.9<br>A C D  | .9        | 1.1           |
|                                  | расстройство пищевого поведения                                                                                          | 7.3   | 6.6       | 6.0           | 7.4       | 8.6           |
|                                  | Устойчивое навязчивое желание выпить алкоголь                                                                            | 2.7   | 3.0       | 4.7           | 2.1       | 2.2           |
|                                  | Гнев, агрессия, раздражение                                                                                              | 5.6   | 5.3       | 4.5           | 6.0       | 6.1           |
|                                  | Устойчивое навязчивое желание сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото клуб | 1.8   | 1.0       | 7.1<br>A C D  | 1.6<br>D  | .1            |
|                                  | Устойчивое навязчивое желание заняться сексом, при том, что контекст и обстоятельства не сексуальны                      | 1.8   | 1.5       | 5.0<br>A C D  | 1.1       | 1.5           |
|                                  | панические атаки                                                                                                         | 3.2   | 3.5       | 5.0           | 2.7       | 2.4           |
|                                  | ничего из этого не испытывал                                                                                             | 28.7  | 31.4<br>B | 19.4          | 26.1      | 33.7<br>B C   |
|                                  | Другое                                                                                                                   | .3    | .3        | .5            | .3        | .1            |
|                                  | затрудняюсь ответить                                                                                                     | 4.2   | 4.6       | 3.4           | 5.1       | 2.9           |

|                                               |                                                                                                                          |       |           |               |          |               |
|-----------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|---------------|----------|---------------|
| Симптомы, которые чувствовал кто-то из друзей | Total                                                                                                                    | 100.0 | 100.0     | 100.0         | 100.0    | 100.0         |
|                                               | Бессонница                                                                                                               | 17.6  | 16.1      | 16.1          | 17.1     | 20.8          |
|                                               | Тревога                                                                                                                  | 18.3  | 17.7      | 13.9          | 17.0     | 23.2<br>A B C |
|                                               | Навязчивое желание «отвлечься от реальности в социальных сетях или мессенджерах»                                         | 4.6   | 1.9       | 11.3<br>A C D | 5.2<br>A | 3.6           |
|                                               | Депрессия                                                                                                                | 15.3  | 13.6      | 16.6          | 14.1     | 18.2          |
|                                               | длительное плохое настроение                                                                                             | 8.2   | 6.0       | 10.5<br>A     | 8.1      | 9.9<br>A      |
|                                               | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью казино - онлайн рулетка, слоты или покер»               | 5.2   | 4.4       | 13.1<br>A C D | 4.7      | 2.5           |
|                                               | Стресс                                                                                                                   | 16.0  | 14.1      | 11.5          | 16.9     | 19.4<br>A B   |
|                                               | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься ставками на спорт»                                                              | 4.4   | 4.4<br>D  | 9.1<br>A C D  | 4.6<br>D | 1.8           |
|                                               | Апатия (отсутствие желания и сил что-либо делать)                                                                        | 9.2   | 9.4       | 8.6           | 8.6      | 10.1          |
|                                               | Устойчивое навязчивое желание «отвлечься от реальности с помощью компьютерных игр»                                       | 3.9   | 3.7       | 7.5<br>A D    | 4.1<br>D | 1.8           |
|                                               | Страх                                                                                                                    | 10.2  | 11.4      | 9.1           | 8.7      | 11.5          |
|                                               | Устойчивое навязчивое желание употребить психоактивные вещества (покурить «траву», принять таблетки, сделать укол)       | 2.7   | 2.0       | 7.5<br>A C D  | 2.6      | 1.1           |
|                                               | расстройство пищевого поведения                                                                                          | 4.8   | 4.9       | 8.0<br>C      | 3.9      | 4.3           |
|                                               | Устойчивое навязчивое желание выпить алкоголь                                                                            | 4.3   | 4.1       | 4.3           | 2.9      | 6.5<br>C      |
|                                               | Гнев, агрессия, раздражение                                                                                              | 6.4   | 6.8       | 6.2           | 6.0      | 6.5           |
|                                               | Устойчивое навязчивое желание сыграть в лотерею, купить лотерейный билет, посетить лотерею онлайн или посетить лото клуб | 1.9   | 1.2       | 5.4<br>A C D  | 1.6      | 1.1           |
|                                               | Устойчивое навязчивое желание заняться сексом, при том, что контекст и обстоятельства не сексуальны                      | 2.4   | 2.4       | 6.7<br>A C D  | 2.0      | 1.0           |
|                                               | панические атаки                                                                                                         | 3.5   | 4.1       | 4.0           | 2.1      | 4.3<br>C      |
|                                               | ничего из этого не испытывал                                                                                             | 24.5  | 25.9<br>B | 18.0          | 23.0     | 28.2<br>B     |
|                                               | Другое                                                                                                                   | .5    | .5        | 1.3           | .2       | .4            |
|                                               | затрудняюсь ответить                                                                                                     | 13.1  | 13.5      | 9.9           | 13.8     | 13.3          |

|                      |                                                                                                                     |       |           |               |           |             |
|----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|---------------|-----------|-------------|
| Обращение за помощью | Total                                                                                                               | 100.0 | 100.0     | 100.0         | 100.0     | 100.0       |
|                      | Ни к кому не обращался за помощью, справлялся самостоятельно                                                        | 39.6  | 40.1<br>B | 27.5          | 39.0<br>B | 46.2<br>B C |
|                      | Обращался за профессиональной помощью в медицинское учреждение к терапевту, неврологу (невропатологу) или психиатру | 12.5  | 14.3<br>D | 21.2<br>A C D | 10.6      | 8.4         |
|                      | Обращался за профессиональной помощью к психологу или психотерапевту                                                | 8.3   | 6.6       | 14.8<br>A C D | 8.1       | 7.3         |
|                      | Обращался на «горячие линии» помощи по телефону или интернет                                                        | 4.1   | 3.5       | 7.0<br>A D    | 5.1<br>D  | 2.0         |
|                      | Обращался в социальные службы                                                                                       | 1.8   | 2.1       | 3.6<br>C      | 1.2       | 1.4         |
|                      | Некоммерческие организации, фонды помощи и т.д.                                                                     | 1.9   | 1.5       | 3.1           | 1.7       | 1.9         |
|                      | К родственникам                                                                                                     | 6.4   | 5.3       | 8.5           | 5.1       | 8.5<br>C    |
|                      | К друзьям и знакомым                                                                                                | 7.3   | 3.6       | 9.8<br>A      | 9.0<br>A  | 8.2<br>A    |
|                      | К преподавателям                                                                                                    | .9    | .4        | 3.6<br>A C D  | .9        | .1          |
|                      | К коллегам по работе или руководству                                                                                | 1.9   | 1.3       | 6.5<br>A C D  | .8        | 1.9         |
|                      | К священнослужителю                                                                                                 | 1.1   | .6        | 4.1<br>A C D  | .7        | .5          |
|                      | К экспертам в соцсетях, тренерам, интернет-гуру                                                                     | 2.4   | .9        | 6.5<br>A C    | 1.4       | 3.6<br>A C  |
|                      | не испытывал тяжелые психологические и эмоциональные состояния                                                      | 24.1  | 26.6<br>B | 17.4          | 22.4      | 27.0<br>B   |
|                      | другое                                                                                                              | .3    | .2        | .3            | .5        | .1          |
|                      | затрудняюсь ответить                                                                                                | 3.3   | 3.7<br>D  | 2.8           | 4.7<br>D  | 1.2         |

|                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                            |       |             |               |             |             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------------|---------------|-------------|-------------|
| Достаточно ли Вы и Ваше окружение информировано о видах и способах профессиональной/медицинской помощи и месту, куда обращаться за профессиональной/медицинской помощью в случае тяжелых психологических состояний? | Total                                                                                                      | 100.0 | 100.0       | 100.0         | 100.0       | 100.0       |
|                                                                                                                                                                                                                     | информирован полностью, знаю куда и кому обращаться                                                        | 31.2  | 25.3        | 23.3          | 34.8<br>A B | 38.0<br>A B |
|                                                                                                                                                                                                                     | информирован частично                                                                                      | 35.0  | 40.4<br>B C | 31.3          | 31.2        | 35.3        |
|                                                                                                                                                                                                                     | не знаю куда и к кому обращаться за профпомощью в случае тяжелых эмоциональных и психологических состояний | 33.3  | 34.1<br>D   | 44.6<br>A C D | 33.4<br>D   | 26.1        |
|                                                                                                                                                                                                                     | другое                                                                                                     | .5    | .2          | .8            | .6          | .7          |
|                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                            |       |             |               |             |             |

|                                                    |                                                                                                                      |       |           |             |           |               |
|----------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|-------------|-----------|---------------|
| Инициативы, вызывающие надежды на развитие региона | Total                                                                                                                | 100.0 | 100.0     | 100.0       | 100.0     | 100.0         |
|                                                    | предприятия тяжелой и легкой промышленности с «западными» владельцами и технологиями                                 | 18.6  | 9.9       | 21.0<br>A   | 20.9<br>A | 25.1<br>A     |
|                                                    | предприятия тяжелой и легкой промышленности с казахстанскими частными владельцами и технологиями                     | 29.8  | 33.4<br>C | 30.4        | 27.2      | 28.6          |
|                                                    | 3. предприятия тяжелой и легкой промышленности с российскими частными владельцами и технологиями                     | 11.0  | 11.3      | 12.6        | 12.3<br>D | 8.2           |
|                                                    | сельскохозяйственное животноводство (птица, крупный рогатый скот)                                                    | 27.4  | 27.7<br>B | 18.1        | 22.7      | 38.4<br>A B C |
|                                                    | предприятия тяжелой и легкой промышленности с «восточными» частными владельцами и технологиями (Китай, Корея и т.д.) | 8.7   | 7.3       | 13.4<br>A C | 8.5       | 8.4           |
|                                                    | предприятия по переработке твердых бытовых отходов                                                                   | 6.6   | 5.1       | 9.4<br>A    | 6.8       | 6.5           |
|                                                    | горно-обогатительные комбинаты                                                                                       | 9.4   | 7.9       | 11.3        | 7.8       | 12.6<br>A C   |
|                                                    | банки, страховые компании и другие компании финансовой сферы                                                         | 8.5   | 7.3       | 10.5        | 8.2       | 9.3           |
|                                                    | сфера образования и науки                                                                                            | 20.7  | 18.3      | 16.8        | 16.1      | 32.2<br>A B C |
|                                                    | сельскохозяйственное растениеводство (зерновые, масличные и т.д.)                                                    | 18.3  | 19.7<br>C | 15.5        | 13.6      | 24.3<br>B C   |
|                                                    | мусоросжигающие заводы                                                                                               | 3.0   | 2.3       | 1.8         | 3.6       | 3.9           |
|                                                    | создание игровой зоны и туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов                            | 4.6   | 2.6       | 6.8<br>A    | 4.2       | 6.6<br>A      |
|                                                    | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие казахстанским владельцам                         | 6.5   | 5.4       | 9.4<br>A C  | 4.3       | 9.5<br>A C    |
|                                                    | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «западным» владельцам                            | 3.0   | 2.1       | 5.5<br>A C  | 2.6       | 3.6           |
|                                                    | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «восточным» владельцам                           | 2.5   | 1.3       | 4.7<br>A C  | 2.0       | 3.4<br>A      |
|                                                    | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие российским владельцам                            | 1.9   | .8        | 5.0<br>A C  | 1.4       | 2.3           |

|                                                    |                                                                                                                  |       |             |              |          |               |
|----------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------------|--------------|----------|---------------|
| Инициативы, вызывающие надежды на развитие региона | Total                                                                                                            | 100.0 | 100.0       | 100.0        | 100.0    | 100.0         |
|                                                    | химические предприятия                                                                                           | 7.8   | 10.6<br>C   | 6.6          | 5.1      | 8.6<br>C      |
|                                                    | коневодство и развитие конно-спортивной инфраструктуры                                                           | 13.0  | 14.6<br>C   | 12.6         | 8.8      | 16.8<br>C     |
|                                                    | сельскохозяйственное садоводство (овощи, фрукты)                                                                 | 16.0  | 18.7<br>B C | 12.6         | 9.4      | 23.1<br>B C   |
|                                                    | информационные технологии, интернет-технологии, финтех                                                           | 17.2  | 17.8<br>C   | 14.2         | 12.7     | 24.1<br>A B C |
|                                                    | предприятия ВИЭ (возобновляемых источников энергии - ветрогенерация, солнечная генерация и т.д.)                 | 5.3   | 2.4         | 6.6<br>A     | 6.8<br>A | 6.4<br>A      |
|                                                    | международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы                                     | 4.0   | 2.6         | 5.2          | 5.0<br>A | 3.6           |
|                                                    | международные транспортные гражданское пути, пассажироперевозки и транспортные хабы для международных пассажиров | 3.9   | 2.5         | 7.9<br>A C D | 3.9      | 3.8           |
|                                                    | химические предприятия                                                                                           | 7.8   | 10.6<br>C   | 6.6          | 5.1      | 8.6<br>C      |
|                                                    | коневодство и развитие конно-спортивной инфраструктуры                                                           | 13.0  | 14.6<br>C   | 12.6         | 8.8      | 16.8<br>C     |
|                                                    | сельскохозяйственное садоводство (овощи, фрукты)                                                                 | 16.0  | 18.7<br>B C | 12.6         | 9.4      | 23.1<br>B C   |
|                                                    | информационные технологии, интернет-технологии, финтех                                                           | 17.2  | 17.8<br>C   | 14.2         | 12.7     | 24.1<br>A B C |
|                                                    | предприятия ВИЭ (возобновляемых источников энергии - ветрогенерация, солнечная генерация и т.д.)                 | 5.3   | 2.4         | 6.6<br>A     | 6.8<br>A | 6.4<br>A      |
|                                                    | международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы                                     | 4.0   | 2.6         | 5.2          | 5.0<br>A | 3.6           |
|                                                    | международные транспортные гражданское пути, пассажироперевозки и транспортные хабы для международных пассажиров | 3.9   | 2.5         | 7.9<br>A C D | 3.9      | 3.8           |
|                                                    | другое                                                                                                           | 1.7   | 2.4         | 2.1          | 1.1      | 1.4           |

|                                                       |                                                                                                                      |       |           |              |            |               |
|-------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-----------|--------------|------------|---------------|
| Проекты развития, которые вы бы НЕ поддерживали лично | Total                                                                                                                | 100.0 | 100.0     | 100.0        | 100.0      | 100.0         |
|                                                       | предприятия тяжелой и легкой промышленности с «западными» владельцами и технологиями                                 | 24.9  | 28.7<br>D | 26.1         | 24.9       | 19.2          |
|                                                       | предприятия тяжелой и легкой промышленности с казахстанскими частными владельцами и технологиями                     | .0    | .0        | .0           | .0         | .0            |
|                                                       | 3. предприятия тяжелой и легкой промышленности с российскими частными владельцами и технологиями                     | 11.7  | 10.3      | 15.8         | 12.1       | 10.4          |
|                                                       | сельскохозяйственное животноводство (птица, крупный рогатый скот)                                                    | 7.1   | 6.2       | 6.6          | 8.9        | 6.0           |
|                                                       | предприятия тяжелой и легкой промышленности с «восточными» частными владельцами и технологиями (Китай, Корея и т.д.) | 13.3  | 12.5      | 13.2         | 14.1       | 13.0          |
|                                                       | предприятия по переработке твердых бытовых отходов                                                                   | 8.0   | 8.6       | 8.3          | 6.7        | 9.0           |
|                                                       | горно-обогатительные комбинаты                                                                                       | 4.6   | 4.2       | 3.2          | 5.3        | 5.0           |
|                                                       | банки, страховые компании и другие компании финансовой сферы                                                         | 5.3   | 5.2       | 6.9          | 3.8        | 6.7           |
|                                                       | сфера образования и науки                                                                                            | 3.0   | 2.4       | 3.4          | 2.0        | 4.8<br>C      |
|                                                       | сельскохозяйственное растениеводство (зерновые, масличные и т.д.)                                                    | 3.7   | 2.8       | 6.3<br>A C   | 2.9        | 4.5           |
|                                                       | мусоросжигающие заводы                                                                                               | 14.4  | 12.7      | 12.1         | 10.9       | 22.5<br>A B C |
|                                                       | создание игровой зоны и туристической инфраструктуры для привлечения иностранных туристов                            | 15.9  | 17.2<br>C | 12.9         | 9.4        | 25.4<br>A B C |
|                                                       | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие казахстанским владельцам                         | 15.4  | 11.9      | 29.3A<br>C D | 18.1A<br>D | 7.7           |
|                                                       | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «западным» владельцам                            | 3.9   | 3.8       | 6.3          | 3.5        | 3.2           |
|                                                       | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие «восточным» владельцам                           | 3.9   | 3.8       | 6.9<br>C     | 2.7        | 4.2           |
|                                                       | предприятия, связанные с добычей полезных ископаемых, принадлежащие российским владельцам                            | 3.8   | 3.4       | 5.5          | 2.8        | 4.8           |
|                                                       | химические предприятия                                                                                               | 14.1  | 12.7      | 7.5          | 13.6<br>B  | 20.2<br>A B C |
|                                                       | коневодство и развитие конно-спортивной инфраструктуры                                                               | 2.2   | 2.0       | 3.4          | 1.6        | 2.3           |

|                                                       |                                                                                                                  |       |       |        |       |       |
|-------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|--------|-------|-------|
| Проекты развития, которые вы бы НЕ поддерживали лично | Total                                                                                                            | 100.0 | 100.0 | 100.0  | 100.0 | 100.0 |
|                                                       | сельскохозяйственное садоводство (овощи, фрукты)                                                                 | 2.2   | 1.3   | 3.7    | 2.2   | 2.2   |
|                                                       | информационные технологии, интернет-технологии, финтех                                                           | 2.7   | 1.3   | 5.5A   | 2.6   | 2.8   |
|                                                       | предприятия ВИЭ (возобновляемых источников энергии - ветрогенерация, солнечная генерация и т.д.)                 | 3.5   | 2.9   | 6.6A C | 2.7   | 3.3   |
|                                                       | международные транспортные грузоперевозки и пути, а также логистические хабы                                     | 2.2   | 1.7   | 2.9    | 1.9   | 3.0   |
|                                                       | международные транспортные гражданское пути, пассажироперевозки и транспортные хабы для международных пассажиров | 3.9   | 2.4   | 6.9A   | 3.8   | 4.2   |
|                                                       | другое                                                                                                           | 1.7   | 1.3   | 3.2    | 1.3   | 1.7   |

|                                                                                                                                         |                      |       |       |       |              |       |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|-------|-------|-------|--------------|-------|
| Поддержали бы вы лично проекты развития региона, связанные с привлечением иностранных туристов, созданием туристической инфраструктуры? | Total                | 100.0 | 100.0 | 100.0 | 100.0        | 100.0 |
|                                                                                                                                         | да                   | 63.1  | 62.2  | 57.0  | 69.9A<br>B D | 58.1  |
|                                                                                                                                         | нет                  | 20.5  | 21.0C | 27.5C | 14.5         | 24.7C |
|                                                                                                                                         | затрудняюсь ответить | 16.3  | 16.8  | 15.5  | 15.6         | 17.2  |

Results are based on two-sided tests. For each significant pair, the key of the category with the smaller column proportion appears in the category with the larger column proportion.

- Significance level for upper case letters (A, B, C): .052
1. This category is not used in comparisons because its column proportion is equal to zero or one.
  2. Tests are adjusted for all pairwise comparisons within a row of each innermost subtable using the Bonferroni correction.



